Ha Bu Nasul Dev-Genç'tur Uşağum?

Mustafa Korkmaz

AYRINTI
Yakın Tarih

MUSTAFA KORKMAZ

1956 yılında, Pazar'da doğdu. İlk, orta ve liseyi Pazar'da okudu. Öğrenimini, Rize Eğitim Enstitüsü'nde tamamladı. Siyasi mücadeleye çok genç yaşta başladı. Devrimci örgütler içerisinde sorumluluklar aldı.

1974-75 yıllarında, Pazar'da kurulmuş olan PAG-DER'in (Pazar Gençlik ve Kültür Derneği) çalışmalarına katıldı. 1977-78 yıllarında, Halkevi ve Dev-Genç yönetim kurulu üyesi olarak dernek faaliyetlerinde bulundu. 12 Eylül darbesine karşı, direniş mücadelesini sürdürebilmek için arkadaşlarıyla birlikte kırsal bölgeye çekildi. 13 Ocak 1981 günü tutsak düştü. TCK 146/1 maddesinden açılan davada, arkadaşlarıyla birlikte, sırasıyla, Trabzon, Erzincan Askeri Cezaevlerinde tutuklu kaldı. 1986 yılında tahliye oldu. Devam eden yargılama sonucu TCK 168/1 maddesi ile cezalandırıldı. Yargıtay aşamasında, Isparta'da, Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen devrimcilerle birlikte kısa dönem askerliğini yaptı. Askerlikten sonra cezanın kalanını çekmek için Ulucanlar ve Haymana Cezaevi'nde kaldı. 1994 yılında evlendi. Utku ve Burcu adında iki çocuğu var.

Ayrıntı: *1155*
Yakın Tarih Dizisi: *31*

Ha Bu Nasul Dev-Genç'tur Uşağum
Mustafa Korkmaz

Yayıma Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Ahmet Batmaz

© Mustafa Korkmaz, 2018

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *Şubat 2018*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-165-5
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

t itter.com/ayrintiyayinevi .gram.com/ayrintiyayinlari

Ha Bu Nasul Dev-Genç'tur Uşağum

Mustafa Korkmaz

YAKIN TARİH DİZİSİ

Fırtınalı Denizin Yolcuları
Sedat Göçmen Kitabı
Söyleşi: İlbay Kahraman

Domatesi Çiçek Sananlar
Gökçen Başaran İnce

Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim
Melih Pekdemir

Erikler Çiçek Açınca
Nurhak'ı Hatırlamak
A. Tuncer Sümer Kitabı
Enis Rıza & Ebru Şeremetli

İlle de Mavi
Adnan Keskin

Fırtınalı Denizin Kıyısında
Şansal Dikmen Kitabı
Söyleşi: Derviş Aydın Akkoç

Devrimciler Ölmez
10'lardan Biri:
Sinan Kâzım Özüdoğru Kitabı
Derleyen: Füsun Özbilgen
Bizi Güneşe Çıkardılar
Aysel Sağır

Direniş, Sürgün ve Ölüm Günleri
Ersin Ergün K. & Harun Korkmaz
Osman Zeybek & Tarık Uygun

Bir Zamanlar Mülkiye
1964-1970
Savaş Dizdar

Sinançа
Şirin Cemgil Sinan Cemgil'i Anlatıyor
Şirin Cemgil

Cepheden Anılar
Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları
Söyleşi: İlbay Kahraman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü
1968-1975
Yaşayanlar Anlatıyor
Oktay Duman

Keşiş'in Torunları
Dersimli Ermeniler
Kâzım Gündoğan

Tek Yola Sığmayan Devrim
Bir TKP/ML Sanığının Günlükleri
İbrahim Çelik

Görülememiştir
Ali Türker Ertunca

Üç Devrimci Tiyatro Bir Meddah
Anılar
Erdoğan Akduman

Muzaffer Oruçoğlu Anlatıyor
Zavot'dan Vartinik'e
Söyleşi: İbrahim Ekinci

Yolculuk Sürer...
Nuri Salman

Bizum Cihan
Cihan Alptekin Kitabı
Nuran Alptekin Kepenek

Merhaba Kör Kadı
Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları
Faik Muzaffer Amaç

Çizmeleri Çıkarayım mı?
Soma... 13 Mayıs 2014
Onur Yıldırım & Uğur Şahin
Umman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü 2
1976 - 1985
Oktay Duman

Sabo
Sabahattin Kurt Kitabı
Murat Bjeduğ

Işid ve Türkiye
"Katili Tanıyoruz"
Erk Acarer

Ha Bu Nasul Dev-Genç'tur Uşağum

Mustafa Korkmaz

“Bedeni toprakta,yüreği yıldızlarda
Bir kutunun içerisine yerleştirilmiş
Dolaşıyor babasıyla yeniden
Elini tuttuğu sokaklarda kesik başı...”

Mustafa Korkmaz

“Siz, hiç oğlunuzun başı bir kutuda, sokaklarda dolaştınız mı?”

Mustafa Uzun (Ahmet Uzun’un babası).

16 Ocak 1981'de işkenceyle katledilen
Ahmet Uzun'un anısına.

İçindekiler

Önsöz 13

Birinci Bölüm
Rize-Pazar'ı Tanıyalım! 17

İkinci Bölüm
12 Eylül Darbesi 217

Üçüncü Bölüm
Söylenecek Son Söz 343

Ek: İşkence Davası Kararı 346
Fotoğraflar 356
Dizin 393

Önsöz

İlk kez bir kitaba önsöz yazıyorum. Üstelik benim için çok özel bir kitaba, içinde yaşadığım, içinde büyüdüğüm bir kitaba.

Bu kitapta Devrimci Parpali'nin kaleminden ve yüreğinden doğduğum kentin, Pazar'ın siyasal ve toplumsal tarihi, devrimci mücadele tarihi anlatılıyor. O tarih ki beni şekillendiren, beni var eden, kişiliğimi, kimliğimi belirleyen bir tarih.

O tarihin birçok ânı belleğimde. PAG-DER (Pazar Gençlik ve Kültür Derneği) dönemi hariç, kitapta anlatılan bütün süreçlerde Pazar'da yaşanan her toplumsal eylemin, küçük, meraklı izleyicisi, katılımcısıydım ben.

Bu kitabın yazarı, çok sevdiğim Mustafa Abi'yi, nam-ı diğer Parpali'yi de tanımamı sağlayan, ona bu lakabın takılmasına sebep olan, Yeni Sabah Oteli ve Kıraathanesi'nin önündeki olaydı. Orada gördüm ilk kez, sonrasında hep hayatımda oldu. Her toplumsal, devrimci eylemde kısa boyu, atak yapısıyla, "uzun, eğri burunlu ve konuşmayı şehvetle seven" Parpali vardı.

Pazar o dönemlerde ülkedeki genel politikleşme dalgasından hacmine göre fazlasıyla payını almış bir ilçeydi. O politik ortam elbette benim de dikkatimden ve merakımdan kaçmıyordu.

İtiraf edeyim ki beni bu meraka iten esasen sevgili babamdı. Kendisi çay fabrikasında işçi, koyu bir AP'li, aslında koyu bir Demirel'ciydi. Elimden tutar, AP toplantılarına götürürdü beni. Gözleri iyi görmediği için biraz da benim iyi okumamdan gurur duyduğu için, her gün hiç sektirmeden aldığı *Tercüman* gazetesini, özellikle köşe yazarlarının yazı-

larını bana okutturdu. Rauf Tamer'leri, Nazlı Ilıcak'ları, Ahmet Kabaklı'ları okudum yıllarca. Babam ve bu isimler beni sosyalist yaptı. Yıllar sonra bir televizyon programına birlikte katıldığım Nazlı Ilıcak'la program arasında görüştüğümde "Sosyalist olmamı biraz da size borçluyum" dediğimde şaşırmıştı. Bütün okuduklarım beni tersine etkiledi. Devrimcilere dönük karalamalar benim devrimcilere sempati duymama, devrimcileri daha fazla merak etmeme yol açtı. Artık her devrimci eylemin takipçisiydim.

İmam Hatip'te okuyor olmam bendeki bu çelişkileri daha da derinleştiriyordu. İmam Hatip'te bize hep, "Hazreti Ömer'in adaleti"nden bahsederlerdi. Ama ben bu anlatılanları gerçek yaşamda devrimcilerin tarzında görürdüm; dayanışma, sevgi, eşitlik, paylaşma, hak, adalet... Bütün güzel değerlerin taşıyıcısı devrimcilerdi. Bizim oraların deyimiyle benim gözümde melaike gibiydi devrimciler. O yüzden kanım devrimcilere ısındı.

Isındı ama bir sorun vardı; bunlar "Rus'u, Moskof'u savunuyorlardı", "Ülkeyi Moskova'ya bağlayacaklardı." Zihnime tarihsel olarak işlenmiş "Moskof düşmanlığı" beni tereddüde düşürüyordu. O süreçte Halkın Kurtuluşu, YDGF (Yurtsever Devrimci Gençlik Federasyonu) imdadıma yetişti. Çünkü onlar "Ne Amerika, Ne Rusya" diyorlardı. Bu tutum beni rahatlatmıştı; kısa süreli de olsa YDGF'li oldum. Fakat Pazar'ın her yerinde Dev-Genç, Devrimci Yol vardı. Daha başkalardı, farklılardı... Daha atak ve militandılar. Bana göre, daha yerelldiler. O yüzden Devrimci Yol'a yöneldim. "Evrim-devrim iç içe midir, değil midir?" "Kentler mi, kırlar mı esastır?" "Sovyetler Birliği sosyal emperyalist midir, revizyonist midir?" gibi bir dizi tartışmayı yaşadım çocuk aklımla.

Ve kitapta anlatılan Dev-Genç'e yardım için başlatılan "Boş Şişe Toplama Kampanyası"nın gönüllü üyesi oldum. Gün boyu Dev-Genç için mahallede boş şişe topladım. Mustafa Abi'ye Dev-Genç binasında "özeleştiri verip" Dev-Genç'e katılan çocuklar bizim mahallenin çocuklarıydı; bizlerdik.

12 Eylül, bir karabasan gibi ülkemizin üzerine çöktüğünde ben İmam Hatip'te okumaya devam ediyordum. Bütün güzel abiler, ablalar ortalıktan kayboldu, resimleri duvarlara asıldı, dağlardı artık mekânları.

12 Eylül'ün karanlığında bir sabah Pazar'ın dört bir yanında devrimcilerin pankartları asılmıştı her yana. İçim sevinç dolu, gurur doluydu o gün. Devrimciler her şeye rağmen buradaydılar. Çocuk yüreğimle "Allahım sen devrimcileri koru" dualarını hiç eksik etmedim onlardan. Ama...

'84-85 yılında, bugünkü adıyla İletişim Fakültesi olan İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'nu kazandığımda politik olarak netleşmiş biriydim artık ve üniversitelerde bizimkileri bulmalıydım. Buldum da bizimkileri, gençlik hareketinin o doğal seyri içinde. O gün bugündür Parpali'lerin yaktığı ateş hiç sönmedi içimde.

O yıllarda gözümde kahraman olan Mustafa Korkmaz'la, Recep Memişoğlu'yla, Okan Telatar'la, Yaşar Kestioğlu'yla bugün aynı partide, aynı yolda olmanın onurunu ve gururunu yaşıyorum. O onurla ve gururla okudum bu kitabı.

İnanıyorum ki bugün aramızda olmayan ama yüreklerimizin en derinlerinde yaşayan; Ahmet Uzun'ların, Azem Keskin'lerin, Kemal Kestioğlu'ların, Hüseyin Kansız'ların ve daha nicelerinin yaktığı ateş hiç sönmeyecek Pazar'da.

Alper Taş
ÖDP Eşbaşkanı

Birinci Bölüm

Rize-Pazar'ı Tanıyalım!

Karadeniz'in karalığına takılmayın. Karadeniz de diğer bütün denizler gibi mavidir, yeşildir; sadece biraz dalgalıdır! Deli deli dalgaları vardır. İnatla döver sahilleri dalgalar. Sahilden başlayan çay, fındık; artık pek az da olsa mısır tarlaları dağlara doğru uzanır. Doğu Karadeniz bölgesinde mavi ile yeşil kardeş gibidir. Dağlarını asırlık ağaçların bulunduğu ormanlar süsler. Yaz kış hep yeşil, hep mavidir Karadeniz. Çam ağaçları, reçine kokusu yayar gecelere. Yaylaları çiçek kokar. Dağları genç ve asidir. Başından kar ve duman eksik olmaz. Sarp kayalıklarında kartal yuvaları, kaya aralıklarında eşkıya sığınakları vardır. Bazı sığınaklarda küflü tütün kokan paslı tabakalara rastlanır. Yaralara basılmış mintan yırtığı çaputlarda kan izleri vardır.

Doğu Karadeniz'in ilçeleri, Sinop'tan Hopa'ya uzanan körfezleri, kolyenin taneleri gibi sarmıştır. Karadeniz'in sahil ilçeleri, geceyi yalnız geçirmez, iki şehir olurlar. Birinin ışıkları sabit durur, birinin ışıkları dalgalanır sularda. Şehirlerin her birinin kendine özgü öyküleri vardır. Bu öykülerde, faşizme ve emperyalizme karşı yürütülen bağımsızlık, özgürlük ve halk demokrasisi mücadelesinde yıldızlaşan kahramanların isimleri vardır.

Karadeniz'in Fatsa'sı vardır. Fatsa'da halk demokrasisinin başarıyla denendiği belediye yönetimi vardı. Belediye yönetiminin başında, Fikri Sönmez vardı. Elbette burada Fikri Sönmez'i anlatmaya gücüm yetmez. Fikri Sönmez ve mücadelesi, tarihte çoktan yerini almış, yaptıkları Fatsa'nın

sınırlarını aşıp ülkenin dört bir yanına yayılmakla kalmayıp, dünyada konuşulur olmuştur. Fatsa, Fikri ile efsaneleşmiştir.

Karadeniz bölgesinde, birçok ilçenin devrimci mücadelede ayrı yeri vardır. Ünye, Kızıldere ile anılır. Bulancak, Dev-Genç'in öncülük ettiği fındık üreticileri mitingiyle anılır. Karadeniz'in bütün ilçelerinde devrimci mücadelenin izleri vardır. Karadeniz'in sahil ilçelerinden biri de Rize'nin Pazar ilçesidir.

Pazar, Karadeniz bölgesinin en küçük şehri Rize'nin tarihî bir ilçesidir. Tarihteki adı Atina'dır. Deniz'in ortasında, "Kız Kulesi" adıyla anılan, ilçenin resmî simgesi olarak kabul edilmiş küçük bir kalesi vardır.

Bugün, Kız Kulesi'nin ilçeye simge olan hâlinden eser kalmamış; Kız Kulesi, sahil yoluna kurban edilmiştir. Yöre insanının denize girdiği ender yerlerden biri olan Kız Kulesi sahili yok edilmiş, halkın denize ulaşımı engellenmiştir.

Karadeniz tarihiyle, doğasıyla ve yaşamış insanlarıyla güzeldir. "Güzelin sevdalısı da, belalısı da çok olur" derler. Karadeniz bölgesinin sevdalısı da, belalısı da oldukça çoktur. Günümüzde bölge bir kıyım arifesindedir. Gereksiz HES inşaatları, deniz doldurularak yapılan hava alanları, güzele kasteden vahşiliklerdir.

Bütün şehirlerin, kasabaların girişlerinde olduğu gibi, Pazar'ın girişindeki "Pazar'a hoş geldiniz" tabelasının altında, '70'li yıllarda: "Pazar Nüfus: 5.900" yazısı okunurdu. Bugün, bu tarihî ilçe ekonomik bakımdan olduğu gibi şehirleşme bakımından da gelişememiş, geçmişte kendisine bağlı nahiye konumundaki birçok ilçenin gerisinde kalmıştır.

Bütün bunlara karşın sosyal, siyasal ve kültürel yapısında, ekonomik ve coğrafi yapısına oranla fazla bir değişiklik olmamakla birlikte, Türkiye'deki gelişmeler bölgede de hızlıca kendini göstermeye başlamıştır. Bölge insanları gerici ideolojinin etkisi altında bir çıkış yolu aramakla uğraşmaktadır.

İlçede etnik olarak, Lazlar ve Hemşinliler birlikte yaşamaktadır. Geçmiş yıllarda bu iki topluluk arasında sürtüşmeler olsa da bugün o tür davranışları görmek mümkün değildir. Bu iki sosyal topluluk arasında hısımlık ve akrabalık bağları gelişmiş olduğundan kültürleri de iç içe geçmiştir. Tarihte varolan bu iki topluluk arasındaki çelişkiler faşistler tara-

fından zaman zaman kışkırtılmaya, etnik çatışma yaratmak için kullanılmaya çalışılmıştır. Ancak devrimcilerin varlığı, faşistlerin bu tür kışkırtmalarını engellemiştir.

5.900 nüfuslu ilçede, ilçenin köy sayısı kadar kahvehaneler vardı. Bu kahvehanelerin çoğunun tabelasının sonuna, "Kıraathane" veya "Kahvehane" sıfatı eklenmişti. Kahvehaneler, adres tabelalarına göre değil de, genellikle hangi köylülerin toplandığına göre adlandırılırlardı. Örneğin; Hükümet Meydanı'nın yanındaki "Huzur Kıraathanesi"ne genellikle Çitatlılar gidip oturduğu için, kasabalılar tarafından "Çitatlıların Kahvesi" diye adlandırılırdı. Köprübaşı'ndaki "Köşem Kıraathanesi"ne ise, "İlastaslıların Kahvesi" denirdi. Diğer kahvehanelerde, genellikle hangi köylüler oturuyor ise o köyün ismi ile anılırdı. Papilatlıların, Hüdisalıların kahvesi gibi. İlçede, Rumca, Ermenice, Lazca olan köy, mahalle ve yerel isimler Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan bir kanunla Türkçeleştirilmiş, resmiyette Türkçe adlar kullanılmaya başlanmış ise de halk bildiği gibi adları söylemeyi sürdürmüştür.

Kahvehaneleriyle dikkat çeken Pazar'da bir diğer dikkat çeken yerlerden biri de şehirlerarası yolcu taşıyan otobüs firmalarının yazıhaneleriydi. O zamanlarda yolcu terminali olmayan ilçede, otobüs firmalarının yazıhaneleri yol kenarlarındaki apartmanların alt katlarındaki dükkânlarda bulunurdu. Bu yazıhaneler, aynı zamanda yolcu indirme bindirme yerleriydi. Sonbaharla birlikte yazıhanelerin önü insan seli gibi olurdu. Özellikle otobüslerin hareket saatleri yaklaşınca, tam bir curcunaya dönerdi yazıhanelerin önü. Gurbete, gurbetlerdeki yakınlarının yanına gidenler telaş içerisinde yazıhanelerin önünde bir o tarafa, bir bu tarafa koşar; bagajlara verecekleri koli koli eşyalarını eksiksiz olarak arabaya teslim etmeye çalışırlardı. Gelen otobüslerden inenler ise uyku sarhoşluğu içerisinde uyuşmuş bir vaziyette sağa sola bakınır kendilerini bir bekleyenin olup olmadığını ararlardı. İlçeye ilk kez gelenler, acemice etrafı gözetlemeleri ve kararsız tutumlarıyla kendilerini belli ederlerdi.

Adına "Kıraathane" denen kahvehaneler, özellikle kış aylarında gurbete gidemeyenler tarafından doldurulurdu. Tıklım tıklım dolu olan kahvehanelerin soğuk ve sert esen

rüzgârlardan ötürü ne kapıları ne de pencereleri açılırdı. Yeterli havalandırma sistemleri olmadığı için kahvehanelerin içerisi sigara dumanına boğulurdu. Bazı kahvehanelerde öyle yoğun sigara dumanı olurdu ki kahvehanenin bir köşesindeki insanlar diğer köşesindekileri göremezlerdi.

Bu kahvehanelerin yanında, pencerelerinde aspiratörleri olan adına Kulüp, Lokal denen kahvehaneler de vardı. Buralarda kumar oynanırdı. Bu mekânlar sadece pencerelerindeki aspiratörlerle değil, buraya gelen müşterileriyle de ayrıcalıklı yerlerdi. Bu yerlerin müşterileri üst düzey bürokratlar ve ilçenin eşrafından kişilerdi. Bu yerlere gidenler; köylülerin, işçilerin oturup kalktıkları yerlere pek gitmezlerdi. Kulüp salonlarının tabanlarına genellikle halılar serilmiş olurdu. Duvarlarında ise ünlü Türk büyüklerinin ve ünlü ressamların resimleri asılı dururdu. Köylülerin gittiği kahvehanelerde ise, istisnaların dışında genellikle Atatürk resmi ve belki bir iki bölgenin güzelliklerini gösteren manzara resimleri göze çarpardı. Atatürk resmi biraz da mecburiyettendi. Kulüp salonlarındaki esans kokularının aksine, köylülerin gittikleri kahvehanelerde ter ve mazot kokardı.

Pazar'da siyasete karşı bir duyarlılık vardı. Hemen, hemen ülkede bulunan bütün siyasi partilerin ilçe başkanlığı vardı ama belediye başkanlığını bir Adalet Partisi, Bir Cumhuriyet Halk Partisi kazanırdı. Diğer partilerden MHP ise varlığını Ülkü Ocağı aracılığı ile hissettiriyordu. Bütün bu siyasi yapıların yanında, siyasetin bütün araçlarını yerine ve zamanına göre kullanan, gittikçe kitleselleşen, alışılmış politikaları altüst ederek gelişen, halkı kucaklayan bir Devrimci Yol hareketi gelişmeye başlamıştı.

İlçe halkının büyük bir kısmı, özellikle gençler kendilerini Dev-Genç'li, Devrimci Yolcu olarak niteliyordu.

Karadeniz bölgesinde, özellikle birkaç ilçe egemen sınıfların hedefindeydi. Bu ilçeler hakkında, her türlü araçlar kullanılarak karalamalar yapılıyor, "kurtarılmış bölge" olarak nitelendiriliyordu. Komünistlerin işgali altında olduğu söyleniyor, "mutlak işgalden kurtarılması gerektiği" belirtiliyordu. Bu ilçelerin başında Ordu'da Fatsa; Rize'de Pazar; Artvin'de Şavşat geliyordu.

Pazarlı devrimciler olarak nasıl bir mücadele izleyerek 12 Eylül faşist darbecilerinin zindanlarına; devrimcilerin tutsak düşmelerinin öyküsünü de anlatmaya çalışacağım.

"Bir gün, Pazar'ın sokaklarında her zamanki gibi dolaşmış, Nihat'ın Çay Ocağı'na dönmüştüm. Sohbet arasında, arkadaşlar:

"Yeni Sabah'ın önünde, şüpheli ve tedirgin hareketleri olan bir adam gördük" dediler. "Bir bakalım neyin nesidir" diyerek, orada bulunan arkadaşlardan birkaç kişi kalktık. Adamın bulunduğu yere doğru gitmeye başladık.

Rize'deki faşist örgütlülükler dağıtıldıktan sonra, durumu hazmedemeyen faşistler, bölge dışından getirdikleri faşistlere eylemler yaptırarak devrimcilerin hâkimiyetini kırmak istiyorlardı. Bu nedenle şehrin sokaklarını denetlemeye özel önem veriyorduk. Bu denetimler sonucu tespit edilen bu şüpheli davranışlı adamı, "Yeni Sabah Kıraathanesi"nin önünde ayakta dikilir iken bulduk. Adama, Pazar'a niçin geldiğini, ne işi olduğunu sordum. Tatmin edici bir yanıt alamadığımız gibi hesap vermek zorunda olmadığını ifade eden cümleler kurmaya başladı. Oldukça uzun boylu, esmer bir suratı vardı. İriyarı, heybetli bir adamdı yani. Güzellikle şehri terk etmesini istedik ise de umursamadı. Ama bu iyi niyet yoksunu, ne için geldiği belli olmayan adamı mutlaka göndermeliydik. Devreye "devrimci şiddet!" girmeliydi. Zorlukla uzanıp:

"Bunlar ne ulan" diyerek, sarkık bıyıklarını çekiştirdim önce, sonra adamın suratına bir yumruk vurdum. Yumruğu öyle kolayca vuramadım. Adamın boyu oldukça uzun olduğu için havaya sıçrayarak, adeta uçarak sallamıştım yumruğumu. Orada bulunan diğer arkadaşlarda boş durmamışlardı tabii! Bazı arkadaşlar adamı yolcu etmek için otobüse bindirmeden önce sakal bıyık tıraşını da yaptırıp, güzelce uğurlamışlardı!

Faşisti gönderdikten sonra, aralarında Kel Sami'nin de bulunduğu birkaç arkadaşla birlikte tekrar Nihat'ın Çay Ocağı'na dönmüş, oturuyorduk. Bir zaman sonra Dayı (Azim/Azem Keskin) da yanımıza geldi. Bölgede Azim, adıyla anılmazdı. Kel Sami (Yaşar), faşistin sakal bıyık tıraşı yaptırılıp otobüse bindirilerek nasıl gönderildiğini anlatmaya başladı. Hem

gevrek gevrek gülüyor, hem de adamın nasıl kötek yediğini anlatıyordu. Dayı'ya beni göstererek:

"Bir görsen Dayı, adama Parpali gibi uçarak vuruyordu" dedi.

Kel Sami'nin gülmesi hiç eksik olmazdı zaten! Faşisti cezalandırma işi Dayı'nın hoşuna gitmişti. Hikâyeyi dinleyen Dayı da gülmeye başladı. Gülerek:

"Nasıl vuruyordu, nasıl vuruyordu?" diye tekrar, tekrar soruyor; arkasından yine kendisi cevaplıyordu.

"Parpali gibi ha!" diyordu.

İşte o gün, bugündür siyasi mücadelemde "Kod adı Parpali" olarak anılmaya başladım. Bu olaydan önce mi yoksa sonra mı ayrıntısını pek anımsamıyorum ama bu "Parpali" yakıştırmasının, bana atfedilen başka bir öyküsü daha vardı. Benim, "Parpali" oluşumu bazı arkadaşlar, bu "irikıyım adam" olayına bağlasalar da bazı arkadaşlarım, "Parpali" oluşumu farklı olarak anlatırlar. Onların anlattıklarına göre: "Parpali gibi uçarak yürüyorsun" sözünden, Parpali olmuştum. Bu arada Parpali'nin: Lazcada kelebek demek olduğunu da söyleyeyim.

Derneğe, dernek binasına bağlı biri değildim. Dernekte işim olmadığı zaman, sokakları bir baştan diğer başa dolaşırdım. Bir bakmışsınız çay ocağında oturuyorum, bir bakmışsınız bir kahvehanede bulduğum birkaç insanla sohbet ediyorum. Daha çok da şehrin sokaklarında hızlı hızlı, sallana sallana adeta uçarcasına yürüyorum. Benim bu yürüyüş tarzımdan dolayı arkadaşlar:

"Parpali gibi uçarak yürüyor" diyorlarmış.

Buradaki "Parpali" benzetmesi de benim lakabım olarak kalmış olabilir. Hangi nedenle olursa olsun, sonunda Rize'de "Parpali" olarak ünlenmiştim! Ben, Parpali lakabının bana Kel Sami'den bir armağan olarak kaldığını düşünüyorum. Nereden bilebilirdim, lakap olarak takılan Parpali adının, sıkıyönetim mahkemelerinde "kod adı" olarak kabul edilip sıkça telaffuz edileceğini. Demek ki benim lakabım değil de "Parpali" diye bir kod adım varmış.

Çamlıhemşin Kale köyünden olmama rağmen, Pazar'ın Beyaztaş Mahallesi'nde doğmuş, kimliğini arayan bir bebek olarak ömür boyu sorulup sorgulanacak bir nüfus cüzdanı ile esir ülkeye vatandaş olarak kaydolmuşum. Ama nasıl, ne zaman doğduğum konusu çok karışık olduğundan ailem tarafından doğum tarihim konusunda mutabakatla bir karara varılamamış.

Anam beni, Kiraz ayında doğurduğunu söylerken babam, sigortalı bir işte çalışmanın mutluluğunu ifade etmek için:

"Senden sigorta parası aldım. Gün gibi hatırlıyorum. Sen Kırma ayında doğdun" diyerek doğum tarihimin güz ayları olduğunda ısrarcı olurdu. Nüfus kayıtlarımda doğum tarihimin 5 Ekim olarak görülmesi, babamın söylediği tarihe denk düşüyor olsa da, dedemin:

"Seni nüfusa birkaç ay sonra yazdırdık. Yazdırdık ki, baban sigortadan para alabilsin" demesi, anamın hesabını doğruluyordu.

Ha Kırma ayında, ha Kiraz ayında doğmuş olmam ne fark ederdi ki. Sonuçta, emperyalist işgal altındaki ülkeye vatandaş olarak kaydedilmiş, yaşamım boyunca sıkça fotokopisi istenecek bir nüfus cüzdanına sahip olmuştum. Benden sonra dünyaya gelen, dördü kız, ikisi erkek çocuğun ağabeyi olmuştum.

Köyde büyüyen her bebek gibi büyümüşüm. Anamın anlattıklarından öğrendiğime göre, anamı istediğim zaman ememeden geçmiş bebekliğim. Anam işten eve yorgun argın memeleri süt dolu gelirmiş. Yoksulluğu yenebilmek için sabah namazında girilen tarlalardan akşam namazında çıkılırmış. Çalışmalar saate göre değil de ezana göre ayarlanırmış.

Bu ezan saatine ilişkin bizim oralarda bir hikâye anlatılırdı. "İmamı satın alan ağa, sabah ezanını saatinden önce; akşam ezanını ise saatinden sonra okuttururmuş." Bu sayede, ırgatlar ağalar için daha fazla çalışırlarmış.

Anam, memelerinin ağırlığından hatırlarmış evde süt emmesi gereken bir bebeğinin olduğunu. Açlığım, canını acıtırmış ama yapacağı da fazla bir şey olmazmış. Eve gelir gelmez yıkamadan tıkarmış ağzıma terli memelerini. Ter yakarmış damaklarımı, anamın dolu memelerini emmek istemezmişim. Gün boyu memelerinde sakladığı sütü emip,

memelerinden boşaltamadığım için memelerinde çıbanlar çıkmışmış. Doktorlara gitmiş. Canı çok yanmış. Kendi canının yandığına değil de benim aç kaldığıma üzülmüş.

Günler çabuk geçmişti. Duvar diplerindeki sahipsiz uykuları, vücudumu yakan sıcak suları, banyo dayaklarını unutmuştum. Bebekliğimin unutulan acılarının arkasından, dedemin deyimi ile "kocaman adam" olup, okul çağına gelmiştim.

Evimizin tek reisi ve okula gidenlerimizin tek velisi olan dedem tarafından, Kirazlık İlkokulu'na kaydedildim. Kirazlık İlkokulu, Pazar Çay Fabrikası'na üç yüz, dört yüz metre uzaklıktaydı. Deniz kenarındaki balıkçı barınakları ile arasında sadece Artvin'e doğru giden yol vardı. Kirazlık İlkokulu'nun beş sınıfı, iki de idare odası vardı. Tek katlı, güvenli bir yapıydı. Tahta döşemeleri mazotla temizlenir, korunurdu. Özellikle kış aylarında sınıflar ağır bir mazot kokusu altında kalırdı. İçeride mazot kokusu, dışarıda ise balıkçı barınaklarında üretilen balıkyağının ağır kokusu, okulu bir bütün olarak sarardı. Balıkyağının o kadar ağır bir kokusu olduğunu ilkokuldaki sınıfımda öğrendim.

Toplu olarak yaptığımız yaramazlıklarımızın yanında bazen tek başıma yaptığım yaramazlıklar da olurdu. Bir gün evimizin arkasındaki tümsekte bulunan eşekarılarının yuvasını elimdeki değnekle karıştırma gafletinde bulunmuştum. Tehlikenin farkına varan arılar yuvalarından çıktığı gibi bana saldırmaya başlamışlardı. Savunmasız kalmıştım. Ceketimi çıkarıp, pervane gibi sallayarak arıların saldırısından kendimi korumak istiyordum. Arılar yılmıyor, aksine daha bir çoğalarak saldırıyorlardı. Garip bir korku ve tek kalmanın çaresizliği içerisinde kıvrandığımı gören Hüseyin (Kadıoğlu) Dayım, elinde bir sopayla yanıma gelmişti. Sopanın ucuna çaput sarmış, çaputu gazyağına batırıp tutuşturmuştu. Çubuk, yanarken hem yoğun bir is, hem de gaz kokusu veriyordu.

"Düşmanla mücadelede, ama taş ama sopa ama ateş, bir silahın olmasının" gerekliliğini böylece Hüseyin Dayımdan öğrenmiş oldum. Hüseyin Dayım beni arıların saldırısından kurtardıktan sonra:

"Oğul, elinde ne ateş var, ne de duman. Arı yuvasına çomak sokulur mu? Arı kovanına çomak sokmadan önce, kovanı tütsüleyecek veya ateşe vereceksin. Unutma, arıyı

kovanından, düşmanı yuvasından çıkarmadan vuracaksın" demişti gülerek.

Pazar Ortaokulu; Pazar'ın çıkışında, Rize-Artvin yolunu ve denizi gören küçük bir yamaçtaydı. Ön tarafındaki yamaç set set yapılarak büyük bir bahçe oluşturulmuştu. Bu bahçe aynı zamanda eğitim alanıydı ve çeşitli meyve ağaçları bulunmaktaydı. Meyve ağaçlarının arasındaki boşluklar, "Tarım İş" dersinin uygulama alanları olarak kullanılırdı. Boş alanlara yapılan yastıklara, öğrenciler tarafından domates, salatalık, mısır, fasulye gibi çeşitli sebzeler ekilirdi. Böylece öğrenciler, "bir tarım ülkesi olan ülkemizde!" üretimin pratik sürecini de yaşayarak öğrenmiş olurlardı. Ben de, herhalde fidan dikmesini, fide ekmesini orada öğrenmiş, dağdaki boş arazimizde küçük bir orman bile yapmıştım. Emek verip büyüttüğüm ağaçlar, 12 Eylül Darbesi'nde vefa örneği gösterip, bir iki gün beni koruyup, kollamışlardı!

Kahrolası yoksulluk, tören alanında beni çok zor durumda bırakmıştı. 1. veya 2. sınıftaydım. Karne günü tören yapılıyordu. Tören alanından merdivenlerden çıkarak sınıflara giriliyordu. Merdivenlerin bittiği, kapının olduğu bölüm oldukça geniş bir teras gibiydi. Öğretmenler orada toplanırlar, iftihar belgesi alan çocukları kutlarlardı. Çocuklar öğretmenlerin ellerini öperlerdi. Benim de iftiharlık öğrenciler arasında adım okunmuştu. Ancak, benim pantolonumun arkası, dikenli tele takılmış ve yırtılmıştı. Gün boyu, kısa ceketimi yırtık yerin üzerine çekmiş, bir elimle tutmuştum. Adım okununca merdivenlerden yukarı doğru çıkmaya başladım. Çıkarken ceketimi yırtık yerin üstüne doğru çekmeye çalışıyordum. Pantolonumun yırtık yerinden, külotumdaki yazıların görünmesini istemiyordum.

O yıllarda kalabalık aileler bazı ürünleri çuvallarla, torbalarla alırlardı. Boşalan torbalar atılmaz, becerikli olanlar tarafından iç çamaşırı olarak dikilirdi. Benim külotumda şeker torbasının kumaşından dikilmişti. Bir torbadan iki üç külot çıkarmıştı anam. Bazı arkadaşlarımın külotları da aynıydı. Benim külotumun tek farkı dikişleri elle değil de makineyle dikilmiş olmasıydı. Çaresiz çıktım öğretmenlerin yanına. Ceketimle pantolonumun yırtık yerini örtebilmek için biraz daha fazla eğilmiştim. Bu çarpık duruşum, öğretmenlerden birinin dikkatini çekmişti. Yanıma gelerek:

"Ne oldu oğlum sana, şimendifer çarpmış manda gibi ne duruyorsun" dedi.

Öğretmenin bu sözü karşısında utanmış, ağlamaklı olmuştum. Öğretmenin öyle demesi, aklımdan geçirdiklerim gözlerimi doldurmuştu. Öğretmenlerin elini öptükten sonra sıradaki yerimi almıştım. Ben, herkes gülecek diye bekliyordum ama kimse gülmemişti. Kimse gülmemişti ama ben hâlâ daha tedirgin olarak sıradaki arkadaşlarıma anlamlı anlamlı bakmıştım.

Ortaokula başladığım yıllarda; Eğitim askerce, kıyafetler askeriydi. Öğrenciler ortaokul ve liselerde, ay-yıldızlı, düz terekli mavi şapka giyerlerdi. Üç sene askerî kıyafetlerle girdim okulun kapısından. Nizamiye kapısında dikilen nöbetçi öğretmenler tek tek kontrol ederdi öğrencileri. Özellikle ay-yıldızlı şapkanın olup olmadığına bakarlardı. Kılık kıyafet yönetmeliğine(!) aykırı bulunanlar cezalandırılır, okula alınmazdı. Israrcı olanlar ise "Disipline" verilir, okuldan bile atılma cezası ile cezalandırılırlardı. Şapkasız okula girmenin yollarını da bulmuştuk. Şapkalı arkadaşlarımız önceden girer, arka pencerelerden şapkalarını atarlardı. Böylece şapkayı başımıza koyar sınıflara girerdik. Beni ortaokula dedem kaydettirmişti. Kaydımı yapan öğretmene:

"Eti senin kemiği benim" dedikten sonra, kaydımızı yapan öğretmenin uzattığı kâğıdı alıp okuldan ayrılmıştık. Öğretmenin verdiği kâğıtta, okul numaram ve gideceğim sınıf şubesi yazıyordu. O yıllarda, yaygın bir deyimdi. Eti senin kemiği benim deyimi. Birçok veli, aynı sözü söyleyerek çocuklarını okula teslim ederlerdi.

Başından bu icazeti alan ve eti kemiğinden koparmaya meraklı olan "muallimler", ellerinde sopalarla dolaşırlardı okulların koridorlarında, bahçelerinde. Öğrencilerin, en masum çocuksu duyguları, hareketleri bile denetlenir; aykırı görülenler şiddetle cezalandırılırdı. Denetimler sadece okulla kalmaz, şehirdeki öğrenci evlerine bile öğretmenler tarafından baskınlar yapılırdı. Köyden şehre gelip ev tutan öğrenciler sinsice takip edilir, "öğrencilikle bağdaşmayan(!)" davranışları olanlar cezalandırılırlardı. Öğretmenler, hâl ve gidişimizden, okuduğumuz kitaplara kadar her şeyimize karışırlardı.

Bir gece müdür yardımcısı ile birlikte matematik öğretmeni gelip, bizim ne yaptığımızı kontrol etmişti. Okuduğumuz kitapları görünce:

"Bunları mı okuyorsunuz?" demişlerdi.

Türkçe öğretmenimizin önerdiği kitapları okuduğumuz için aferin alacağız heyecanıyla, "evet" demiştik ama azarı da yemiştik. Müdür yardımcısı öğretmen:

"Başka okuyacak bir şey bulamadınız mı? Ne bunlar. Kaldırın bunları bir daha görmeyeceğim. Dersinize çalışın" diyerek azarlamıştı bizi.

Eti kemiğinden koparmaya meraklı ceberut "muallimlerin" yanında, elinde hiç sopa görmediğimiz bir iki öğretmenimiz de vardı. Bunlardan biri de bize okumamız için kitaplar öneren Türkçe öğretmenimizdi.

Türkçe öğretmenimiz arkadaşlarıyla birlikte "Hotel Turan"ın giriş katında bulunan, beyaz perdeleri ve camında küçük bir TÖS tabelası olan kahvehane gibi bir yere gider, orada otururdu. Orasının adı "Öğretmenler Lokali"ymiş. Bir gün dersle ilgili bir soru sorunca:

"Okul çıkışı lokale gelirsiniz ben size konuyu anlatırım" demişti.

Türkçe öğretmenimizin aksine, bir kişinin suçunu, bir sınıfa çektirmek, toplu sıra dayağından geçirmek birçok öğretmenin başvurduğu cezalandırma şekliydi. Bu cezalandırma şekli, askerlikten eğitime miras kalan bir davranış olmalıydı. Askere giden ağabeylerimiz bolca anlattıkları askerlik hikâyelerinin en temel konusu olarak, sıra dayaklarını anlatırlardı. Hiçbir suç ve neden olmadan bile, komutan askerleri sıra dayağına çekermiş. Sanki sıra dayağına çeken komutan yanlarındaymış gibi komutana öfkelenir, küfürler ederek anlatırlardı hikâyelerini.

Bazı öğretmenler, tıpkı komutanlar gibi davranıyorlardı. Öğrencilerini eğitmekten, öğrencilerine doğruluğu, dürüstlüğü öğretmekten ziyade, şiddet yoluyla öğrencileri "ıslah" etmek yolunu tercih ediyorlardı.

Sıra dayağından geçirildiğimiz günün akşamı eve moralsiz gider, evde ders çalışmak istemezdim. Haksızlığa uğradığımı düşünür, "Eti senin kemiği benim" diyen dedeme öyle tavır alırdım herhalde. Dedem:

"Dersin yok mu oğlum" diye sorunca:

"Elim ağrıyor" derdim.

Sıra dayağı olayı, bizim kadar ailelerimizin de tepkisini çekiyordu. Ancak çocuklarını "Eti senin, kemiği benim" diyerek okula teslim eden veliler, belki de bu sözlerinden ötürü seslerini çıkarmıyorlardı. Ne zaman ki ellerimizin üzeri kan revan eve dönmüştük o zaman sessizliklerini bozmuşlardı ama ortalığı da yıkıp virana çevirmemişlerdi. Ellerimizin arkasında, demir darbelerinin çatlattığı damarlarımızı ve damarlarımızdan akan kanları görünce:

"Böyle de olmaz ki yahu!" demişlerdi sadece.

Nedendir bilinmez; okul müdürü, kime, neye kızmış ise kızmıştı. Bu kızgınlığıyla, 3. sınıftaki bütün öğrencileri sıra dayağına çekmiş, eline geçirdiği dört köşe kantar demiri ile öğrencilerin ellerinin arkasına vurmuştu. Öğrencilerin ellerinin derileri çatlamış, çatlayan derilerden kanlar akmıştı. Kimin aklına gelmiş ise gelmişti ve öğrencilere reva görülen bu şiddeti, "devletin daha üst makamlarına şikâyet etmek" gelmişti. Devletin, Müdür'den daha üst makamı olarak görünen Kaymakam'a gitmeye karar verilmişti. Kaymakam'la görüşüp, Okul Müdürü'nden şikâyetçi olacak, bir daha öğrencilere böyle zalimce davranmaması istenecekti. Bu aklı kim vermiş, yürüyüşe kim önder olmuştu bilmeden, bir biçimde örgütlenmiş, elleri kan revan içindeki 3. sınıf öğrencileri ile birlikte, Kaymakam'ın kapısına dayanmıştık. Bizi kapıda karşılayan Kaymakam, derdimizi tam anlatamadan, sözümüzü ağzımızda bırakmıştı. Asabi bir şekilde:

"Eti senin, kemiği benim diye bir söz var biliyor musunuz?" deyip, kapısında dikilen bekçinin marifetiyle, bizi hükümet binasından kovmuştu. Kovmuştu kovmasına ama bizim de burada anlattığım gibi bir eylem öykümüz olmuştu.

Ortaokulda eylem yaptığımız yıllarda; Türkiye'de henüz televizyon yayını yeni başlamıştı. Şehirdeki birkaç apartmanın çatısında kurulu antenler o apartmanlarda televizyon olduğunun göstergesiydi. Televizyonu olan evlerin çatılarında, özellikle akşam saatlerinde, "Olmadı çevir" sesleri sokaklara dökülürdü.

Bir iki saatlik yayını izleyebilmek için antenler bir türlü ayarlanamıyordu. Antenleri ayarlayabilmek için evden biri çatıya çıkıyor, bir diğeri de televizyonun başında bekliyordu. Biraz görüntü fark edilince veya tamamen gidince çevir sesi yükseliyordu. Köylerde televizyon hiç olmadığı gibi, radyo da sayılı olarak bir iki evde ancak vardı.

Radyo olan evlerden birisi de bizim evdi. Babam, İzmir'den "Pihilips!" marka "iyi bir radyo!" göndermişti. Dedem öyle diyordu. Köyün ajans meraklıları, radyo olan evlere dağılır, "ajansları" dinlerlerdi. Bu nedenle Ajans saatlerinde bizim ev oldukça kalabalık olurdu. Topluca dinlenen haberlerin yorumları da topluca yapılırdı. Bu toplu olarak dinlenen haberler sayesinde, önemli olaylar hakkında ben de bilgi sahibi oluyordum. Ünlü "Gerilla Lideri Che'nin" Bolivya'da öldürüldüğünden; Molla Barzani'ye bağlı "Peşmergeler" ile Irak Ordusu arasındaki çatışmalardan; Lübnan iç savaşında, Sağcı Hıristiyanlarla, Solcu Müslümanlar arasındaki savaşlardan haberdar olmuştum. Bizim evde ajans dinleyenler Sağcı Hıristiyan, Solcu Müslüman haberlerine:

"Solcudan Müslüman mı olur canım" diyerek, haberi anlatan adam sanki karşılarındaymış gibi tepki gösteriyorlardı.

İsrail'in Filistin halkına karşı yaptığı saldırıları ve Türkiyeli devrimcilerin de Filistin halkıyla dayanışma adına Filistin'e gittiklerini de o yıllarda öğrenmiştim. Amerikan Ordusunun, "Vietnamlı Komünist isyancılara" karşı sürdürdüğü savaştaki "akıl almaz" kahramanlıklarını da yine o yıllarda dinliyorduk radyolardan. Amerikan Ordusunun kahramanlıklarını günlerce dinlememize rağmen, Amerikalıların, "Vietnam batağından" nasıl kaçtıklarını sadece "Amerikan Ordusu Vietnam'dan çekildi" haberiyle öğrenmiştik.

Radyonun anlattıklarına göre; Dünyada bunlar olurken, kendi memleketimizde de önemli olaylar oluyordu. Ülkemizi idare edenler, bu olayları önemsizmiş gibi gösterip, bu olayları ya gizliyor ya da tam anlamıyla duyurmuyorlardı. Radyo bu haberleri üstünkörü geçiştiriyordu. 15-16 Haziran da yapılan gösterilerde "ölen işçi" olarak tarihe geçen Abdurahman Bozkurt bizim köylüydü. Esasında Kadıköy'de esnaftı. Ama sonradan okuduğum bazı kaynaklarda işçi olarak gösterilmişti. Abdurahman Bozkurt, benim gibi Çamlıhemşin Kale

Köyü nüfusuna kayıtlı olduğu hâlde, Pazar Yukarı Bulep Mahallesi'nde oturuyordu. 15-16 Haziran büyük işçi direnişinden benim de bu nedenle haberim olmuştu. Bu eylemlerde yer alan gençlerden, onların örgütü Dev-Genç'ten, DİSK denen işçi sendikasından da böylece haberim olmuştu. Dev-Genç'i göremesem de, Çay Fabrikası'nda "müdüre haddini bildirecek" diyerek yürüyen kalabalığın arasında ben de Dev-Gençle birlikte yürümüştüm!

Sene '69 ya da '70, mevsim ilkbahardı. Dışarıda güzel bir bahar havası vardı. Baharın temiz havasını sınıflara doldurmak için sınıfın pencerelerini açmış, pencere kenarında oturmuştuk. Kara taş binanın pencere kenarında 50 cm bir boşluk vardı. Genellikle teneffüslerde bu boşlukta otururduk.

Şehirde kepenkler büyük bir gürültüyle kapanıyordu. Kapanan kepenklerin ardından yollara düşen insanlar, Pazar'dan Ardeşen yönüne doğru hızlı adımlarla gruplar hâlinde bağırarak, çağırarak yürüyorlardı. O güne kadar Pazar'da görmediğim kadar çok kalabalıktılar. Anlam veremediğim bu kalabalık insan hareketi, yüreğime korku ve garip bir heyecan sokmuştu.

Ne olmuştu acaba? Bu kalabalık nereye gidiyordu. "Ğeba" Burnu'nda[1] balıkçı motoru mu batmıştı? Yoksa büyük bir trafik kazası mı olmuştu? Keskin bir dönemeç olduğu için Ğeba Burnu'nda çok kaza olurdu. Bu kalabalığın arasında, benim de yakınlarım, komşularım mutlaka vardı.

Benim gibi düşünen, okulun diğer öğrencileriyle birlikte, sınıflardan koşarak çıktık. Okulun önündeki bahçenin setlerini ezerek yola indik ve yürüyen kalabalığın arasına karıştık. Yürüyenlere, bir türlü ne olduğunu soramıyordum. Soramadığım için de merakım gittikçe büyümüştü. Kalabalık insan selinin konuşmalarını can kulağıyla dinliyor, bir şeyler öğrenmeye çalışıyordum. Her kafadan bir ses çıktığı için doğru dürüst bir şey anlaşılmıyordu kalabalık ve karmaşık seslerden.

Bir ara duyduğum:

1. . Ğeba Burnu: Pazar'ın çıkışında körfez uzantısı gibi bir yerdir. Çok rüzgâr alır. Bazen o bölgede balıkçı motorlarının denizde dalgalar arasında bir görünüp bir kaybolduğunu izlerdik.

"Dev-Gençliler gelmiş. Çay Fabrikası'na gidiyoruz.." sözcüğü kulağımda yer etti. Duyduğum bu söz, merak ve korkumu bir parça dindirmişti ama heyecanım daha da artmıştı. Dev-Gençliler niye gelmişlerdi. Fabrikaya niye gidiyorlardı. Ne yapacaklardı. Bir iki adım önümde yürüyen adamların konuşmalarından:

"Dev-Genç, çay üreticilerinin derdine derman olmak için Çay Fabrikası müdürüyle konuşacak..." gibi bir şeyler duydum. Okuldan çıkan çocuklar, yürüyen adamların konuşmaları, bağırıp çığırmaları arasında onlardan daha hızlı yürüyerek gidiyorduk. Büyük kalabalık arkamızdan geliyordu.

Fabrikanın önüne vardığımızda, orada da toplanmış kalabalık insanlar vardı. Yürüyen kalabalık, Çay Fabrikası'nın önünde toplananlara karışmıştı. Ama hâlâ gelenler vardı. Fabrikanın önünde insanlar birikmişti. Kalabalık, fabrika avlusuna sığmamış yola taşmıştı. Fabrikanın önünde bir sessizlik oluyor, sonra birdenbire bir uğultu hâlinde sesler yükseliyordu. Ön taraflarda olup bitenleri görebilmek için ayaklarımın üzerine kalkmaya çalışsam da bir türlü ilerisini göremiyordum. Bazı çocuklar bekçi kulübelerinin üstüne tırmanmışlardı. Ben de tırmanmak istedim. Ancak orada da duracak yer olmadığı için vazgeçtim. Ne oluyordu ilerilerde acaba. Dev-Gençliler neler yapıyordu orada. Çocuk merakım da iyice artmıştı.

Ne olduğunu öğrenemeden ayrıldım fabrikanın önünden. Belki, fabrika önündeki kalabalığın arasından havaya doğru kalkmış silahlı bir el görmemiş olsaydım biraz daha kalacak, heyecanıma heyecan katacaktım ama çocuk yüreğim belli ki silahtan korkmuştu. Yüreğimi dolduran korkuyla, fabrikanın önünden ayrılmıştım. Fabrikanın önünden ayrılmama neden olan o silahlı elin sahibini merak ediyordum. Dev-Gençlilerden biri miydi acaba? Ama değilmiş. Çükita köyünden Nizamettin adında bir amcaymış. Onu da, o gün orada olanları anlatan büyüklerin anlattıklarından öğrenmiştim.

Heyecan ve yorgunluk iyice acıktırmıştı beni. Öğle yemeklerini yemek için dedem beni bir fırına yazdırmıştı. "Yazılı" olduğum Osman (Akın) Dayı'nın fırınına gittim. Osman Dayı, dedemin akrabası olurdu. Bizim köylüydü. Bizim köylülere, köyün adından dolayı "Kaleliler" denirdi. Tezgâhın üzerinde dizili duran kavurma tenekesini, küf kokan kaşarpeynirlerini gördükçe mideme iyice açlık sancıları saplanmaya başladı. Canım çok çekse de kavurmayı, kaşarpeynirini, yağlı pideyi; dedemin anlaşmasına göre vereceği parayla, ancak yarım ekmek ve elli gram zeytin yiyebiliyordum. Ara sıra tahin helvası da yediğim oluyordu ama genellikle zeytin ekmek yiyordum. O yıllarda, zeytinler erik büyüklüğünde olurdu ya da bize öyle gelirdi. Bir zeytin tanesini bir iki kez ısırarak bitiriyordum.

Ortaokulda okuduğum yıllarda, ekmek fırınlarının bulunduğu sokaklardan geçerken ekmek kokusu metrelerce uzaklıktan duyulurdu. Sıcak ekmek kokusu, tok insanı bile aç hâle getirirdi. Fırınların tezgâhlarında, ekmeğin yanında; kavurma tenekesi, zeytin selesi, teneke kutularda tahin helvası, küflü kaşarpeynirleri de bulunurdu. Pide yapmak için köy peyniri, tereyağı ve yumurtalar ise tezgâhın altındaki dolaplarda saklanırdı.

Osman Dayı, bir yandan müşterilerinin taleplerini karşılayabilmek için tezgâhın başındaki tenekelerle boğuşuyor, bir diğer yandan da fırının sıcağından ve yoğun olarak çalışmasından terleyen yüzünü siliyordu. Bir şeyler atıştırmak için fırına gelenler kapıdan pencereden bakıyor; içerisinin dolu olduğunu görünce içeri girmeden çekip gidiyorlardı. Osman Dayı, giden müşterileri görmekten pek memnun olmuyordu. Kalkıp gitmelerini ister gibi gözlüğünün üstünden oturanlara bakıyor, bir an önce yiyeceklerini bitirip kalkıp gitmelerini istiyordu. Müşterinin çokluğundan memnun olsa da yüz hatlarındaki gerginlikten yorgunluğu belli oluyordu. Sinirli bir hâli vardı. Kapıdan içeri girdiğimi görmüş olmalıydı ki; yüzüme bakmadan, yarım ekmekle, elli gram zeytini elime verip:

"Geç bir köşede sen de ye" dedi.

Ben çekildiğim köşede yemeğimi yerken, komşu köyden babamın "okey arkadaşı" Niyazı Dayı fırına geldi. Niyazı Dayı, uzun boylu uzun burunlu biriydi. Ceketinin arka yakasından

asılı şemsiyesiyle içeri girdi. İçerde bir şeyler yiyenlere gülerek ve oldukça da yüksek sesle;

"Siz de mi fabrikadaydınız. Çok bağırmışa benziyorsunuz. Acıkmış hâlinizden belli. Bağıra bağıra devleti korkuttunuz he! Sizi gidi akılsızlar sizi" dedi.

Selamsız sabahsız içeri girip, böyle aşağılayıcı bir ifadeyle ortalığa seslenen Niyazi Dayı'ya, fabrikaya gitmiş olan veya gitmemiş olan herkes öfkeyle dönüp baktı. Bir şeyler demek için yeltenseler de,Osman Dayı herkesten önce tepki gösterdi.

"Niyazi, aksilik yapma. Şakanın zamanı mı? Milletin zaten canı boğazına gelmiş. Şimdi biri kafana bir kiloluk indirecek. Sana değil, vay bana olacak. Ne istiyorsan çabuk söyle. Zaten canım boğazıma gelmiş. Bir de senin gevezeliğinle uğraşamam" dedi.

Osman Dayı'nın sitemli tepkisi üzerine sesini kısan Niyazı Dayı, Osman Dayı'ya;

"Osman Dayı, yarım ekmek kaşar da bana ver bari. Parasını sonra veririm" dedi.

Osman Dayı, bir yandan küflü kaşarı kesiyor, bir yandan da Niyazı Dayı'nın suratına alaycı alaycı bakıyordu. Niyazi Dayı'nın karnı doydukça dili de çözülmeye başladı. O kadar kalabalığın içerisinde bir o konuşuyordu. Fabrikaya yürüyüş yapanların "anarşistler" olduğunu söylüyordu. Hatta bir ara, Osman Dayı'nın dağlık arazisinde onları gördüklerini bile söyledi. Dağda "Çaça (Gazel)" silen kadınların "bir yığın sigara izmariti" gördüklerini, "çaçaların yatak gibi olduğunu söylediklerini" anlatmaya başladı.

Niyazi Dayı'nın konuşmaları, Osman Dayı'yı sinirlendiriyordu. Sinirli oluşu, ikide bir kafasını sağa sola sallamasından belli oluyordu. Osman Dayı'nın kafası her zaman sallanıyordu zaten. Hastalıktanmış kafasının sallanması. Yiyeceklerimi bitirmiş, kâğıdı dışarıdaki çöp variline atmak için kalkmıştım. Kâğıdı alırken, tabureye bıraktığım okul şapkamı almak için eğilince, enseme yavaşça bir şamar vuran Niyazi Dayı;

"Sen de okuyup anarşist olursun artık(!)" dedi. Nereden bilmişti ise, Niyazi Dayı bilmişti işte. İlerleyen yıllarda, devrimci olduğum için bana da bu sıfatı yakıştıranlar oldukça fazla olmuştu.

Osman Dayı, hem vurduğu şamara, hem de ettiği laflara çok sinirlenmişti.

"Niyazi! Yediğini ye, kalk git buradan. Rahat bırak elâlemin çocuğunu. Sana ne? Sen fabrikaya gitmedin de iyi bok yedin. Şimdi gelmiş bana çay parasını alamadım, veresiye yarım ekmek peynir ver diyorsun. Defter şişti. Ben nasıl toplayacağım bu paraları. Un alacak para kalmadı. Sen konuşuyorsun. Kafamı kızdırıp kolundan attırma kendini dışarı" dedi. Osman Dayı'nın böylesi tepkisi karşısında, Niyazi Dayı sadece Osman Dayı'nın yüzüne baktı ve sustu.

Kasabadaki kahvehanelerin tek gündemi olmuştu bu eylem. Dev-Gençliler artık her tarafta, her yerde halkın yanındaydılar. Kasabadaki herkesin, Dev-Gençlilere dair anlatacakları bir hikâyeleri vardı. Radyo haberlerinin ağzından konuşanlar, Dev-Gençlilerin yaptığı bu eylemi küçümsüyor ve Dev-Gençlilere, "bunlar anarşistler" diyorlardı. Onlara göre anarşistler, acayip kılıklı, saçları sakalları birbirine karışmış garip tipli adamlardı. Dağlarda yaşıyorlardı. Ormanın içerisinde yaprakların üzerinde yatarken görenler vardı. Yattıkları yerlerde çok sayıda sigara izmariti gördüğünü söyleyenler de vardı. "Silahlarının izleri ayan beyan ortadaydı" diyenler bile vardı. Bu söylentiler ister istemez dağlık arazilerine çalışmak için giden köylüleri, özellikle de kadınları korkutmuştu. Bu nedenle bazı köylü kadınlar yaprak silmek, odun yapmak için dağlık arazilerine korkarak gidiyorlardı. Korkmadan gidenler de vardı, anlattıkları hikâyelerde, Dev-Gençler, "Milletin dediği gibi öyle kötü insanlar" değillerdi. "Hepsi temiz giyimli, tıraşlı insanlardı. Hatta dağa gidenlerin işlerine yardımcı bile olmuşlardı. Her taraf, bir biçimde Dev-Gençlerle karşılaşmanın güzel ya da tehlikeli bir olay olduğunu kanıtlamak için hikâyelerini yarıştırıyordu. Biz çocuklar ya Çay Alımyerlerinde ya da kahvehanelerde yapılan bu sohbetler sayesinde olup bitenlerden haberdar oluyorduk!

Dev-Gençlilerin bu eylemi beni başka türlü etkilemişti. Bunların okumuş, bilgilenmiş insanlar olduğunu düşünüyordum. Bunun için yoğun bir okuma merakı oluşmuştu bende. Ne bulursam okuyordum. Okuduğum romanlar,

değişik yerler görme merakımı uyandırıyordu. Beni yeni sevdalara yöneltiyor, farklı heyecanlara sevk ediyordu. Okuduğum kitaplardan, dünyanın değişik yerlerindeki insanların da bizden farklı olmadıklarını öğrendim. Elma işçilerinin, elma ağaçlarından elmaları, aynı bizim gibi topladıklarını öğrendim. Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan diğer halkların da dilleri olup konuşarak anlaştıklarını öğrendim. Gözleriyle gördüklerini, yürekleriyle üzülüp, beyinleriyle düşündüklerini öğrendim. Onlar da düğünler yapıyorlar, düğünlerinde çalgılar eşliğinde oyunlarını oynuyorlardı. Onların da şarkıları türküleri vardı.

Çocukken, Türklerden başka milletlerin bize benzemediğini, onların ülkelerindeki ağaçların bile bizim ağaçlara benzemediğini düşünürdüm. Bu düşüncem, herhalde çevremin ve ilkokuldaki eğitimin bana kazandırdığı bir olumsuzluktu. İlkokulda Türkten başka bir milletten hiç söz etmezdi öğretmenler. Çevremde ise, bu ülkeler hakkında bilgi verecek eğitimde kimse yoktu. Birkaç tane "Tüylü şapkalı" Almanya görmüş adam vardı. Almanya'da kazandıkları paralarla, bizim hiç görmediğimiz "resim çeken" ve "türkü söyleyen" aletleriyle övünürlerdi. Övündükleri aletlerin paralarını kazandıkları o yerleri, nedense kötülerlerdi. Ama okuduğum kitaplardan, onların anlattıklarından daha farklı şeyler öğrenmiştim. Zalimlerin zulmüne karşı direnişlerde, çocuklarını yitiren anaların, aynı ağıtlarla gözlerinden yaşlar akıttıklarını öğrenmiştim. Okudukça, bu insanların yaşadıkları yerleri görme, buralarda yaşayan insanları tanıma merakım daha da artıyordu. Merakımın yanında, zalimlere karşı olan kinim de artmaya başlamıştı. Bir kitapta, Alman faşistlerinin kendi halkına ve dünya halklarına yaptıklarını okumuştum. Yaptıklarını öğrendikçe, faşizme ve faşistlere karşı nefret ve kin duyuyordum. Alman faşizmine karşı direnen Avrupa halklarının, direniş öykülerinden yaşadıkları zorlukları öğrenmiştim.

Bağımsızlıkları ve özgürlükleri için aç susuz, yarı çıplak direnenler olduğunu öğrenmiştim. Bulgar direnişçilerinin, cephelerde bulabildikleri kâğıt parçalarına yazdıkları şiirleri okudukça duygulanıyordum. Bu kitapların yanında, aşk romanları da okuyordum. Zengin kız, fakir oğlan

hikâyelerindeki umarsızlıklara üzülüyordum, sevip sevip kavuşamayan âşıkların umarsızlığına üzülüyordum. Bu üzüntülü duygularım beni sorular sormaya itiyordu. Kendime sorular soruyor, kendimce cevaplar buluyordum.

Bu arada nereden elime geçmişti ise geçmişti, devrimcilerin mahkemede yargılandıkları iddianame ve bu iddianame karşısındaki savunmalarını anlatan bir kitap geçmişti. Önsöz bölümünde devrimcileri vatan haini olarak belirtip karalamaya çalışan bu kitabın iç sayfalarında devrimcilerin suçlamalara verdiği cevaplar vardı. Çok etkilenmiştim bu cevaplardan. Okuduğum kitap, devrimcileri karalamak için sağcılar tarafından yayımlandığı anlaşılıyordu. Ama ben içerisindeki devrimcilerin sözlerinden etkilenmiş, o sözler hoşuma gitmişti. Yanlış hatırlamıyorsam kitabın adı, *Uçurumun Kenarındaki Türkiye* idi. THKO sanıklarının iddianamesiydi.

Okumanın yanında bir de şiir yazma merakı oluşmuştu bende. Yazdığım şiir denilebilecek iki defter dolusu, duygularımın imgesel ifadeleri ne yazık ki, kimsenin beğenisine ve okumasına fırsat bırakılmadan, diğer yasak kitaplarımla birlikte, çay tarlasındaki siperlerinden silah zoruyla çıkarılıp, 12 Eylül faşizminin rutubetli depolarında katledildiler.

Farklı yerleri görme tutkumu, liseyi farklı bir şehirde okuma ümidime gizlemiştim. Liseyi farklı yerlerde okuma hayalime, ortaokul son sınıfta girdiğim Fen Lisesi sınavını kazanamamam engel oldu. Rize'deki ortaokullardan, öğretmenler tarafından seçilen, yirmi, yirmi beş kişinin girdiği, Fen Lisesi sınavında başarılı olabilseydim, Türkiye'de o zamanlar bir iki tane olan liselerinden birinde okuyup, istediğim üniversiteye girebilecektim(!) ama o sınavdan başarılı olamadım. Başarılı olamayacağım zaten sınava gireceğim salonun önünde belli olmuştu.

Sınavın yapılacağı gün, Rize'nin meşhur yağmurlu günlerinden birine denk gelmişti. Babaannem:

"İhtiyar çocuk yalnız mı gidecek Rizelere" demese, dedemin umurunda değildi benim sınavım.

Babaannemin, meşhur bakışlarıyla! dedeme sorduğu soru, aynı zamanda bir emirdi. Babaannemin uyarısıyla, çok önemsermiş bir hâlde, oturduğu yerden kalkan dedem:

"Hadi oğlum, geç kalıyoruz" diyerek, kapının arkasında asılı duran şemsiyesini aldı ve yola koyulduk.

Dedem yol boyunca:

"Ne olacak sanki. İmtihan olacak da ne olacak. Ben seni zaten liseye yazdıracaktım" diyerek, Rizelere gitmeye zorunlu bırakıldığına içten içe sitem ediyordu. İstekli isteksiz, ne olursa olsun beni Rize'ye getirecekti. Zira emir babaannemden gelmişti!

Dedemle birlikte sora sora sınavın yapılacağı "Rize İl Halk Kütüphanesi"nin adresini öğrendik. Yağmur suyunun doldurduğu sokaklardan bir o tarafa, bir bu tarafa geçerek yürümeye başladık. Yağmur suyundan derelere dönmüş sokaklardan geçerken, "kara lastik" ayakkabılarımın içerisine sular doldu. Lastik ayakkabılarımın içerisine dolan sular, köpük olarak lastik ayakkabılarımdan dışarı çıkıyordu. Islak ve soğuktan üşümüş ayaklarımla kütüphane denen binanın kapısına kadar gelmiştik.

İlk defa böyle bir sınav salonu görüyordum. Duvarlarında raflar dolusu kitaplar olan büyük bir kütüphane. İlk defa böyle büyük bir kütüphaneyi de o sınav günü görmüştüm. Okuduğum ortaokulda da kütüphane vardı. Bir sene, sınıf "kitaplık kolu" başkanlığı yapmıştım. O nedenle kütüphaneye alışkındım. Sınava gireceğim kütüphane ise çok farklıydı. Şaşırmıştım. Kütüphanenin içine, evimizde görmediğim halılar serilmişti. Yerlere serili halıların üzerinden ıslak ayaklarımla geçerek masada benim için ayrılan yere oturmam gerekiyordu. Salonun kapısında şaşkın bir vaziyette kalakalmıştım. "Ayakkabılarımı çıkararak mı yürümeliyim acaba?" diye düşünmeye başladım.

Ayakkabılarımı çıkarsam bile, çoraplarım ıslaktı. Şaşkınlığım, üşüyen ayaklarımın sızısını bile unutturmuştu. Ayaklarım ıslaktı ve ben halıların üzerinden yürüyerek sıralardan birinde oturacaktım. Bu durum sanki kendi suçummuş gibi ilk defa orada fukaralığımdan utanmıştım. Kapıda duran görevli, kapının önünde dikildiğimi görünce:

"Oğlum girsene içeriye" dedi.

Biçare bir hâlde:

"Çoraplarım ıslak" diyebildim.

Ben oraya serili olan halının üzerine ayakkabılarla basıldığını nereden bilebilirdim ki. Büyük bir suç işlemiş gibi yanaklarım kıpkırmızı olmuş, beynim durmuş bir vaziyette şahsıma ayrılan sıraya gidip oturdum. Bir yandan soğuk, bir yandan heyecan, yanıtlarını bildiğim soruları da unutarak sınavın yapıldığı salondan çıktım. Böylece liseyi başka şehirde okuma hayalim, Rize'nin sel sularına kapılıp denize gitti!

Pazar Lisesi benim ortaokulu bitirdiğim yıl ikinci senesindeydi. Fen Lisesi sınavını kazanamadığım için mecburen Pazar Lisesi'nde okuyacaktım. Pazar da lise varken, başta dedem olmak üzere ailem beni farklı bir şehirde lise okutmayacağı kesindi. Pazar Lisesi'nin kendine ait bir binası olmadığı için, Pazar Ortaokulu'nda eğitim veriyordu, bu nedenle belli tadilatlar yapılmıştı. Laboratuvarları, işlikleri ve diğer bölümleri sınıfa dönüştürülmüştü. Beş parasız okula gidiyordum. Okul için gerekli olan parayı dahi istediğimde dedem:

"Ne parası yahu, okullar bedava değil mi? Devlet okuluna para mı verilirmiş" diyerek, isteğimi geri çevirirdi. Kitap almam için beş kuruş para vermeyen dedem, sağdan soldan temin edip okumak için elime aldığım kitapları görünce;

"Paraları hep bunlara ver. Sanki onlar karın doyuruyor" derdi.

Karın doyurmayan ama beyin doyuran kitaplardan beyin açlığımı gidermeye başladım. Beynime yeni yeni bilgiler doldurmaya başladım. Yaşamı sorgulamayı, sonra da yaşamın sorunlarına karşı direnmeyi öğrendim. Kitaplar, sorgulamayı öğrettikleri gibi, yargılamayı da öğrettiler.

Bazen öyle dalardım ki kitaplara, içerisindeki karmakarış kalabalıklarda kaybolurdum. Kahramanlarıyla birlikte yaşadıkları maceraları yaşamaya başlardım. Onlarla birlikte kavgalara karıştım. Bazen eleştirdim, bazen alkışladım. Onlarla birlikte düşünmeye başladım. Onlarla birlikte fabrika direnişlerine, köylü ayaklanmalarına katıldım. Gençlik ör-

gütlerinin militanı olup, işgalcilere karşı direniş saflarında onlarla birlikte yer aldım.

Gerilla savaşlarını okudum. Gerilla ne demektir?Gerilla nasıl mücadele edermiş, hangi malzemeleri nasıl kullanırmış onları öğrendim. Savaşı sevmesem de, Vietnam'da, Küba'da emperyalizme karşı verilen halk savaşlarına büyük bir hayranlık duymaya başladım. Ben de onlarla birlikte kendimi, emperyalizme karşı verilen halk savaşlarının neferi olarak görmeye başladım. Öğrendiklerimin, kendi ülkemdeki benzerliklerini irdelemeye başladım.

Radyo ve televizyonlardan dinlediğim haberlere daha politik yorumlar yapıyor, düşünceler üretmeye çalışıyordum. Ajans meraklılarının gözünden kaçan haberleri didikleyip, onların sinirlenmelerine neden oluyordum. En çok da, hemen hepsinin taraftarı olduğu iktidar partisinin haberlerine olumsuz yorumlar yapıyordum. Bizim evin ajans meraklıları, bağırıp çığırarak beni susturmaya çalışıyorlardı.

Devrin iktidar partisi dedemin delegesi olduğu, "Demir kırat" parti, Süleyman Demirel'in AP'si (Adalet Partisi) idi. Dedemin partisinin işleri, iyi gitmemeye başlamış. Halk Partili Hasan (Tonyalı) Dayı'nın dediğine göre, dedemin partisinin başkanı, bu durum karşısında, "Kaçacak delik aramaya başlamış. Tam bu arada, imdadına askeriye yetişmiş! Bunu fırsat bilen Demirel, şapkasını alıp usul usul iktidardan sıvışmış."

Benim dedem bir başka karaktere sahipti. Karaktere mi sahipti, karaktersiz miydi orasını pek ayırt edemezdim. Okuma yazması yoktu. Askerde, Ali Okulu'na gitmiş, imza atmasını ve adını yazmasını öğrenmişti.

İlkokul 1. sınıfa gidiyordum. Okuma yazmayı yeni öğrenmiştim. Önüme gelen her yazıyı heceleyerek okumayı seviyordum. Heceleyerek okumaya çalışmamdan memnun olan dedem; bir kâğıda ya da defterimin bir kenarına ismini yazıp;

"Oku bakayım, ne yazdım buraya" derdi.

Ben de elbette ki okurdum. Ama aklıma, sen de benim yazdıklarımı bir oku bakayım, demek gelmezdi. Üçkâğıtçı bir tipte ve ahlakta olmadığına çok eminim ama okuma yazma bilmediği hâlde, her defasında Demirel'in partisinden

delege seçilir, parti yöneticilerini seçmek için oy kullanırdı. Her seçimde, elinden tutan birinin aracılığıyla mührü, "en pahalı" hediyeyi alan adaya "vurdum" deyip, vururdu!

Seçimi yitiren aday;

"İbrahim Amca oyunu bana vermedin değil mi" diye sorunca;

"Sen ne diyorsun. Tabii ki sana verdim reyimi" derdi.

Kazanan adayın aynı içerikli sorusuna ise;

"Yahu boş ver sen o namussuzu. O adam mıdır? İyi ki sana verdim reyimi de kazandın" derdi.

Seçimden seçime gelen hediyelerine bakan dedem, bu nedenle hiçbir zaman seçimi kaybeden taraf olmazdı. Hep onun oy verdiği aday seçimlerin galibi olurdu! Dedemin aldığı hediyeler, genellikle ya ayakkabının ya da paltonun "pahalı da imiş" cinsinden olan şeyler olurdu. Aldığı hediyelerin pahalılığının farkında olan dedem, seçtiği adamların her seçim sonrası daha da zenginleştiklerinin farkında olamazdı. Dedemin "pahalı ayakkabısı, paltosu" ise, dedemi bir sonraki seçime taşıyamaz, "Namussuzun verdiği ayakkabı" Rize'nin yağmuruna dayanamaz, ilk yağmurda su geçirip ayaklarını sırılsıklam bırakırdı.

1971 Askerî Darbesi'nde, dedemin partisinin başkanı Demirel, şapkasını alıp, iktidardan usul, usul sıvıştıktan sonra; askerî darbenin, haber ve bildirilerini dinlemeye başladık radyolardan. Ajansların hemen ardından, Sıkıyönetim Komutanlıklarının numaralandırdığı bildiriler yayınlanıyordu. Bu bildirilere, halkın kurallara ve yasaklara uyması gerektiği bildiriliyordu. "İlanen tebliğ" olunan bildiri ve yasaklara uymayanların cezalandırılacağı tehditleri, okunan bildirilerin en sonuna bırakılıyordu. Radyolardan yapılan, "İlanen tebliğ" ve tehditlerin ardından, Sıkıyönetim Komutanlıklarınca aranan ların isimleri listeler hâlinde okunuyordu. Arananların listesi isim isim okunduktan sonra;

"Aranan kişilerin yerlerini bilenlerin veya görenlerin mutlaka güvenlik güçlerine haber vermeleri" gerektiği belirtiliyordu! Bu tip kişileri görenler, yerlerini bilenler ihbarda

bulunmazlar ise onlar hakkında da anarşistlere yardım ve yataklıktan tahkikat yapılacağı söyleniyordu. "Bu tür suçları işleyenler hakkında yapılan tahkikatlar sonucunda cezalandırılacakları" da "İlanen tebliğ" ediliyordu.

Haberlerin bitiminden sonra başlayan tartışmalar ve yorumlar, "anarşistler" üzerine yapılıyordu. Haberlerin ardından yorum yapan büyüklerimin "anarşist" dedikleri bir iki sene önce fabrikaya yürüyen Dev-Gençli devrimciler olduğunu biliyordum. Bu nedenle, pek dikkate alınmayan itirazlarımla tartışmalara katılmaya çalışıyordum. Devrimcilerin yaptığı her eyleme, "anarşik" eylemler diyorlardı. Bu lafa çok sinirleniyordum ama hiçbir şey yapamıyordum. Büyükler benim görüşlerimi dikkate almadıkları gibi, sitem ederek beni susturmaya çalışıyorlardı. Her zaman olduğu gibi, babaannem imdadıma yetişiyordu.

"Elbet bir bildiği var çocuğun. Okula giden çocuk da bir şeyler diyor. Niye sözünü ağzına tıkıyorsunuz" diyerek bana destek oluyordu.

Bizim evde, "Anarşi" haberlerinin, fazla yoruma tabi tutulmasının nedenleri arasında arananlar listesinde bizim köylü birisinin de olmasıydı. Arananlar listesinde ismi okunan Ali Başpınar bizim köylüydü. Bu yüzden ismi geçince, haberleri dinleyenler arasında bir hareketlenme başlardı. Ali Başpınar'ın neden arandığını herkes kendince anlatırdı. Kimisi "okulunda zavallı bir çocuğu, sağcıdır diye koyun gibi şişirip pencereden aşağı atmış" diyor, kimisi ise daha ileri giderek, "öldürüp derisini yüzmüş canım" diyordu. Ajansları dinleyenlerin bu konuşmalarına içimden:

"Yalan diyorlar, yapmışsa da kim bilir o adamda neler yapmıştır" diyordum.

Verilen haberlere, tehdit dolu bildirilere pek aldırmayan babaannem, Ali lafı geçince kulak kabartır, sanki evde kıyamet gürültüsü varmış gibi:

"Bir susun hele. Bir duyamadım ne diyor gâvurun enikleri" diyerek, varlığını belli ederdi.

Babaannemle dinlediğimiz ve babaannemin, "vah, vah" diyerek çok üzüldüğü en son haber:

"Tokat'ın Niksar İlçesi, Kızıldere köyünde, güvenlik güçleri tarafından kuşatılan anarşistler, ölü olarak ele geçirildi" haberiydi.

Bu haberin ardından, haberleri dinleyenler hemen yoruma başlamışlardı. Yorumlarında:

"Tokat'ta öldürülenlerin arasında, Öce'den (Cihan Alptekin'in köyünün eski ismi) de biri varmış. Adı da Cihan'mış" demişlerdi.

Cihan'ın hikâyesini, birbirlerine kendi meşreplerince anlatmaya başlamışlardı. Her biri, bir eksik tamamlamak için birbirleriyle söz yarışına girmişlerdi. Onlar söz yarışına girmiş, kendi aralarında tartışırken, babaannem:

"Oğul bir anlat hele, kimdir bu Cihan, kimin neyidir" diyerek benim bilgime başvurmayı tercih etmişti.

Babaannem soruyu sormuştu ama bizim evdeki ajans meraklılarından fırsat bulup babaannemi yanıtlayamıyordum. Onlar ha bire konuşuyorlardı.

"Mahir Çayan ile birlikte cezaevinden tünel kazarak firar eden anarşistlerden biriydi. Deniz Gezmişleri idamdan kurtarabilmek için masum ve ülkemizde misafir(!) olan İngilizleri kaçırmışlardı. Anarşistlerin elebaşlarından biri de oydu. Devletin gücüyle bir avuç terörist elbette başa çıkamazdı. Devlet bütün gücüyle, askeriyle, polisiyle, topuyla, tüfeğiyle, uçağıyla saldırır yine de bu teröristlere aman vermez" diyorlardı.

Onların anlattıklarına babaannemin itirazları bitmiyordu.

"Ne misafiri ola, elin gâvurlarının ne işi var bizim memleketimizde. Onlardan sebep mi öldürdüler sabileri" diyordu.

Babaannem, bir ana yüreğiyle, bir insan yüreğiyle bakıyordu meselelere. Solculuk, devrimcilik onun bilincinde oluşmuş bir düşünce olmadığı gibi ilgi alanında da değildi. Duyduklarına duygularıyla hüküm veriyordu. Benim, dilim döndüğünce, bilgim yettiğince anlattıklarımı referans alıyor:

"Bu çocuklar, bizim iyiliğimize çalışıyorlarmış" diyordu.

Babaannem, yardımseverdi. Eli açıktı. Ölenlerden çok, karşısında acı çeken birini görünce üzülür, acılarını dindirmek için elinden geleni yapmaya çalışırdı. Başsağlığına gittiği tanıdıklarını teselli etmek için:

"Ölen ölmüş, geride kalan yetimleri koruyalım. Onlara sahip çıkalım" derdi.

Radyo ve televizyon, işkence haberlerini vermiyordu ama Sivas'ın Şarkışla İlçesi'nde, "Yaralı olarak yakalanan azılı terörist Deniz Gezmiş" haberlerini uzun uzadıya veriyordu.

Devletin, "haberleri anlatan memuru" öyle bir anlatıyordu ki, haber dinleyenler, bu anlatılanlar karşısında ânında kararlarını veriyorlardı.

"Asacaksın bu anarşist, teröristleri" diyorlardı.

Sadece bizim evde haber dinleyenler değildi bu konuda kararlı olan. Devlet de aynı görüşte olmalıydı ki, 6 Mayıs gecesi dinlediğimiz haberlerden "Azılı teröristler! Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan"ın asılarak idam edildiklerini öğrendik.

Babaannem, ne "Bizim Ali'nin" yakalandığına ne de, çıkan af sonucu devrimcilerin tahliye olduklarına tanık olamadı. Bir kaza sonucu, kocaman yüreğini bizim dünyamızda bırakıp bedenini "Dere düz"de toprağa, ruhunu gökyüzündeki yıldızlara bıraktı.

Aftan yararlanarak cezaevinden erken çıkan Ali Başpınar, sınıflar mücadelesinden kopmadan mücadelesine devam edecekti. Bir kez daha sıkıyönetim denen, 12 Eylül faşizmi tarafından tutuklanıp Devrimci Yol örgütünün merkez komite üyesi olarak yargılanacaktı.

Lise 2. sınıfta, babaannemin ölümünden sonra bozulan büyük aile ilişkileri daha da bozulmuş, aile parçalanmıştı. Dedem amcamdan taraf olmuş, babamın tarafını bir odaya razı etmişti.

Beş kardeşle birlikte aynı odada kalıyorduk. Ders çalışmak için masa koyacak yer yoktu. Bu nedenlerden ötürü okula ara verdim. O sınıfa kadar sürdürdüğüm "başarılı öğrenciliğim" de böylece sona ermiş oldu. Okula ara vermemle birlikte, politik faaliyetlerime hız verdim. Derneklerdeki çalışmalara katıldım. Okuduğum kitaplar sayesinde siyaset yelpazesinin sol tarafında kendimi ifade etmeye başladım.

Parpali, işte bu süreçlerden geçerek buraya kadar sağ salim ulaştı! Niye Parpali dendiğini, Parpali'nin çocukluğundan bugüne kadar geçmişini anlattım. Şimdi de nasıl solcu, devrimci, Dev-Gençli ve Devrimci Yolcu olduğumu anlatayım. Bazen uzun, bazen kısa hikâyelerle, geçmiş zamanda yaşadıklarımı ve devrimciler olarak yaşadıklarımızı anlatmaya çalışayım.

12 Mart faşizminin yaptığı katliamlardan, idamlardan sonra, memlekette de önemli gelişmeler olmaya başlamıştı. Askeriye, kışlasına çekilmiş, seçimler yapılmıştı. Ülkemiz, bir kere daha "demokrasiye" geçecekti. Bunun için demokrasinin tek göstergesi! Seçimler yapılmıştı.

Yapılan seçimlerin sonucunda, hiçbir parti tek başına hükümet olamamıştı. Seçimlerde en fazla oyu, sosyal demokrat Cumhuriyet Halk Partisi almıştı. Ancak aldığı oylarla çıkardığı milletvekili sayısı, tek başına hükümet kurmaya yetmemişti. Bu durumda hiç olmaz denen şey olmuş; Ecevit ile Erbakan ortak hükümet kurarak devleti hükümetsiz bırakmamışlardı! Bu hükümet döneminde, Ecevit ile Erbakan arasında bir türlü paylaşılamayan Kıbrıs Çıkartması başlatılmıştı.

Kıbrıs Çıkartması'nın parolasını, İngiltere'de bir kısım görüşmeler için bulunan, devrin Dışişleri Bakanı Turan Güneş: "Ayşe tatile çıksın" sözleriyle bildirmişti. Bu söz çok sükse yapmış, şoven duyguları kabartmış, Turan Güneş'i efsaneleştirmişti.

Bu hükümetin anılan iki önemli icraatından birisi "Kıbrıs Çıkartması", diğeri de tarihe, "Ecevit Affı" olarak geçen af yasasıydı.

Kıbrıs savaşının siyasal anlamdaki zafer ganimetlerini paylaşamayan, Ecevit- Erbakan koalisyon hükümeti, fazla uzun sürmeyip bozuldu. Geride, siyasi ganimeti paylaşılmayan Kıbrıs Çıkartması ve af yasasıyla birlikte birçok devrimcinin cezaevlerinden tahliye olarak özgürlüğüne kavuşması kaldı.

Ecevit hükümeti dağılınca, diğer üç sağ partinin bir araya gelmesiyle, "1. Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti" kurulmuştu.

Okuduğum kitaplar, dinlediğim haberlere yaptığım yorumlarla solcu olmuştum! Solcu olarak dernek faaliyetlerine katılmam ise, Ecevit Affı'ndan sonraki yıllara rastlar. O yıllarda, yanlış hatırlamıyor isem '74-76 yıllarında; Pazar'daki solcu gençler tarafından, "Pazar Gençlik ve Kültür Derneği (PAG-DER)" adında bir dernek kurulmuştu. Ben de oraya gidiyor çalışmalarına katılıyordum.

İlkokul ve ortaokul yıllarında okullar tatil olur olmaz, mahallenin hemen bütün çocukları hep birlikte camiye giderdik. Camide Arapça okumasını ve *Kuran*'ın bazı sürelerini ezbere

okumasını öğrenmiştim. Cami eğitiminde öğrendiklerimden hiç unutmayacaklarım, hocanın nasihatleriydi. Hoca:

"Aman siz, siz olun kul hakkı yemeyin. Komşunuzun açlığına, tokluğuna sahip çıkın. Bütün canlıların hakkı olduğunu unutmayın. Daldaki kuşun, yerdeki karıncanın, otun, ağacın bile hakkı vardır. Sakın ha! Hiçbir canlıya haksızlık etmeyin. Yalan ve riyadan kesinlikle uzak durun. Bir de 'Amentü billahi'yi dilinizden düşürmeyin. İbadetlerinizi eksiltmeyin" derdi.

Hocanın öğütlerinden, Amentü ve ibadet kısmına pek uymadım ama diğer bölümleri de yaşamımda hiç ötelemedim, çok da önemsedim.

Bu denli tutucu bir toplumun içerisinden aykırı düşünceli biri olduğumu gören köydeki büyüklerden birçoğu, solcu olmamı nazarla açıklıyorlardı. Bana nazar değdiği için solcu olduğumu, derneklere gitmeye başladığımı söylüyorlardı!

O zamanlarda, günümüzdeki gibi televizyonlarda fetva veren, dini kendi çıkarları için kullanan din tüccarı şarlatanlar pek yoktu. Şarlatanlar yoktu ama gerici düşüncelerini her koşulda halka ulaştırmak için uğraşanlar oldukça çoktu. Fetvacılar pek yoktu ama tarikatlar ve cemaatler yine vardı. Bu tarikat ve cemaatlerin en örgütlü olduğu yerlerin başında, Pazar'ın Tavlat Köyü geliyordu.

Bu köydeki cemaat yuvalarından yetişenler bugün Türkiye'nin geleceğini karartmaya devam ediyorlar. Cüppeli Ahmet denen adam da bu köydeki yurtlarda kalanlardan biridir.

Cüppeli Ahmet ismi bana, dayımın oğlu Turan (Kadıoğlu)'ın anlattığı bir öyküyü anımsattı. Turan ve köyden birkaç kişi Tavlat'taki *Kuran* Kursu denen yere kaydedilirler. Cüppeli'nin, "kıdem tazminatı haramdır" demecini duyan Turan, Tavlat'taki *Kuran* Kursu arkadaşı Cüppeli'ye bir yığın küfür ettikten sonra orada yaşadığı bir olayı anlatmıştı.

"Bir gece, köyden arkadaşı Selahattin, Turan'ın yanına gelip:

"Hoca seni çağırıyor, masaj sırası sende" diyerek, Turan'ı Hoca'nın yanına getirir.

İkisi birlikte Hoca'nın yanına çıkarlar.

Hoca çıplak vücudunun belden aşağısını bir havluyla örtmüş, mindere öylece uzanmış vaziyette gelecek talebeleri bekliyormuş.

Turan:

"Hoca'nın yanına gittik. Hoca çırılçıplak. Kıçını bir havluyla örtmüş, uzanıyor. Adamı öyle görünce sinirlendim. Daha 12 yaşında bir çocuğum. Yanımdaki Selahattin'e bir tokat yapıştırdım. Bastım hocaya küfrü. Beni babam, Hoca'ya masaj etmeye mi gönderdi. Ben *Kuran* öğrenmeye geldim dedikten sonra, sizin kursunuzun da, hocanızın da diyerek oradan gecenin yarısında çocuk başımla ayrıldım. Ne olur, ne olmaz diye epey bir mesafeyi koşarak indikten sonra, iki saat yol yürüyüp Pazar'a geldim.

Şimdi orada çıplak hocaya masaj yapan Cüppeli, bugün kalkmış garibanların hakkı olan kıdem tazminatı haramdır diyor. Ey sahtekâr Cüppeli, ben seni iyi tanıyorum. Bana yutturamazsın..." deyince, söze orada bulunanlardan biri katılıp, Cüppeli'yi savunmaya başladı. Turan sinirlenmişti. Adama, orada bulunan köydeki arkadaşının ismini vererek:

"Git ona sor. Benim yaptığımı o anlatsın" dedi.

O yıllarda sinsi sinsi örgütlenen gericiliğe, halk fazla ilgi göstermiyordu. Bu cemaat ve tarikatçıların dindarlık adına yaptıklarını dalgaya alıyordu. Buna ilişkin birçok hikâyeler anlatıyorlardı. Bu anlatılan hikâyelerden birini ben de anlatacağım.

Pazar'ın Papat köyünde bir hoca vardı. Uzun sakalları, baştan aşağı beyaz ve geniş torbayı andıran elbisesiyle dolaşırdı. Elinde bastonu olduğu hâlde bastonu kullanmaz, asa gibi elinde tutup hızlı hızlı yürürdü. Bazı insanları, Peygamberin elçisi olduğuna inandırmıştı. İnanan insanlar onun ermiş oluğunu söylüyor, ona kem laf ettirmiyorlardı.

Ermiş olduğu için her şeyi görüp, gelecekten bile haberler verdiğine inanan bazı insanlar onu misafir etmekle büyük sevaplar kazanacaklarına inandıkları için, birbirleriyle misafir edebilme yarışına giriyorlardı.

Bir gün, bu inançlı adamlardan biri, Hoca'yı evine davet etmiş. Hoca'yı ağırlamak, karnını doyurup huzurlu bir gece geçirmesini sağlamak için, elinden geleni ardına koymamış. Borçla harçla doldurduğu fileyi karısına teslim etmiş. Filenin

içerisinde aylardır yemedikleri etin yanında, birçok yiyecek daha varmış.

Kadın, Hoca'yı ağırlamak için alınan malzemelerden çeşit, çeşit yemekler hazırlamış.

Akşam olmuş. Hoca Efendi! Birkaç kişi ile birlikte kapıda görünmüş. Kendilerini karşılayan ev sahiplerini gören Hoca Efendi birden durup:

"Tövbe estağfurullah, tövbe estağfurullah" demeye başlamış.

Hoca'nın bu tavrı üzerine, tüyleri diken diken olan evin kadını:

"Hayırdır hoca efendi. Ne oldu?" demiş.

Kadının sorusu üzerine:

"Sorma kadın. Kâbe'nin duvarına köpeğin işediğini gördüm" demiş.

Evin kadını bu riyakâr, din tüccarını hiç sevmemiş. Hemen yargısını vermiş. "Bu çok sahtekâr bir adama benziyor" demiş.

Eve girmişler. Hoşbeş, hürmet icazet, sohbet muhabbetten sonra yemekler masaya konmaya başlanmış. Çorbalar içilmiş. Sıra etli pilava gelmiş.

Evin kadını, Hoca'dan yaptığının hesabını sormaya niyetli ya herkesin tabağında eti görünür vaziyette pilavın üstüne koymuş. Sadece hocanın etini, pilavın içerisine gömmüş. Tabii bu durum Hoca'nın hoşuna gitmemiş. Tabağında et göremeyen hoca:

"Olmadı kadın. Bu sofra haram oldu" demiş.

Hoca'nın bu tavrı karşısında evin kadını:

"Hayırdır Hoca Efendi. Neyimizi beğenmedin. Niye haram oldu soframız. Ne kusurumuz oldu" demiş.

Bunun üzerine Hoca Efendi:

"Her tabakta et var ama bir tabakta bir lokma et bile yok" demiş.

Hocanın bu tavrı karşısında çok sinirlenen evin kadını elindeki kepçeyi Hoca Efendi'nin kafasına indirirken bağırmış:

"Kalk sakalına s.....m. Kâbe'nin duvarına köpeğin işediğini gördün de bu pilavın içerisindeki eti göremedin mi" demiş.

Bu hikâyeyi yaşayan tanıklarından dinlemiştim.

Benim solcu, devrimci olmamda okuduğum kitapların yanı sıra, bu anlamsız hurafeleri sorgulayışımın da oldukça fazla etkisi olduğuna inanıyorum. Köylülerimin nazarla açıkladıkları solculuğuma, bu ve benzeri olaylarında herhalde çok katkısı olmuştur. Bütün bu nedenlerden ötürü, camilerden çok derneklerde zaman geçirmeye başlamıştım.

PAG-DER, kimler tarafından kurulmuştu bilmiyorum. Bildiğim, orada en çok görülen arkadaşların; yönetim kurulu üyeleri olduklarıydı. İsmail Keser, Alaattin Memişoğlu, Kemalettin Bekiroğlu, Hüsamettin Bozacı, Turgut Bozacı, Ayhan Bozacı, Alaattin Aydınbaş; o dönemden hatırladığım Pag-Der'de mücadele eden arkadaşlardı. İsimlerini unuttuğum daha çok gençle çalışmalarını yürüten Pag-Der, o dönem bile çok hareketli bir dernekti. O yıllarda bölgede pek demokratik kuruluş yoktu. O nedenle hikâyemizde Pag-Der biraz daha önem kazanmış oluyor.

Pag-Der'li (Pazar Gençlik ve Kültür Derneği) yıllar, solcular arasında kavgasız tartışmaların yapılabildiği zamanlardı. Hep birlikte oturup çalışmalar yaptığımız derneğin salonunda, iki masa ve çevresinde de birkaç sandalye vardı. Duvarlarda, derme çatma tahtalardan yapılmış raflar vardı. Masaların üzerinde, *Yeni Ortam*, *Cumhuriyet* gazeteleri ve çeşitli siyasi dergilerin hepsi bir arada, genellikle de dağınık vaziyette dururdu. Raflarda ise, derneğe gelenlerin evlerinden getirdiği, kapak kenarları yırtılmış, nemden şişmiş, sayfaları sararmış kitaplar vardı. Duvarlarında sosyalizmin ustalarının resimleri, Vietnam Savaşı'ndan kalma resimler vardı.

Lisede okula ara verdiğim için çeşitli işlerde çalışmaya başlamıştım. Meslek olarak iki mesleğim vardı. Ortaokul yıllarından beri yaz tatillerinde çalıştığım fırınlarda hamurkâr yardımcılığına kadar yükselmiş, ustalaşmıştım. Çalıştığım kahvehanelerde de garsonluğu öğrenmiştim.

Pag-Der'in alt katında Mümtaz (Telatar) Dayı'nın kahvehanesi vardı. Daha önceleri kahvehanelerde komi olarak çalışmıştım. Garson olarak ilk kez Mümtaz Dayı'nın kahvehanesinde çalışmaya başladım.

Diğer kahvehanelere göre işi düşük, müşterisi azdı. Genellikle seçkin insanlar geliyordu. Aydın, demokrat insanlardı Mümtaz Dayı'nın kahvehanesinin müdavimleri. Diğer kahvehanelerde yaşanan hırgür orada hiç yaşanmazdı. En azından benim çalıştığım sürede tanık olmamıştım. Bazı akşamlar, müşteriler erkenden evlerine gider, kahvehane boşalırdı. Kahvehanenin erken boşaldığı, müşterilerin erkenden gittiği zamanlarda yanındaki bir iki arkadaşıyla birlikte çilingir masasını kurar, rakısını içerken sazını da eline alırdı.

Mümtaz Dayı, uzun boyu, renkli cam gözlükleri ve hoşsohbeti ile ilçede sevilen bir kişilikti. Güzel saz çalardı. Müşteri olmadığı bazı zamanlar, Mümtaz Dayı ile politik tartışmalar yapardım. Solcu olduğum için beni ayrıca severdi. İlerleyen yıllarda Dev-Genç yönetim kurulunda görev alan Öner Telatar'ın ve Okan'ın (Osman Nuri Telatar) babasıydı. Sosyal demokratlıktan devrimciliğe terfi etmiş, Dev-Gençlilerle birlikte çalışmalara katılmıştı. Fatsa'da yapılan, "Çamura Son Kampanyası"na katılmıştı. ÖDP kurulduğu yıllarda, bir dönem Pazar'da ÖDP'nin ilçe başkanlığını da yapmıştı.

Bir süre çalıştığım kahvehaneden işlerin düşük olduğu ve garsona ihtiyaç olmadığı için ayrılmış, fırında çalışmaya başlamıştım. Fırında, gece çalıştığım için sabah erkenden işten çıkıyor, işten çıkar çıkmaz Pag-Der'e gidiyordum. Dernek açık ise oturuyor, kitapları karıştırıyor, masaların üzerindeki eski gazeteleri okuyordum.

O yıllarda ilçeye gazete ancak öğleden sonra geliyordu. Dernek, "Hafta" günleri dışında, genellikle sabah erken saatlerde açık olmuyordu. Derneğin yönetim kurulundaki arkadaşlara:

"Sabahları derneği açabileceğimi" söyledim.

Bunun üzerine arkadaşlar, yedekte duran bir anahtarı da bana verdiler. Anahtarı aldığım günden sonra, derneği çoğu zaman ben açıyor, derneğe gelecek misafirlere ve üyelere ikram etmek için çayı hazır ediyordum. Raflarda okunmayı bekleyen kitapları okuyordum. Bazılarından bir şey anlamıyor, başladığım gibi bırakıyordum. Bu bıraktığım kitaplar genellikle teorik kitaplardı. Hiçbir şey anlamadığım Lenin'in *Emperyalizm*'ini birkaç sayfa okuduktan sonra rafa koymuştum. Ancak ilerleyen yıllarda bu kitapla birlikte seminerler

verecektim! Mutluydum dernekte. Kitaplar okuyordum. Fakir Baykurt'un *Irazca*'sını, *Yılanların Öcü*'nü; Yaşar Kemal'in *İnce Mehmet*'ini oradaki kitaplardan okumuştum. Kitapları okuyor, dağılan, raflarda yıkılan kitapları düzeltiyor, masaların üzerindeki gazeteleri toplayıp düzenli olarak bir kenara bırakıyordum. Duvarlardaki afişlerin ağırlığını bazen çiviler kaldıramadığı için, afişler yere düşerdi. Tekrar aynı yerine, düşen çiviye bir iki darbe daha fazla vurarak asıyordum. Dernekte bu işleri yapmaktan zevk alıyordum.

Dernekte, Türkiye'deki politik gelişmelere dair tartışmalar yapılıyordu. Gündemi, daha çok büyük şehirlerdeki üniversitelerde yaşanan olaylar ve oralarda yapılan tartışmalar belirliyordu.

Üniversitelerdeki öğrenci hareketleri üzerinden yapılan tartışmalar, tartışma konularının en önde gelenlerindendi. Bölgeye ilişkin çok önemsiz şeyler tartıştığımızı şimdi rahatlıkla söyleyebiliyorum. Gerçi, en basit faaliyetlerimize ve derneğimizin varlığına o yıllarda işbaşında olan 1. MC Hükümeti'nin hiç tahammülü yoktu. Bir de, onları iyice ürkütecek faaliyetler yapsak kim bilir başımıza neler getirirlerdi?

Bir gün dernekte, birkaç kişi ile birlikte oturuyorduk. Çayı demlemiş, ocağın altını kısmıştım. Gelenlere ikram edeceğim çay hazırdı. Biz arkadaşları beklerken hiç beklemediğimiz misafirler geldi. Polisler bir hışımla gelip derneği bastılar. Tehditlerle, küfürlerle derneğin duvarlarındaki afişleri, posterleri söküp yerlere atmaya başladılar. Oldukça genç ve bu tür olaylarla ilk kez karşılaşmamın şaşkınlığı, belki de o güne kadar karşı karşıya kalmadığım devlet gücünün tedirginliği içerisinde nasıl bir tepki vereceğimi şaşırmıştım. Orada bulunan arkadaşlar da şaşırmakta benden aşağı kalmamışlardı. Onlar afişleri yırtarken, ben de onları sessiz sedasız izliyordum. O gün orada, polislerin yaptıkları karşısında bir şey yapamadığım için kendime çok kızmıştım. Benden önce müdahale edebileceğini düşündüğüm arkadaşların da pek bir şey diyemediklerini görünce kendimi teselli etmedim desem yalan olur.

Polis, sadece dernekteki afişlerimize düşman değildi. Solcu gençler olarak, dernek çatısı altında yaptığımız, yap-

maya çalıştığımız bütün faaliyetlerimize bahanelerle engeller çıkarmaya çalışıyordu. Sosyal, kültürel faaliyetlerimizi "dernekler siyaset yapamaz" diyerek engellemeye çalışıyordu. Sanıyorum, Ankara Birlik Tiyatrosu'nun oynadığı, bir oyunu, dernek olarak Pazar'da da oynatmak istemiştik. Ancak Kaymakamından, karakoluna devlet engeller çıkarıyordu. Sinema salonu, Adalet Partili birine aitti. Salonu bize vermemesini telkin ediyor, dernek adına izin başvurumuzun sonucunu geciktirmeye çalışıyorlardı.

O yıllarda Pazar'da biri yazlık, biri de kapalı olmak üzere iki sinema vardı. Yazlık sinema, eski Pazar Karakolu'nun üst tarafında bir yerdeydi. İşletmecisi, Fotoğrafçı Yaşar Çiçekler'di. Diğeri de, oldukça modern bir sinema salonuydu. Pazar İskelesi'nin karşısında bir yerdeydi. Sahibi, eski AP'li belediye başkanlarından Macit Basa idi (Pazar belediye seçimlerini bir dönem, Basalar, bir dönem Telatarlar kazanırdı). Eğer mevsim kış olmasa, oyunu açık hava sinemasında oynatabilirdik. Çünkü sahibi CHP'liydi. Ancak zorunlu olarak, kapalı sinema salonunu kiralamıştık.

Birçok engelleme girişimine rağmen, biletlerde yazılı tarih ve saatte oyunu gösterebilmiştik. Sosyal ve kültürel etkinlik açlığı çeken bölge insanı, tiyatroya yoğun ilgi göstermiş, sinema salonu tıklım tıklım dolmuştu. Oyunun adını tam olarak anımsayamıyorum. Belleğimde kaldığı kadarı ile, *Yeniden Doğarız Ölümlerde* adlı bir oyun olduğunu sanıyorum. Azim Keskin, o yıllarda ABT'de (Ankara Birlik Tiyatrosu) çalışıyormuş. Azim Keskin (Dayı), sonraki yıllarda gelişen devrimci ilişkilerimiz bağlamında yaptığımız sohbetlerde, o oyunda oynadığını ve "İşçi İlyas" rolündeki adamın kendisi olduğunu söylemişti. Ben o zaman, Azim Keskin'i tanımıyordum. Sonraki yıllarda Dayı olarak tanıyacak, birlikte devrimci mücadelede sorumluluklar üstlenecektik Azim Keskin'le.

Pazar'da özellikle, solcu gençlerin kurduğu kültür derneğinden önce; Can adında bir jandarma asteğmeninin öncülüğünde, faşistlerin örgütlendiği Ülkü Ocağı'nın şubesi açılmıştı. Faşistler o yıllarda daha örgütlü gibi görünüyorlar, sokaklarda havalı havalı geziyorlardı. Halktan ziyade, ya karakol komutanıyla ya da dışarıdan gelen bürokrat ve subaylarla oturup kalkıyorlardı.

Pazar'da faal olan Amerikan Radar Üssü'nde genellikle, havacı subaylar vardı. Bazen onların arasında başka yabancı subaylar da ilçenin sokaklarında görünürdü. Pazar'da, "Askerî Gazino" dediğimiz bir yerde oturup kalkıyorlardı. Bu askerler, özellikle Cumartesi ve Pazar günleri lacivert otobüslerle ilçeye inerlerdi. Bu subaylardan bazıları, sivil kıyafetleriyle derneğimize gelirlerdi. Hatta bu subaylardan biri, dernekte müzik kursu verebileceğini belirtip, dernek çalışmalarına katılmak istemişti. Ama sanıyorum bu kursu örgütleyememiştik. Ülkenin yaşadığı olaylar, askerlere güvenmemizi engelliyordu. Ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsun, asker kimliğine kuşkuyla bakıyorduk. Belki de bu nedenle, bu kursa sıcak bakmamıştı dernek yönetimindeki arkadaşlar.

Sınıflar mücadelesi iç savaş koşullarını andıracak derecede keskinleşmemiş, faşist katliamların boyut kazanmamış olduğu bu yıllarda, bizim gibi küçük kasabalarda, kendilerine "Türk milliyetçisi" diyen faşistlerle birlikte aynı kahvelerde oturuyor, aynı masalarda okey bile oynuyorduk. Onlar bize komünist, biz de onlara faşist diyorduk. Herkesin birbirini tanıdığı küçük kasabalarda durum o zamanlar böyleydi. Nitekim faşist, faşistti ve zamanla kalleşliklerini, faşistliklerini göstermeye başlamışlardı.

Pag-Der'in dışında, demokratik kitle örgütü olarak; çoğunluğunu TİP'li ve Komünist Partili öğretmenlerin yönetiminde bulunduğu TÖB-DER şubesi de açılmıştı. O yıllarda TÖB-DER'li öğretmenlerin bazıları halk tarafından komünist olarak nitelendiriliyordu. Bu öğretmenler, kahvehanelerde çay ocaklarında propaganda yapmaktan pek çekinmezlerdi. Kahvehanelerde, çay ocaklarında yapılan bu sohbetlerde en çok dinleyiciyi Nazmi Akdemirci toplardı. Onun konuştuğu yerlerde çevresini kalabalık bir dinleyici sarardı. Komünist öğretmen Hasan Sancak, Çiçiri İba (İbrahim Aydın), Talip Aydınbaş, öğretmenler arasında tanınan solculardı. Bir de bunların yanı sıra, bir dönem "Çay Müstahsilleri Kooperatifi"nin başkanlığını yapmış, eski TİP'li Kenan Kantoğlu, benim o zaman tanıdığım yaşlı(!) solculardan bazılarıydı. Bu saydığım solcular, nedense PAG-DER'e pek gelmezlerdi. Sadece Komünist Hasan derneğe gelirdi. O da yaş itibariyle genç olduğundandı herhalde.

Pag-Der de, TÖB-DER'e göre daha çok insan çalışmalara katılıyordu. Hepsi, yaşça benden büyük olsalar da arkadaşlarımdı ve hepsini tanıyordum. Bu arkadaşlarımın yanı sıra derneğe pek gelmeyen ama solcu, devrimci olduğunu bildiğim, bazen çay ocaklarında oturup sohbet ettiğim arkadaşlarım da vardı. Şener Zengin, kardeşi Süleyman Zengin, bir köy okulunda yedek öğretmenlik yapan Emin Ekinci, eskiden beri tanıdığım arkadaşlarımdı. Bu arkadaşlarımın üçü de Artvinliydi. Görevleri icabı Pazar'da bulunuyorlardı.

Bu arkadaşlardan Süleyman ve Emin ile ileriki yıllarda Dev-Genç kurucusu olarak, devrimci mücadeleye katkılar verecektik. Özellikle Emin ile birlikte ilerleyen yıllarda, Pazar'daki devrimci mücadelede önemli sorumluluklar paylaşacaktık.

Şener Hoca ise bir dönem, "Devrimci Öğretmen" grubunun adayı olarak TÖB-DER seçimlerine katılmış, seçimler sonucu TÖB-DER başkanlığına seçilmişti. Pag-Der'e pek gelmeseler de dışarıdaki çay ocaklarında sohbet yaptığım bu arkadaşlarımın, Pag-Der'deki arkadaşlarımdan daha farklı düşündüklerini görüyordum. Benim düşüncelerime daha yakındı düşünceleri. Ben, Mahir Çayan ve arkadaşlarını seviyordum. Dernekte bazı arkadaşlar Deniz Gezmiş'i, bazıları Aybar'ı seviyordu!!

Dernek çalışmaları beni heyecanlandırıyor, mutluluk veriyordu. Ancak işsiz kalmıştım. Her zaman ilçeye gidecek parayı bulamadığım için, derneği sabahları açma işini aksatmaya başlamıştım. Çalıştığım fırından, maaş konusunda anlaşamadığım için ayrılmıştım. Çıraklık dönemini bitirmiş usta olmuştum. Usta olduğum için, usta maaşı talep ettiğim patronun, hâlâ çırak maaşında ısrar etmesine kızmış, işi bırakmıştım.

Fırın patronları özellikle kış aylarında işçileri dışarıdaki karla tehdit ederler. Kışın bir yığın fırın işçisi, işsizler kahvehanelerini doldurduğu için patronlar çalışanları, dışarıdaki işsizlerle tehdit ederdi.

Mevsim kış ve dışarıda acayip kar yağmıştı. Patronla pişirici bir nedenle tartışmaya başlayınca, patron:

"Dışarıdaki kara bakın hele. İnsan yürüyemiyor. Aç kurtlar şehirlere iner şimdi" demişti.

Patronun bu sözü üzerine patronun yüzüne bakan usta, sadece başını, "ben sana yapacağımı biliyorum" anlamında sallamıştı. Kış bitmiş, bahar gelmişti. İşçilerden bazıları memleketlerinde tarım işleri ile de uğraştıkları için ayrılmaya başlamışlardı. Usta ile patron arasındaki sürtüşme devam ediyordu. Bir gece elinde çiçekli erik dallarıyla işe gelen usta, çiçekli dalları patronun yazıhanesinin kapısının üstünden aşağı doğru asmıştı. Sabah işe gelen patron kapının üstündeki erik dallarını görünce:

"Bunlar da nedir böyle?" deyince, usta:

"Dışarıya bahar gelmiş farkında mısın patron!" demişti.

Kahvehaneleri tıklım tıklım işsizlerle dolu olan Pazar'da, iş bulmak öyle kolay değildi. Babam İzmir'de, ekmek fırınlarında ekmek pişiricisi olarak çalışıyordu. Babam İzmir'de çalışıyordu ya ben de babamın yanına, İzmir'e gitmeye karar verdim. Babam, aranacak derecede usta bir ekmek pişiricisiydi. Ben de çıraklıkla başladığım fırın işçiliğinde hamurkâr yardımcılığına kadar yükselmiştim. İzmir'de babamın da yardımıyla fırınlarda kendime bir iş bulabilirdim. Anamın, "son çay parasından kalan birkaç kuruşu" ile biletimi alarak İzmir'e gittim.

***

İzmir, benim için ilklerin şehri oldu. Farklı bir yer görme özlemimi orada giderdim. Pavyon denen eğlence mekânıyla burada tanıştım. Gurbet denen ayrılığı, sıla özlemini, gurbetin zorluğunu ilk kez bu şehirde yaşadım. Hiç tanımadığım böcekleri saçlarımın arasından tek tek koparır atarken o zamana kadar hiç görmediğim, babamın "oğlum bunlar bit" demesiyle, bit denen asalakla da bu şehirde tanıştım.

İzmir'e geldiğimin ilk günlerinde çok zorluk çektim. Kendimi sudan çıkmış balık gibi hissediyordum. Şehir büyüktü ve her şey bana yabancı geliyordu. Şehrin yürümekte zorlandığım kalabalığı içerisinde, kendimi çok yalnız hissediyordum. Parasız, pulsuz olsam da Pazar'ın sokaklarında arkadaşlarımla birlikte özgürce dolaşabiliyordum. Arkadaşlarımla birlikte

dernekte oturup sohbetler edebiliyordum. Sorunlarımızı tartışabiliyordum. Çay fabrikasında çalışan, ilçede esnaflık yapan arkadaşlarımız vardı. Onların getirdiği "Rize simidi" ile karnımızı doyuruyorduk. Ama bu büyük şehirde, bu kalabalık şehirde konuşacağım, dertleşeceğim bir arkadaşım bile yoktu. Bu kalabalık şehir, her şeyiyle Pazar'dan çok farklıydı. Dükkânlarından, insanlarına kadar her şey farklıydı. Bu farklılıkları gördükçe değişik yerleri görme isteğim konusunda ne kadar haklı olduğuma bir kez daha hak vermiştim. Henüz iş bulup, işe girmediğim için şehirde dolaşmaya zamanım oluyordu. Şehri baştan sona dolaşıyordum. Kadifekale'den yürüyerek Basmahane'ye iniyordum. Oradan Kemeraltı çarşılarına; Konak'a, Kordon'a gidiyordum. En çok zamanımı Fuar'da geçiriyordum. Orası hoşuma gidiyordu.

İzmir'de babamın çalıştığı fırının üst katında işçilerin kaldığı odalar vardı. Babamın odasında, babamla birlikte kalmaya başladım. Babam gece çalıştığı için yatağında gece ben yatıyordum. Gündüz ise işini bitiren babam yatıyordu.

Günler sonra, babamın patronu bana bir iş bulmuştu. Fırıncı olmama rağmen, Basmahane'de bir işkembe salonunda komi olarak işe başladım. Ancak bu işkembe salonunda bir hafta çalışabildim.

Gece sabaha kadar hiç oturmadan çalışıyorduk. Bu çalışma temposuna alışık olmayan ayak parmaklarım, bir hafta içerisinde terden yara oldu. Yaralı parmaklarımla yürüyemez olunca, "bir işe yaramaz" hâle düştüm. İşe yaramayan birine, vereceği parası olmayan patron, haftalığımdan, kırdığım bir tabağın parasını da düşerek, haftalık olarak elime bir tas işkembe çorbası parasını tutuşturup işten çıkardı.

Büyük şehirdeki yaşamı tanımaya, yaşamın zorluklarını öğrenmeye başlamıştım. Yaşamı tanımam, zorlukları öğrenmem, onlarla nasıl başa çıkacağımı kolaylaştırmıştı. Büyük şehrin büyüklüğü ile mücadele edecek gücüm vardı. Bu gücü irademden ve inadımdan aldığımı biliyordum, pes etmeyecektim.

İşkembeciden çıktıktan sonra, kendi çabalarımla iş aramaya başladım. Şehir denen karmaşayı da artık epey tanımaya başlamıştım. Çalışabileceğimi tahmin ettiğim işyerlerine uğruyor, işçiye ihtiyaçları olup olmadığını soruyordum.

Kemeraltı denen semtte iş aramak için gezerken, oradaki kalabalığın ve dükkânların büyüsüne kapılıp vitrinlerine bakarak zamanımı geçiriyordum. Kemeraltı, İzmir'in çok kalabalık ve hareketli olduğu yerlerinden biriydi.

Bir iki gün içerisinde, Kemeraltı'nda bir fırında kendime iş buldum. Ancak işe girdiğimin haftasında, "solcu" kimliğimin açığa çıkmasıyla birlikte işten kovuldum.

Fırında çalışmaya başladığımın beşinci veya altıncı günüydü. O gün, Kemeraltı daha bir kalabalık ve hareketliydi. Bir ara dışarıdan gelen seslerle, hamurhaneden dışarı çıktık. İnsanlar, özellikle gençler yürüyerek değil, arkalarından kendilerini kovalayan canavardan kaçarcasına ve birbirlerini ezercesine sloganlar bağırarak geçiyorlardı. Koşan insanların arasında kalmak istemeyenler caddeyi boşaltmış, kenarlara sığınmışlardı. Koşanlar da, girebilecekleri yerler arıyorlardı. Ama dükkân sahiplerinin bazıları buna izin vermiyor, bazıları ise bir kişiden fazlasını dükkâna almıyordu. Caddenin başında, kaçanları kovalayan polisleri gördüm. İçim sızladı. Fırının önünden geçen orta yaşlı bir adam, meraklı bir şekilde kapı önünde dikilen bize bakarak:

"Solcular yine karışıklık çıkarmaya çalışmışlar" dedi.

Sinirlendim adama. Ama sesimi de çıkarmadım. Bir şeyler yapmalıydım. Fırının kapısını aralayıp, koşanlara;

"İçeri girin, içeri girin" diye bağırdım.

Davetimi duyan gençlerden birkaç kişi içeri girdi. İçeri girenleri hamurhaneye kadar getirip ortalığın yatışmasını bekledim. Bu bekleme süresi içerisinde yaptığımız sohbette:

"Üniversite öğrencisi olduklarını, faşistler tarafından öldürülen bir arkadaşlarının cenazesini, Konak Devlet Hastanesi'nden almak istediklerini, buna izin vermeyen polisin kendilerine saldırdığını" öğrendim.

O gün solcu öğrencilere yardımcı olduğum için çok sevinmiştim. Ama sevincim ortalığın yatışmasıyla birlikte kursağımda kaldı. "Fırına, anarşist gençleri niye aldın" diyen hemşerim patron, bir haftalık alacağımı hemen ödeyerek işime son verdi.

Fırından işten çıkarıldım diye ölüm olmamıştı ya! Yeniden iş bulabilirdim. Artık bu şehri tanıyor, zaaflarını, güçlü yanlarını biliyordum. Ayrıca biraz da şanslıyım. Babamın yanında kalıyor, en azından karnımı doyuracak harçlığı ve iş aramak için gerekli olan yol paralarını babamdan alıyordum.

Fırından çıktıktan sonra, fazla işsiz gezmedim. Bir iki hafta içerisinde, fırınlarda değil ama "Dağevi Aile Çay Bahçesi"nde kendime iş bulup çalışmaya başladım. Garsonluk yapabilecek ustalıkta ve yetenekte olduğum hâlde komi olarak çalışmayı kabul etmiştim. Elimde ateş kovası, nargile içenlere köz dağıtıyordum. İyi bir iş bulmuştum. Eğer aldığım bahşişleri, "şef garsonlar" elimden almamış olsalar, iyi para kazanıyor olacaktım. Ama aldığım bahşişler, kumbaraya dolduruluyor, akşam bütün çalışanlar arasında bölüşülüyordu. Güzel bir dayanışma örneğiydi. Biraz da solculuk olunca bu işe itirazım hiç olmamıştı. Şef garson da adil biriydi. Akşam kumbarayı eşitçe bölüşüyordu. Bu çay bahçesinde çalışmaktan memnundum. Neredeyse fırıncı ustası babam kadar para kazanıyordum. Burada biraz da memleket özlemi gideriyordum. Çay bahçesinin hemen yanında bir park vardı. Kocaman kocaman ağaçları olan bu park köyün ormanlarına benziyordu.

Türkiye'nin her bölgesinden gelip, bu şehri mekân tutan insanlar, genellikle tatil günlerinde bu parka geliyorlardı. Ellerinde sepetleri, sepetlerinin içerisinde yiyecekleri olan kalabalık aileler, çay bahçesinin yanındaki ağaçlık alana örtülerini serip yayılıyorlardı. Ağaçlara kurulan salıncaklarda, çocukların yanında büyükler de sallanıyordu. Çocuklar, gençler kendi aralarında oyunlar oynuyorlardı. Bazen elimde köz kovası, yüreğimde memleket özlemi onları dalgın dalgın seyrederdim.

Parkın yanındaki çay bahçesinin en önemli müşterileri, nargilecilerdi. Genellikle arabalarıyla gelirlerdi. Çoğu şişmandı ya da bana öyle geliyordu. Garsonlar, bu adamların gelişini sevinçle karşılarlardı. Garsonlar koşarak yanlarına gider, isteklerini öğrenirlerdi. Siparişlerini not eden garsonlar, siparişleri komilerin eline tutuşturup, müşterilerin masalarına gönderirlerdi. Bu adamların gelişinden duyulan sevincin kaynağı gelecek bahşişlerdi. Bu tür müşterilerin

çokluk geldiği gün bahşişler de çoğalır, o gün güzel bir "yevmiye" alınırdı.

Arabalarıyla gelen nargilecilerin yanı sıra, sıradan insanlar da elbette gelir ve onlar da kendi köşelerinde kendilerine göre çaylarını, kahvelerini içer; nargilelerini fokurdatırlardı. Bunların yanı sıra, bir bardak çayla saatlerce masalarda oturanlar da pek eksik olmazdı. Garsonlar bile bu tür müşterilerin yanına uğramaz, istedikleri çayı saatler sonra verirlerdi.

Zenginler karşısında ne yapacaklarını şaşıran garsonların böyle davranması hoşuma gitmese de, kıdem mevzuatından(!) sesimi çıkarmazdım. Bu çay bahçesinin sevilmeyen müşterilerinden birincisi, bir bardak çayla saatlerce oturanlar, ikincisi ise öğrencilerdi. Onlar hem simitlerle gelir masaların üstünü susam kırıntısı yapar, hem de pek çay içmezlerdi.

Ellerinde kitaplar, gazete ve dergiler olan gençler genellikle gruplar hâlinde gelirlerdi. Çay bahçesinin en uç noktalarında örtüsüz masalarda otururlardı. Beş altı kişinin arasından, çay veya başka bir şey isteyen ancak bir veya iki kişi olurdu. Bu gençler içerisinden bir grup, genellikle parkın yanındaki köşeyi seçerdi. Köşedeki büyük ağacın altında kızlı erkekli oturup, kitaplarını okurlar ya da kendi aralarında bir şeyler tartışırlardı. Bazen yanlarında dikilip tartışmalarına kulak misafiri olurdum. İlk başlarda bu hareketimden rahatsız olduklarını fark ediyor, hemen ayrılıyordum ama bu gençlerin neler konuştuğunu da merak ediyordum. Esasında hoşuma giden şeyler tartışıyorlardı. Zaman geçtikçe alıştılar herhalde benim meraklı hâlime. İlk başlardaki gibi tepki vermemeye başladılar. Başlarında dikilip konuşmalarına kulak misafiri olmamdan rahatsız olmuyorlardı. Hatta orada çalışan eleman olmasam yanlarına buyur edeceklerdi.

Büyük ağacın altında oturan bu gençlerden bazılarının samimiyetlerine güvenip arkadaş olmuştum. Bir gün, o zamana kadar görmediğim uzun boylu bir erkek ve kıvırcık saçlı bir kadınla geldiler çay bahçesine. Uzun boylu genci, gözüm bir yerlerden tanıyacak gibiydi. O da beni sanki tanıyormuş gibi ilk gördüğü an duraksamıştı. Yanlarından ayrılırken arkamdan;

"Bu çocuğu sanki bir yerden tanıyorum" dediğini duyunca, dönüp onlara baktım. Hatırlamıştım. Daha bir iki hafta önce fırına aldığım gençlerden biriydi. Geri döndüm.

"Ben Kemeraltı'nda fırında çalışıyordum" dedim.

Ne demek istediğimi anlamıştı. Yanlarından ayrıldım. Ardımdan arkadaşlarına benden söz ettiğini fark ediyordum. Ben ateş kovasıyla, ortalıklarda dolaştıkça konuşmalarının arasından bana baktıklarını, fark ediyordum.

Hemen her akşam, çay bahçesine gelen üniversiteli gençlerle arkadaş olmuştum. Bazen boşluk bulunca masalarına oturuyordum. Bir akşam, beni iş çıkış saatime kadar beklediler. Birlikte oturdukları mahalledeki "Kültür ve Dayanışma" derneğine gittik. Yol boyu onlara hikâyemi anlattım. Onların yüzünden, fırından kovulduğumu anlattım. Şakalaştık. Güldük.

Benle birlikte dört erkek ve iki kız arkadaş gitmiştik mahalledeki derneklerine. Onların derneği de derme çatma raflarıyla Pag-Der'e çok benziyordu. Benzemeyen yanı sadece derneğe gelenlerdi. Pag-Der'de pek kadın arkadaşımız olmamasına rağmen bu derneğe, öğrencilerden de olsa birçok kadın gelmekteydi. Kadınlı erkekli çalışmaları gördükçe heyecanlanıyordum. Tartışmalara kadınlar da oldukça aktif katılıyorlardı. Bu derneğe, gençlerin yanı sıra, orta yaşlı insanların da geldiğine tanık oluyordum. Onlar da kendi aralarında, kendilerince saptadıkları sorunlar etrafında sohbetler ediyorlardı. Sıcak bir ortam vardı o dernekte. Dernektekilerin arasında, genç olarak tek işçi(!) herhalde ben olduğum için birazcık ayrıcalığım olduğunu fark ediyordum. Kız arkadaşlar ayrı, erkek arkadaşlar ayrı ilgileniyorlardı. Bana işçi sınıfını, sosyalizmi, komünizmi anlatıyorlardı. Beni örgütlemeye, beni "bilinçlendirmeye!" çalışıyorlardı. Bu ilgi çok hoşuma gidiyor, ben de geçmişten bildiklerime yeni yeni bilgiler eklemek ve onlarla tartışabilmek için okumaktan geri kalmıyordum. İlk başlarda sessizce onları dinlerken, sonraları ben de tartışmalara katılmaya başladım. Tartışmalardaki tarzım, düşüncelerim, sorduğum sorular, onlara göre "sıradan bir insanın sorabileceği" sorular değildi. Zaten ben de sıradan sorular sormuyordum! Hatta bazı konularda ben daha fazla konuşuyordum.

Derneğin yöneticileri ve aktif olarak çalışanları, yapacakları toplantılara beni de davet etmeye başlamışlardı. Ben, o mahallede yaşamadığım için mahallenin sorunları hakkında

bilgi sahibi değildim. Bu nedenle pek düşünce belirtemiyordum. Sadece oradaki sıcak ortam ve tartışmalar ilgimi çektiği için katılıyordum. Mahalle sorunlarının dışındaki genel tartışmalarda ise, oradaki birçok kişiden farklı düşündüğümü fark ediyordum. Geçmiş devrimcilerin mücadelelerinden söz ediyorlardı ama benim tanıdığım örgütlerden ve o örgütlerin liderlerinden pek söz etmiyorlardı. O örgütlerin ismi sadece eleştirilerinde geçiyordu. Dev-Genç'i, Mahir Çayan'ı ve arkadaşlarını hep eleştiriyorlardı. Bu davranışları benim tuhafıma gidiyor, bu nedenle onlara karşı mesafeli durmaya çalışıyordum. Mesafeli durmamın bir diğer nedeni de onlarla tartışacak, yeterli bilgimin olmadığıydı. Dev-Genç'i, Mahir Çayan'ı, THKP-C'yi seviyordum ama onlar öyle sözler ediyordu ki ben o sözlere yanıt verecek bilgim olmadığı için, bir şeyler söylemek istesem de susuyordum. Onlar bu suskunluğumdan yararlanarak, beni işçi sınıfının bir neferi olarak örgütlemeye devam ediyorlardı.

Bir gece sokak yazılamasında, iki solcu grubun birbirleriyle kavga ettiklerini duydum. Solcular arasındaki bu kavgayı içime sindirememiştim. Bu iki grubun arasında aynı derneğe gelen arkadaşların olması beni daha çok üzmüştü. Gerçi o geceden sonra bazı arkadaşların artık mahalledeki derneğe gelmediğini ve onların da yeni bir dernek kurma çalışmasında olduklarını öğrendim. Özellikle bu olaydan sonra, çay bahçesinde tanıdığım arkadaşlarımın dışındakilerle ben de arama bir mesafe koymuştum.

Çay bahçesinde tanıdığım arkadaşlarım, her akşam olmasa da sıklıkla geldikleri derneğin bir köşesinde oturur, genel kalabalığa pek karışmazlardı. Bazen yanlarında beni ilk getirdikleri gibi misafirler getirirlerdi. Dernekteki genel tartışmalara pek katılmazlardı. Diğer gruplardaki arkadaşların koltukaltlarında dergileri olurdu. Genellikle *Kitle* ve *Genç Öncü* dergisi okuyanlar çoğunluktaydı. Gruplar hâlinde okurlardı dergilerini. Ama benim arkadaşlarım, dergiden ziyade küçük küçük kâğıtlara yazılı notlar üzerinden tartışma yapıyorlardı.

Yine bir akşam, çay bahçesinden tanıdığım arkadaşlarımla birlikte çıktık dernekten. Arkadaşlarımın yanında, o güne dek görmediğim bir iki arkadaş daha vardı. O akşam, yol

boyu yürürken ve mahallenin kahvehanesinde yaptığımız sohbette, *Devrimci Gençlik* dergisinin çıkacağını öğrendim.

Sene '76, mevsim sonbahar. Yeniden Pazar'a dönmeye karar verdim.

Üniversiteli arkadaşlarımın, okula dönmem doğrultusundaki önerileri ve benim onlara olan tutkum, yeniden okula başlamam gerektiğini kafama soktu. Okuyup liseyi bitirmeli ve üniversiteye gidip devrimci mücadeleye daha aktif katılmalıydım. Yeniden okula başlamak için İzmir'den Pazar'a daha bir solcu, devrimci olarak dönmüştüm. Sınavlara girip, liseyi bitirecektim.

Kaldığım derslerden bütünleme sınavlarına girdim. Çok çalışmıştım sınavlara. Gerçekten sonucunu aldım. Sınıfı geçtim ve yeniden okumaya hak kazandım. Pazar Lisesi'ndeki yeni sınıfım, 6 Edebiyat A şubesi oldu. Ay-yıldızlı düz terek şapka, "kılık kıyafet" yönetmenliğinden çoktan çıkarılmıştı. Şapkanın kılık kıyafet yönetmenliğinden çıkarılmasıyla başımızdaki ağırlıktan kurtulmuştuk. Nöbetçi öğretmenler, kapılarda artık şapkaya değil, boyunlarımızda mutlak olması gereken kravatlara bakıyorlardı. Şapkadan kurtulup, takım elbiseli, kravatlı "sivil öğrenci!" olarak, yeni binanın harç kokan sınıflarında yeniden öğrenci olmuştum.

Sivil öğrenciliğe rağmen, işbaşındaki MC hükümetleri marifetiyle, eğitim daha da askerce, daha da gerici, daha da bilimden uzak hâle getirilmişti. Bu eğitim sistemi ile öğrencilerin soran, sorgulayan yanlarının yanında, kişilikleri de ellerinden alınmak isteniyordu. Bu amaçla ders kitapları başta olmak üzere, öğretim müfredatının içeriği değiştirilmişti. Amaç teslimiyetçi, sorunlara duyarsız, geleceği belirsiz bir gençlik ve dolayısıyla gelecek yaratmaktı. Bu amaçla, bütün ders kitaplarının içerikleri değiştirilmişti. Tek konu neredeyse düşmanlara karşı birlikte mücadele edilmesi gerektiğiydi. İç ve dış düşmanlara karşı millî birlik ve beraberlik içerisinde mücadele edilmeliydi.

Düşman lafını duyunca çok bozuluyordum. Dostluk var iken, arkadaşlık var iken düşmanlıkta niyeydi. Çocukların

bir ufak haylazlığına tahammül edemeyen, onları düşman gibi gören bazı büyüklerin bu düşmanca tavırlarından nefret ediyordum. Hele dış düşman neyse ne de, iç düşman da ne demek oluyordu. Kimlerdi iç düşmanlar? İlerleyen yıllarda anlayacaktım ki iç düşmandan devletin kastı işçilerin, köylülerin emekçi halkın çıkarlarını savunup bu doğrultuda mücadele edenlermiş.

Düşman lafına bozulmakta haklıymışım. Ülkemizin sınırdaşı bütün komşularımızın bize düşman olduğu, ilgili ilgisiz ders kitaplarında bile yer alıyordu. Neredeyse bütün okul kitapları düşmanlıklardan söz ediyordu. Batıda Rumlar, Bulgarlar; doğuda Ermeniler, Kürtler, Acemler; güneyde Suriyeliler; kuzeyde ise komünist Ruslar ezeli düşmanlarımızdı! Tek "dost ve müttefik"imiz olarak ülkemizin komşusu dahi olmayan ABD'yi gösteriyorlardı. Ama ben bu sahte dost ABD'ye Kıbrıs ambargosundan sonra çok kızmıştım. Tek dostumuz olmasına karşın, kafası kızınca bizi cezalandırmaktan da geri durmayan ABD, nasıl bir dostumuzdu? İlerleyen zamanlarda da, ABD'nin dostu değil, sadık bir sömürgesi olduğumuzu öğrenecektim. ABD'nin dostluğuna toz kondurmayan işbirlikçiler, ilkokullarda dağıtılan süttozu, balıkyağı hapları gibi gıdaların ABD tarafından yapılan dostane yardımlar olduğunu söylüyorlardı. ABD'nin, Kore'deki kahramanlıklarımızı övmesini, Türk askerinin Korelilere karşı, Kore'de "kahramanca çarpışmasını" "takdire şayan" olarak değerlendirmesini de iyi bir dostluk örneği olduğunu söylüyorlardı. Gazetelerde, radyolarda sürekli bu yardımları anlatıyorlardı. Bu anlatılanların yanında ABD dostluğunun önemini anlatmak için, hayale bile sığmayan hikâyelerle insanların kafasını karıştırıyorlardı.

Kore'de Amerika'nın emrinde savaşan Türk askerleri şehit olduktan sonra bile savaşmaya devam ettiklerini anlatıyorlardı. Şehit olan askerler, ellerindeki *Kuranıkerim*lerle savaşanların yardımına koşup, düşmanı nasıl dağıttıklarını anlatıyorlardı. Kesik başlarını koltukaltlarına almışlar da cenk meydanına koşmuşlar. Daha bir sürü saçma sapan yalan, mistik öyküler. Olacak şey mi idi yani? Ölüler, nasıl savaşırdı ki! Nasıl başlarını koltukaltına alabilirdi.

Bu yalanlara sadece biz değil, lise 1. sınıftaki Milli Güvenlik dersinin öğretmeni, Albay Dursun öğretmen de bizden çok daha fazla itiraz ediyordu. "Bu palavralar Demokrat Partililerin uydurmalarıdır" diyordu. "Onlar silahlarını satmak için, işbirlikçileri de, bu satışlardan pay almak için ülkemizin her tarafının düşmanlarla çevrili olduğunu söylerler" diyordu. Lise müfredatında o yıllarda Milli Güvenlik adında bir ders vardı. Bu dersin öğretmenleri nedense, genellikle subaylar oluyordu.

MC hükümetleri tarafından dayatılan, bilimden yoksun ırkçı ve gerici eğitim ve öğretime karşı, başta büyük şehirlerdeki okullar olmak üzere ülkenin birçok bölgesindeki liselerde "Gerici Eğitime Son" başlığı altında protesto eylemleri düzenlendiğini gazetelerden okumuştum. Pazar Lisesi'nde böyle bir eylem yapıp yapamayacağımı düşünmeye başladım. Bu eylemi kimlerle yapacaktım? Böyle bir eylem yapmaya kalkarsam, eyleme destek olan olur mu? Fedakârlıklarla başladığım okuldan bu nedenle atılabilir miyim? gibi soruları sormaya başladım kendime. Ara verdiğim için, sınıfımdaki arkadaşlarımın çoğunu tanımıyordum. Benim devre arkadaşlarım mezun olup gitmişlerdi. Bu nedenle çoğunu tanımadığım yeni arkadaşlarımın bazılarını ise şahsen tanıyordum. Bu arkadaşlarımla bu protesto işini nasıl örgütleyecektim. Kimlerle eylem yapacaktım sorularına yanıtlar aramaya başladım. Teyzemin oğlu Abdullah Yıldız da okulda öğrenciydi. Ona okulda bir eylem yapmayı düşündüğümü söyledim. Abdullah ile bazen onların evinde, bazen bizim evde birlikte kalırdık.

Bizim ev derken, yeni bir ev inşaatına başlamıştı babam. Ev bitmeden, bir odasına bir karyola atmış, pencerelerini naylonla kapatarak kalınabilir hâle getirmiştim. Bu odada, gaz lambasının ışığı altında kitaplar okuyor, okuduklarımızı tartışıyorduk. Daha çok ben okuyup öğrendiklerimi ona da anlatıyordum. Hem akrabam, hem de arkadaşım olduğu için ona güveniyordum. Abdullah, okuldaki öğrencileri benden daha iyi tanıyordu.

Bir gece, konuyu konuşmaya başladık. Abdullah kimlere güveneceğimizi isim isim bana söylüyor, ben de isimleri not ediyordum. Ertesi gün tespit ettiğimiz isimlerle konuşmaya

başladık. Kendi sınıfımda benimle birlikte hareket edecek birçok arkadaşım olduğunu gördüm. Tespit ettiğimiz arkadaşlar, onların tanıdıkları derken hemen her sınıftan bizimle birlikte davranacak arkadaşlarımız olmuştu.

Eylemi örgütlemeye sınıf temsilcileri oluşturarak başladım. Yaptığımız toplantılarda, her sınıftan bir arkadaşı, sınıf sorumlusu olarak belirledik. Sınıf sorumlularından da "okul komitesini" oluşturduk.

"Okul Komitesi" olarak, ilk toplantımızı, deniz kenarında çakılların üzerinde yaptık. Güneşli bir sonbahar günüydü. Temsilci ve komitedeki arkadaşlar güzel çalışma yapmışlardı! Benim tahmin ettiğimden kalabalık bir arkadaş grubu katılmıştı toplantıya. On üç sınıftan belirlediğimiz arkadaşlardan oluşan komitemiz ve katılan diğer arkadaşlarımızla yaptığımız bu toplantıda birbirimizi tanımak, arkadaşlığımızı pekiştirmek için neler yapmamız gerektiğini konuştuk. Bazı kararlar aldık. Bu kararların başında gerici eğitimi protesto etme eylemi vardı. Sonra okulda havalı havalı gezen, bizim üzerimizde baskı kurmaya çalışan faşistlere karşı tavır almamız gerektiğini kararlaştırdık. Bunları yapabilmek için faşistler karşısında kalabalık olmalıydık. Okulda arkadaşlıkları çoğaltmak için çalışmamız gerektiği kararı da aldığımız diğer kararlardan biriydi.

Yeni arkadaşlarımla çabuk uyum sağlamıştım. Onlar da beni benimsemiş, sevmişlerdi. Onlarla paylaştığım bilgiler ve eylem sözcüğü onları da heyecanlandırmıştı. Hiç itiraz etmeden eylemi benimsemişlerdi.

Kalabalık arkadaş grubumuz içerisinde güçlü kuvvetli, sağlam yapılı, kavgacı olanlar mutlaka olmalıydı. Ayrıca çevresi geniş olanlar, esnaf ve memur çocukları da olmalıydı.

Düşündüğüm ve kararlaştırdığımız eylemi bir an önce gerçekleştirmek istiyordum. Lisedeki arkadaşlarımla toplantılar yapıyor, bire bir sohbetler yapıyordum. Liselerdeki gerici ve eşit olmayan eğitimin bizi mağdur ettiğini, buna karşı bir şeyler yapmamız gerektiğini anlatıyordum. Anlattıklarımı dinleyen arkadaşlarım, biraz şaşkın, biraz heyecanla yüzüme bakıyorlardı. Arkadaşlarımın hepsi solcu, devrimci olmuştu. Hepsi cesur ve korkusuzdu. Hepsi eyleme katılacaklardı.

Arkadaşlıklarımız gelişip, birbirimizi biraz daha iyi tanı-

yınca, temsilci arkadaşlarla bir toplantı yaptım. O toplantıda arkadaşlarıma:

"Bu hafta içerisinde eylemimizi yapacağız" dedim.

Eylemi nasıl yapacağımızı anlattım tartıştık. Anlattıklarımı heyecanla dinleyen arkadaşlarımın da desteklemesi ile lisede yapacağımız eylemin kararını aldık.

Aldığımız kararlar gereği, okulun arka bahçesinde toplanacaktık. Orada ben bildiri okuyacaktım. Bildiri bittikten sonra felsefe kitaplarını yakacak, kitapları yaktıktan sonra, ellerimizdeki dövizlerle okulun bahçesinde sloganlarla yürüyecektik. Aldığımız kararlar doğrultusunda, görev bölüşümü yaptık. Dövizleri hazırlayacakları belirledik. Eyleme gözlemci olacakları belirledik. Arkadaşların her işe içtenlikle talip olmalarına seviniyordum.

Sloganları belirlemeye çalıştık. Fazla bir slogan bulamadık. En temel sloganımız, gazetelerden okuduğum "Gerici Eğitime Son" sloganıydı. Bunun dışında birkaç slogan daha belirledik. Eylem için bütün hazırlıklarımız tamamdı. Eylem gününü beklemeye başladık.

Pazar Lisesi yeni binasında, eğitime başlayalı iki sene olduğu hâlde, inşaatı tam olarak bitirilmemişti. Bahçe düzenlemesi tam olarak yapılmamıştı. Temelden çıkan topraklar dahi kaldırılmamış, okulun arka bahçesinde yığınlar hâlinde duruyordu. Eylem günü okulun arka bahçesinde, toprakların yığılı olduğu yerde toplandık. Kararlaştırdığımız gibi kartonlara yazılı sloganlarımız, çıtalara raptiyelenmiş olarak hazırdı. Okulun iki başında nöbetçi arkadaşlarımız yerlerini almışlardı. Sınıf temsilcileri sınıflarını haberdar etmiş, herkesin arka bahçede toplanmasını sağlamıştı. Faşistlerin dışında hemen herkes arka bahçeye gelmişlerdi. Eylem alanında beklediğimizden daha kalabalık olmuştuk. Toprak yığınının üstüne çıktım. Önceden hazırladığım konuşma metnini okumaya başladım. Öyle uzun bir metin değildi. Okumam bir iki dakika bile sürmedi. Ellerinde dövizler olan arkadaşlar, daha konuşmam bitmeden ellerindeki dövizleri toprak yığınlarına sokmaya başladılar. "Durun yapmayın yürüyeceğiz" demeye kalmadan, ellerindeki dövizlerden kurtulup, kararlaştırdığımızın aksine konuşma biter bitmez de dağıldılar. Oysa aldığımız kararda ellerimizdeki dövizlerle

okul bahçesinde yürüyecektik ama o kadarını becerememiştik. Sadece, bir iki felsefe kitabını ateşe verdiğimiz eylemimiz böylece alelacele bitmişti.

Eylemin değerlendirmesini yaptığımız toplantıda, arkadaşlar ilk defa böyle bir eyleme katılmanın heyecanı ve okul idaresinden gelebilecek tepkilerden çekindikleri için, kartonları elde tutmak yerine toprak yığınlarına saplayıp yürüyüş yapmadıklarını söylediler. Hiçbir örgütsel destek almadan, fazla bir politik bilince sahip değil iken örgütleyip hayata geçirdiğimiz bu eylem, yıllar önce ortaokul öğrencilerinin yaptığı eylemden sonra, Pazar'da kitlesel denebilecek düzeyde yapılan ilk siyasi içerikli öğrenci eylemiydi. Doğru dürüst bir politik yapının henüz olmadığı, aksine sağcıların hâkim olduğu Pazar'da bu eylemi yapmak öyle kolay bir iş değildi ve biz Pazar Lisesi öğrencileri böyle bir eylem yapmıştık.

Protesto eylemimiz beklediğimiz gibi okul idaresi tarafından nedense fazla irdelenip doğru dürüst bir soruşturmaya uğramadı. Eylemin üstü kapatılmak istendi. Sadece okul müdürü beni çağırmış:

"Sen geldikten sonra okulda bu tip işler olmaya başladı" diyerek uyarmış, biraz da tehdit etmişti.

Eylem yaptığımız günün gecesi, okulun duvarlarına bazı yazılar yazılmıştı. Okul komitesi olarak, okulun duvarlarına yazılar yazacağız, diye bir kararımız olmamasına karşın birileri böyle bir işe kalkışmıştı demek ki. Herhalde bizim komiteden başka, varlığından haberdar olmadığımız bir "örgüt" bizim eylemimize böyle destek vermişti. Okulun duvarlarına yazılan yazılardan ötürü okula polis gelmiş, yazıları yazanları araştırmıştı. O konuda da fazla ısrarcı olmadıkları için hiç kimseyi soruşturmadan ve karakola götürmeden okuldan ayrılmışlardı.

Bu eylemden sonra sınıf temsilcileri ve okul komitesindeki arkadaşlar arasında daha sıkı bağlar oluşturduk. Solcu öğrenciler olarak birlikte piknikler yaptık, derslerimize karşılıklı yardımcı olduk.

Özellikle, yaptığımız eylemden sonra okuldaki öğrenciler arasında sağcılar solcular şeklinde saflaşma daha da belirginleşmişti. Eyleme katılanlar solcu, katılmayanlar ise sağcılardı. Bir de ortalıkta duranlar vardı. Bu ortalıkta duran-

ların birçoğu, güçlü gördükleri sağcılarla daha çok arkadaşlık yapıyorlardı. Yaptığımız eylemi, bir kısım öğretmenlerimiz takdir etmiş, bir kısmı ise yaptıklarımızdan pek hoşnut olmadıklarını, o eylemden sonra bize karşı aldıkları tavırlarla belli etmeye başlamışlardı. Biz, gerici eğitimi protesto edip, eğitimde fırsat eşitliği talep ederken, yakalarında Fatih Sultan rozeti olanlar kendilerine ülkücü milliyetçi, Müslüman diyenler bize tavır almaya başlamışlardı.

O yıllarda, okuldaki sağcıların kimileri yakalarına "Fatih Sultan" rozeti, kimileri de Trabzon Spor rozeti takıyordu. Solcu öğrenciler ise üzerinde "Ya Bağımsızlık, Ya Ölüm" veya "Bağımsız Türkiye" yazılarının bulunduğu Atatürk rozetleri takıyordu.

Bize tavır alanların birçoğu, Ülkü Ocağı'na gidenlerdi. Oradaki ağabeylerinden aldıkları cesaretle, okul koridorlarında yürürken bize omuz atıyor, koşarken çelme takmaya çalışıyorlardı. Olur olmaz gerekçelerle arkadaşlarımızı okul idaresine şikâyet ediyorlardı. Özellikle benle daha fazla uğraştıklarını fark ediyordum. Ben okula ara vermiş bir öğrenci olduğum için, onlara göre yaşça daha büyük görünüyordum. Dışarıdan gelmiş biri gibi davranıyorlardı bana karşı. Yaptığımız toplantılardan, toplantılardaki konuşmalarımdan bir biçimde haberleri olduğu için beni, okuldaki "komünistlerin elebaşı" olarak ilan etmişlerdi. Onların şikâyetlerini dikkate almıyordum. Ne okul idaresinden ne de bu faşistlerden çekiniyordum. Derslerime çalışıyor, zayıf not almamaya özen gösteriyordum. Sınav notlarım ortalamanın üstündeydi. Notla intikam almak isteyen faşist öğretmenlere fırsat vermediğim gibi diğer öğretmenlerle de aram iyiydi. Edebiyat dersine Müdür giriyordu ve sadece onun sınavlarından hep dört alıyordum. Hep dört almam canımı sıkmıştı. Edebiyatımın iyi olduğundan ve sınavlarda da soruları doğru yanıtladığımdan emindim. Bunun üzerine yine dört aldığım bir sınavın sonucuna itiraz ettim. Edebiyat öğretmeni Müdür'e:

"Yazılı kâğıdımın burada okunmasını istiyorum. Anlamıyorum, hep dört nasıl alıyorum. Bir defa da üç veya beş alayım" dedim.

Bilinmez neden ama müdür, benim notumu dörtle sınırlandırmıştı. Gerçi karneye, gerçek not olarak, yedi geçirmişti. Demek ki benim yazılı kâğıtlarımın hakkı yediymiş!

Okuldaki faşistler, direkt benle uğraşmayı göze alamadıkları için eşyalarımla uğraşmaya başlamışlardı. Kitaplarımı yerlere düşürüyor, masada unuttuğum kalemleri sağa sola savuruyorlardı. Ben de hâliyle bu savrulan eşyaları yerlerden topluyordum. Kuşkulanıyor olsam da pek aldırmıyordum. Yapanları görmediğim için, kimselere de bir şey söyleyemiyordum.

Bir gün, sıramın arkasına, arka sırada oturan faşistlerden biri tükenmezkalemin boyasını sürmüştü. Sürülen boya ceketime yapışmıştı. İzmir'de üç ay çalışıp ancak alabildiğim takım elbisemin ceketini kullanılmaz hâle getirmişti. Doğrusu, giyebileceğim başka ceketim de yoktu. Fena hâlde canım sıkılmış, üzülmüş ve çok sinirlenmiştim. O sinir ve öfkeyle, arka sırada oturan faşiste saldırdım. Birkaç yumruk vurdum. Suratını tutarak sınıftan kaçıp koridordaki arkadaşlarına sığındı. Ben de arkadaşlarıma olanları anlatıp, olası saldırıları karşısında destek olmalarını istedim. Benim gibi ufak tefek birinden, böyle bir saldırı beklemeyen arkadaşlarım, benim cesaretim karşısında cesaretlenmişlerdi. "Bu burada kalmaz, bunun hesabını soracağız!" demişlerdi. Olay bununla bitmemişti. Öğle paydos zili çalar çalmaz, arka sırada oturan, yakasında kocaman Fatih Sultan rozeti olan diğer faşiste de saldırdım. Onun da suratına bir yumruk vurdum. "Ne istedin ulan köpek elbisemden" deyip, bir iki yumruk ve tekme daha vurdum. Elbette arkadaşlarım çevremi sarmışlardı. Biz kalabalıktık. Sınıftaki diğer faşistler sadece seyirci kalmışlardı. Dayağı yiyen faşistler, kabadayılıklarını sınıfta bırakıp, kaçıp gittiler.

Ders zili çalınca sınıflara girmek için grup hâlinde merdivenlerden çıkıp koridorda yürümeye başladık. Faşistler bizim sınıfın önünde toplanmışlardı. Her hâllerinden bize saldırma niyetinde oldukları anlaşılıyordu. Bizden, özellikle de benden, arkadaşlarına yaptığımın hesabını soracaklardı. Ama "evdeki hesapları çarşıdakini" tutmamıştı. Dayak ata-

cağız diyenler, güzelce bir dayak daha yemişlerdi. Önceden sınıflara girmiş olan ve olaylardan haberi olmayan diğer sınıflardaki arkadaşlarımız da koridordaki gürültü üzerine sınıflardan çıkarak kavgaya karışmışlardı. Biz daha kalabalıktık ve daha iyi dövüşmüştük! Faşistler daha fazla dayak yememek için idarecilere sığınmışlardı.

Okulun koridorlarında dayak yiyip havaları inen faşistler, okuldan erkenden çıkıp gittiler. Biz de hemen toplandık ve faşistlerin olası saldırısına karşı:

"Bundan sonra toplu hareket edeceğiz. Tek gezmeyeceğiz. Birimize saldırırlarsa hep birlikte bugün olduğu gibi karşı koyacağız" kararını aldık.

Faşistler okuldan erken çıktıkları için, şehirdeki ağabeylerini toplayıp, okul çıkışı bize saldırırlar düşüncesiyle aldığımız karar doğrultusunda, çarşıya toplu olarak gitmeye karar verdik. Okuldan, toplu olarak çıktık ama çarşıya gidene kadar, yol boyunda hiçbir faşiste rastlamadık.

O güne kadar, bizi okuldan kovdurmak için her türlü ahlaksızlığa kalkışanlar, o günden sonra bizim yaptıklarımıza karışma cesaretini gösteremediler. Faşistlerle birlikte bize karşı kavgaya karışanlardan bazıları bile, o kavgadan sonra bizimle birlikte hareket etmeye başladı. Ama biz yine de onlara fazla güvenmiyor, sadece arkadaşlık eder gibi davranıyorduk. Çünkü kendi aramızda yaptığımız bazı konuşmalardan faşistler haberdar oluyordu. Aramıza yeni katılan arkadaşların bazılarının ispiyonculuk yaptığından kuşkulanıyorduk.

Okulun koridorlarındaki o kavgadan sonra, bazı arkadaşlarımız ailelerine şikâyet edilmişti. Ailelerinin tepkisinden çekinen bazı arkadaşlar, bizimle birlikte görünmekten çekinir olmuşlardı. Arkadaşlarımızın ailelerinin güvenini kazanmak için eğitim çalışmaları yapmaya başladık. Düzenli ders çalışma programları yaptık.

Okuldaki faşist ve gerici öğretmenlerin faaliyetleri karşısında birçok ilerici öğretmenin suskun kalması canımı sıkıyordu. Bu öğretmenlerimizle ilişkilerimizi geliştirmek için bir şeyler yapmalıydık. Önce, birkaç arkadaşla birlikte okuldaki devrimci demokrat yapılı öğretmenlerimizle tanışma toplantısı yaptık. Mini bir toplantı olsa da bolca sohbet yaptık. Yararlı bir toplantı olmuştu.

Öğretmensiz geçen derslerle liseyi bitirdim. Boş geçen dersleri doldurmak için, şehirdeki üniversite mezunu eczacılar, mühendisler, subaylar, öğretmen olarak görevlendiriliyor, boş geçen dersleri dolduruyorlar, karne denen belgedeki boşluklara, not yerine geçecek olan rakamları yazıyorlardı. Sosyal ve kültürel hiçbir etkinlik alanına sahip olmayan Pazar Lisesi'nin Edebiyat Bölümü'nü bitirerek, bütün sosyal tesislere, laboratuvarlara sahip okulların öğrencileriyle, aynı soruların sorulduğu, üniversiteye giriş sınavına tabi tutuldum. Elbette sadece ben değil, arkadaşlarım da benim koşullarımla sınava tabi tutuldular.

***

Üniversiteye giriş sınavına girmek için Abdullah ile birlikte İstanbul'a gittik. Beylerbeyi Ortaokulu'nda girdim sınava.

Sınavlardan sonra tekrar İzmir'e, babamın yanına giderek orada fırında çalışmaya başladım.

İzmir'deki eski arkadaşlarımı merak ediyordum. Onları bulma ümidiyle eski dernek binasının bulunduğu mahalleye gittim. Dernek kapanmış, derneğin yerinde kuru temizleme dükkânı açılmıştı. Eski arkadaşlarımın hiçbirisiyle görüşemedim. Mahallenin bakkalı Mümin Amca da dükkânını kapatmış olsaydı eğer eski arkadaşlarım hakkında hiçbir bilgi alamayacaktım.

Mümin Amca'dan, mahalle derneğinden arkadaşlarımın birçoğunun okullarını bitirip memleketlerine döndüğünü öğrendim. Dernekte, o zamanki birlik ve bütünlüğün parçalandığını, dolayısı ile mahallede eski derneğin faaliyetlerini yürütecek kimsenin kalmadığından derneğin kapandığını da öğrendim. Gidenler gitmiş, kalanlar da iki üç kişi bir araya gelip çeşitli adlar altında yeni dernekler açmışlar.

Mümin Amca derneğe gelen yaşlılardan biriydi. Küçük bakkal dükkânının tam ortasında bir buzdolabı vardı. Buzdolabının üzerine o kadar çok eşya yığmıştı ki, buzdolabının kapısına ulaşabilmek için iyice kamburlaşarak yürüyordu. O karmaşık buzdolabının arkasında, iki üç tane sandalyesi vardı. Bazen bizi orada ağırlar sohbetler ederdik. Dükkân aynıydı ama buzdolabını yenilemişti. Dükkânının önünde

bir ağaç vardı. Bu sefer buzdolabının arkasında değil, ağacın yanında çayımızı içip, sohbet etmiştik. Mahallede dernek faaliyetlerini yürütecek kimse kalmadığını anlatırken canı sıkkındı ve yakınan bir ifadeyle: "Parçalandılar, ayrı dernekler kurdular, kurdukları derneklere yer bile tutamadan dernekleri kapatıp çekip gittiler mahalleden" dedi. Tanıdığım hiç kimseyi bulamadığım mahalleye ben de bir daha gitmedim.

Üniversiteye giriş sınavlarının açıklandığı tarihe kadar çalıştım İzmir'de. Üniversite sınav sonuçları açıklanmış ve ben istediğim üniversitelere yerleşememiştim. Oysa çok iyi bir puan almıştım. Atatürk Üniversitesi'nde okuyan Süleyman Ağabey, aldığım puanları görünce:

"Bu puanla nasıl bir yere giremedin" diyerek hayretini bildirmişti.

Aldığım "çok iyi puanla" büyük üniversitelere girememiştim ama Rize Eğitim Enstitüsü'ne rahatlıkla girebiliyordum. Eğitim Enstitüsü'ne girmeye, öğretmen olmaya karar verdim. Okula kaydımı yaptırmak için, İzmir'den Pazar'a döndüm. İzmir'den, Pazar'a gelip otobüsten indiğim anda, gözüme ilk ilişen Pag-Der'in tabelası olmuştu.

Pag-Der'in tabelası değişmişti. Üst katta bir dernek tabelası daha vardı. Pencerenin altına iliştirilmiş küçük boyutlu sayılabilecek tabelada "Halkevi" yazıyordu. Pag-Der'in tabelasının bulunduğu yerde "Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği" yazıyordu.

Eskiden çalıştığım, emek verdiğim dernek binasına; Pag-Der'e çıktım. Pag-Der'in, içerisindeki sandalyeleri masaları aynıydı. Değişen tabelayla birlikte, masaların üzerindeki dergiler ve duvarlardaki resimlerde değişmişti. Masaların üzerinde; *Halkın Kurtuluşu* ve *Parti Bayrağı* dergilerinin çeşitli sayıları vardı. Pag-Der'in duvarlarını süsleyen; ABD emperyalizminin, dünya halklarına, özellikle; Vietnamlılara yaptığı zulümleri anlatan resimlerin bir kısmı duvarlardan indirilmişti.

Bir gün yanındaki birkaç polisle birlikte, derneği basan komiser de indirmişti duvarlardan o resimleri. Komiserin ardından, biz yine inadına asmıştık o resimleri duvardaki yerlerine. Dernek binasında o resimler yoktu ama arkadaşlar, dünya devrimci mücadele tarihinin önder isimlerinin büyük

boy resimlerini asmışlardı. Resimlerin asılı olduğu duvarın üst kısmında ise, duvarı boydan boya kaplayan "Faşizme Ölüm, Halka Hürriyet" yazısı vardı.

İzmir'e ilk gittiğim yıllarda çalışmaları sürdürülen *Devrimci Gençlik* dergisi çıkmıştı. *Devrimci Gençlik* dergisinin ilk iki sayısını orada okumuştum. Bu sefer İzmir'den Pazar'a Devrimci Gençlik, Devrimci Yol taraftarı olarak dönmüştüm.

Halkevi'ni hangi görüşten, kimlerin açtığını bilmediğim için ilk önce, eski dernek binasına çıkmıştım. Onlardan Halkevi'ni kimlerin açtığını öğrenecektim. Pazar Halkevi'ni hangi görüşten insanların açtığını bilmiyordum ama birçok Halkevi şubesinde Devrimci Yol taraftarlarının olduğunu biliyordum. Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği'ndeki arkadaşlardan Halkevi'ne kimlerin gelip gittiğini öğrendim. "Devrimci Yolcular" açmıştı. O gün YDGD'den ayrıldıktan sonra, yol yorgunu olduğum için, Halkevi'ne uğramadan eve gittim.

Ülkedeki siyasi atmosfer değişmişti. CHP bir kez daha bir biçimde hükümeti kurmuştu. MC döneminde faşist işgal altındaki okullarına gidemeyip okuma hakkını yitirenlere af çıkarmış, okullarına gitmelerinin yolunu açmıştı. İş biraz da okula gidecek olan, okuma hakkına sahip çıkacak olan öğrencilere kalıyordu. Eğitim Enstitüsü'ne devam edebilmek, okuyabilmek için yoğun bir mücadele süreci başlamıştı. Bu süreç benim için de yeni bir ilişkiler ve örgütlülüklerin başlangıcı olacaktı.

Halkevi'nin açıldığına tanıklık edemedim. Halkevi ben İzmir'de iken açılmıştı. Halkevi'nin kuruluş çalışmalarını, o dönem Rize Meslek Yüksekokulu'nda okuyan arkadaşlar yapmışlardı. Halkevi'ne çıktığım ilk gün, yoğun bir kalabalık vardı. Kimileri içerideki masalarda, kimileri ise binanın balkonunda oturuyorlardı.

Masaların üzerinde; *Devrimci Yol*, *Devrimci Gençlik* ve *Halkevi* dergilerinin değişik sayıları vardı. Halkevi, YDGD'ye göre daha kalabalıktı. O gün, Halkevi'ne üye oldum. Masaların üzerindeki dergilere bakmaya başladım. Okumadığım

sayılar birikmişti. En son üçüncü sayısını okuduğum derginin sekizinci sayısı çıkmıştı.

İçeride çok gürültü vardı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Kimin ne dediği pek anlaşılmıyordu. Konuşmaların ana konusu, Eğitim Enstitüsü'ydü. Okula nasıl kayıt yaptırdıklarını, kayıt yaptıracakların nasıl kayıt yaptırmaları gerektiğini hararetli bir biçimde birbirlerine anlatıyorlardı. Hararetli bir şekilde birbirlerine anlatmalarının elbette nedeni vardı. Ne kadar çok solcu öğrenci okula kayıt yaptırır ise o kadar iyiydi. Çünkü okul faşistlerin işgali altındaydı. Mücadele edilmesi gerekiyordu ve mücadele edecek insana ihtiyaç vardı. Birileri meseleye böyle bakarken, orada bulunan birçoklarının gündemi, Eğitim Enstitüsü'ne kayıt yaptırabilmek ve okula engelsiz olarak gidip, okulu bitirmekti. Bütün konuşmalar bunun üzerinde dönüyordu. Bu anlamda Pazar'dan, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi ve Hopa'dan; Artvin'in diğer ilçeleri Şavşat'tan, Ardanuç'tan, okula girmeye puanı tutan birçok kişi Eğitim Enstitüsü'ne kayıt yaptırmıştı.

Ben de nasıl kayıt yaptırdıklarını, kayıt yaptırmak için neler istendiğini öğrenmiştim. Evrak ve şartların dışında, kayıt yaptırabilmek için siyasi bir referans da gerekiyordu! Bunun için demokratik kitle örgütlerinde bir yoğunlaşma vardı. Halkevi'ndeki bu kalabalığın büyük bölümünü referans alıp okula kayıt olmak için gelenler oluşturuyordu. Bu durum, ilerleyen süreçte kendini daha belirgin olarak göstermişti. Eğitim Enstitüsü'ne kayıt yaptırmak için derneğe gelen birçok kişi, politik faaliyetlerin yoğunlaşmaya başlamasıyla birlikte derneğe uğramaz olmuşlardı. Bazıları, derneklerin yanından bile geçmemeye başlamışlardı.

O günlerde, Pag-Der yıllarından tanıdığım bazı suya sabuna dokunmayan cinsinden sağcıların da okula kayıt yaptırdığını görmek beni şaşırtmamıştı. Maalesef o dönem kayıt yaptıran suya sabuna dokunmayan cinsten insanlar ilerleyen yıllarda sağcı hükümetlerin gözde adamları oldular.

Her ne kadar işbaşına CHP hükümeti gelmiş, okul idarelerine solcu, demokrat nitelikli yöneticiler atamış idiyse de, okullardaki faşist işgaller devam ediyor, okula giden solcu, devrimci öğrenciler okula alınmıyordu.

Rize Eğitim Enstitüsü'nde de faşist işgal devam ediyordu. Eğitim Enstitüsü, Gündoğdu Çay Fabrikası'nın bitişiğindeydi. Askaroz Deresi ile arasında sadece Rize Sanayi Sitesi vardı. Sanayi sitesinin bir tarafında Askaroz Deresi, diğer tarafında ise Eğitim Enstitüsü vardı. Okul deniz kenarındaydı. Denizin dalgaları neredeyse okul binasına vuruyordu. (Günümüzde Eğitim Enstitüsü'nün duvarları sahil yoluyla denizden ayrılmıştır. 12 Eylül'den sonra kapatılan Eğitim Enstitüsü, Sağır ve Dilsizler Okulu olarak açılmış ve hizmet vermişti.)

Eğitim Enstitüsü'nün yerleşkesi, üç binadan oluşmaktaydı. Dersliklerin ve idari odaların bulunduğu büyük bina ile öğrenci yurdu ve yemekhane olarak kullanılan diğer bina deniz kenarındaydı. Spor salonu şehirlerarası yolun kenarındaydı. Yurdun Çay Fabrikası tarafı sazlık ve bataklıktı. Eğitim Enstitüsü'ndeki faşist işgale karşı yürütülen mücadelenin finali bu bataklıkta son bulmuştu!

Eğitim Enstitüsü yerleşkesindeki dersliklerin olduğu bina; 12 Eylül faşist darbesinde işkencehane olarak kullanılmıştı. Yurt olarak kullanılan bina ise, işkenceden çıkanların "iyileştirilme" yeri olarak kullanılmıştı. Dersliklerin olduğu binanın sınıflarında sorgulamaları bitenler, yurt olarak kullanılan binanın alt katında bir odada toplanıyordu. Orada yaraları iyileşenler ise spor salonuna gönderiliyordu. 12 Eylül'ün ilk günlerinde spor salonu aynı zamanda toplama kampı olarak da kullanılmıştı. Rize bölgesinde solcu olarak tanınan kim varsa toplanmış, bu spor salonuna doldurulmuştu. Burada insanlar suçlamalara göre birkaç gün, birkaç ay tutulduktan sonra mahkemeye çıkarılıyordu. Mahkemeye çıkarılanlar, mahkeme sonucuna göre ya tutuklanarak cezaevlerine ya da serbest bırakılarak evlerine gönderiliyordu.

Öğrenci yurdunda, genellikle il dışından gelen öğrenciler kalıyordu. Yurtta kalan öğrencilerin sayısı, yurdun kapasitesinden çok azdı. Boş odalar ve yataklar vardı. Yurt, boş kalmasın diye, Rize'ye dışarıdan gelip lise ve diğer okullarda okuyan öğrenciler de devrimciler tarafından yurtta barındırılıyorlardı. Yakın ilçelerden okula giden öğrenciler ise, kiraladıkları araçlarla okula gidip geliyorlardı.

Rize Eğitim Enstitüsü'nde, günlerce süren kavgaların, çatışmaların ardından faşist işgal kırılmıştı. Çoğu, öğrenci

dahi olmayan işgalci faşistler, okuldan ve okulun yurtlarından uzaklaştırılmıştı. Faşistler okuldan uzaklaştırıldıktan sonra, okulda çeşitli forumlar ve tartışmalarla eğitim çalışmaları yapıyorduk. Rize'de kitlesel olarak iki siyasi grubun ağırlığı vardı. Kurtuluş ve Devrimci Yol. Bu iki grup arasındaki siyasi rekabet okuldaki forumlara da yansıyor, yoğun tartışmalar yaşanıyordu. Faşistlere karşı birlikte mücadele edilmiş, faşistler okuldan atılmıştı. İlerleyen zamanlarda, mücadele farklı boyutlar kazanınca bu tartışmalar da kendiliğinden ortadan kalkmıştı. Her siyasi grup sıcak pratik içerisindeki başarılarıyla toplumda saygınlık kazanmıştı.

Rize Eğitim Enstitüsü'ndeki faşist işgalin kırılması şehir merkezlerinde de hissedilmeye başlamıştı. Rize'nin göbeğindeki parka giremeyen, sokaklarda korkusuzca dolaşamayan devrimciler, aynı şekilde yoğun çatışmalar sonucunda şehrin parklarında oturmaya, sokaklarında korkusuzca dolaşmaya başlamıştı.

Yine bu yıllarda Rize'de oldukça kitlesel mitingler yapılmıştı. Hayat Pahalılığını Protesto Mitingi ve 1 Mayıs Mitingleri oldukça coşkulu geçmişti. Mitinglere, Rize'de örgütlülüğü bulunan siyasi gruplar güçleri oranında katılmışlardı.

Bu durum elbette ki kolay olmamıştı. Devrimci Yol militanlarının özverili çalışmaları sonucunda elde edilen bir başarıydı. Bu antifaşist mücadele ortamında ilçelerdeki örgütlenme faaliyetleri de hız kazanmıştı. Militan bir mücadele yürütülmemiş olsa, birçok devrimci öldürülecek, şehirde nefes alınacak hâl kalmayacaktı.

Okullarda ve şehir merkezlerinde etkileri kırılan faşistler, okula devam eden öğrencilere, okul dışında pusular kurarak saldırmaya başlamışlardı. Özellikle Çayeli'nde toplanan faşistler, Artvin tarafına giden ve gelen araçlara saldırıyorlardı. Artvin yolu Çayeli'nin tam ortasından geçiyordu. Sağında, solunda yüksek binalar ve yapılmakta olan inşaatlar vardı. Binaların ve inşaatların balkonlarından, özellikle öğrencileri taşıyan arabaları taş yağmuruna tutuyorlardı. Bu nedenle, Hopa, Arhavi, Fındıklı ve Ardeşen'den gelen öğrenciler, konvoy hâlinde okula gidip, gelme kararı almışlardı. Hopa, Arhavi, Fındıklı, Ardeşen'den gelen arkadaşlarla en son, Pazar'da buluşuyor, konvoy hâlinde Çayeli'nden geçerek Rize Eğitim

Enstitüsü'ne gidiyorduk. Konvoy hâlinde hareket etmenin olumlu yanları kadar, olumsuz yanları da vardı. Bir saldırı olunca hep birlikte, "Faşizme Karşı Omuz Omuza" saldırıları göğüslemeye, kendimizi savunmaya çalışıyorduk.

Konvoy hâlinde hareket etmenin sakıncaları da vardı. Faşistler konvoy hâlinde gelen araçların, öğrencilere ait olduğunu bildikleri için tek tek geçen araçlardan çok, konvoy hâlinde hareket eden araçları hedef alıyorlardı. Bu saldırılar karşısında, kendimizi koruyabilmek için araçlarımızda çeşitli savunma araç ve gereçleri bulunduruyorduk. Bu araç ve gereçleri okula kadar taşımak da ayrı bir sorun oluyordu. Emniyet güçleri, sık sık yol kesip, araçlarımızda arama yapıyordu. Yollarda denetim olduğu zamanlarda, savunma araç ve gereçlerinin saklanmasında, kadın arkadaşlarımız sorumluluk alıyordu! Bazı kadın arkadaşların bu konulardaki sorumlulukları daha farklıydı. Nedense çevirme yapan polis veya jandarma, genellikle arabalarda bulunan kadınları pek aramıyorlardı. Durdurdukları arabaların içerisine girerken:

"Kadınlar otursun, erkekler aşağı insin" diyorlardı.

Kadın arkadaşlarımız bu duruma alışık olsalar bile güvenmedikleri için "emanetleri" en mükemmel şekilde saklıyorlardı! Konvoy hâlinde gitme kuralına, genellikle uyulurdu. Bazen, çeşitli nedenlerle bazı araçlar konvoydan ayrı kalabiliyordu. Bu ayrı kalan araçları tanıyan faşistler, araçlara karşı saldırı gerçekleştiriyorlardı. Konvoydan ayrı kalan araçlardan biri, Çayeli'nde faşistler tarafından kurşunlanmıştı. Bu kurşunlamada, minibüsün sahibi Vehbi Turan kurşunla yaralanmıştı.

Okuldaki arkadaşlarımızdan iki arkadaşımızın minibüsü vardı. Bunlardan biri Vehbi, biri de Haydar Birben'di. Yine okulda öğrenci olan Ardeşenli bir iki arkadaş da minibüsleriyle okula geliyorlardı. Arkadaşlar, araçlarını aynı zamanda servis olarak kullanıyordu. Servis olarak kullandığımız bu araçların dışında, tanıdık birkaç arkadaşın arabalarını da okul servisi olarak kullanıyorduk.

Çayeli'nde yapılan faşist saldırı sonucu arkadaşımızın yaralanmasını protesto etmek için Pazar'ın girişinde araçlarımızdan indik. Yolu trafiğe kapatıp, sloganlarla yürüyüşe başladık. Sloganlarımızı duyan Pazar halkının da katılmasıyla

oldukça kalabalık bir kitle olmuştuk. Arkamızda sıraya dizilen arabalar, korna çalıyorlardı. Kimimiz bu araçlara tepki gösteriyor, kimimizde bizim eylemimize destek olduğunu söylüyordu. Bu protesto yürüyüşüne, Rize Artvin tarafında bulunan ilçelerden Rize Eğitim Enstitüsü'ne giden, öğrencilerin hemen hepsi katılmıştı.

Polisler, trafiği engelleme bahanesiyle, yürüyüşümüze müdahale etmeye çalışmıştı. Ancak haklı, öfkeli ve kararlıydık. Köprüye kadar yürüyecektik. Polisin engelleme girişimine rağmen köprüye kadar yürüdük. Orada yaptığımız konuşmanın ardından eylemimizi sonlandırdık. Yüzlerce kişi ile yaptığımız yürüyüşün ardından, "İzinsiz gösteri düzenlemek, polise mukavemet etmek suçlamasıyla yürütülen soruşturma kapsamında" sadece Bekir Yıldız ve benim için tutuklama kararı çıkarıldı. Bir ay tutuklu kaldıktan sonra ilk mahkemede tahliye olduk.

Bekir, 12 Eylül'e kadar olan süreçte, Pazar'daki devrimci mücadelenin önemli militanlarından biriydi. İnançlı ve kararlıydı. Hemen her eylem ve etkinlikte mutlaka bulunurdu. Babası, Kaymakamlıkta bekçiydi. Tutucu bir yanı vardı. Yürekli bir arkadaşımızdı. Uzun boyu ve yapılı vücudu ile faşistlerin korkulu rüyasıydı. Tek kusuru hiç kitap okumamasıydı. Kitap okumazdı. "Ben size güveniyorum. Siz okuyup değerlendiriyorsunuz. Yapılacaklara da hep birlikte karar veriyoruz. O hâlde mesele yok. Yapılacak iş var mı ondan haber verin bana" derdi. Faşistlerle girilen her kavgada, her türlü propaganda faaliyetinde militanca mücadeleye katkı veren bir arkadaşımızdı.

Bekir'le birlikte tutuklu kaldığımız, Pazar Cezaevi'nde bizden başka, ikisi hırsızlık suçlamasıyla, diğer ikisi de silahla yakalanma suçundan tutukluydular. Hırsızlarla epey konuşmuş, onları alışkanlıklarından vazgeçirmek için ikna etmeye çalışmıştık. Ben ikna etmeye çalışırken Bekir, korkutmaya çalışıyordu! Bizden önce çıktılar. Çıkarken:

"Ağabey biz de bundan sonra artık devrimciyiz" dediler.

Cezaevi arkadaşlarımızdan birini, bir gece yazılama yaparken dere kenarında görmüştüm. Boyamız bitmiş, yazılamamız yarım kalmıştı. Ellerimizi yıkamak için dere kenarına inince taşların üzerinde oturan iki kişi gördük. Biri bizim "cezaevinden devrimci olarak çıkan" hırsızlık suçlamasıyla suçlanan, cezaevi arkadaşımızdı!!

"Ne yapıyorsunuz burada" dedim. Sadece oturuyorlarmış!

"Siz ne yapıyorsunuz ağabey" diye sordu.

Ne yaptığımızı ve yaptığımız işi niye yarıda bıraktığımızı anlattım. Boyamızın bittiğini öğrenince, hemen kalkıp gittiler. Biz ellerimizi temizlemek için uğraşırken, ellerinde bir kova boya ve bir iki fırçayla geri geldiler. Ne biz sorduk nereden bulduklarını, ne de onlar söyledi. Biz işimize devam ettik onlar da dere boyu yollarına devam ettiler.

Bizim cezaevi arkadaşlarımız "Zengin Patlatanmış!" O günden sonra daha da görmedik. Bir gün sokakta gördüğüm arkadaşlarından birine, onları sordum. "İstanbul'a gitmişler ağabey" dedi.

Bir gün Bekir, ben ve Şoto Yaşar (Başalmaz) birlikte dolaşıyorduk sokaklarda. Arkadaşlar ilçeye bir yabancının geldiğini ve Ülkü Ocaklarını sorduğunu söylediler. Biz de adamı Ardeşen minibüs duraklarının orada, şüpheli bir vaziyette beklerken bulduk. Adama, burada ne işi olduğunu, niye geldiğini sorduk.

O günlerde, ülkede birçok faşist katliamın sanığı olarak aranan Veli Can Oduncu adında bir faşist, eylemler yapmak üzere Karadeniz'e geldiği söyleniyordu. Bu nedenle sokaklarda denetimi biraz daha artırmış, yabancılardan daha fazla kuşkulanır olmuştuk. O nedenle bu yabancı adamı sorguya çekiyorduk.

Adam, Pazar gibi yerde ülkücülerle buluşacak kadar cesur birine benziyordu. İyi niyetli biri değildi. Verdiği yanıtlar bizi tatmin etmemiş aksine kuşkulandırmıştı. Doğruyu söylemiyordu. Bu nedenle adama tavır alıp, adamı cezalandırma yoluna gitmiştik. Bir fiske yemeden bağırmaya başlamıştı ama çok fiskeler yemişti. Kinto Ahmet'in toptancı dükkânının bisküvi kutularını, şeker çuvallarını hep devirmiş, esnafa zarar vermişti! Adam akıllı hırpalanan faşisti, polis gelip almış, karakola götürmüştü. Şikâyet edenler, isimlerimizle

birlikte şikâyet etmişlerdi ama polisler sadece Yaşar'ı (Osman Kestioğlu) yakalayıp karakola getirmiş, adamla yüzleştirmişlerdi. Komiser Şükrü adama, ısrarla Yaşar'ın orada olduğunu, onu dövenlerden birinin de Yaşar olduğunu söyletmeye çalışıyormuş. Komiser:

"Son kez soruyorum. Bu adam seni dövenlerden biri miydi? İyi bak, tanı" deyince, adam kafasını hafiften kaldırıp Yaşar'ın yüzüne bakmış. Göz göze gelince:

"Bu orada yoktu" demiş. Böylece, bir iki saat karakolda kalan Yaşar'ı da bırakmışlardı.

Bekir'in, eylemleriyle dikkat çeken devrimcilerden biri olması, babasının pek hoşuna gitmiyordu. Azim (Dayı) ve bir iki başka arkadaşın da bulunduğu bu sohbette, Bekir, babası ile arasında geçen bir diyaloğu anlatmıştı. Bekir'in babası, devrimci olmasından pek hoşlanmıyormuş. Devrimci mücadele içerisinde olmasını istemiyormuş. Bekir'le bu konuda konuşmak için ikide bir, devrimcilik konusunu açıp duruyormuş ama direkt olarak da Bekir'e bir şey diyemiyormuş. Bir ara babası bir fırsatını bulup, "Oğlum Bekir, duydum ki anarşist olmuşsun" demiş. Babası öyle deyince Bekir babasının yüzüne bakmış. Bekir'in baktığını gören babası:

"Olmasan iyiydi ama hadi hayırlısı" diyerek oldukça uzun! baba nasihatini bitirmiş.

Bekir'in, 1980 yılı, Ağustos celbinde askerlik kâğıtları gelmişti. Bir akşam yaptığımız bir toplantıda, askere gidip gitmemeyi tartışmıştı bizimle. Askere gitmeyi düşünmediğini, devrimciliğe devam edeceğini söylüyordu. Tartışma sonucu "Git gel daha iyi olur" diyerek askere gitmesine karar vermiştik. Bekir askere gitmek için Pazar'dan ayrıldığının üzerinden henüz on beş, yirmi gün geçmişti ki, 12 Eylül faşist darbesi gerçekleşti. 12 Eylül'ün ilk günleriydi, dağıtım iznine gelmişti. Üstünde asker elbiseleri vardı. 12 Eylül'den sonra, Mimar Hasan (Yıldız) Dayı'nın evinde bir akşam oturduk hep birlikte. "Ben de sizinle, direnişe katılacağım" dedi. Fakat, biz yine kabul etmedik. "Oralarda da bu süreçte devrimcilerin olması iyidir" dedik ve Bekir'i askere gönderdik. Biz de dağlardaki sığınaklarımıza döndük. Askere giden Bekir, 12 Eylül faşizminden kişisel olarak hiçbir zarar görmeden kurtulmuş oldu!!!

Rize'de yüksekokul düzeyinde iki okul vardı. Eğitim Enstitüsü ve Meslek Yüksekokulu. Bu okullarda okuyan öğrenciler tarafından Rize'de çeşitli adlar altında dernekler kurulmuştu. Bunlardan biri de Rize Devrimci Gençlik Derneği (Rize DEV-GENÇ) idi. Bu derneğin yöneticileri ve üyeleri, Rize'deki antifaşist mücadelede, büyük fedakârlıklar göstermişlerdi. Bu arkadaşlar, ilerleyen süreçte çeşitli birimlerde ve ilçelerde Devrimci Yol örgütlenmesinde önemli sorumluluklar almışlardı. Hopa, Kemalpaşa Artvin'e bağlı ilçe ve nahiye olsalar da siyasi olarak Rize bölgesinin çalışma alanındaydı. Rize Dev-Genç çalışmalarına katılan arkadaşlardan biri de Azim Keskin (Dayı) idi.

Dayı, Pazar'daki devrimci mücadeleye katkı vermek, Devrimci Yol hareketi içerisinde bölgede kolaylaştırıcı olmak için Pazar ve Fındıklı bölgesinde sorumluluk almıştı.

Dayı Pazar'a gelmeden önce de, Pazarlı devrimcilerin faşizme karşı mücadeleleri çeşitli çalışmalarla devam ediyordu. Devrimci Yol hareketi, kadrolar düzeyinde örgütlülüğe müdahale etmiş, anlayışına göre örgütleme çalışmalarını yoğunlaştırmıştı.

Pazar Halkevi'ne, Eğitim Enstitüsü'ne girebilmek için, birçok insan üye olmuştu. Kayıtlar döneminde yoğun bir hareketlilik vardı. Halkevi'nde insan eksik olmuyordu. Masaların üstü, sayfaları dağınık gazete ve dergilerle doluydu. Öyle çok gidip gelen vardı ki küçük mutfakta bardak yıkamaya baş edilemezdi. Kalabalık olmasına kalabalıktı ama masaların üzerinde satılmayı bekleyen dergiler günlerce duruyordu. Dergiler satılmadığı için paralarının ödenmesi de gecikiyordu. Kâzım (Köroğlu) Hoca, iki de bir Rize'den haber gönderip dergi paralarını istiyordu.

Bu arada Halkevi kurucu yönetim kurulu, Ekim 1978'de yapılan olağan kongre ile seçilen yeni yönetim kuruluna nöbeti devretmişti. Bu kongrede ben de, Halkevi yönetim kurulunda görev almıştım.

Kâzım Hoca, Devrimci Öğretmen'di. Rize'de çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra, Eğitim Enstitüsü'nde de görev yapmıştı. Çalışkan, titiz, inatçı, bilge bir kişiliği

vardı. Mizacı sert olmasına karşın sevecendi. Alınan sorumlulukların mutlaka yerine getirilmesi gerektiğini isterdi. Sorumluluğunu yerine getirmeyene çok kızar, onları arkadaşlarının emeğini sömürmekle suçlardı. "Sorumluluğunu yerine getirmeyenden kaynaklanan işler, başkaları tarafından ekstradan yapılacağı için işi yapmayanlar, yapanların emeğini çalmış olur. Buna kimsenin hakkı yoktur. Ya sorumluluk almayacak, işe talip olmayacaksınız ya da aldığınız görev ve sorumluluğu eksiksiz yerine getirmeye çalışacaksınız" derdi. 12 Eylül faşizminin işkencehanelerinde sakat kalacak derecede işkencelere maruz kaldı. Yıllarca cezaevinde yattı.

Kâzım hoca, Rize'de, *Devrimci Yol* dergilerinin dağıtılmasından kendini sorumlu tutardı. O nedenle dergilerin topluca verildiği yerleri sıkı olarak takip ederdi.

Devrimci Yol dergisi, bölgelerde üretilen hâkim ürüne göre, özel sayılar yayınlıyordu. Fındık üreticileri için "Fındıkta Sömürüye Son", Pancar üreticileri için "Pancarda Sömürüye Son", Çay üreticileri için "Çayda Sömürüye Son" gibi başlıklarla yayınlanan bu özel sayılar, bölgelerdeki halka ulaştırılıyor, halkın bilinçlenmesi, sorunlarına duyarlı hâle gelmesi sağlanıyordu.

Bölgedeki devrimci mücadelenin gelişmesinde, yerel kadroların ve militanların yanında, büyük şehirlerdeki üniversitelerde okuyan devrimci gençlerin de katkısı azımsanmayacak kadar çoktu. Okulların tatil olduğu zaman bu arkadaşlar memleketlerine gelir, o süre içerisinde dernek faaliyetlerine katkıda bulunurlardı. Bazen seminerlere katılır, bazen büyük şehirlerdeki tartışmalardan ve mücadelelerden örnekler vererek düşüncelerini bildirirlerdi. Arkadaşların anlattıklarını zevkle dinler, buralardaki mücadele yöntemlerinden örnekler alırdık. Bu arkadaşlar, bazen henüz bizim elimize ulaşamayan dokümanlarla da gelir, o dokümanlar üzerinden tartışmalar açarlardı.

Devrimci Yol dergisinin, Çayda Sömürüye Son özel sayısını ve çay sorunlarıyla ilgili afişleri de Ankara'da okuyan arkadaşlar getirmişlerdi.

1979 Mart veya Nisan ayıydı. Ellerinde kolilerle üç dört arkadaş Halkevi'ne geldi. Kolilerde; *Devrimci Yol*'un "Çayda Sömürüye Son" başlıklı özel sayıları vardı. Gelen arkadaş-

lardan Kenan ve Hasan'ı tanıyordum. Basri Akçelik'i ise Pag-Der zamanında bir kez görmüştüm. Basri ile Pag-Der'de karşılaşmamızın öyküsü de biraz ilginçtir, anlatacağım.

Karadeniz'de Hidroelektrik sevdası son yıllarda depreştiği sanılmasın. Eskiden de vardı ama günümüzdeki gibi fazla yağmacı ve talancı bir anlayışla yapılmıyordu. Yine de çevreye ve çevrede yaşayan canlılara zararı çoktu.

O yıllarda Hopa'da hidroelektrik santrali yapılmak istenmekteydi. Hidroelektrik santraline karşı çıkan o zamanın devrimci gençleri, kamuoyu oluşturmak için çalışmalar yapmaktaydılar. Bu çalışmalarının ilk adımı olarak bir bildiri yazmaya karar vermişler. Bildiriyi yazmışlar ama bastıracak yer bulamamışlar. Bundan sonrasını Basri Akçelik'in anlatımıyla aktaracağım.

"Yazdığımız bildiriyi nerede çoğaltalım diye düşünürken, birileri Pazar'daki Pag-Der'de teksir makinesi olduğunu, orada çoğaltabileceğimizi söyledi. Yazdığımız bildiri elimizde, Pazar'a gittik. Dernekte iki üç kişi oturuyordu. Onlara derdimizi anlattık. Mumlu kâğıt almamızı söylediler. Mumlu kâğıdı alıp daktiloya yerleştirdik. Ancak yaptığımız yanlışı düzeltemeyince, iki mumlu kâğıdı heba ettikten sonra bildiriyi çoğalttık. Çoğaltana kadar anamız ağladı. Sürekli kol çevirmekten kollarımız koptu."

Basri'nin dernekte karşılaştığı iki üç kişiden biri de bendim. Mumlu kâğıtlar çok pahalıydı. Bir mumlu kâğıt, bir top A4 kâğıt fiyatından da pahalı idi. Teksir makinesinde kullandığımız A4 kâğıtlar, saman kâğıtlar olduğu için ucuza alıyorduk. Diğer kâğıtların yarı fiyatına iki top "saman A4" alınabiliyordu. İki mumlu kâğıdı heba ettikten sonra sorunu çözmüş arkadaşların bildirisini teksir makinesiyle çoğaltmıştık. Yıllar sonra Basri Akçelik ile yaptığımız sohbette, afişleri getirdikleri günü anımsatmıştım. Bunun üzerine Basri, afişleri nasıl getirdiklerinin kısa öyküsünü de anlatmıştı.

Karadeniz bölgesinden olup da Ankara'da okuyan arkadaşlar, Rize-Der'de (Rizeliler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) toplanmışlar. O toplantıda Ali Rıza Cihan ve Akın Dirik de varmış.

Akın Ağabey:

"Karadeniz bölgesine gidecek, dergiler ve afişler var. Bunları siz götüreceksiniz. Trabzon'dan başlayarak ilçelerdeki ilgili derneklere bırakacaksınız. Herkes kendi bölgesindeki arkadaşlarla birlikte afişlerin asılmasına da yardımcı olursa iyi olur" diyerek dergi ve afişlerden oluşan paketleri arkadaşlara teslim etmiş. Kolileri teslim alan Basri, Gürbüz (Akyüz), Kenan (Yüksel) ve Hasan (Küçük) yola çıkmışlar. Dergi ve afişlerin bir kısmını Trabzon'daki arkadaşlara bırakmışlar. Trabzon'dan İhsan Hacımurat'ı (Trabzon'da faşist katiller tarafından katledildi) da yanlarına alarak; Devrimci Yol'un örgütlü olduğu her ilçeye uğrayıp dergi ve afişleri bıraka bıraka Rize'ye, oradan da Hopa'ya geçmişler.

Pazar'da dergi ve afişleri, Halkevi'ne bırakmışlardı. Birer çay içtikten sonra, Basri, Gürbüz ve İhsan Hopa'ya geçmiş, Kenan ve Hasan Pazar'da kalmıştı.

Ertesi gün, Artvin'den Trabzon'a Karadeniz bölgesi, arkadaşların getirdiği afişlerle donatılmıştı. Özel sayılar da aynı şekilde tek tek ilçelerde dağıtılmıştı. Çok heyecanlı ve kitlesel bir çalışma olmuştu. Bir gece, dört beş ekip çalışarak şehirde boş yer bırakmayacak şekilde bütün duvarlara yapıştırmıştık afişleri. Afişlere karşı halkın tepkisi de beklenenden daha olumluydu. Duvarlarda afiş yapıştırıldığına pek alışık olmayan halkın dikkatini çekiyordu afişler. Durup bakıyor ve okuyorlardı.

"Üreten Biziz, Yöneten de Biz Olacağız"

"Çayda Sömürüye Son"

"Tek Yol Devrim".

Çayda Sömürüye Son afişlerini yapıştırmış, *Devrimci Yol* dergisinin verdiği "Çayda Sömürüye Son" başlıklı özel sayının bir kısmını dağıtmıştık. Ancak dağıtılmayı ve satılmayı bekleyen dergi ve özel sayıların bir kısmı duruyordu. Bir "Hafta" günü kalan dergileri sokakta satmayı düşünüyordum. Arkadaşlarla birlikte dergileri satar, özel sayıları dağıtırız düşüncesindeydim.

Pazar kurulan günlere, bizim orada "Hafta" günü derler.

İlçede, Pazartesi ve Perşembe olmak üzere iki gün pazar kurulurdu. Günlerden, Pazartesi veya Perşembe günüydü. Dernekte bulunan birkaç arkadaşa:

"Bugün, kalan dergileri dağıtalım" dedim.

Derneğe gelenler, dergilerini almışlardı. Derginin ilk sayılarından Pazar'a 25-30 adet geliyordu. Çoğu zaman bu sayı yetersiz kalıyor, bazı arkadaşlar dergi alamadığı gibi, halktan insanlara vereceğimiz dergi kalmıyordu. Bu nedenle, dergi sayısını iki üç katına çıkarmıştık. Bu kez farklı bir sorunla karşılaşmaya başlamıştık. Çoğalttığımız sayının halka dağıtılması, satılması gerekiyordu. Dergi dağıtma ve satma işini, gönüllü olarak sahiplenen pek olmuyordu. Dergilerin dağıtılıp satılması için özel bir çalışma, gayret gerekiyordu. İşte mesele buradaydı. Nasıl ve kim satacaktı!

Arkadaşlar söylediklerimi dikkate almamış olacaklardı ki, hiçbiri dergi satma işinde gönüllü olmadı. O tarihte, belirli bir disipline bağlı örgütlülükten söz edilemeyeceği için, kimseye de zorlama yapamıyorduk. Bir süre, gönüllü olarak dergi dağıtmaya gelecekleri bekledim. Sonra, masanın üzerinde bulunan dergileri ve özel sayıları elime aldım ve sokağa çıktım.

Çarşıbaşı'ndan başladım dergileri satmaya ve özel sayıyı dağıtmaya. Sesimin çıktığı kadar "Çayda Sömürüye Son" diye bağırıyordum sokakta. Bağıra bağıra "İskele'ye" kadar gittim. Bağırarak dergi satma işi halkın dikkatini çekmiş, merak uyandırmıştı. Bu gidişle elimdeki dergilerin hepsini satabilir, özel sayıları dağıtabilirdim. Çarşı başından iskeleye gidene kadar, altı yedi tane dergi satmıştım.

Pazar'ın sokaklarında ilk defa böylesi bir yöntemle dergi satıyorduk. Pek alışık olunan bir durum değildi. Bu alışık olunmayan eylem, ilgi uyandırmış dikkat çekmişti. En fazla da muhbirlerin ve faşistlerin dikkatini çekmiş olacaktı ki, bağırarak dergi satma işini ânında devlete bildirmişlerdi.

İskele'den döndüm. Kaymakamlığın önünden (Kaymakamlık binası yıkılıp, meydana dönüştürülmüş), "Hanımsuyu"na doğru yürümeye başladım (Hanımsuyu diye bir çeşme artık kullanılmıyor). Yine bağırıyordum. "Çayda Sömürüye Son!" Tam Pazar Merkez Camisi'nin önüne gelmiştim ki polisler koluma yapıştılar. Ânında çevremde

hatırı sayılır bir kalabalık birikti. Biriken kalabalık, benim "yaman" olacak hâlimi merak ediyordu anlaşılan. Benim yalvarıp yakaracağımı bekliyorlardı. Ben öyle yapmayarak onların beklentilerini boşa çıkardım. Komisere diklenerek: "Çekin ellerinizi üzerimden be" dedim. Bu sözü duyanlarda, kıyameti izleme merakı daha da artmıştı. İlk kez böyle bir eylem yapmam ve karşılaştığım durum beni biraz tedirgin etmişti doğrusu. Elimdeki dergilere saldıran polisler beni karakola alabilirlerdi. "Tutuklayacaklar herhalde" diye geçti aklımdan. Bir yandan çekiniyordum ama öte yandan da serde devrimcilik var. Karmaşık düşüncelerimin arasında, karşımda duran kalabalığın içinde, gözlerim bana sahip çıkacak, beni destekleyecek bir göz aramadı değil. Ancak gözlerim kimseyi göremedi. Tek destekçim:

"Bırakın çocuğu bir cahillik yapmış" diyen yaşlı bir amca olmuştu.

Koluma yapışan Komiser Yardımcısı Şükrü, ne benim dediklerimi ne de yaşlı amcanın dediğini dikkate almıştı. Koluma yapışmış, dergileri çekiştiriyor ve:

"Gel, karakola gideceğiz" diyordu.

Koluma yapışıp, dergileri çekiştiren Şükrü'nün elinden bir yandan dergileri kurtarmaya çalışıyor bir yandan da:

"Durun ne çekiyorsunuz dergileri. Ben bunları satıyorum" açıklamasını yapıyordum.

Çekiştirme yarışını kaybetmek üzereydim ki son bir hamleyle:

"Bir tanesi yırtılsın, yırtan parasını verir" deme cesaretini gösterebildim.

Ne oldu, nasıl olduysa oldu, kolumu bıraktılar. Kolumu bıraktıkları gibi dergileri satmama da izin verdiler.

"Bağırarak dolaşma sokaklarda!" diye de uyarıp, ayrıldılar yanımdan.

Halktan insanların deyimi ile "bir lokma ben, koca komisere kafa tutmuştum".

Hiç beklemediğim bu durum karşısında kendimi, zafer kazanmış kumandan gibi hissettim. Ama ne olur ne olmaz korkusuyla, elli altmış metre gittikten sonra demirci dükkânlarının önünden dönüp, arka sokağa indim. Oradan da, dergi satmaktan vazgeçip, derneğe çıktım.

Üye olarak çalışmalarına katıldığım Halkevi bünyesi altında sorumluluklar aldım, birçok etkinliğe katıldım. Mücadeleye katkıda bulundum. Elbette birçok kişi çalışmalara direkt olarak katılmasa da devrimci mücadele bir ekip işiydi. Bu çalışmalarda bazı isimler öne çıkar, bazı isimler ise hak ettiği hâlde göz önünde bulunmaz.

Biz de Pazar'da faşizme karşı mücadelemizi bir ekip olarak yürütüyorduk. Sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik sorunlara karşı halkla birlikte mücadeleler örgütlemeye çalışıyorduk. Bu çalışmalarımıza engel olabilecek güvensiz kişilere karşı tavır alıyorduk. Bu doğrultuda çeşitli eylem ve etkinlikler yapıyorduk.

Eylem ve etkinliklerimizden önce örgütlenmemizden söz etmek istiyorum. Her ne kadar, Halkevi ve Devrimci Gençlik Derneği gibi devrimcilerin gidip oturabileceği yerleri olsa da biz bu mekânlarda ancak seminer ve bazı toplantılar dışında pek oturmazdık. Ancak derneklerimizin de sürekli açık olmasına özen gösterirdik. Genellikle nöbetleşe dururduk derneklerde. Derneğin sürekli açık olmasına önem verirdik.

'78'li yıllarda, devrimciler bir yandan faşistlerle mücadele ederken bir diğer yandan da sol içi fraksiyon tartışma ve çatışmaları ile uğraşmak zorunda kalıyordu. Sol içi çatışmalar en çok Sovyet yanlısı politikaları savunanlarla, Çin ve Arnavutluk yanlısı politikaları savunanlar arasında yaşanıyordu. Sosyal faşist ve Maocu Bozkurt suçlamaları yoğun olarak siyasi literatürde kullanılıyordu. Biz de bir yerde gücümüz oranında bu çatışmaların sol harekete zarar vereceğini söylüyor, bu gergin durumlara engel olmaya çalışıyorduk. Devrimci Yolcular olarak, Türkiye'nin kendi koşullarına göre davranılması gerektiğini söylediğimiz için diğer siyasi grupların kimisi bize "orta yolcu" diyorlardı. Kimisi de faşizme karşı aktif bir savunma çizgisini savunduğumuz için maceracı olduğumuzu söyleyip "goşist" olarak suçluyorlardı.

Fraksiyon çatışmalarına ilişkin, Pazar'da yaşadığımız bir anıyı paylaşacağım. Devrimcileri ihbar etmekle meşhur, bütün solcuları yazdıkları yazılarla devlete gammazlayan

Aydınlık dergisi taraftarları seçimler döneminde Pazar'da miting yapma kararı almışlardı. Doğu Perinçek'in başkanı olduğu TİKP'nin, Pazar ilçe başkanı ve milletvekili adayı, eski bir öğretmen olan İbrahim Aydın'dı. Mitingi o yapacaktı. Halkın Kurtuluşu taraftarları ise bu mitingi yaptırmayacaklarını, onları engelleyeceklerini söylüyor ve eylem hazırlıyorlardı. Ancak ilçede böylesi bir eylemin devrimciler açısından nelere mal olabileceğini Devrimci Yolcular olarak, iyi biliyorduk. Saldırılacak insan, Aydınlıkçı olarak değil, Pazar'ın en eski solcusu ve komünisti olarak tanınıyordu. İbrahim Aydın, TÖS ve TÖB-DER in çeşitli şubelerinde yöneticilik yapmış birisiydi.

Miting alanına beş on kişi ancak toplanmıştı. İbrahim Aydın bu kalabalığa konuşma yapmak için kürsüye çıkmıştı. Halkın Kurtuluşu taraftarı arkadaşlarla konuştuğumuz hâlde, İbrahim Aydın'a saldırmışlardı. Küçük kasabalarda solcuların, solcu olarak bilinen birilerine saldırması hoş karşılanmaz, dedikodusu farklı olabilirdi. Bu nedenle, böylesi bir eylemi anlamsız bulduğumuzu belirtip; arkadaşları bu eylemi yapmamaları konusunda uyarmıştık. Arkadaşları uyarmamıza rağmen, ufak bir kargaşanın meydana gelmesini engelleyememiştik ama büyümesini engellemiştik. İbrahim Aydın da konuşmasını kısa tutup sonlandırmıştı.

Eğer olay olmamış olsaydı, Pazarlı herkes, İbrahim Aydın'ın saatlerce konuşacağını bilirdi. Pazar halkı, İbrahim Aydın'a "Çiçiri İba" diyordu. Bu adı ona kim vermişti, niye vermişti orasını bilmiyorum. Bana "Parpali" dedikleri gibi ona da "Çiçiri İba" demişler (Bizim oralarda Lazlar bazı isimleri kısaltarak söyler. Örneğin: Hüseyin'e, "Eğu"; Mustafa'ya "Çemu"; İbrahim'e "İba" vs).

İbrahim Aydın, bir dönem ortaokulda Tarım İş dersimizin öğretmenliğini yapmıştı. O yıllarda söylediği bir sözü hiç unutmamaktayım. Ders arasında, mutlaka siyasi konulara değinirdi. Bir ders arasında konuşmasının sonunda:

"Sana taş atana, ekmek atma devri çoktan kapandı. Sana taş atana, sen gülle atacaksın" demişti. Çok önemsediğim bu sözü hiç unutmamaktayım.

Her ne kadar sol içi çatışmalar. yaşansa da, ilk kez gittiğimiz herhangi bir bölgede, hangi sol gruba ait olduğuna bakmadan, bir dernek gördüğümüz zaman mutlu oluyorduk. Bilmediğimiz bu yerlerde, ilk gideceğimiz yerler bu dernekler oluyordu. Bunu birçoğumuz yaşayıp, bildiğimiz için derneğin açık tutulmasını önemsiyorduk. Burada bu anlattıklarımızı doğrulayan bir anı paylaşmak istiyorum.

Bir gün dernekte oturuyorduk. Hiç tanımadığımız biri derneğe geldi. Selamlaştık. Kendini tanıttı. Öğretmen olarak Ardeşen'e ataması yapıldığını söyledi. Kürt siyasi hareketlerinden birine sempati duyduğunu söyledi. Bölge hakkında bilgi aldığı kişiler, Pazar'a uğramasını, Pazar'da devrimcilerin güçlü olduğunu, ona yardımcı olabileceklerini söyledikleri için Dev-Genç'e geldiğini söyledi. Biraz tedirgin ve ürkmüş bir hâli vardı. Rahat olmasını söyledik. Arkadaş çayını içerken neden böyle tedirgin olduğunu anlatmaya başladı.

"Arkadaşlar bana Pazar'a uğrayıp, devrimcilerden yardım alabilirsin demişlerdi. Ben de otobüs muavinine Pazar'da ineceğimi söylemiştim. Burada indim. Sağa sola bakıp, bir dernek tabelası görmeye çalışıyorken, tam karşımda Ülkü Ocağı tabelasını gördüm. Yanlış bir yerde mi indirdiler beni diye tedirgin oldum. Kimseye de bir şey soramıyorum. Sigara almak için karşıdaki büfeye geçtim. Dönünce, kocaman Dev-Genç yazısını gördüm. Hemen geldim buraya."

Öğretmen arkadaş, geldiği otobüsten Pazar'da inmiş. Otobüs yazıhanesi derneğin sırasında bir iki dükkân ilerideydi. Ülkü Ocağı, bizim derneklerin karşı sırasındaydı ama hiçbir faaliyeti yoktu. Sadece tabelası duruyordu. Ne bilsin yabancı arkadaş, haklı olarak tedirgin olmuş, biraz da korkmuş. Dev-Genç tabelasını görünce "derin bir nefes" almış. Aldığı derin nefesle işte derneğe gelmiş.

Hiç beklenmeyen bir anda bir devrimci, demokrat misafirin veya halktan birinin yardıma ihtiyacı olabiliyordu. Bu nedenlerle dernek binasının açık olmasına, dernek binasında mutlaka bir kişinin bulunmasına dikkat ediyorduk.

Bu arkadaşımız gibi birçok arkadaş daha derneğe gelmiş, biz de onlarla gerektiği biçimde ilgilenmiştik. Ev arayana ev bulmuş, yerleşmelerine yardımcı olmuştuk.

Dernekte yapacağımız herhangi bir faaliyetimiz olmadığı zamanlarda, sokaklarda ikişerli üçerli gruplar hâlinde gezi-

yorduk. Bu gruplarımızın arasına, oturduğumuz mekânlarda sohbet ettiğimiz yeni yeni arkadaşları da katmaya özen gösteriyorduk. Arkadaş gruplarımız sabit kişilerden oluşmuyordu. Devrimcileri seven, özellikle genç arkadaşlarla birlikte dolaşmaya, onlarla daha fazla sohbet etmeye çalışıyorduk. Sokaklarda dolaşmamızın halk üzerinde olumlu olumsuz etkileri olduğunu da gözlemliyorduk. Bazen gruplar hâlinde dolaşmalarımızdan anlamlar çıkarmaya başlayan bazı insanlar tedirgin oluyor:

"Yine bir olay çıkaracaklar" gözüyle bakıyorlardı.

Büyük çoğunluk ise devrimcilerin sokakta dolaştıklarından güven duyuyordu. Devrimcilerin sokaklarda böyle gruplar hâlinde dolaşmaları, sokaktaki serseri takımının alanını daraltmıştı. Bu da serseri takımının yaptıklarından rahatsız olan halkı memnun etmeye yetiyordu.

Devrimci hareketin kitleselleşmesi ile birlikte, Pazar'ın sokaklarında asayiş olayları azalmıştı. Sokaklarda artık kimse silah sıkamıyor, nara atamıyordu. Devrimci hareketin gelişmeye başladığı ilk yıllarda özellikle geceleri, meyhanelerden çıkanlar sokaklarda nara atıyor, silahlarıyla rasgele ateşler ediyorlardı. Mafya türü davranışlarla esnaftan haraç topluyorlardı. Bu tip insanların, bu tür davranışlarıyla bir iki kez karşılaşan devrimciler onlara: Yaptıklarının yanlış olduğunu, insanları rahatsız etmeye hakları olmadığını anlatmışlardı. Bazıları bu konuşmalardan anlamadığı için onlara da anladıkları dilden anlatılmıştı!

Gruplar hâlinde sokaklarda gezmenin yanı sıra çay ocaklarında, kahvehanelerde birer, ikişer kişi oturuyorduk. Oturduğumuz yerler bilinçli olarak tercih ettiğimiz yerlerdi. Bunlar şehrin girişinde, çıkışında; caddelerin başında, sonunda ve şehrin orta noktalarında bulunan çay ocakları, kahvehaneler ve benzeri yerlerdi. Yaptığımız her davranışı bir düşünce, bir program çerçevesinde yapmaya çalışıyorduk. Şehirde olup bitenleri ancak böyle kontrol edebileceğimizi, olup bitenlerden bu dağınık oturmalar sayesinde daha çok haberdar olabileceğimizi düşünüyorduk.

Özellikle seçtiğimiz bu yerlerden biri şehrin girişinde bulunan Nihat'ın çay ocağıydı. Buradan, şehre girenleri çıkanları çok rahat görebiliyorduk. Bu çay ocağında, halkla birlikte sohbetler ediyorduk.

Nihat, devrimcilerin dostu, kendisini solcu olarak tarif eden bir ağabeyimiz idi. Genellikle oturmak için seçtiğimiz yerlerin işletenleri devrimcileri seven, onlara sahip çıkan, onlara gördüklerini duyduklarını anlatan insanlardı. Bu mekânlardan biri de, şehrin çıkışındaki köprü ayağında bulunan Ziya (Parlak) Dayı'nın kahvehanesiydi. Sütlüoğlu Şevket (Sütlü Dayı'nın çalıştırdığı Avcılar Kulübü ise şehrin orta yerinde bulunmaktaydı.

Şevket Dayı, sadece kahvehanesinde değil, 12 Eylül'den sonra devrimcileri evinde misafir eden, onların her türlü sorunlarıyla ilgilenen bilge, kararlı bir halk adamıydı. Bu yerlerin dışında çeşitli köylülerin devam ettiği kahvehanelerde de birer ikişer kişi bulunmaya dikkat ederdik. Bulunduğumuz kahvehanelerde zaman zaman eğlencesine oynanan oyunlara katılır, biz de oyun oynardık. Oyun masasındaki neşeli ve eğlenceli hâlimizi gören birçok kişi masamızın misafiri olur, şakalarımıza ve konuşmalarımıza ortak olurlardı.

Mekân seçimlerinin dışında, önem verdiğimiz bir diğer konu da bilgi toplamaktı. Sokakta olup bitenlerden, kahvehanelerde konuşulan konulara, şehre gelen giden araçlara, araçların içerisindeki insanlara kadar her şeyden bilgi sahibi olmayı da çok önemsiyorduk. Bu doğrultuda, sokakta bize destek veren taraftar düzeyindeki arkadaşlardan, devrimcilerin dostu esnaflardan ve halktan kişilerden bilgiler alıyorduk. Bu bilgiler sayesinde neyi, nasıl yapacağımıza kararlar veriyorduk.

Eğer böylesi çalışmalarımız olmamış olsaydı, hakkımızda yapılan konuşmalardan, ilçeye gelip gidenlerden haberdar olamayacaktık. Hâliyle, ne tek tek faşistlere karşı, ne de faşizme karşı yürüttüğümüz mücadelede elde ettiğimiz başarılarımız olacaktı. Adıyaman'dan gelen faşistin varlığını Nihat'ın çay ocağında öğrenmiş, Yeni Sabah Kıraathanesi'nin önünde, "Pazar'a niye geldiğini, ne işi olduğunu, kimi aradığını" öğrenmeye çalışmıştık.

Kahvehanelerde, çay ocaklarında ve sokaklarda dolaştığımız için değişik insanlardan birçok olay hakkında bilgi sahibi oluyorduk. Sokaklarda kahvehanelerde süren dedikodulardan, tartışmalardan haberdar oluyorduk. Haberdar olduğumuz konuların önemine göre çalışma programları çıkarmaya çalışıyorduk.

Bazen öyle bir an oluyordu ki, hiç beklemediğimiz olaylarla karşılaşıyor, eylem yapmak durumunda kalıyorduk. O an eylemin siyasi olarak kârını zararını hesap etmiyorduk. Çünkü hesap etmeye zamanımız olmuyordu. Somut bir durum ortaya çıkıyor ve o an, o duruma göre hareket etmek zorunda kalıyorduk. Böylesi bazı eylemlerimizin tahmin ettiğimizden fazla olumlu ya da olumsuz etkileri olduğuna tanık olmuştuk. Bu ani eylemlerimiz çoğunlukla halk tarafından beğeniliyor olsa da bazı olumsuzluklarla da karşılaşıyorduk. Bilgi eksikliğinden kaynaklı yanlış eylemlerden özür dileyip, hesap vermek zorunda hissediyorduk kendimizi.

Bir gün, çay ocağında otururken birileri, Çayeli'nden "azılı bir faşist" geldiğini söylemişti. Adamı yakalayan arkadaşlar adama hiçbir şey sormadan girişmiş, adamı dövmüşlerdi. Adam kendini anlatana kadar iyi bir kötek yemişti. Adam, söylendiği gibi bir faşist değil, aksine, Çayeli'nin tarafsızlarından biriymiş. Pazarlı arkadaşlarıyla buluşup meyhaneye gidecekmiş. Çayeli'nde tarafsız olmak da bir taraftı aslında. Bize adamı faşist diye tanıtan vatandaş ile arasındaki kişisel bir sorun olduğunu öğrendik. Adamdan ve yanındaki arkadaşlarından özür dileyip işi tatlıya bağladık. Bizi kullanmak isteyen vatandaştan da, dilediğimiz özrün hesabını sormayı ihmal etmedik!

Bazen olumsuzluklar karşısında, ilk defa devrimcilerle birlikte eyleme katılan gençlerin örgütlülükten uzaklaştığına da tanık oluyorduk. Gençlerin güvenini kırmamamız gerektiğini biliyorduk. Onun için yapacağımız işleri daha hesaplı ve araştırmacı bir anlayışla yapmaya çalışıyorduk.

***

Faşistlerin etkinliği kırılmıştı kırılmasına ama kendini gizleyen, gizliden gizliye faaliyet yürüten birkaç önemli mevkilerde bulunan memurların, gizli bir faaliyet içerisinde çalışma yürüttüklerini saptamıştık. Bunlardan biri de, postanede çalışmaktaydı. Adama, yaptıkları hakkında bilgimiz olduğunu anlatıp, devrimcilere verdiği zararın hesabını soracaktık. Doğrusu adamı döverek cezalandıracaktık. Bir faşist

için, bize yakışmayacak bir kalabalık toplanmıştık! Adamın geldiği yol üzerinde bekliyorduk.

Adam, bizim beklediğimizi gördüğü hâlde, hiç umursamadan yanımızdan geçmeye başladı. Yanından geçen arkadaşlarda hiçbir hareket yok. Arkadaşlar geçen adamın arkasından bakıyorlar. Adamı dövmek için bekleyenler cesaret bulup adama saldıramamıştı. İlk hamle önemlidir. Benim de şansıma hep iriyarı adamlar çatıyor! Arkadaşların bu cesaretsizlik hâlini kırmak için, tam yanımdan geçerken adamın suratına:

"Vurun faşiste" diye bağırarak bir yumruk yapıştırdım. Vurduğum yumruktan sonra, orada bulunan diğer arkadaşlar da, harekete geçerek, tasarladığımız eylemi gerçekleştirmiş olduk.

Yıllar sonra Okan bu olayı anımsatırken:

"... Adam geçip gidiyor. Kimsede bir hareket yok. Mustafa, adama bir yumruk vurdu. Vurdu ama adam, suratına vurulan yumruğu sinek konmuş sandı. Eliyle yanağını silip, bir şey olmamış gibi yürümeye başladı" diyerek, vurduğum yumruğun etkisiz olduğunu söyler durur.

Sinek konması gibi nitelenen yumruk, arı sokmasından daha büyük etki yaptığını söylemez ama!!!

Benim vurduğum yumruktan sonra cesaretlenen arkadaşlar, adamı alaşağı etmişlerdi. Demek bu alaşağı etme eylemi sırasında adamda boş durmamış kendini savunmuştu. Bu savunma esnasında, Sami iyi bir yumruk almış olmalıydı ki şapkası kafasından uçup gitmişti. Olayı dışarıdan seyreden Okan, Sami'nin düştüğü duruma sadece gülerek tepki vermiş.

Ani gelişen bu olayın sonucunda, günlerce iş göremez raporu alan faşist bir daha Pazar'a gelememişti. İyi de olmuştu şehirden ayağının kesilmesi. Adam baştaki tavrıyla aramızdan geçip gitmiş olsaydı şehirde:

"Postacı, Devrimcileri çok korkuttu" propagandasına neden olacaktı. Bu ani gelişen olayda sadece Kel Sami'nin kelinin görünmesi gibi küçük bir hasarla kurtulup, faşiste de gereken dersi vermiştik!

"Eylem yeri ve zamanında yapılırsa muteberdir."

Pazar'daki devrimci mücadelenin toplumsallaşmasının en önemli eylemlerinden biri sayılabilecek bir olayın dedikodusu, şehrin sokaklarını, kahvehanelerini sarmıştı. Olay her yerde farklı anlatılıyor, farklı yorumlanıyordu. İnsanların davranışları, bulundukları yerlere göre şekilleniyordu. Şehir Kulübü'nde kahkahalarla anlatılan bu dedikodu sokakları sessizliğe, mazot kokulu kahvehaneleri ise çaresizliğe büründürmüştü. Kimisine göre:

"Kız Meslek Lisesi'nde, genç bir kız tecavüze uğramıştı."

Kimisine göre ise:

"Tecavüz değil, sadece taciz edilmişti."

Şehir Kulübü'nde, şen şakrak anlatılan bu olay, köy kahvehanelerini sessizliğe büründürmüştü. Genellikle devrimcilerin oturduğu Nihat'ın çay ocağında ise bu olay diğer yerlerde oturanlardan daha farklı karşılanmış, daha farklı yorumlanmış, daha farklı değerlendirmeye tabi tutulmuştu. Ne elit kesimin bulunduğu yerlerdeki gibi kahkahalarla karşılanmış, ne de diğer köylülerin oturduğu kahvehanelerdeki gibi bir çaresizlik içerisinde karşılanmıştı.

İlçeyi böylesine meşgul eden, dedikodusu her tarafta dillendirilen olayın aslı neydi. Kız Meslek Lisesi'nde okuyan bir kız öğrenci, aralarında üst düzey devlet yöneticileri, öğretmen ve esnaftan bazı kişilerin bulunduğu bir grup tarafından tecavüze uğramıştı. İşte Pazar'ın sokaklarının, kahvehanelerinin gündemindeki dedikodu bu tecavüz olayıydı. Bu olay, öyle hafife alınacak, korkulup üstü örtülecek bir olay değildi.

İlk sürüm çaylar toplanmıştı. Tarlalardaki işlerini bitirenlerin de şehre gelmesiyle birlikte şehir kalabalıklaşmaya başlamıştı. O gün ılık bir hava vardı. Günlerden "Hafta" günüydü. Nihat'ın çay ocağında, sırtımızı çay ocağının sedir kerevetlerine dayamış oturuyor; günlerdir şehirde görmediğimiz köylülerle, arkadaşlarla sohbet ediyor, sokaktan gelip geçenlere bakıyorduk.

Başı önünde, sarı saçlı genç bir kadın geçti. Sarı saçlarının altında beyaz bir yüzü, mavi gözleri vardı. Öğrenci formasının altında düzgün bir fiziği vardı. Çocuk sayılabilecek yaşta olmasına rağmen, daha olgun gösteriyordu. Sağına soluna bakmadan geçip gitti çay ocağının önünden. Çay ocağında oturanların arasında bulunan arkadaşlardan biri:

"Zavallı kız! Meslek Lisesi'nde okuyor" dedi.

Zavallılığı, kahvehanelerde, şehir kulüplerinde, çay ocaklarında hatta sokaklarda yapılan dedikoduların muhatabı olmasındandı. Arkadaş, sokakları, kahvehaneleri dolduran dedikodunun hikâyesini bir solukta anlattı. Şehir, bu dedikoduyla çalkalanmasına çalkalanıyordu ama olayı orada ilk kez duyanlar da vardı. Olayı ilk kez duyanlardan biri de bendim. Olayı ilk kez duyanların tepkisi:

"Kızın başını öne eğdirmek ne demek. Devrimciler olarak bu durum karşısında susmamız mı gerekiyor. Bu olay öyle hafife alınacak bir olay değil. Mutlaka bu olayın üzerine gitmeli, muhataplarından yaptıklarının hesabı sorulmalı" şeklinde olmuştu.

Bu tepki üzerine, orada bulunan bazı arkadaşlar, kızın siyasi durumunu ileri sürüp:

"Ağabeyinin Ülkü Ocakları üyesi" olduğunu söylediler.

Ağabeyi Ülkü Ocaklarına gidiyor diye, ilçede meydana gelen bu ahlaksızlığa devrimciler sessiz kalamazdı. Bu olaya belki birileri sessiz kalabilirdi ama bir şeyler yapılmasını devrimcilerden bekleyen insanların varlığı göz ardı edilemezdi. Sarı saçlı, yeşil gözlü, henüz lise öğrencisi olmasına karşın yaşından fazla olgun ve dolgun bir kadın görünümündeki bu genç kadının kim olduğu, kimin neyi olduğu devrimciler için çok önemli değildi.

Genç kadını tanıyanlar, kadın hakkında bildikleri ne varsa paylaşmaya başladılar. Adını söylediler. Babadan küçük yaşta yetim kaldığını anlattılar. Babası sağ iken, ailecek büyük bir şehirde yaşıyorlarmış. Babası ölünce, memleketlerine gelmişler. Bütün sorumluluklarını annesi üstlenmiş. Okullara göndermiş. Bu zamana kadar okumalarını sağlamış.

Böyle iğrenç saldırıya uğrayan, kim olursa olsun devrimciler tarafından sahipsiz bırakılmamalıydı. Bu alçak zihniyet sahiplerinin, yarın bir başkasına aynı davranışta bulunmayacaklarının ne gibi garantisi vardı. Zavallı bir halk çocuğuna yapılan bu edepsizliğin, alçaklığın hesabını sormayanlara, olayı örtbas etmek için didinenlere inat, bu olayın hesabı sorulmalı, muhatapları anladıkları dilden cezalandırılmalıydı.

Devrimciler ilk iş olarak, bu olayın muhataplarının kim olduklarını bir bir tespit ettiler. İlk olarak meslek onurunu

ayaklar altına alan öğretmenden işe başladılar. Gerekli tepkiyi ve cezayı alan öğretmen, kasabanın sokaklarında bir daha görünmemek üzere kasabayı terk etti. Öğretmenin akıbetini öğrenen esnaftan ismi geçenler, erken davranıp kasabayı "kazasız belasız" terk edince, devrimcilerin vereceği cezadan kurtulmuş oldular. Cezalandırılanlar, terk edenler vardı ama olayın esas muhataplarından İcra Müdürü, hiçbir şey olmamış, yaptığı çok normalmiş gibi kasabada dolaşmaya devam ediyordu.

Yine bir "Hafta" günüydü. Hükümet Konağı'nın önünde ikişerli üçerli gruplar hâlinde volta atıyor, İcra Müdürü'nün çıkmasını bekliyorduk. Öğle tatilinde dışarı çıkan Müdür, devrimcileri karşısında görünce sonunun ne olacağını tahmin etmiş olacak ki yavuz hırsız misali, silahına davranıp tehditlere başladı. "Hadi bakalım çek silahını, alçak, şerefsiz" diye bir ses yükseldi devrimcilerden. Ses İcra Müdürü'nün kulağına gitmeden, gözünün üstüne yumruk gitmişti. Kasaba halkının da katılmasıyla cezalandırma işi neredeyse linçle sonuçlanacaktı. Kızgın halkın elinden, yine orada bulunan bazı solcular tarafından alınan tecavüzcü sapık İcra Müdürü, hükümet binasının kapısına bırakıldı! Halk hareketine dönüşen bu olay hakkında hiç kimsenin ifadesine bile başvurulmadı. Müdür'ün aldığı uzun süreli iş göremezlik raporuna ilişkin kamu davası açıldıysa da olaya karışanlar belli olmadığı için bu olaydan hiçbir devrimci sorumlu tutulmadı.

İlçe halkı olup bitenleri başından sonuna kadar izlemişti. Hesap sorma olayının canlı tanıkları, gittikleri kahvehanelerde, olayı görmeyenlere, duymayanlara da anlatıyordu.

Bu olaydan sonra:

"Devrimciler, Kız Meslek Lisesi'ndeki tecavüz olayına karışan İcra Müdürü'nü hak ettiği biçimde cezalandırdılar. Helal olsun Dev-Genç'e. Bak gördünüz mü? Devrimcilik ne imiş? Garibanın, zavallının, kimsesizin, kim olursa olsun yanında olmakmış. Helal olsun Dev-Gençlilere. Ben de bundan sonra Dev-Gençliyim" diyenlerin sayısı artmaya başlamıştı.

Bu küçük hesap sorma eyleminin yankısı çok büyük olmuştu. Kasaba kahvehanelerinde ve şehir kulüplerindeki dedikoduların biçimi değişmişti. Bir yanda namussuzlar, hırsızlar sapıklar vardı; bir diğer yanda ise bütün bunla-

ra karşı mücadele eden devrimciler. Artık kahvehanelerde aşağılık dedikodular değil, bunlar konuşuluyordu. Siyasi olarak kazanımları hiç hesap edilmeyen, biraz duygusal, biraz tepkisel olarak gelişen bu eylem, Pazar'daki devrimcilerin halkla yakınlaşmasını sağlayan önemli eylemlerden biriydi. Artık, sokaklarda serserilerin, kendini bilmez sarhoşların, uyuşturucu çetelerinin, tecavüzcülerin önündeki tek engel ve hesap soran güç devrimcilerdi. Devlet güçlerinin koruyup kollamasına karşın, bu anlayış sahipleriyle mücadele eden devrimcilere halkın desteği de büyüyordu.

Sapık saldırganlardan hesap sorma eylemine kadar, devrimcilerin sokaklarda dolaşmalarından tedirgin olan, bu tedirginliklerini zaman zaman devlet güçlerine dahi bildiren insanların olduğunu biliyorduk. Hatta, onları şahsen olsa da tanıyorduk. Bu olaydan sonra, o insanların bazıları, devrimcilere yaptıkları haksızlıklardan özür diler mahiyette yanımızda, yakınımızda durduklarını görmeye başlamıştık. Kahvehanelerde, samimi olarak devrimcilerin propagandasını yaptıklarına tanık olmuştuk.

Bu ve buna benzer birkaç olaydan sonra Pazar'daki devrimci mücadelenin önlenemez yükselişi başlamış, halkla bütünleşmeler gerçekleşmişti. Bu olaylardan biri de MHP kongresiydi. Yeni Sabah Kıraathanesi'nde yapacaklardı kongrelerini.

Yeni Sabah Kıraathanesi demiş iken, "Yeni Sabah Otel ve Kıraathanesi"nden biraz söz etmek istiyorum. Tabelasında kıraathane yazıyordu ama kıraathaneyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktu. Masalarında, bırakın kitabı gazete bile olmazdı. Pazarın otuz iki (bu miktar, yaptığımız bir çalışmada da sabitlenmişti) kahvehanesinden biriydi. Diğer kahvehanelerden farklı olarak, duvarlarında Türk büyüklerinin, sararmış büyük boy çerçeveli resimleri vardı. Buraya genellikle gericiler, ırkçı faşist karakterli kişiler giderlerdi. Sahibi Çamlıhemşinliydi. Hükümet Meydanı'nın karşısında bulunuyordu. Pazar'ın en eski kahvehanelerinden biriydi. Üst katları ise otel olarak kullanılmaktaydı. O nedenle tabelasında "Yeni Sabah Otel

ve Kıraathanesi" yazıyordu. (Bugün; o meydan, hükümet binası yıkılarak daha büyük bir meydana dönüştürülmüş. Yeni Sabah Otel ve Kıraathanesi'nin yerinde ise başka binalar yapılmış.)

Pazar'da gelişen devrimci mücadele karşısında varlığını ve hâkimiyetini yitiren MC Hükümeti'nin koalisyon ortağı MHP, Pazar'da faaliyetlerine devam etmek istiyordu. Tabela düzeyindeki varlığını sürdürmek için Pazar ilçe kongresini, bu kahvehanede yapacaktı. MHP bu kongreye çok önem veriyordu. İlçe kongresine Genel Başkan Yardımcılarını bile çağırmışlardı. Ancak Rize'de, Pazar'da faşistlerin artık bir varlığı söz konusu olmamakla birlikte böyle bir girişim yapmaları tam anlamıyla bir kışkırtma hareketiydi. Bu kışkırtma hareketini yürüten MHP'ye, başta Rize'nin haraç vermekten bıkan esnafı, sokaklarda tehditkâr davranışlarına tepkili halk ve devrimci demokrat insanlar tepki duyuyorlardı. Bütün bu tepkilere rağmen kongre yapmakta ısrar eden faşistlere karşı protesto eylemleri geliştirildi. Protesto eylemleri Rize'nin girişinde başlamış, Pazar'a gelene kadar geçtikleri köylerde ve ilçelerde sürmüştü. Konvoy hâlinde araçlarıyla yoldan geçen faşistler, çay tarlalarında çalışan insanlar tarafından taş, toprak yağmuruna tutularak protesto edilmişti. Yol boyunca süren protesto eylemleri Pazar Meydanı'na kadar sürmüştü. Pazar Meydanı'nda, Rize'nin bütün ilçelerinden gelen devrimci demokratlar toplanmıştı.

Yeni Sabah Kıraathanesi'nin önünde, büyük bir kitle olarak toplanmıştık. Çeşitli sloganlarla bu kongrenin yapılmasını protesto ediyor, Faşistlerin bir an önce ilçeyi terk etmelerini istiyorduk. Yol boyunca karşılaştıkları protestoları dikkate almayan faşistler, Pazar'a gelmekte ısrarcı olmuşlardı. Pazar'ın girişinde de devrimciler tarafından yapılan çeşitli eylemlerle protesto edilmelerine rağmen, kongrenin yapılacağı kahvehaneye kadar zar zor gelebilmişlerdi. Ancak kongre yapacakları kahvehanenin önünde toplanan kalabalığı görünce moralleri bozulmuş olsa da yine kongreyi yapmakta ısrarcı olmuşlardı. Faşistler kongreyi yapmakta, devrimciler de yaptırmamakta ısrarcıydı. Halka rağmen, halkın protestolarına rağmen, yapmak istedikleri kongrelerini, devrimcilerin ve halkın kararlı tutumu karşısında yapamamış, bayraklarını toparlayamadan

kongreyi yarıda bırakıp kaçmışlardı. Mercedes marka lüks arabalarıyla ilçeye gelenler, öyle hızlı kaçmaya çalışmışlardı ki, halktan kurtardıkları canlarını anacaddeye çıkarken kıl payı kazadan kurtularak, canlarını bir kez daha kurtarabilmişlerdi. Kaçan olur da kovalayan olmaz mı? Devrimciler de onların araçlarını, şehrin çıkışına kadar taş yağmuruna tutmuş ve kovalamışlardı.

Faşistleri uğurlama törenimiz, Ülkü Ocağı'nın önünde, bir arkadaşımızın birkaç el ateş etmesiyle son bulmuştu. Pazar halkı, şehrin göbeğinde güvenlik güçlerinin gözü önünde ateş etme olayını büyük bir kahramanlık olarak değerlendirmiş, ● günden sonra bize karşı daha saygı ve güvenle yaklaşmaya başlamıştı.

Yıllar sonra, o tarihte MHP'nin genel başkan yardımcısı olan Yaşar Okuyan, katıldığı bir TV'deki programda, Pazar'daki protesto olayını hatırlatarak:

"Rize'den, kaçarak canımızı zor kurtardık" demişti.

Geride kalan MHP'liler, aradan birkaç gün geçmeden, parti tabelasını indirmiş, dairenin pencerelerindeki perdeleri sökmüş, daireyi boşaltmışlardı. O günden sonra bir daha görünmemek üzere ilçeyi terk etmişlerdi.

Parti tabelasını kaldıran, görünür faaliyetlerini durduran faşistler, özellikle köylerde el altından yaptıkları çeşitli propagandalarla devrimcileri karalamaya devam ediyorlardı. Yaptıkları yalan propagandalarla, halkla ilişkilerimizi koparmaya çalışıyorlardı. Ancak yöre halkı, onların yalanlarını dikkate almıyordu. Bizim neler yaptıklarımızı görüyordu. Her türlü sorunları karşısında duyarlı davranmaya çalışıyor, sorunlarının çözümü doğrultusunda mücadele ediyorduk. Karı koca kavgasından, karaborsaya kadar her türlü şikâyeti değerlendiriyor, bu sorun ve şikâyetlere çözüm bulmaya çalışıyorduk. Bazen avukatları, uzlaşmazlıklarında hâkimleri oluyorduk.

Faşistler gibi haraç alan, onları korkutup menfaat sağlayan kişiler değildi devrimciler. Meyhanelerde içki içip sokaklarda insanları rahatsız etmiyordu. Aksine kendilerini mafya sanan sokak serserilerine karşı da mücadele ediyordu.

Pazar'daki devrimci mücadele, '77 yılında açılan Halkevi ile ivme kazanmaya başlamış olsa da, özellikle '78'li yıllarda kitleselleşmeye başladı. Örgütlü mücadele, Eğitim Enstitüsü'ne ve Rize Meslek Yüksekokulu'na devam eden öğrencilerin omuzları üzerinde yükselmekteydi. Bu süreçte devrimci mücadelede öne çıkan sorumluluk alan birçok arkadaşımız vardı. İsimlerini saymayacağım. Unuttuğum olur, mücadelelerine haksızlık etmiş olurum. Sadece, o dönem oldukça kalabalık olduğumuzu söyleyeyim.

Çalışmalarımızı oldukça kalabalık bir arkadaş grubu ile yürüttüğümüz için yapacağımız işleri aksatmadan yapıyorduk. Çalışmalar içerisinde yer alan arkadaşlardan birçoğu, faşistlerin işgali altında olan okullara kayıt yaptıran ancak faşistlerin engellemeleri sonucu okullarına gidemeyen arkadaşlardı. CHP hükümet kurunca, okullarına devam edemeyenlere bir hak tanımıştı. "Hızlandırılmış Eğitim Programı" adı altında, bu durumda olan öğrenciler kısa sürede mezun edilerek göreve atanmışlardı.

Pazar'daki devrimci mücadelede önemli sorumlulukları ve katkıları olan birçok arkadaşımız da kısa sürede öğretmen olarak görevlere atanmış, görev yerlerine gitmeye başlamışlardı.

Sonuç olarak, bu durum mücadeleye omuz verenlerin sayısının gittikçe azalmasına neden olmuştu. Sayımızın azalmasına karşın, ülkedeki siyasi ortam iyice gerilmeye başlamıştı. Faşist saldırılar, hedef gözetmeksizin sürüyordu. Gelişen siyasi duruma cevap verecek örgütlülüklere ihtiyaç olduğu açıktı. Bu nedenle, gelişen süreci göğüsleyebilecek daha siyasi ve militan bir örgütlenme gerekiyordu.

Devrimci Yol'un, ülkenin içinde bulunduğu duruma göre yaptığı tespitler doğrultusunda, örgütlenmeye çalışıyorduk. Örgütlülüğümüzü sağlamlaştırmak için yeni yapılanmalara gidiyorduk.

Rize Eğitim ve Rize Meslek Yüksekokulu'nda faşizme karşı mücadelede öne çıkan arkadaşlar ilçelerdeki koordinasyonu sağlama işini de üstlenmişlerdi. Rize'deki antifaşist mücadelede öne çıkan arkadaşlardan Azim Keskin (Dayı) Pazar'a gelmişti. Dayı'nın koordinasyonu altında, daha örgütlü olarak hareket etmeye başlamıştık.

Gençliğin örgütlülüğünü ve hareket alanını genişletmek için, çalışmalarımızı Halkevi'nden ayrı bir dernekle yürütmemizin daha yararlı olacağına karar verdik. Ben, Emin, Orhan Telatar, Süleyman, Öner Telatar, Sami (Yaşar) ve Hasan (Kandemir)'ın kurucu üye olduğu isimler, derneğin kuruluş dilekçesini devletin ilgili makamlarına verdik! Böylece "Pazar Devrimci İşçi Köylü Gençlik Derneği (DEVrimci GENÇlik)" derneğini kurmuş olduk.

Öner Telatar, 12 Eylül'den sonra Ankara'da bir matbaada çalışmaya başlamıştı. Kalacak yer olarak matbaanın bir bölümünü kullanıyordu. Bir sabah işe gelen arkadaşları Öner'in ölüsüyle karşılaşmışlar. Öner, karbon zehirlenmesinden öldüğü açıklanmıştı. Öner bu olayla erken yaşta aramızdan ayrılmış oldu.

Orhan Telatar, Eğitim Enstitüsü'nü bitirdikten sonra öğretmen olarak çalışmaya başlamıştı. Emekli olduktan sonra yakalandığı amansız hastalık sonucu aramızdan ayrılmıştı. Halkevi yöneticiliği de yapan Orhan, Pazar'daki mücadeleye katkı veren arkadaşlarımızdan biriydi.

Ben ve diğer bazı arkadaşlar, Halkevi'nin yöneticisi konumundaydık. Dev-Genç'i kurunca bu görevlerimizden ayrıldık. Halkevi yönetiminde oluşan boşluklardan dolayı yeni seçim yaparak, Halkevi'nin yönetimini de yeniledik. Halkevi'nin yeni yönetim kuruluna, mücadele içerisinde öne çıkan genç arkadaşları seçerek, aralarında Recep'in de bulunduğu arkadaşlardan oluşturduk. Böylece Pazar'da, Halkevi şubesinden başka, mücadele aracı olarak, Pazar Devrimci Gençlik Derneği (DEVrimci GENÇlik) adında bir derneğimiz daha olmuş oldu.

Devrimci Gençlik Derneği'nin yer sorununu, Hacı'nın binasında, Halkevi'nin bitişiğinde bulunan depo gibi bir odayı temizleyerek çözümledik. Dev-Genç'in yeri binanın arka tarafında olmasına karşın, tabelası çok muhteşem görüntüsüyle binanın ön cephesindeydi.

Hacı Dayı, binasının alt katlarını meyhane ve kahvehanelere, üst katlarını da derneklere ve öğrencilere kiraya vermişti. Meyhaneciler, yer darlığından boş şişe kasalarını merdiven boşluğuna bırakırlardı. Hacı Dayı genellikle, ayda bir çıkardı binanın merdivenlerinden. Ayda bir de olsa mer-

divenlere yığılı kasalardan geçmekte zorlanırdı. Bu nedenle, merdivenlerden her defasında küfürler ederek çıkardı. Her ayın birinde, ikisinde, en geç üçünde kiraları toplamak için soluk soluğa, derneklere ve öğrenci evlerine uğrardı.

Arada bir, üst kattaki öğrenci odalarını kontrolden veya kira tahsilatından dönerken derneğe de uğrardı. Fazla oturmaz bir bardak çayımızı içer giderdi. Halkevi'nin yanındaki odayı, Dev-Genç için tuttuğumuzdan dolayı, bizim yanımıza ayda en az iki kere uğramak zorunda kalırdı. Kiraları aynı gün veremediğimiz için iki taksit yapmıştık.

Dernek binaları, Pazar Sahil Caddesi'nde bulunmaktaydı. Ön cephesindeki dairelerin boydan boya balkonu vardı. Dernekler ön cephedeki dairelerde olduğu için tabelaları da balkonlara takılmıştı. Halkevi'nin tabelası pencerenin altındaki duvara çakılmıştı. "Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği", Halkevi ve Dev-Genç'in alt katındaydı ve tabelası balkonundaydı. Tabelaların en muhteşem görüneni Devrimci Gençlik Derneği'nin tabelasıydı. Tabelanın bir tarafında, *Devrimci Yol* dergisinin yumruklu yıldızı vardı. Diğer tarafında ise Devrimci Gençlik'i simgeleyen resim vardı. Yazılar, kırmızı zemin üzerine sarı ile yazılmıştı. Tabelayı, mesleği ressamlık ve tabelacılık olan Mahmut Vardal yapmıştı. Mahmut, tabelanın üzerinde ufak bir yazı hilesi yaparak, Devrimci Gençlik yazısının, "dev" ve "genç" hecelerini büyük harflerle, "rimci" ve "lik" hecelerinin boyutlarını görünmeyecek derecede küçük harflerle yazmıştı. Bu yazı karakterinden dolayı tabelaya bakanlar, tabelayı "DEV-GENÇ" olarak görüyor ve okuyordu.

Tabelanın bu muhteşem görünüşü, faşistleri ve devletin bazı birimlerini rahatsız ediyordu. Rahatsız olanlar, "Yasak bir örgütü çağrıştıran" Devrimci Gençlik Derneği'nin tabelasını şikâyet etmişlerdi.

Bu şikâyetleri dikkate alan Rize Valisi, hemen harekete geçerek Devrimci Gençlik Derneği'nin başkanıyla görüşmek istemişti!

Dernek faaliyetlerimizi yürütebilmek için, aidat ve bağışlar yetersiz kalıyordu. Bütün derneklerde olduğu gibi, aidatları

düzenli toplayamıyor, ikide bir devrimcilerin dostu esnaf ve memurlardan bağış istemek zorunda kalıyorduk. Profesyonel olarak devrimci mücadele içerisinde olan arkadaşlarımız vardı. Bu arkadaşlarımızın kişisel ihtiyaçlarının yanı sıra, devrimci mücadelede ihtiyacımız olan araç gereçlerin temini için de paraya ihtiyacımız oluyordu. Bu nedenle küçük de olsa ekonomik faaliyetlerin içine girmiştik.

Tezgâh olarak kullandığımız, üç tekerlekli bir arabamız vardı. Bu arabayla, balık satıyorduk. Kasa kasa balıkları veresiye olarak Balıkçı Celal'den (Kılıç) alıyor, sattıktan sonra parasını veriyorduk. Celal, devrimcileri seven demokrat yapılı bir arkadaşımızdı. Sermaye sorunu yaşamıyorduk yani. Balık tezgâhından elde ettiğimiz gelir ile iki üç kişinin ihtiyaçları karşılanıyordu.

Balık tezgâhının yanı sıra, kâğıt ve cam şişeler de para ediyordu. Diğer bölgelerde, arkadaşlar bu işlerden bayağı paralar kazandıklarını aktarıyorlardı. Gazete toplayıp, kâğıt torba yapma işini istediğimiz gibi yürütemeyince, o işten vazgeçtik.

Cam toplama işi ise, genç arkadaşların katkılarıyla oldukça güzel gidiyordu. "Şişe toplama" adını verdiğimiz bir kampanya yapmış, bu işin sorumluluğunu aramıza yeni katılan genç arkadaşlara vermiştik. Şişe toplama kampanyasına gönüllü olarak katılan, sorumluluk alan genç arkadaşlarla ilgili bir ayrıntıyı anlatmadan geçmek, o arkadaşların emeğine saygısızlık olur. Onun için anlatacağım.

Bir gün Dev-Genç'de oturuyordum. Daha önce derneğe hiç gelmeyen, çocuk denecek yaşta iki üç genç derneğe geldi. Bu gençler, derneğe gelmiyorlardı ama sokaklarda ellerinde futbol topları ile ya ortaokulun bahçesinde ya da "Katori" denen yerin altındaki toprak sahaya giderken görüyorduk.

Gençlerle bir süre havadan sudan sohbet ettim. Onları dernekte ilk defa gördüğümü söyleyince, içlerinden biri:

"Biz daha önce YDGD'ye gidiyorduk. Özeleştiri verdik. Bundan sonra Dev-Genç'li olacağız. Bizim yapabileceğimiz işleri yapmak istiyoruz" dedi.

YDGD'ye gitmeme ve özeleştiri verme nedenleri, Pazar'da herkesin Dev-Genç'in yaptıklarını konuşuyor olmasıymış.

Aramıza yeni katılan bu genç arkadaşların gözlemleri beni sevindirmişti. Çalışmak, mücadeleye güçleri oranında katkı vermek istiyorlardı.

Cam şişeler iyi para ediyordu. Biz de cam şişe toplayıp, bunları satmayı düşünüyorduk. Bunun için bir kampanya düzenleyecektik. Ama işe pek talip olan yoktu. Şişe toplama işini arkadaşlar hafife alıyor ve sorumluluk almıyorlardı. Bu işin sorumluluğunu onlara vermeyi düşündüm. Kampanyadan onlara söz ettim.

"Çalışmak istiyorsunuz demek. Sevindim çocuklar. Bir kampanya yapacağız. Adına şişe toplama kampanyası diyeceğiz. Boş cam şişeleri toplayıp bir yere biriktirecek, sonra onları derneğin giderlerini karşılamak için satacağız. Bu kampanyanın sorumluluğunu size verelim, ne dersiniz. Devrimci mücadelede sorumluluklar küçümsenmez" dedim.

Genç arkadaşlar:

"Bu iş bizim işimiz" diyerek görevi hemen kabul ettiler.

Gençler, konuştuğumuz günden işe başlamışlardı. Topladıkları şişeleri, Soğuksu Mahallesi'nde, Devlet Hastanesi'nin yakınlarındaki boş bir kulübede biriktiriyorlardı. Merak etmiş, şişeleri biriktirdikleri barakaya gitmiştim. Oldukça fazla şişe biriktirmişlerdi.

Bu çocuk denecek yaşta olan genç arkadaşlarla fazla uzun zaman birlikte olamamış, onlarla fazla ilgilenememiştim. Onun için bu arkadaşlardan sadece İbrahim'i hatırlıyorum. 1 Eylül olayları nedeniyle aranır duruma düşünce bu genç arkadaşlarla ilişkim kesilmişti. Arkadaşlar, ciddi olarak aldıkları sorumluluğu yerine getirmişlerdi. Ancak şişeleri paraya çeviremedik. Çünkü 12 Eylül faşizmi bütün güzel düşlere saldırdığı gibi genç arkadaşlarımızın kulübedeki emeklerine de saldırmıştı.

Balık tezgâhı, şişe toplama işi derken, Kız Kulesi'nde bir de kafeteryamız vardı. Kafeteryayı Ebzali Reşat (Mehmet Ali) Barış işletiyordu. Ebzali, sabah erkenden kalkar, balıkçılarda motorlarla gelen balıkları kasalara dizme işini yapardı. Ondan sonra da kafeteryayı açardı. Kafeteryada balık hiç eksik olmazdı. Deniz kenarında, balık ekmek yemek isteyenler, "Kız Kulesi Restoran"a, diğer adıyla, "Ebzali'nin Yeri"ne giderdi. Bazen biz de:

"Ebzali'nin oraya bir gidelim, belki bize balık ekmek ısmarlar" diyerek gider, karnımızı doyururduk.

Kız Kulesi'ndeki, "Ebzali'nin Yeri" gözden ırak ve oturması keyifli bir yerdi. Misafirlerimizi genellikle orada ağırlardık. Hareketin sorumluluk düzeyinde bulunan birçok arkadaşı bu güzel mekânımızda ağırlamıştık.

Vali'nin Devrimci Gençlik Derneği'nin başkanıyla görüşmek istediği gün, üç tekerlekli tezgâhımızda Çarşıbaşı'nda balık satıyordum. Önce, Pazar Emniyeti'nden polisler geçti arabayla yanımdan. Arkasından, Rize'den gelen sivil ekip otosu geçti. Bir terslik olduğunu fark etmiştim. Üzerimde silah vardı. Ne olur ne olmaz diyerek, bir fırsatını bulup silahımı arkadaşlardan birine verip uzaklaştırdım. Oldukça rahat bir vaziyette balık tezgâhının başında beklemeye başladım.

Rize'den gelen polis ekibi tezgâhın yanına gelerek:

"Mustafa Bey! Kaymakam Bey, bir konuda görüşmek için seni çağırıyor" dedi.

Tezgâhı teslim edeceğim kimse yoktu ortalıkta. Yanımdaki polis sanki niyetimi okumuştu. Sırıtarak:

"Pazar'da balık tezgâhını bırakabileceğin kimse olmadığına inanmam. Buradaki gençlerin hepsi Dev-Gençlidir. Çağır birini biraz dursun" dedi.

Demek ki önemli bir şey yoktu! Gerçi, biraz sonra dedikleri, saatler sürdü. Önce Pazar Kaymakamı ile görüştüm. Oradan da, Rize Valisi ile görüşmek için Rize'ye götürdüler. Balık tezgâhını orada bulunan arkadaşlardan birine bırakmıştım. Rize'den döndüğümde balıkların hepsini satmıştı arkadaşlar. Benim bıraktığım arkadaşın işe gitmesi gerektiği için o da başka bir arkadaşa bırakmıştı. Sonuç olarak balıkların hepsi satılmıştı!

Polis arabasıyla birlikte, önce Pazar Karakolu'na gittim. Herhangi bir aramam ve soruşturmam olmadığı için rahattım. Devlet, ara sıra dernek başkanlarını herhangi bir nedenle çağırırdı. Biz de bu çağrıya cevaben giderdik. Polisler beni karakola getirmişlerdi. Karakolda, dedikleri gibi Kaymakam, Komiser'in masasına oturmuş beni bekliyordu. Kısa bir konuşmamız oldu Kaymakam'la:

"Esasında, seni Valim davet etmiş Mustafa Bey. Şimdi arkadaşlar seni Rize'ye götürecekler. Ben sadece aracıyım" diyerek konuşmayı bitirmek isteyince, ben itiraz ettim.

"Kaymakam Bey, ben sizin davetiniz üzerine geldim. Polisler bana, Kaymakam Bey seninle görüşmek istiyor demişlerdi. Şimdi, sizde; Sayın Valim görüşecek diyorsunuz. Oradan da başka nerede, kimle görüşeceğimi bari söyleyin de ben de bileyim" dedim.

Elbette bunu söylerken arkamdaki örgütlü güce ve cesaretimize güveniyordum. Ama bir biçimde kendi ayağımla gelmiştim. Gerçi böylesi davetlere alışıktım. Ancak bu bana biraz tuhaf gelmişti. Pazar Karakolu'ndan ekip otosuyla ayrılıp, Vali'yle görüşmek için Rize'ye doğru yola çıktık. Polisler kendi aralarında gevezelik yapıyorlardı. Ben ise düşünüyordum. Çayeli, Gündoğdu derken Rize Eğitim Enstitüsü'nü de geçtik. Ancak araba daha ileri gitmeyip, sahildeki Sanayi Sitesi'nden aşağı deniz kenarına doğru döndü. O dakikadan sonra, ben de tabir yerinde ise kendime döndüm. Kafamdan çeşitli düşünceler geçirip, en olumsuz koşula kendimi hazırlamaya başladım.

Kendi, kendime:

"Bu Vali işi değil. Beni sorguya alacaklar herhalde" diyordum.

Kafamda oluşturduğum çeşitli kuruntu ve senaryolar sonuçlanmadan yol bitti.

Sanayi Sitesi'nde deniz kenarında bir çay bahçesi vardı. Rize Valisi orada oturmuş, çay içiyordu.

"Başka bir yer yok muydu? Neden bu gözden uzak yeri seçmiş acaba" diye düşündüm.

Beni getiren Komiser, Vali'nin yanına giderek:

"Sayın Valim, Mustafa Bey'i getirdik" dedi.

Vali, her ne kadar konuşmaya başlamadan önce, çay ısmarlasa da ben bir an önce ne olacaksa olsun istiyordum. Çay içmeyeceğimi söyledim. Yüzüme bakan Vali:

"O hâlde konuya geçelim. Sizin Dev-Genç Derneği hakkında şikâyetler var. Derneğinizin tabelası yasak bir örgütün ismini taşıyor. Biliyorsun, Türkiye'de mahkemeler Dev-Genç ismiyle bir dernek açılmasını yasaklamışlar. Sizin derneğin tabelasında da Dev-Genç yazıyormuş" dedi.

Vali sözünü tam bitirmeden, söylediklerine itiraz ettim.

"Bizim derneğin tabelasında Dev-Genç değil; Devrimci Gençlik yazıyor" dedim.

İtirazım üzerine Vali, yanımızda bulunan komisere baktı. Komiser, Vali'nin bakışından, sormak istediğini anlamış olacak ki:

"Mustafa Bey doğru diyor Sayın Valim. Ancak yazı karakterlerinden ötürü Devrimci Gençlik, DEV-GENÇ olarak görünüyor" dedi.

Cebinden çıkardığı not defterinden bir yaprak kopardı. Kopardığı yaprağa "DEVrimci-GENÇlik" yazısını yazıp, Vali'ye uzattı.

Komiserin elinden kâğıdı alan Vali, kâğıdı incelemeye başladı. Kısa bir süre kâğıttaki yazıyı inceledikten sonra:

"Haklısın. Bu yazıda şikâyet edilecek bir konu yok ama şikâyet etmişler işte. Bu yazıyı şöyle yazsak nasıl olur" diyerek, polisten aldığı kâğıda, büyük harflerle, "DEVRİMCİ GENÇLİK" yazısını yazdı. Arkasından önemli bir şeyi unutmuş gibi de ekledi.

"Tabii, o yumruklu yıldızı da tabeladan silmeniz gerekiyor" dedi.

Vali'yi dikkatlice dinledikten sonra, elindeki yazılı kâğıdı aldım. Kâğıdı katlayıp cebime koydum. Vali'ye:

"Bu konuda kararı tek başıma veremem. Bu nedenle burada size de bir söz veremem. Yönetim kurulunda bu önerinizi değerlendiririz Sayın Valim" dedim. Arkasından:

"Başka bir konu yok ise ben gitmek istiyorum" dedim.

Bir an önce oradan ayrılmak istiyordum. Konuşmamız kısa sürmüştü. Vali'nin diyeceği başka bir şey yoktu anlaşılan. Yanındaki polislere dönerek:

"Mustafa Beyi, malum yerde bir terslik olmaması için, aldığınız yere bırakın" dedi.

Valinin, malum yer dediği yer, Çayeli idi. Çayeli'nde, faşistlerin hatırı sayılır bir örgütlülükleri vardı. Onlar için, Artvin'e giden veya Artvin'den gelen araçlarda, mutlaka komünistler vardı. Bunun için araçları durdurup kimlik kont-

rolü yapıyorlardı. Solcu olduğundan şüphelendikleri kişiyi, arabalardan indirip çeşitli biçimlerde işkence ediyorlardı. Bu durumu bilen ve önlem almayan Vali'ye göre, Çayeli'nden tek başıma geçmem tehlikeliydi. Faşistler, rutin olarak uyguladıkları bu yol kesme, kimlik sorma işinden bir zaman sonra vazgeçmişlerdi.

Çayeli Balıkçılar'da oturan ve Pazar'da babası ile birlikte manifatura dükkânı işleten bir arkadaşımız vardı. Ara sıra Dev-Genç'e gelir, toplantılarımıza, sohbetlerimize katılırdı. Babası, Pazar halkı tarafından "Mapavri'li Ahmet" olarak tanınırdı. Diğer dükkânlarda bulunmayan birçok mal mutlaka "Mapavri'li Ahmet"in dükkânında bulunurdu. Adı, Mustafa'ydı. Çayeli'nde olan bitenleri, Mustafa'dan öğrenmeye çalışırdık. Mustafa, Çayeli sokaklarında vatandaşların neler konuştuklarını, neler yaşandığını anlatırdı. Faşistlerin yol kesme işine son verme olayının söylentilerini de bir otobüs şoförünün başından geçen bir olayla birlikte anlatmıştı.

"Bir gün Çayeli'ndeki firmalardan birine ait otobüs, Fatsa'da arızalanmış. Gecenin o saatinde çaresiz kalan şoför; kara, kara düşünmeye başlamış. Yardım alabileceği bir yerler araştırırken sokakta dolaşan "Devrimci Yol"culara rastlamış. Onlara derdini anlatmış. Şoförü dinleyen devrimciler, ona yardım etmeye karar vermişler. Tanıdıkları ustayı evinden alıp gelmişler. Usta arabayı tamir ederken, devrimciler de şoför ve yolcularla sohbet etmişler. Otobüs, Çayeli'nden İstanbul gidiyormuş. Otobüsün Çayeli'nden geldiğini öğrenen devrimciler şoföre:

"Çayeli'nde faşistler, Artvin'e doğru giden arabaları durdurup, içerisinden insanları zorla indirdiklerini duyuyoruz. Siz halk olarak bundan rahatsız olmuyor musunuz? Masum insanlara yapılan bu hareketlere niye ortak oluyorsunuz? Halk olarak faşistlerin yaptıklarına tepki vermezseniz, faşistler size bile zarar verebileceklerini bilmelisiniz" demişler. Bunun üzerine şoför:

"Her seferde bir yolcuyu onlar için taşıyoruz" demiş.

Ustalar işini bitirip, arızayı gidermişler. Otobüs hareket etmeden devrimcilerden biri:

"Biz de, Çayeli'ndeki faşistlerin yaptığını yaparak, sizi buradan geçirmesek olur mu ama? demiş.

Devrimcilerin Fatsa'da söylediklerini dikkate alan otobüs firmaları, faşistleri uyarmaya başlamışlar. Bu uyarılar karşısında faşistler yol kesme işinden vazgeçmişler."

Çayeli gerçekten malum yerdi. Oradan geçmek başlıbaşına bir işti. Oldukça kalabalık bir kitlenin katılımıyla Rize'de yaptığımız 1 Mayıs Mitingi'nden konvoy hâlinde Pazar'a dönüyorduk. Çayeli'nin girişindeki binaların üst katlarına,inşaat hâlindeki binalara siperlenmiş faşistler, oralardan üzerimize çeşitli eşyalar ve taşları fırlatmaya başlamıştı. Araçlarla şehirden bir an önce uzaklaşmaya çalışırken, bu sefer de sokaklardan atılan taşlarla ve silahlarla saldırıyorlardı. Bu saldırılar sonucunda araçlarımızda hasarlar oluşmuştu. Kendimizi kaçarak değil savunarak koruyabilirdik. "En iyi savunma, saldırıdır!" Bizde bunu yaptık. Bu saldırılar karşısında, yapacağımız tek şey, bu saldırganlara anladıkları dilden cevap vermek oldu. Silahların kullanıldığı ufak çaplı bir çatışmanın ardından, Çayeli'nden çıktık.

Sivil faşistlere karşı direnip, saldırılarını etkisiz hâle getirdiğimizi öğrenen jandarma, Çayeli tünelinde yolumuzu kesmişti. Araçlarda, biraz önce yaşanan çatışmanın silahlarını arıyorlardı. Durumun böyle olabileceğini önceden tahmin ettiğimiz için Çayeli tüneline gelmeden, tedbirimizi aldık. Bazı arkadaşlar araçlardan indi ve Karadeniz'in ormanlık dağlarından yürüyerek gidecekleri yerlere gittiler. Vali'nin malum yer dediği Çayeli burasıydı.

Vali'nin polislere verdiği talimatlar karşısında, ben kendim gidebileceğimi belirtip, oturduğum masadan kalktım. Beni polisin aldığını duyan arkadaşlardan bazıları da Rize'ye gelmişlerdi. Rize TÖB-DER'de beni bekliyorlardı. Kâzım Hoca'nın çayını içtikten sonra hep birlikte kazasız belasız Pazar'a döndük.

Pazar'a dönünce, minibüsten iner inmez Nihat'ın çay ocağına gittik. Orada çayımızı içerken sohbet etmeye başladık. Arkadaşlar neler olup bittiğini merak ediyor, sorular soruyorlardı. Arkadaşların sorularını tek tek yanıtlamaktan

ise Vali'yle aramızda geçen konuşmaları baştan sona anlattım. Vali'nin, kâğıda Devrimci Gençlik yazdığını söyleyince arkadaşlar gülmeye başladı. Bunun üzerine ben de gülerek;

"İşte böyle arkadaşlar. Koskoca Rize Valisi'ne, Hem DEV-GENÇ, hem DEVRİMCİ GENÇLİK yazısını yazdırmış olduk" dedim.

Vali'yle yaptığım görüşmenin ardından yaptığımız toplantı ve değerlendirmeden sonra, derneğin tabelasını muhteşemliğinden hiçbir şey yitirtmeden değiştirdik. Dev-Genç resmi ve yumruklu yıldız yerlerinde dururken sadece yazıyı, valinin yazdığı biçimde yazdık! Derneğimizin tabelası düşmanlara korku salmaya devam ederek, asılı durduğu yerden 12 Eylül faşist darbe sabahına kadar şehri selamlamaya devam etti. 12 Eylül sabahı darbeciler işe, Devrimci Gençlik Derneği'nin tabelasını indirmekle başladı.

Devrimci Gençlik faaliyetlerinden korkanlar sadece Vali'ye şikâyet etmiyor, çalışmalarımızı engellemek için her türlü alçaklığı, yalanı ve dedikoduyu yapıyorlardı. Sivil faşistlerin yapamadıklarını resmî faşistler aracılığıyla yapmaya çalışıyorlardı. Pazar'a yeni bir polis memuru atanmıştı. Pol-Bir derneğine üye olduğu söyleniyordu. Kanun adamı yerine, sivil faşist militan gibi davranıyor devrimci düşmanlığı yapıyordu. Devrimcileri sokakta, kahvehanelerde gördüğü her yerde taciz ediyordu.

Bir gün, sokakta yürüyen arkadaşları sözleriyle tahrik etmeye başlamış. Bu tahrikler sonucu arkadaşlar da tavır almış ve kavgaya tutuşmuşlar. Aralarında Recep Memişoğlu, Kemal Kestioğlu ve birkaç arkadaşın bulunduğu grup, polis memurunu dövmüşler. Silahını da alıp gitmişler. Silahın geri verilmesi gerektiğine karar veren arkadaşlar bir biçimde silahı iade etmişlerdi. O gün orada dövülüp silahı alınan polis, 12 Eylül Darbesi'nin bölgedeki bir numaralı işkencecisi olarak, devrimcileri sorgulamıştı.

Sadece çalışmalarımızın önündeki engellemeler bunlarla kalsa razıydık. Diğer kışkırtma ve saldırılarından sonuç alamayan faşistler, bu sefer de dernek binasının sahibi Hacı

Dayı'yı, bize karşı kışkırtıyor, bizi binadan attırmak için çalışıyorlardı.

Kira zamanlarının dışında binaya pek uğramayan Hacı Dayı, bir ara sık sık derneğe gelmeye başlamıştı. Dernek binasına geliyor, kapıda dikiliyor, içeri girip girmemekte tereddüt ediyordu. Bir şeyler söylemek istediği belliydi ama söylemeye ya cesaret edemiyor ya da ne söyleyeceğini tam anlamıyla bilmiyordu.

Hacı Dayı kısa boylu, kambur belini bastonuna yükleyerek yürümekte zorlanan bir ihtiyardı. Güleç yüzlüydü. Kocaman ve kırmızı bir burnu, darmadağın "okunmuş sakalları!" vardı. Sinirlendiği zaman burnu daha bir kızarırdı. Kendi kendine konuştuğu için görenler onun sakallarının oynadığını sanırdı.

Derneğe geldiği zaman, burnu kıpkırmızı ise kızgın olduğunu anlar, havasına suyuna giderek onu yumuşatmaya, sakinleştirmeye çalışırdım. Genellikle ben muhatap olduğum için huyunu suyunu bilirdim. Kirayı zamanında ödemeyen meyhanecilere ve öğrencilere çok kızar, kirayı almak için derneğe geldiği zaman, onlardan şikâyetçi olurdu. Öğrencileri bulup, kirayı alamamış ise öğrenci odalarından inerken, kıpkırmızı burnundan soluyarak, derneğin açık kapısının önünden geçip giderdi. Sesli sesli düşünür, inceden inceye küfür etmekten de geri durmazdı.

Bir gün soluk soluğa gelip, derneğin kapısında dikildi. Burnu kırmızı değil, kıpkızıl, sakalı oynamıyor adeta tepiniyordu. Birilerine çok fena hâlde kızdığı her hâlinden belliydi. Ya meyhanecilerin kasalarına takılmış ya da kirayı ödemeyen öğrencilere kızmıştır, diye düşünüp sakinleştirmek istedim. Bizle bugüne kadar hiçbir sorunu olmadığı için bize kızmış olabileceğini aklımın ucuna bile getirmiyordum.

"Gel Hacı Dayı. Hayırdır, neyin var. Hasta mısın yoksa?" dedim.

Dedim ama Hacı Dayı buzdan adam gibi, ses çıkarmadan derneğin kapısında öylece dikilip duruyordu. Israr ettim. Kapıya doğru gidip kolundan tuttum. Zorla sandalyeye oturttum. Eline bir bardak çay tutuşturdum. Elindeki bardak öyle bir titriyordu ki çayının yarısı tabağına dökülmüştü. Tabağındaki çayı tekrar bardağına döktü. Bardağı ağzına

getirmeye çalışıyor, titreyen ellerinin yüzünden, bir türlü bardağı ağzına ulaştıramıyordu.

"Ne oldu Hacı Dayı, bir anlat hele. Niye bu kadar sinirlisin?" dedim tekrar.

Zar zor topladığı nefesini, bir kez daha yoklayarak, çayını yudumlamaya başladı. Bir iki yudum aldıktan sonra, bardağını masanın üstüne bıraktı. Çay damlaları dökülmüş sakallarını elleriyle sildi. Biraz sakinleşmişti. Çayından bir yudum daha aldıktan sonra, bardağı tekrar masanın üzerine bıraktı. Bardağı bırakmasıyla birlikte makineli tüfek gibi konuşmaya başladı. Anlaşılan bir an önce söyleyeceklerini söyleyip rahatlamak istiyordu.

"Yeğen" diye başladı söze. Hep öyle başlardı ama sakin olduğu zaman söylediği "yeğen" sözcüğü ile şimdi söylediği "yeğen" sözcüğünün vurgusu çok farklıydı.

"Sizin için burada, komonizma yaptığınızı söylüyorlar. Bakınız, ben sizden sebep günaha giremem. Burada, komonizma, momonizma yapmayın. Yoksa burayı başkalarına kiraya verir, sizi buradan çıkarırım" dedi.

Komonizma, momonizma lafını duyunca gülmekten kendimi alamadım. Kira zamanına birkaç gün daha vardı ama kira paramız hazırdı. "Bu sefer erkenden vereyim" diyerek kira parasını uzattım. Parayı verirken ben hâlâ gülüyordum. Yüzüme baktı. Verdiğim paraları kastederek:

"Niye gülüyorsun. Yoksa sahte midir?" dedi.

O gün epey konuştum Hacı Dayı ile. Ona neler yaptığımızı anlattım. Kimseye yalan söyleyerek kandırmadığımızı, kimsenin hakkını yemediğimizi anlattım. Sessizce dinliyor, ara sıra bir şey demek istercesine başını kaldırıyordu. Bir şey söylemeden anlattıklarımı dinliyordu. O âna kadar anlattıklarıma ikna olmuş da, şüphesi olan tek şey kalmış gibi:

"Anladım da, peki sizin devletle ne alıp veremediğiniz var" dedi.

Demek ki Hacı Dayı'ya, bizim devletle de bir hesabımız olduğunu söylemişlerdi. Onu da anlayabileceğini düşündüğüm dilden anlatmaya çalıştım. Mutlu görünmeye başlamıştı. Anlattıklarımdan mı yoksa parayı erkenden aldığından mı anlamadım. Ama sakinleşmiş yüzüne nur gelmişti! Gitmek için ayağa kalktı, giderken:

"Yeğen, ben şimdi gidip o kâfirlere diyeceğimi biliyorum" dedi.

Bir adımı koridorda, bir adımı dernek kapısında bana baktı. Ben de gülerek ona baktım ve:

"Hacı Dayı, ne diyeceksin o kâfirlere" dedim.

Hacı Dayı'ya değil ama onu bu hâle düşüren şerefsizlerin hâline gülüyordum. Niye güldüğümü anlayamayan Hacı Dayı, yüzüme bakarak:

"Yeğen, ben sizi çok seviyorum. Siz onların dediği gibi kötü çocuklar değilsiniz anladım. Sizin yaptığınız komonizma ise size helal olsun. Hep böyle komonizma yapın. Allah sizden razı olsun" dedikten sonra, kendi kendine, konuşa konuşa merdivenlerden aşağı doğru yürüdü gitti.

Biz, Hacı Dayı'nın binasında bulunan Dev-Genç ve Halkevi'nde, 12 Eylül faşist diktatörlüğüne kadar, "komonizma, momonizma" yapmaya devam ettik. Hacı Dayı, yaptıklarımıza daha birçok yapmadığımızı, belki Hacı Dayı'nın yapmamızı istediğini de ekleyerek, konuştuğu "kâfirlere" övgüyle anlattığına tanık olmuştuk.

Her ne kadar, "Hızlandırılmış Eğitim Programı" kapsamında, okuldan mezun olan arkadaşlarımız, öğretmen olarak atanmış olsalar da geride kalan arkadaşlarla birlikte mücadelemizi eksiksiz olarak sürdürmeye devam ediyorduk. Dev-Genç aracılığı ile gençlerle geliştirilen ilişkiler sonucu, gençlik içerisinden de mücadeleye önemli katkılar verecek olan militan düzeyinde arkadaşlar eklemlenmeye başlamıştı. Faşizme karşı yürütülen genel mücadele programımız, yerel sorunların çözümü doğrultusundaki çabalarımızla sürüyordu. Dayı, Emin, ben ve daha sonra aramıza katılan Sami ile birlikte sık sık bir araya gelip çeşitli konularda görüş alışverişi yapıyor, kısa ve uzun vadeli yapacaklarımızı tartışıyorduk. Ülkenin içerisinde bulunduğu genel durumdan ayrı olarak düşünülmeyecek olan bölgenin sorunları üzerinde daha fazla yoğunlaşıp, programımızı ona göre belirlemeye çalışıyorduk.

Bölgemizin en önemli sorunu, çay üreticilerinin sorunuydu. Bölgenin bu sorunundan hareketle çalışma programları

oluşturup, konuyla ilgili politik çalışmalarımızı yürütüyorduk. Konuya ilişkin çalışmalarımız, öncelikle halkın konuya dikkatini çekmeye ve duyarlılıklarını sağlamaya yönelikti. Bunun için afiş yapıştırma, bildiri dağıtma, kahvehanelerde mini toplantılar gibi çalışmalar yapıyorduk. Yaptığımız çalışmalarda amacımız, sorunlar çerçevesinde birlikte çözümler üretmek, bu doğrultuda alınacak kararlara katılımları sağlamaktı.

Bölgede, hiçbir endişemiz olmadığı hâlde çalışmalarımızı yaparken güvenliğimize çok dikkat ediyorduk. Örneğin, kahvehanelerde açıklama yapacağımız zaman iki üç arkadaş içeriye girince, bazı arkadaşlar dışarıda bekliyor, içerideki arkadaşlara gözcülük yapıyordu. Korsan mitingler yaptığımız zaman, mitinge katılan kitlenin güvenliği yine belli yerlerde bulunan arkadaşlar tarafından alınıyordu. Her olasılığı düşünüp önlemlerimizi ona göre alıyorduk.

Hükümet Meydanı denen yerde yaptığımız eylem, elbette sadece MHP kongresini protesto ettiğimiz eylem değildi. O meydanda, Rize bölgesinde o güne kadar görünmeyen kalabalıkta bir miting yapmıştık. Pazar'da yapmış olduğumuz, "HAYAT PAHALILIĞINA VE ÇAYDA SÖMÜRÜYE SON" temalı bir mitinge bölge halkı yoğun bir ilgi göstermiş, oldukça kalabalık olarak mitinge katılmıştı.

Uzun mücadeleler sonucu, bölgedeki faşistlerin etkinliği kırıldıktan sonra, halkın sorunlarıyla daha örgütlü olarak ilgilenmeye başlamıştık. Ülke genelinde, hayat pahalılığı almış başını gitmişti. Vatandaşlar alacakları malzemeleri gramla almaya başlamıştı. Ülkenin çeşitli bölgelerinde, hayat pahalılığını protesto etmek için "boş file" eylemleri yapılıyordu. Ülke genelindeki bu durumun dışında, bölgemizde üreticilerin sorunları da oldukça çoktu. Çay satmakta zorlanıyorlardı. Fabrikalar yetersiz kaldığı için: "Çay Alım"evlerinde çay alımı yapılmıyordu. Biçilen çaylar, üreticilerin elinde yanarak çürüyordu. Yetersiz fabrikalar sayesinde, üreticiden alınan yaş çay yaprakları kamyonlarla deniz kenarlarına dökülüyordu. Yol boyunca dökülen yaş çay yaprakları çürüdükçe şehre kötü kokular yayıyordu. Bu durumda da sorun sadece üreticileri değil, bütün şehirde yaşayan vatandaşları ilgilendiriyordu. Toplanan çayı satmak bir dert, sattıktan sonra parasını almak

başka bir dert; çürüyen çayların kokusunu solumak ise daha başka bir dertti.

Üreticilerin sattığı çayların bedeli, aylar sonra ödendiği için, bölge insanları yaşamlarını borçlanarak sürdürmek zorunda kalıyorlardı. Yöre esnafı her gün yeni yeni zamlarla başa çıkmanın yöntemi olarak, veresiye defterlerine günlük fiyatları yazmıyordu. Fiyat yerine alınan malın cinsini, kilosunu yazıyordu. Esnaf kendini haklı çıkarmak için;

"Bugün sattığımız malı, yarın aynı fiyata alamıyoruz" diyordu.

Memleketin içinde bulunduğu durumun faturası, dönüp dolaşıp vatandaşa çıkıyordu. Halk büyük bir umarsızlık içerisinde ne yapacağını şaşırmış vaziyette, olup bitenler karşısında kör bir suskunluk içerisindeydi. Gittiğimiz kahvehanelerde konuştuğumuz halkın büyük çoğunluğu;

"Bir şey yapmalı. Artık bıçak kemiğe dayandı" diyordu.

Devrimci Yol dergisi, bizim de dağıtımını yaptığımız "Çayda Sömürüye Son" başlıklı bir özel sayı yayınlamıştı. Bu özel sayıda, çay üreticilerinin sorunları ve çözüm yollarına ilişkin görüşler yer alıyordu. Bundan hareketle, Pazar'da bir miting yapıp yapamayacağımızı konuşup, tartışmıştık. Bu tartışmanın sonucunda miting yapma kararı almıştık.

Miting sözü heyecanlandırmıştı bizi. Bunun için hemen çalışmaya başladık. Yasal işlemler gereği, Okan, Kemal ve Metin Posta arkadaşın yer aldığı üç kişilik tertip komitesi oluşturduk. Tertip komitesi aracılığı ile yapacağımız mitingin yasal işlemlerini başlattık. "Alındı Belgesini" aldıktan sonra, hiç zaman yitirmeden, propaganda çalışmalarına başladık (Yapılacak yasal etkinlikler, daha önceden Savcılık ve Emniyet'e bildirilirdi. Bu bildirim karşılığında verilen belgeye "Alındı Belgesi" denirdi). Mitingin önemini anlatan bildiriyi yazma işini ben üstüme aldım. Genellikle bildirileri ben yazıyor, arkadaşlarla paylaşıp birlikte son şeklini veriyorduk. Bildiriyi bastırmak için matbaaya verecek paramız olmadığından, teksir makinesiyle bastık bildirimizi.

Bildirimizi bastığımız teksir makinesi, oldukça ilkel bir aletti. Merdaneli çamaşır makinesi gibi bir aletti. Mumlu kâğıda yazılan metin, merdanenin bir tarafına monte ediliyordu. Mürekkep olarak "Çini Mürekkebi" kullanılıyordu.

Merdanenin bir tarafına daktilo ile mumlu kâğıda yazılmış metin sabitleştiriliyor, diğer tarafına ise yazılacak kâğıt elle veriliyordu. Merdanelerin bağlı olduğu kol çevrilerek baskı gerçekleştiriliyordu. İlkel olmasına ilkeldi ama işimizi görüyordu. İlkel teksir makinemiz, bizim işimizi gördüğü gibi, Rize'den Hopa'ya baskı ihtiyacı olanların işini de görmüştü.

Baskı işi öyle sanıldığı gibi kolay olmuyordu. Kolu çevirmek başlıbaşına bir işti. Oldukça yorucu oluyordu. Miting için, çok sayıda bildiri bastırmıştık. Bildiriyi basmak için merdaneli teksir makinesinde çalışan arkadaşlar:

"Canımız çıktı yahu! Ne zor bir işmiş" diyerek bildirileri Halkevi'ndeki masanın üstüne koydukları zaman, gerçekten yorgunlukları yüzlerinden okunuyordu.

Bu bildirimizi ilkel teksir makinesinde basmıştık ama ilerleyen zamanlarda elektrikle çalışan, gerçekten makine olan bir, hatta iki teksir makinemiz olmuş ve bildirilerimizi çok kolay bir şekilde bu makineler ile basmaya başlamıştık.

Zor da olsa, merdaneli teksir makinesinde bildirilerimizi basmış, dağıtmaya hazır hâle getirmiştik. Üretici sorunlarını ve çözüm yollarını açıklamaya çalıştığımız bildiri:

"Çayda Sömürüye Son"

"Üreten Biziz, Yöneten de Biz Olacağız"

"Faşizme Ölüm, Tek Yol Devrim"

"Oligarşi Mezara, Halk İktidara" sloganlarıyla bitiyordu.

Aynı sloganları, köylerde Çay Alımyerlerinin duvarlarına ve şehrin sokaklarındaki duvarlara da büyük harflerle yazmıştık. Yazdığımız her sloganın arkasına imza olarak Devrimci Yol yazısını ve yumruklu yıldızı da mutlaka ekliyorduk. Yazılamalarımız, zevkli bir çalışma oluyordu. Güzel yazı yazma ve amblemi güzel çizme yarışı yapıyorduk. Aradan geçen kırk yıla rağmen, bölgedeki bazı duvarlarda, o günlerin sloganları karalamalara rağmen hâlâ okunmaktadır.

Miting çalışmalarımızı heyecanla yürütüyorduk. Özellikle "Hafta" günleri gruplar hâlinde dernek binasından kollarımızda bildirilerle çıkıyor, Pazar'ın sokaklarında ve pazaryerinde dağıtıyorduk bildirileri. Kahvehanelerde bildiriler okuyor, kısa kısa konuşmalar yapıyorduk. Afişlerimizi gece çalışmasına bırakmıştık. Afiş yapıştırmak için gerekli olan malzemeleri öğrenci evlerinde hazırlıyorduk. Kimimizin

elinde, fırça, kimimizin elinde kova ve kimimizin elinde afişlerle sokaklara çıkıyorduk. Afişlerimizi, şehrin en güzel duvarlarına yapıştırıyorduk. Çalışmalarımız sadece şehirde bildiri dağıtmak, afiş asmakla sınırlı değildi. Köylerde de ev çalışmalarımızı yürütüyorduk.

Yaptığımız işbölümü gereği, köylerde ekipler hâlinde çalışmalar yapacaktık. Bunun için ekipler kurmuş, ekipler arasında görev paylaşımları yapmıştık. Görevli arkadaşlar, görevli oldukları köylere, mahallelere gidecekti. Köylerdeki evler tek tek ziyaret edilerek mitingin amacı anlatılacaktı. Her köyde, mahallede bir komite diyebileceğimiz gruplar oluşturmuştuk. Her birimin komitesi, kendi alanındaki çalışmalardan sorumluydu. Köylerdeki her türlü propaganda ve diğer etkinliklerden onlar sorumluydu. Bölgede köyler birbirine yakın olduğu için köylerde çalışma yapan arkadaşlar da kendi aralarında görev bölüşümü yapmışlardı.

Miting çalışmalarını değerlendirmek için komite sözcüleriyle sık sık bir araya gelip çalışmalar hakkında bilgi alışverişi yapıyorduk. Görev alan arkadaşlar, saptadığımız çalışma yöntemlerinin dışında köylerin özgün durumuna göre çalışma yöntemleri geliştirmişlerdi. Bir iki köy halkının ortak olarak kullandığı köy camilerinin avlularında, namaz vakitlerinde toplanan köylülerle toplantılar yapıyorlardı. Yoğun bir katılım sağlayabilmek için canla başla çalışıyorduk.

Çalışmalarımız sonuç vermişti. 19 Temmuz 1979 gününün sabahı köylerden, özellikle yaşlı ve genç kadınlar bütün yaratıcılıkları ile mitinge katılmak için çarşıya gelmişlerdi. (O yıllarda bölgemizde kadınların böylesi etkinliklere katılması başlıbaşına bir olay olarak görünür, yadırganır, "Kadın başınla ne işin var mitingde" diyerek katılmayanlar tarafından eleştirilirdi. Bu nedenle özellikle kadınlar deyimini kullanmak gereğini duydum. Çünkü o tarihlerde miting çalışmalarına katılacak, sorumluluk alacak bir kadın arkadaşımız bile yoktu. Kadınların sorunlarını bile erkek arkadaşlar dile getiriyordu.) Sırtlarında sepetleri, sepetlerinin içerisine doldurdukları kurumuş çay dalları, ellerinde bayrak gibi salladıkları boş fileleri, omuzlarında orakları, tarladan çıktıkları gibi katılmışlardı mitinge. Tarla

kıyafetleriyle kortejdeki yerlerini almış yürüyorlardı. Sakallı, sakalsız, şapkalı, yaşlı, genç köylüler yürüyüş kolunda yerlerini almışlardı.

Mitingin güzel ve güvenli bir şekilde geçmesini sağlamak için görev alan arkadaşlar, yaşlı köylüleri kortejin önüne yerleştiriyordu. Mitinge katılmak için gelenler çoğaldıkça kortej, Karakol Yokuşu'na doğru uzanmaya başlamıştı. Arkadaşlar, yaşlı insanların "Karakol Yokuşu"ndan çıkıp, tekrar geri dönmelerini, yorulmalarını istemedikleri için yaşlıları ön tarafa almaya çalışmışlardı.

Tertip komitesinin görevlendirdiği kişiler tarafından atılan sloganları, halktan insanlar anladıkları gibi bağırıyorlardı. Halktan insanların slogan atmaları bazen komikliklere neden olsa da ayrı bir heyecan oluşturuyordu. Kalabalık kitlenin verdiği heyecanla bazı arkadaşlar köylülerin attığı sloganlar karşısında gülmekten kendilerini alamıyorlardı. Sloganları başlatan arkadaş, bazen kortejin önünde, bazen de en arka taraflardan bağırıyordu.

"Oligarşi Mezara, Halk İktidara" diye haykırılan sloganları, halktan bazı insanlar "ola kişi" diye anlayıp, onlar da "ola kişi mezara, ola kişi mezara" diye bağırıyorlardı. Gülen arkadaşların gülme nedeni, sloganların yanlış haykırılmasıydı. Gülen arkadaşlar, görevliler tarafından uyarılsalar da, mitingin coşku ve heyecanıyla fazla üzerinde durmuyor, hep birlikte mitingin heyecanını yaşıyorduk. Mitinge, çevre ilçelerden üreticiler, devrimci gençler de gelmiş, kendi bölgesel pankartlarıyla yürüyüşe katılmışlardı. Pazar'da yapılan miting, bizim dışımızdaki siyasi oluşumlar tarafından da değerlendirilmişti. Dostlarımız değerlendirmesinde:

"Devrimci Yolcuların örgütlediği miting oldukça kalabalıktı. Kortejlerinin bir ucu miting alanında, diğer ucu Dervişi Mahallesi'ndeydi" diyorlardı.

Dervişi Mahalle, Pazar polis ve jandarma karakollarının (Eski) önünden çıkan yol üzerinde bir mahalleydi. Yaklaşık olarak, mahalleyle mitingin yapıldığı meydanın arası 1,5-2 km kadar vardı.

Gerçekten heyecan veren bir çalışma olmuştu. Miting beklenilenden fazla ilgi uyandırmış, katılım beklenenden fazla olmuştu. Eğer bazı arkadaşlarımız ailelerini de getirmiş

olsalardı daha kalabalık olacaktık. Ama onlar sadece kendilerini getirmeyi tercih etmişlerdi.

Görkemli mitingin ardından, savcılık bildiri ve afişlerimizde yer alan:

"OLİGARŞİ MEZARA, HALK İKTİDARA" sloganına takılmış ve soruşturma açmıştı.

Konuyla ilgili ifade vermek için çağırılmıştım. Savcı:

"Bu Oligarşi Mezara, Halk İktidara sözü şiddet içeren bir sözdür. Bu söz ile neyi kastediyorsunuz?" diye sormuştu. Bu soru üzerine, ben de basitçe geçiştirmeli bir cevap vermiş:

"Oligarşi denen sınıfın, halkı sefil ve perişan ettiği bir gerçekliktir. Buradaki amacımız, bu kötü yönetimin yerine halk iktidara gelsin demek istedik" demiştim.

Savcının soruları bitmek bilmiyordu. Bizim derneğimizin gençlik ve kültür derneği olduğunu, böyle politik konularla ilgilenmesinin suç olduğunu anlatıp:

"Sizi çay üreticilerinin sorunu niye ilgilendiriyor" diye sordu.

Bu soruya vereceğim yanıt çok açıktı.

"Biz, çay üreticilerinin çocukları olarak, üretici de sayılırız. Derneğimizin tüzüğündeki faaliyetlerimizi yürütebilmek için bölge insanının ekonomik sorunlarının çözümlenmiş olması gerekir. Bizim derneğimiz, çalışmalarını bağış ve üyelerden elde edilen gelirlerle yürütüyor. Bunun için üreticilerin sorunu bizi direkt ilgilendiriyor" demiştim. Bunun üzerine Savcı:

"Bak Mustafa, sen çok haklısın ama kanunlar öyle demiyor. Bu afişler, bildiriler sizin derneğin kapatılmasında delil olarak kullanılabilir. Bu konulara dikkat edin. Alındı belgesi almanız, suç oluşmaz anlamına gelmez. Bir yerde Alındı belgesi kendinizi ihbar etmek anlamına gelir. Devlet Alındı belgesiyle yapacağınız etkinliği güvenceye alır. Ama suç oluşturabilecek doküman ve davranışlar için soruşturma açar" dedi.

O gün, beni sorularıyla sıkıştıran Savcı, meğer solcuymuş! 12 Eylül faşist cuntasının işkencecileri, ısrarla:

"Pazar Devrimci Yol örgütünün hukuk komitesi içerisinde miydi?" sorularını sorup, durmuşlardı.

Bizimle hiçbir ilgisi ve ilişkisi olmayan Savcı Tolga'ya ilçeden herhalde birileri fena hâlde takmış olacak ki onun

cezalandırılması için örgüt üyesi olduğunu iddia ediyor, bizden işkence ile elde edecekleri bilgileri, delil olarak kullanmak istiyorlardı. Ama devrimcilerin devletin savcısıyla bir ilişkileri olmamıştı. Açtığı soruşturmaların muhatabı olarak, ifade vermenin dışında Savcı'yı tanımıyorlardı.

***

Çay üreticilerinin sorunlarını dile getirdiğimiz miting elbette çay üreticilerinin sorunlarına çözüm olmamıştı ama birlikte mücadele etmenin önemini ortaya çıkarmıştı. Diğer bir önemli sonuç da, bu çalışma ile örgütleme kabiliyetimizi geliştirmemiz olmuştu. Miting çalışmalarından sonra, halkla daha kolay diyalog kurabiliyorduk. Kimin devrimcilerden taraf olabileceğini daha kolay ayırt edebiliyorduk. Çay üreticilerinin sorunlarının çözümü uzun vadede bir devrim sorunuydu. Zaten Çayda Sömürüye Son sloganının yanında yazılan, Tek Yol Devrim sloganı bunu anlatıyordu.

Üreticiler, birlikte mücadele edince sorunların geçici de olsa çözüme kavuştuğunu da görüyordu. Sorunlar bitecek gibi değildi. Söylendiği gibi, sorunlar ancak üretenlerin yönetici olduğu zaman bitebilirdi. Mitingden sonra da üretici sorunları elbette ki devam ediyordu. Üreticiler keyfî uygulamalarla karşı karşıya kalıyorlardı. Çay Alımyerlerindeki çaylar boşaltılmıyor, Alımevlerinde yer olmadığı gerekçesiyle, üreticinin biçtiği çaylar alınmıyordu. Yetkililerin bu keyfi tutumlarını protesto etmek ve çözümler bulmak için Çay Fabrikası'na yürüme kararı aldık.

Kısa sürede yaptığımız kahvehane açıklamaları ve sokaklarda dağıttığımız el ilanları ile konu hakkında üreticileri bilgilendirmeye çalıştık. Birkaç günlük çalışmadan sonra fabrikaya yürümeye başladık. Fabrikaya doğru yürüyüşe başladığımızda, sayımızın azlığı biraz moralimizi bozmuştu. Sayımız elli altmış kişi kadardı. Sloganlar bağırarak yürüyorduk. Yürüyüşü gören, sloganları duyanlar birer ikişer yürüyüş koluna katılmaya başlayınca sayımız artmaya başladı. Halktan insanların yürüyüşe katılmaları moralimizi düzeltmiş, sloganlarımıza canlılık getirmişti.

Fabrikanın önünde sorunlarımızı anlatacağımız yetkililer yerine, polis ve jandarma tarafından karşılandık. Fabrika

Müdürü bizimle görüşmeyi kabul etmemişti. Kısa sürede biteceğini tahmin ettiğimiz eylem uzamaya başlamıştı. Eylem uzadıkça da şehirden yeni katılımlarla sayımız iyice çoğalmaya başlamıştı. Çay Kurumu'nun yetkililerinin anlaşılmaz tavrı üzerine, protesto eylemi işgale dönüştü.

Fabrika yetkilileri sorunlarımızı dinleme talebimizi dikkate almayınca fabrikayı işgal ettik. Fabrika Müdürü odasından kaçmış, başka bir yere sığınmıştı. Sorunlarına çözüm bulabilmek için Çay Fabrikası'na giden halkın karşısına, çözüm üretecek kişiler değil de güvenlik güçleri çıkarılmıştı. Fabrika önünde bekleyen halka dağılmalarını, aksi hâlde zorla dağıtacaklarını söylüyorlardı. Halk ve devrimciler sorunlarının bir biçimde çözüme kavuşturulmadan dağılmayacağını bildirmeleri üzerine, "önlem alan" güvenlik güçleri saldırıya geçti. Dağılmayan kalabalığı dağıtmak için saldıran güvenlik güçlerine karşı, kararlı bir şekilde direnerek saldırıyı püskürttük.

Devrimcilerin direnişi sonrası güvenlik güçlerinin geri adım atması, orada bulunan ve çatışma ortamından tedirgin olan halktan insanları da cesaretlendirmişti. Direnişin başında tavırsız kalan, kenarda duran insanlar daha sonra aktif olarak direnişe katılmaya başlamışlardı.

Devrimcilerin direnişi karşısında geri çekilen güvenlik güçlerinden sonra, o zamana kadar muhatap olmayan, fabrika bekçileri tarafından evlerine gittiği söylenen yöneticiler birer birer ortaya çıkarak sorunun ne olduğunu sormaya başladılar. Sorunun ne olduğunu bilmiyormuş gibi davranan fabrika yöneticilerinin bu tavrı sloganlarla, yuhalamalarla protesto edildi. Sonuç olarak direnenler kazanmış, diyalog zemini oluşmuştu.

Yetkililerle çözüme dönük tartışmaları yürütecek bir komite oluşturduk. Oluşturduğumuz komite ile fabrika yöneticileri arasında sorunlarımızı tartışmaya başladık. Çözüm önerilerimizi bildirdik.

Direniş, akşam saatlerine kadar sürmüştü. Sürdürülen tartışmalar sonucu, akşam saatlerinde üreticiler lehinde alınan kararlarla bitmişti. Alınan kararlara göre:

"Çay Alımevleri hemen boşaltılacaktı. Alımevlerinin önünde bekleyen üreticilerin topladığı çaylar eksiksiz olarak alınacaktı."

Bunun için öncelik olarak dolu olan Çay Alımevlerinin boşaltılması gerekiyordu. Ancak çay kamyonları bilinçli olarak boşaltılmamış, fabrikanın önünde dolu olarak bekletiliyordu. Yapılan anlaşmada dolu olan kamyonların boşaltılmasına direnişe katılan halk da destek verecek ve kamyonlar hemen boşaltılmaya başlanacaktı. Boşalan kamyonlar, yoğunluk olan Çay Alımyerleri öncelikli olmak üzere, sıra ile köylere gönderilecekti. Bunun için, bir an önce kamyonların boşaltılması gerekiyordu. Eylem bitmiş, icraat başlamıştı. Devrimciler, halk ve işçiler birlikte çalışarak kamyonları boşaltmaya başladık.

Boşalan kamyonlar sırası ile köylere gitmeye başlamıştı. Kamyonların gideceği köylerden direnişe katılan köylüler ve köylerdeki devrimciler kamyonlara biniyor, kamyonların açık kasalarında şarkılar, marşlar söyleyerek, sloganlar atarak köylerdeki Çay Alımyerlerine gidiyorlardı. Sloganlarla, şarkı ve marşlarla gidilen köylerdeki Alımevlerinin önünde bekleyenler tarafından alkışlarla karşılanıyorlardı.

Çay Alımevlerinde "cüzdan sırası" nedeniyle, üreticiler arasında kavgalar çıkıyordu. Alımevlerinin önünde, silahlı kavgalar bile yaşandığını biliyorduk. Özellikle çok çayı olan, ekonomik durumu iyi olanlar gücünü kullanarak sıra ihlali yapıyorlardı. Bu ihlali ya Alımevi görevlileri aracılığı ile ya da güçlerini kullanarak gerçekleştiriyorlardı. Çok çayı olanlar, sattığı tonlarca çayla Alımevlerini dolduruyorlardı. Geride kalanlar hâliyle çaylarını satamıyorlardı. Bu nedenle, Çay Alımevlerindeki düzensizliği önleme işi de devrimcilere kalmıştı. Hak, hukuku gözeterek, garibanı koruyarak "cüzdan sırası" yapıyorlardı.

Önce çok az miktarda çayı olanlardan başlamak üzere çay cüzdanları toplanıp sıraya konuluyor, bu sıraya göre çay alımının yapılması sağlanıyordu. Devrimcilerin adaletli bir şekilde davranmaları, halkın büyük bir bölümünün devrimcilere güvenini artırmıştı. İlerleyen günlerde, Alımevlerindeki sıra konusunda haksızlığa uğradığını düşünen bazı insanlar:

"Bu konuyu tekrar Dev-Genç'e anlatmamız lazım. Bu sıraya uymayanları ancak Dev-Genç sıraya koyabilir" diyerek, derneğe geldiklerine tanık olmuştuk.

Alımevlerinde bekleyen çaylar kamyonlara yüklenerek Alımevleri boşaltılmıştı. Kamyonların yüklenmesine Alımevi'nde bulunan çoluk çocuk, genç yaşlı herkes katılmıştı. Kamyonları doldurma işi, çocuklar için ayrı bir eğlence olurdu. Arabalar fazla çay alsın diye, büyükler tarafından arabaların üstüne çağırılan çocuklar, böyle bir davet bekliyormuş gibi hep birden kamyonun kasalarından asılıp kasaya dolarlardı. Çayların üzerinde tepinir, yatıp yuvarlanırlardı. Bazen işin dozunu kaçırınca, arabaya davet edilen büyükler tarafından azarlanmaktan, arabadan indirilmekten de kurtulamazlardı.

Yüklenen kamyonlar Alımevlerinden ayrılır ayrılmaz, devrimcilerin yardımı ile çay cüzdanları toplanmış, belli bir sıraya konulmuştu. Devrimciler tarafından sıraya konulan cüzdanlar sırayla okunuyor ve ismi okunan üretici çaylarını satmak için kantarın yanına taşıyordu. Bazen tek başına çayını satmak için bekleyenlerin yardımına ise yine köyün gençleri koşuyordu.

Köylülerin, günlerce biçtiği çaylar satılmadığı için yüklü miktarda çay Alımevlerinin önünde birikmişti. Bu nedenle biriken çayları alabilmek için, Çay Alımevleri gece boyunca Çay alımı yapmıştı. Üreticinin elindeki çaylar, yanmadan bir an önce bitirilmeye çalışılmıştı. Elektriği olmayan Alımevlerinde ışık sorunu, köylülerin getirdiği lüks lambalarla sağlanmıştı.

Fabrika işgalinden sonra, yapılan anlaşmalar sonucu günlerce çaylarını satamayan halk çaylarını satabilmenin sevinciyle ertesi gün, şehrin sokaklarında gördükleri devrimcilere:

"Helal olsun size uşaklar. Yine güvenimizi boşa çıkarmadınız" diyorlardı.

Devrimciler olarak sokaklarda, kahvehanelerde eylemlerden önce biz konuşuyorduk. Birlikte mücadele etmenin kazanmak olduğunu anlatıyorduk. Haklı eylem ve etkinliklere daha fazla destek verilmesi gerektiğini anlatıyorduk. Birlikte yaptığımız eylem ve etkinliklerden sonra ise konuşma sırası halka geliyordu. Bizim, eylemlerden önce konuştuğumuz sokaklarda, kahvehanelerde eylemlerden sonra onlar konuşuyordu. Biz de haklı olarak yaptığımız işin sevincini ve heyecanını yaşıyorduk.

Pazar'da günlerce konuşulan eylemlerden biri de Çay Fabrikalarına yapılan işçi alımlarına müdahale etmemizdi.

İşçi alımlarının yapılacağı günler, bölgede bir hareketlilik olurdu. İşe girmek için uğraşanlar, siyasi parti teşkilatlarının ve sendika şubelerinin önünden eksik olmazlardı. Umutsuz olsalar da, yine de bu kapıların önünde bekleşir, işe girebilmek için yalvar yakar olurlardı. Araya insanlar koyar, ilçe başkanlarından ya da sendikacılardan kendileri için bir torpil yaparak işe koymalarını isterlerdi. Bu kurum ve kişilerin, "Tamam, seni bu sene işe aldıracağım. Sen şimdi git" diyerek gönderdiği köylüler, fabrika önlerini mesken tutar, işçi alınacak günü kaçırmamaya özen gösterirlerdi. Bu mevki sahipleri, yanlarına gidenlere: "Tamam" deseler de el altından kendi listelerini yaparlar, geride kalanlara umut ve sabır vaat ederlerdi.

İşçi alımlarında, "her şey kitabına uygun" yapılırdı. Çeşitli yöntemlerle, "kura ile işçi alınacağı" duyurulurdu. "Kura usulü ile işçi alınacak" duyuruları yapılsa da kura işleminin yapılıp yapılmadığı anlaşılmadan, kazananlar belli olurdu. Fabrikanın giriş kapısına asılan duyurularda:

"Yapılan kura sonucu aşağıdaki isimler işe girmeye hak kazanmışlardır" yazısı okunurdu. Eğer devrimciler, '80 yılı baharında yapılan işçi alımına müdahale etmemiş olsalardı, aynı düzen devam edecek, yine "tamam" diyenler bildiklerini okuyacaklardı.

İşçi alımının yapılacağı gün, işe girebilme ümidiyle insanlar köylerinden erkenden inmiş Çay Fabrikası'nın önünde çekilecek kurayı beklemeye başlamışlar. Bir zaman sonra fabrika bekçisi bekleyen kalabalığa, "İşçi alımı öğleden sonra olacak" diye haber getirmiş. Bekleyenlere, "fabrika önünde boşuna beklememelerini" söylemiş.

Bekçinin sözü üzerine, bekleyenlerden bazıları fabrika önünden ayrılmış, bazıları da deniz kenarındaki taşların üzerinde oturup, şanslarını kaybetmemek için öğleden sonrasını beklemeye başlamışlardı.

İşe girmek için müracaat edenlerden biri de Kadir'di. Kadir, askerden yeni gelmişti. Askere gitmeden önce Halkevi'ne gelip giden, devrimcilere sempatisi olan, arkadaşlarımızdan

biriydi. Bekçinin sözü üzerine fabrikadan ayrılmış, derneğe gelmişti. O gün dernekte, aramızda Şevki Kobal'ın da olduğu birkaç kişi oturuyorduk.

Yaz aylarında, üniversitelerde okuyan arkadaşlar, okulların tatil olmasıyla birlikte memleketlerine gelirlerdi. Memlekete gelen arkadaşlarla birlikte dernekte oturur sohbetler ederdik. Arkadaşlar geldikleri zaman, günlük çalışmalarımıza da katkı sağlarlardı. Bazen de, başka bölgelerde sorumluluğu olan arkadaşlar, çeşitli nedenlerden dolayı zamanlı zamansız memlekete geldikleri olurdu. Şevki de böyle zamansız gelenlerden biriydi.

Kadir derneğe gelmiş, sohbetimize katılmıştı. Bir ara:

"Bugün fabrikaya işçi alınacağı duyurulmuştu. Ben de herkes gibi sabah erkenden fabrikanın önüne gitmiştim. Yine bir numara dönecek herhalde. Bizi, işçi alımı öğleden sonra olacak diyerek fabrikanın önünden gönderdiler" dedi.

Kadir'in anlattıkları dikkatimizi çekmişti. Şevki, kendisinin sorumlu olmadığı bir bölge olmasına karşın, düşüncelerini ifade etmeye başladı. Belli ki, Kadir'in anlattıklarına canı sıkılmıştı.

"Böyle adaletsizliğe ve torpille işçi alımına devrimciler kayıtsız kalmamalı bence. Tabii siz daha iyi bilir, daha iyi karar verirsiniz ama ben de böyle bir düşünce oluştu" dedi.

Şevki'nin ne demek istediğini elbette anlamış ve kayıtsız kalmamaya karar vermiştik. Ancak, işçi alımına müdahale etme konusunda hiçbir hazırlığımız yoktu. Tek güvencemiz, böylesi ani gelişen durumlarda, refleks göstermekte becerikli oluşumuzdu.

"Devrimciler bir şeyler yapmalı" sohbet ve tartışmasından sonra, hiç zaman kaybetmeden hazırlıklara başladık. Öğleye kadar, bütün kahvehanelerde, "kahvehane açıklamaları", pazaryerinde, bildiriler okuyarak, işçi alımındaki usulsüzlük ve yolsuzluklara karşı tavır alacağımızı, bu sorunun herkesin sorunu olduğunu, onun için herkesin yapacağımız eyleme sahip çıkmasını, destek olmasını istedik. Alelacele yaptığımız bu açıklamalardan sonra, öğle saatlerinde, fabrikaya gitmek için harekete geçtik.

Güneşli ve sıcak bir gündü. İşe girme başvurusu olan, olmayan birçok insanın katılımıyla kalabalık bir şekilde fab-

rikanın önünde toplandık. Fabrika önünde bulunan herkesle diyalog kurmaya çalışıyor, onlara amacımızı tek tek anlatıyorduk. Yaptığımız duyurular etkisini göstermişti. Fabrika önündeki insan kalabalığı, gittikçe artıyordu. Kalabalığın çoğalmasına rağmen, yöneticiler bir türlü kura işlemine geçmiyorlardı.

Onlar bekliyor, kura işlemine geçmiyorlar diye biz de bekleyecek değildik. Biz harekete geçtik. İlk işimiz, sloganlarla ortama heyecan ve coşku vermek oldu. Önceki eylemlerimizden devrimcileri tanıyan halk, fabrika önüne sloganlarla girişimizi alkışla karşılayıp, sloganlarımıza ortak olmuştu. Fabrika önünde:

"Torpille İşçi Alımına Son"

"İhtiyacı Olana İş"

"Tek Yol Devrim" gibi sloganlar bağırmaya başlamıştık.

Sesimizi duyan yetkililer, kaçamak bakışlarıyla camların ardından dışarıya bakmaya başladılar. Slogan atma eylemimize, yetkililerle görüşmeyi sağlayacak komiteyi oluşturmak için ara verdik.

İşe girmek için bekleyenlerden, desteğe gelenlerden ve devrimcilerden bir heyet oluşturduk. Zorla fabrika müdürünün odasına girdik. Müdürün yanında, iktidar partisinin ilçe başkanı oturuyordu. Herkesten önce gelmiş, elindeki zarfı müdürün masasının üzerine koymuştu. Masanın üzerinde, ilçe başkanının koyduğu zarftan başka bir zarf daha vardı. "Tek Gıda İş Sendikası" yazıyordu zarfın üzerinde.

Zorla içeri giren heyetimiz masanın üzerinde duran zarfları açıp bakınca, zarflarda bir kısım isimler olduğunu görmüştü. Bu isimlerin, işe girmesi istenenlerin isimleri olduğu açıktı.

Her sene işçi alınacağı duyuruluyordu fakat işe ihtiyacı olan kimse işe giremiyordu. İktidar partisinin mensuplarının ve sarı sendikanın hazırladığı listelerdeki insanlar yarışıyordu. Torpili ağır olanlar, çok öncelikli olsalar da geride kalanlar için bir biçimde uzlaşıyorlar; listelerini ortaklaştırıp, kimlerin işe alınacağına karar veriyorlardı. Her ne kadar bazen kura çekme yöntemi uygulasalar da, ne hikmet ise ihtiyacı olanlar kurada bile kazanamıyor, yine torpilliler kazanıyordu! Devrimcilerin duruma müdahale ettiği güne kadar, işe girmek

için müracaat edenlerin, yeterli örgütlülükleri olmadığı için herkes kaderine razı olarak, işe girebilme umudunu gelecek baharlara bırakarak fabrikaların önünden ayrılıyorlardı.

İçeri giren heyet, masanın üzerindeki zarfları alıp, dışarı çıkmıştı. Bilinen durumu bir kez daha toplanan kalabalığa delilleriyle anlatacaktı.

Dışarıdaki bekçi kulübesinin üstüne çıkan Şevki, konuşmaya başladı. İşe girmek için bekleyen kalabalığa konuşuyordu.

Şevki, konuşmayı yerelden bir arkadaşın yapmasını istemiş, kulübenin üstüne çıkmak istememişti. Biz Şevki'nin konuşma yapmasında ısrarcı olunca kulübenin üstüne çıkmıştı. Şevki, ele geçirilen listelerden sonra neler yapacağımızı, yapmamız gerekenleri toplanan kalabalığa anlatmıştı.

İlk heyetimiz yerini, seçeceğimiz bir komiteye bırakacaktı. Onun için hemen bir komite oluşturacaktık. Bu komite, işçi alımı konusunda, Müdür'e görüşlerimizi bildirecek ve işçi alımını sonuna kadar takip edecek bir komite olacaktı. Nasıl işçi alınması gerektiğini de konuşmuştuk. Komiteyi oluşturmadan önce bazı kararlar aldık. Aldığımız kararların bellibaşlıları:

"İşçi alımı, kurayla olacak. Kuraya, öncelik olarak işe ihtiyacı olan, işe girdikten sonra çalışacak, elleri nasırlı insanlar kaydolacak."

"Kuralar çekildikten sonra onaylanan listelerden birkaç örnek alınacak" şeklinde olan kararlardı.

Şevki, orada toplananlara alınan kararları anlattı. "Hiçbir hak kendiliğinden verilmeyeceğini, haklar ancak mücadele edilerek kazanılacağını" söyleyip kulübenin üstünden indi.

Müdürün odasından aldığımız listeleri yırttıktan sonra, hiç zaman yitirmeden komiteyi oluşturduk. İşsizlerden birkaç kişinin arasına bir iki devrimciyi daha ekledik. Beş altı kişiden oluşan komiteyi isim isim belirledik. Komitede Şevki'nin de olmasında ısrar etsek de, Şevki, geçerli nedenler ileri sürerek komitede görev almak istemedi ve almadı.

Biz, dışarıda işe girmek için toplananlarla birlikte, sloganlar atıp mücadele komitemizi oluştururken, torpil yapmak için fabrikaya gelenler, zarflarını yitirmiş, müdürün odasında deri koltuklar arasında kaybolmuşlardı. Henüz dışarıdaki

durumun farkında değillerdi. Korunaklı camların arkasından, kulaklarına gelen sesler, sanki onları hiç ilgilendirmiyordu. Zarflar yırtılmış olsa da yeniden yapar, müdüre verebilirlerdi. Başlarına geleceklerden habersiz, dışarıda toplanan kalabalığa:

"Zavallılar" der gibi alaycı bir şekilde başlarını camlardan uzatıp, uzatıp bakıyorlardı.

Bu kez pek zavallı değillerdi, onlara önderlik eden, yol gösteren devrimciler vardı.

Komitemizi oluşturmuştuk. Aldığımız kararları ve işçi alımı konusundaki düşünce ve önerilerimizi iletmek için bir kez daha Fabrika Müdürü'nün odasına girip görüşecektik. Komite bu işleri yaparken devrimciler de kendi aralarında görev bölüşümü yapmayı ihmal etmemişti. Karşılaşılabilecek herhangi bir durum karşısında alınacak tavır, bu görev bölüşümü yaptığımız arkadaşların sorumluluğundaydı. Bu görev paylaşımını Dayı organize ediyordu.

"İşçi Alım Komitesi" bir kez daha müdürün odasına girmek isteyince, önce fabrika bekçileri, sonra da diğer güvenlik güçleri engellemeye çalıştı. Bunun üzerine, diğer görevli arkadaşlar devreye girerek sorunu, kararlı bir duruş ve direnmeyle çözdü. "İşçi Komitesi" bir iki kişi eksiltilerek odaya girdi.

Fabrika müdürü:

"Bu emrivaki bir iştir. Sizin yaptığınız yasal değildir. Böyle bir işçi alımını bana kabul ettiremezsiniz" diyerek, bütün önerilerimizi geri çevirdi. Müdür'ün, heyetimize yaptığı itiraza:

"Bizim işe girebilmek için kendi aramızda heyet seçmemiz yasal değil, sizin önceden listeler hazırlayarak, torpillileri işe almanız yasal öyle mi? Bu işin, bugün görünürdeki en adaletli yolu, ihtiyacı olanlar arasında kura çekmektir. Biz sizin tarafınızdan da bir iki kişiyi bu komiteye vermenizi istiyoruz" önerisini getirdik.

Örgütlü ve kararlı halkın karşısında yapacakları bir şeyin olmadığını anlamışlardı. Polis çağırmışlar, jandarma çağırmışlar ama onların dediği gibi kanunsuz bir iş yapılmadığı için onlar da kalabalığı dağıtmakta fazla ısrarcı olmamışlardı! Gerçi, önce toplanan kalabalığı dağıtmak için küçük bir hareketlenmeleri olmuştu. Ancak jandarma komutanı ve polis komiseri ile konuşarak, sorunun çözümünü sağlamıştık.

"Bu kalabalık dediğiniz insanlar işe girmek için çağırılan insanlardır. Ortada bir usulsüzlük var ve bu insanlar ona müdahale ediyorlar. Siz de madem geldiniz bu insanların başına bir iş gelmemesi için önleminizi alın" dedik.

Biraz direniş, biraz tartışma sonucu:

"Peki, taşkınlık yapmayın" diyerek kenara çekildiler. Çekildikleri kenardan, taşkınlık yapacakları gözetlemeye başladılar!

Yapılan pazarlıklardan sonra önerilerimizi kabul ettirmiştik. İşveren temsilcisinin de bulunduğu "İşçi Alım Komitesi"ni oluşturmuştuk. İşe girmek isteyenler kura ile işe alınacaktı. İşe girmesi mutlak gerekli, gerçekten ihtiyacı olanlar öncelikli olarak kuraya tabi olacaktı. Hâli vakti yerinde olanların, işe ihtiyacı olmayanların kura torbasına isimleri yazılmayacak, onlara da nedenleri anlatılacaktı. Zaten onlar torpil yaptırdığı kişiler tarafından "başka yerlerde de işe sokulabilirdi".

Bunları yaptıktan sonra, işe girmek isteyenlerin isimleri yazıldı. Herkesin gözü önünde torbaya dolduruldu. Kura çekimleri yapılmaya başlandı. İsmi okunanlar havalara uçarcasına seviniyor, yanında yakınında bulunan devrimcilere sarılıyordu. Kura çekim işlemi bitti. Fabrikaya alınacak işçi sayısına ulaşılınca, torbayı kapattık. Kurada ismi çıkmayanlar, biraz hüzün olsa da devrimcilerin yaptığı işten mutluluk duyduklarını da gizlemiyorlardı.

Kura sonucu oluşan "işe girenlerin" listesini Fabrika Müdürü'ne de onaylattık. Bir nüshasını almayı da ihmal etmedik. Şevki, bir konuşma daha yaptı. Konuşmasında:

"Bu kura yöntemi aslında bizim, yani devrimcilerin pek onayladığımız bir yöntem değil. Ancak, bu koşullarda bu yöntemden başka da yapabileceğimiz bir şey yoktur. Önemli olan örgütlülüktür. Örgütlü direnişimiz sayesinde, az da olsa kendi kaderimizi belirleme hakkını aldık" dedi.

Plansız, programsız olsa da, ani gelişen durum karşısında doğru tavır almış, işçi alımlarında yapılan usulsüzlüklere müdahale etmiştik.

Ellerindeki listelerle fabrikaya "torpil" yapmak için gelenler, devrimcilerin adil olarak yaptıklarını ve her olumsuzluğa karşı kararlı olarak direniş gösterdiklerini görünce, bir an

önce fabrikadan çıkmak istiyorlardı. Kurada kazananların listesinin bir nüshasını almıştık. Biz de yavaş yavaş dağılmak üzereydik. Torpilciler fabrikanın kapısından çıkarken sesler yükselmeye başladı. "Yuh, yuh" diye bağıranların sesi Katori dağından duyuluyordu. Torpilciler, sloganların ve yuhalamalar arasında fabrikadan çıktılar. Protesto sloganları eşliğinde, yuhalayarak Pazar'a kadar kovaladık. Önümüzden koşarak giden AP İlçe Başkanı, Pazar'da bulunan yazıhanesine, kan ter içerisinde girerek yazıhanenin bütün perdelerini kapattı. Onlar kendi mekânlarına, biz de kendi mekânımıza çekildik.

Kura ile alınan işçilerin listesi elimizdeydi ama fabrikaya listenin dışında da girenler olmuştu. İmzalı listede ismi olan bazılarına ise işbaşı yaptırılmamıştı. Kurada ismi çıkan birkaç kişi ise, yerlerini para karşılığı başkalarına satma alçaklığını göstermişti. İşe girmek için didinen bu insanların, işe girdikten sonra yaptıkları ahlaksızlığa çok şaşırmış, yapacak bir şey de bulamamıştık.

İşçi alımının üzerinden birkaç gün geçmişti. Vatandaşlardan biri derneğe gelmiş, kurada kazandığı hâlde işbaşı yaptırılmadığını söylemişti. Yaptığımız araştırmada, bu vatandaşın, öyle çok mağdur, aynı zamanda masum biri olmadığını öğrenmiştik. Fabrika önündeki eylemde, kenarda duranlardan biriydi. Hem torpilli listeye bir biçimde adını yazdırmış, hem de kura torbasına girmişti. Tesadüf ki torbadan ismi çıkmıştı. Ancak yine de aralarında bu vatandaşın da olduğu birkaç kişi işe girememişti.

Bazen, böylesi durumlar karşısında kişiye göre tavır aldığımız da oluyordu. Sorununa sahip çıkmayan, sorunlarının çözümünü başkalarına havale edenler bizim için makbul insanlar değildi. Onun için, bu şikâyetle derneğe gelen vatandaşla fazla ilgilenmemiştik. Köylü kurnazlığı yapan bu vatandaşa:

"Her şeyi devrimcilerden beklememelisin. Eğer hakkının yendiğine inanıyorsan ne pahasına olursa olsun itiraz edeceksin. Haksızlığının giderilmesi için mücadele edeceksin" diyerek yüz vermemiştik.

Siyasi etkileri oldukça tartışılan bu eylemimiz, dilden dile dolaşarak komşu il ve ilçelerde de konuşulmaya, bazı ilçelerde ise konuşmakla kalmayıp; hayata geçirilmeye başlanmıştı.

Dev-Genç kimdir hikâyesi başka birkaç kitapta da dile getirilmiş bir hikâyedir. Özü aynıdır, anlatanları farklıdır. Olayın muhatabı ben olunca mecburen anlatacağım, siz okurlar da katlanmak zorunda kalacaksınız. "Dev-Genç kim?" hikâyesini okumayanlar ilerleyen sayfalarda çok heyecanlı bölümleri kaçıracaklarını peşinen haber vereyim.

Öykünün geçtiği yıllarda, tüccar ve esnaflar malları gizleyerek suni yokluk yaratıyor, sonra da piyasada bulunmayan malları karaborsada satıyordu. Gizlenen mallara ihtiyacı olan halkın zaaflarından yararlanarak mallarını pahalı satmanın yollarını buluyorlardı. Bir çuval un alana, daha önce yok dedikleri şekeri el altından mevcut fiyatından daha pahalı olarak satıyorlardı. Halkın temel tüketim mallarının hepsi neredeyse karaborsada satılıyordu. Gazyağından sigaraya, şekerden sıvıyağa, demirden çimentoya kadar her şeyi karaborsaya düşürmüşlerdi. İhtiyaçlarını karşılamak için dükkânlara giden halk, çaresiz olarak geri dönüyorlardı.

Bu can sıkıcı ve haksız kazanç sağlamak için, halkı zor durumda bırakan karaborsacılığa karşı, devrimciler olarak tavır almış, karaborsayla mücadele programları yapmıştık.

Karaborsa ile yaptığımız mücadele, sokaklarda çeşitli sembolik öykülerle anlatılıyordu. Bu öykülerle devrimcilere övgüler yapılıyordu. Bu öykülerden biri de yaşlı bir teyzenin hikâyesiydi.

Kışlık kumanyasını almak için dağ köylerinin birinden çarşıya gelen yaşlı bir teyze, ne şeker, ne un, ne de yağ alabilmiş. Çaresiz sağa sola dert yanmaya başlamış. Yaşlı teyzeyi dinleyenlerden biri, teyzeye derneğin yerini tarif ederek:

"Teyze, senin derdinin çaresini ancak Dev-Genç bulur. Sen Dev-Genç'e git" diyerek derneğin adresini göstermiş.

Dernek binasında birkaç arkadaşla birlikte oturuyorduk. Kambur belini doğrultmakta zorlanan yaşlı bir teyze derneğe geldi. Belli ki binanın dar ve dik merdivenleri yormuştu. Tıknefes derneğin kapısında bir süre dikilip, nefeslendi. Peştamalının bir ucunu eteğinin içine iliştirmişti. Elinde, baston olarak kullandığı eğri büğrü bir sopa vardı. Başında, bütün vücudunu sarmış bir atkı vardı. Kambur belinde

semer gibi duran atkının altında, iyice küçük bir çocuk gibi görünüyordu.

Nefesini topladıktan sonra, derneğin ortasına geldi. Doğrulabildiği kadar doğrularak Sağa sola, orada oturanların suratlarına bakmaya başladı. Aradığını bulamadığını düşünmüş olacak ki, orada bulunanlara:

"Dev-Genç burada mı oğul?" dedi.

Dev-Genç burada mı sözünü orada bulunan herkes önce, "Dev-Genç burası mı?" diye anlamıştı. Anadili Lazca olduğu için, telaffuz edememiş olabileceğini düşünmüştü.

"Burası teyze. Gel otur. Ne istiyorsun. Kimi arıyorsun?" dedik.

"Dev-Genç'e baktım oğul" dedi tekrar.

Teyzemiz gerçekten dev gibi birini arıyormuş! Sorusu doğuymuş. Teyzenin dev genci aradığını öğrenen arkadaşlardan yanlış anımsamıyorsam İbrahim Birben gülerek beni gösterip:

"Aha teyze, dev genç orada oturuyor" dedi.

Teyze, durduğu yerden bir bana, bir İbrahim'e baktı. Hâlâ oturmamış ayakta duruyordu. Ayağa kalktım. Teyze'nin yanına gittim. Bir sandalye çektim ayağının yanına:

"Otur teyze" dedim.

Teyze oturmuştu ama gözü hep bendeydi. Tepeden tırnağa beni süzüyordu. Bir şey söyleyecek ama söylemekte tereddüt ediyordu. Tereddüt etmekte haklıydı. Kendisine edilen tarife uymayan adam, derdine nasıl çare olacaktı!

Teyze, beni epey süzdükten sonra, tatlı Lazca şivesi ve anacan bir masumiyet ifadesiyle:

"Benle dalga geçmeyin yavrum. Ben Dev-Genç'i arıyorum. Bu çocuğun neresi Dev-Genç" dedi.

O zaman, Dev-Genç başkanı bendim. Zayıf, çelimsiz öyle dev boylu olmayan biriydim! Benim bu durumuma teyzemiz Dev-Gençliği yakıştıramamıştı anlaşılan!

Teyzeyi fazla uğraştırmadan derdini öğrendik. Kışlık alacağını almak için gelmiş çarşıya. Köyü de yukarı köylerden biriymiş. Karda kışta bir daha gelemezmiş. Uncular, bir çuval un alırsan yağ da veririz. Yağ da alırsan biraz da şeker verebiliriz diyorlarmış.

Teyzenin derdine çare olmak için, birlikte mağazaya gittik. Teyzenin yanında devrimcileri gören mağazanın sahibi,

önce biraz nazlansa da, sonra hiç itiraz etmeden, teyzemizin eksiklerini karşıladı. Teyzenin eksikleri karşılandıktan sonra ben mağazadan ayrılmıştım.

Orada bulunan arkadaşlar, teyzenin aldıklarını bir cipe doldurmuşlar. Cipe konan kumanyalar, teyzenin almak istediğinden farklıymış zira tüccar satmak istediklerini de arabaya taşıtmış. Teyzenin aldığı kumanyayı hesaplamışlar. Hesapladıkları parayı teyzeden alıp, arabayı göndermişler.

Teyzeden parayı alan Okan, parayı tüccara vermiş. Ancak tüccar paranın eksik olduğunu, malların tutarının daha fazla olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Okan:

"Ahmet Dayı, biz senden onları istemedik ki. Onları sen verdin" diyerek, tüccarın karaborsa mantığı ile satmaya çalıştığı malların parasını vermemiş. Haksız olan, bir yerde suç işleyen tüccar, sesini çıkarmadan verilene razı olmuş!

Bu olay ilçede dilden dile yayılmıştı. Darda kalan vatandaşlar, derneğe geliyor sorunlarını aktarıyorlardı. Biz de elimizden geldiğini yapıyor vatandaşların sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyorduk. Karaborsayla mücadelede, dedektif gibi çalışıyorduk. Stokçuları takip ediyor, bu takipler sonucu depolarının yerlerini öğreniyorduk. Demirden çimentoya kadar karaborsada olan her şeyi stoklarda tespit ediyor açığa çıkarıyorduk. Kasabadaki, karaborsa ve stokçu tüccarların korkulu rüyası olmuştuk. Karaborsacı tüccarların stoklarından sadece halk değil, küçük esnafta yakınıyordu. Karaborsayla mücadelemizde en çok konuşulanlardan biri de demir ve çimento depolarına yaptığımız baskınlardı.

Devrimciler, stokçuları, karaborsacıları takip ederken stokçular da mallarını gizlemenin yol ve yöntemlerini geliştiriyorlardı.

Birkaç arkadaş bir gece dolaşıyorlarmış. Pazar Ortaokulu'nun altındaki boş bir arazide, bir kamyondan demir indirildiğini görmüşler. Merak etmişler. Kamyonu izlemeye başlamışlar. Boşaltılan demirlerin üzerine naylon serip üstünü toprakla örttüklerini görmüşler. Bir yanda, başlarını sokabilmek için ev yaptırmaya uğraşanlar bir diğer yanda, demiri toprağa gömen vurguncu tüccarlar!

Toprağa gömülen demirlerin görüldüğü günün üzerinden fazla bir gün geçmemişti, dernekte oturuyorduk. Handağı

köyünden bir vatandaş derneğe geldi. Ev yaptırmaya çalışıyormuş. Bir ton kadar demire ihtiyacı varmış ama bir türlü bulamadığı için inşaatı yarım kalmış.

Demirin yerini ve kime ait olduğunu biliyorduk. Vatandaşın sorununu çözmek için, tüccarın yanına gittik. Önce itiraz etti. "Çok zamandır fabrikalardan demir çekemiyoruz" dedi. Yemin billah demiri olmadığını söyledi. Demirlerin gömüldüğü yeri gören arkadaş:

"Ben yerini biliyorum. Niye yemin edip yalan söylüyorsun" deyince, adamın rengi bembeyaz oldu.

Demiri bulmuştuk. Ama tüccar kıvırtmaya başlamıştı. "Kendi inşaatı için gelecek bir kamyon demir varmış, belki o gelmişmiş. İşçiler de, yanlış anlaşılmasın diye gömmüşlermiş." Adamın yüzsüzlüğü karşısında yine sabırlı davranıyor, adamı dinliyorduk. Sözünü bitirdikten sonra:

"Sen kendi inşaatına bir kamyon demir daha getir. Şimdi bu demirleri ihtiyaç sahiplerine dağıtacağız" dedik.

Recep'in doç marka bir kamyoneti vardı. Köylere nakliye işlerinde çalışıyordu. Dadivatlı (Handağı) hemşerimiz Yaşar'ın demirlerini Recep'in pikabına yükleyip gönderdik. Sadece Yaşar'ın değil, demire ihtiyacı olan başka birçok hemşerimizin de sorununu çözmüştük.

Karaborsa ile mücadelemizi kavrayan tüccar, geri adım atmış depolama, mal gizleme işinden vazgeçmişti ya da fabrikalardan mal almamaya başlamıştı. Her durumda halk bir kıtlıkla karşı karşıya kalmıştı.

Bizim bölgede, karaborsayla mücadelemizde, stokları ortaya çıkarmıştık ama "halk adına el koymamıştık". Ele geçirdiğimiz malları ihtiyaç sahiplerine, normal piyasa fiyatından dağıtmıştık. Esnafın parasını da olası olumsuzlukları önlemek için esnafa teslim etmiştik. Bir yerde, biz halk adına bir düzensizliğe, halkın mağduriyetine ve haksız kazanca müdahale etmiştik. Bu nedenle, yüzümüze karşı bir şey diyemeyen karaborsacılar şikâyet etmekten de geri kalmıyorlardı.

Bir gün, şikâyet üzerine karakola çağırılmıştım. Karakolda Komiser'in yanında Kaymakam oturuyordu. Anlaşılan mevzu derindi. Karakolda Kaymakam'ın olması durumun önemini artıyordu. İçeri girdiğim gibi Komiser:

"Hakkınızda şikâyet var. Esnafın mallarını gaspediyormuşsunuz" dedi.

Bunun üzerine:

"Biz kimsenin malını gaspetmiyoruz. Aksine polis ve savcıların yapması gerekenleri yapıyoruz. Biz, ihtiyacımız olan ve haksız yere gizlenen malları esnaftan değeri karşılığı alıyoruz. Yaptığımız fazla bir iş olarak, bu malları tüm ihtiyaç sahiplerine duyurmak ve kargaşaya meydan vermeden dağıtmaktır" dedim.

Komiserle diyaloglarımızı dinleyen Kaymakam:

"Çok iyi yapıyorsunuz. Devlet işini yapmazsa örgütlü vatandaş yapar" diyerek söze girdi. Kaymakam'ın bu çıkışından sonra, Komiser:

"Şikâyetçi de zaten şikâyetini geri almış!" diyerek başka bir şey sormadan:

"Gidebilirsin" diyerek beni karakoldan gönderdi.

Yaptığımız her eylem ve etkinlik karşısında kendimizi, halka hesap vermek, yaptıklarımızı açıklamak zorunda hissediyorduk. Planlı olarak yapacaklarımızın nedenlerini, kimlere karşı ne için yapacağımızı önceden yaptığımız çalışmalarla halka duyuruyorduk. Ani gelişen olaylarda ise halk ne yaptığımızı, niçin yaptığımızı görüyor kendisi değerlendiriyordu. Halk tarafından kavranmayan, eleştirilen eylem ve etkinliklerimiz ise bir biçimde halka anlatılıyor, onların güvenini kazanıyorduk. Elbette bazı eylemler, kim tarafından yapıldığı bilinmese de alkış alıyordu!

Devrimci Yol hareketinin dışında, bölgede hiçbir örgütlülüğü olmayan bazı sol siyasi hareketlerin mensupları, "Kurtarılmış Bölge" olarak nitelendirilen Pazar'da askerî eylemler yaptıkları da oluyordu. Yapılan eylemlerin propagandasını ne eylemin kendisi yapıyor, ne de bir örgüt eylemleri sahiplenip bir açıklama yapıyordu. Diğer örgütler, siyasi hareketler tarafından illegal kadro eylemleri olarak yapıldığı sanılan bu tip eylemlerin ceremesi de bize kalıyordu.

Bir sabah Pazar'a gelenler, anacadde üzerindeki banka şubelerine bombalı saldırılar yapıldığını görmüşlerdi. Pazar'da Devrimci Yol'dan başka hareket olmadığını düşünen polis, soruşturmasını bizim arkadaşlar üzerinde yoğunlaştırmıştı. Ancak, soruşturmadan bir sonuç çıkmamıştı.

Soruşturmadan sonuç çıkmamasının nedeni, ifadeye çağırılan şüphelilerin o gece şehirde olmadıklarını kanıtlamalarıydı. Ancak, bombalar fazla hasar açmadığı için soruşturmayı yürüten polis tutuklama yönüne gitmemişti. Eğer o eylemlerde kayıplar can ve mal şeklinde olsaydı, ifadeye çağırılan devrimciler aylarca tutuklu kalabilirlerdi. Bu da bölgedeki çalışmayı olumsuz etkileyebilirdi.

Bombalama eylemlerini biz yapmamıştık ama kimlerin, hangi siyasi anlayış mensuplarının yapabileceğini tahmin ediyorduk. Elbette bu arkadaşlarla konuyu konuştuk. Eleştirdik. Daha dikkatli olmaları konusunda uyardık.

Sınıflar savaşında saflar belirginleşmeye başladığı zaman, egemenler her türlü saldırılarını yoğunlaştırırlar. Emekçi halk sınıfının muhalefet hareketini bastırmak için Her türlü saldırılarını yoğunlaştırırlar. Sınıf örgütlülüğünün ve sözcülerinin hareket alanını daraltmaya çalışırlar. Silahlı saldırılarla fiilî olarak ortadan kaldırmak faşizmin temel karakteri olsa da, bu uygulamaya fırsat bulamadıkları yerlerde yalan, iftira gibi başka yöntemlerini devreye sokarlar. Bizim bölgede de bunları fazlasıyla yaşıyorduk.

Dernek binasının sahibi, Hacı Dayı'yı kışkırtarak, faaliyetlerimizi yürüttüğümüz dernek binasını boşalttırmak istiyorlardı. Hacı Dayı'yı kışkırtmakla kalmayıp, gittiğimiz kahvehanelerin ve çay ocaklarının sahiplerini de tehdit ediyorlardı. Özellikle bazı devrimcilerin isimlerini vererek, onları mekânlarına almamalarını istiyorlardı.

Devrimciler olarak, dernek binasında fazla oturmaz, bunun yerine şehirdeki çeşitli çay ocaklarında, kahvehanelerde otururduk. Bunlardan biri de Ziya Dayı'nın kahvehanesiydi.

Ziya Dayı'nın kahvehanesi Pazar'ın çıkışında, köprü ayağında bulunmaktaydı. Direkler üzerine oturtulmuş tek katlı bir yapıydı. Bu kahvehane de, konumu gereği sıklıkla oturduğumuz yerlerden biriydi.

Bir gün Dayı ile birlikte oturuyorduk, Ziya Dayı yanımıza gelerek:

"Polisler sizi kahveye almamamı söyledi. Alırsan başına gelecekleri düşün dediler. Şaşırdım evlat" dedi.

Ziya Dayı, CHP'ye oy veren biriydi. Devrimcileri de çok seviyordu. Gençliğinde biraz da dik kafalı biriymiş. O nedenle başından epey işler geçmiş. Cezaevlerinde kalmış. Bir iş sahibi olamamış o güne kadar. Çeşitli kahvehanelerde garsonluk ve ocakçılık yapmış. Gençliğinin aksine şimdi oldukça uysal, işinde aşında bir hâli vardı. Gezmiş görmüşlüğü ve yaşamışlığı ile "Öyle kolay pabuç bırakacak adam"a benzemiyordu. Boyu kısaydı ama sinirlenince Pazar'ı başına toplayacak sesi vardı. Devrimcileri kahvehanene almayacaksın diye tehdit eden polislere:

"Müşterilerime siz ne karışıyorsunuz. Ne bok yiyecekseniz yiyin ulan" demiş.

Keşke de demeseymiş! Tehdit edenler boş durmamış, kahvehaneyi bombalamışlardı.

O sabah yine her zamanki gibi köyden inen ilk arabayla şehre inmiştim. Arabayla köprüden geçerken, kahvehanenin önünde birkaç kişi toplanmıştı. Arabadan indim. Ziya Dayı'nın kahvehanesinde çay içmek için kahvehaneye gittim. Ardeşen tarafından gelenler sabah çayını, ya Yoğurtçu Kadir'in ya da, Ziya Dayı'nın kahvehanesinde içerdik. Ziya Dayı güzel çay demlerdi. Bir iki bardak içerdik, Ziya Dayı'nın demlediği çaydan. Kahvehaneye gittiğimde, kahvehanenin camlarının kırılmış olduğunu gördüm. Ziya Dayı, elini başının arasına almış bir kenarda oturuyordu. Yanına gittim. Anlamıştım ne olduğunu. Ziya Dayı'yı düşüncelerinden kurtarmak için yine sordum:

"Hayırdır Ziya Dayı. Ne oldu kahvehaneye. Kim yaptı bu alçaklığı" dedim. Ziya Dayı yüzüme bakıp:

"Kim yaptığını sen da iyi biliyorsun ben da Mustafa yeğenim" dedi.

Gece, Ziya Dayı'nın kahvehanesi bombalanmıştı. Görenler, polis arabası geçtikten birkaç dakika sonra bombanın patladığını söylemişlerdi. Zaten eğreti olan bina epey hasar görmüştü. Ziya Dayı, uğradığı zararı tek başına karşılayacak ekonomik duruma sahip değildi. Birkaç bardak çayla ancak günlük geçimini sağlayacak parayı kazanabiliyordu. Mekânın bizim için de önemi vardı. Bazı esnaflardan yardım

toplayarak Ziya Dayı'ya verdik. Bir iki gün içerisinde yeniden kahvehaneyi faaliyete geçiren Ziya Dayı:

"Ben polislere boşuna kafa tutmadığımı biliyordum" dedi.

Ziya Dayı, bizim de katkılarımızla, kahvehanesini tekrar çalışır duruma getirdi. Biz de, Ziya Dayı'nın kahvehanesinde oturmayı sürdürdük.

Faşistler, parti tabelalarını söküp şehirden çekilmişlerdi ama tam da Dev-Genç'in karşısındaki binada, Ülkü Ocağı tabelası duruyordu. Hatta zaman zaman binada birilerinin göründüğü söyleniyordu. Ülkü Ocağı'nda bir araya gelmediklerinden emindik. Çünkü faşistleri şehirde görmüyorduk. Ancak, köylerinde bir araya geldikleri haberlerini alıyorduk. Derneğin balkonunda oturduğumuz zaman, tam karşımızda duran tabela sinirlerimizi bozuyordu.

Tabelayı indirmek ya da boyamak gerektiğini konuştuk. Tabelanın çok yakınından, elektrik telleri geçiyordu. İndirmek zor olabilirdi. Bunun için yumurtayla boyama fikrini ileri sürdü bir arkadaş. Yumurtayla boyama işini ilk defa duymuştum. Fikri ortaya atan arkadaşa:

"Yumurtayla boyama işi nasıl olacak" diye sordum.

Arkadaş anlatmaya başladı:

"Yumurtanın üst tarafından bir delik açacağız. İçini boşaltacağız. Boşalan yumurtalara boyaları dolduracak, deliği bantla kapatacağız. Sonra tabelaya doğru fırlatacağız. Kırılan yumurtaların içerisindeki boya tabelayı boyayacak. Böylece elektrik tellerine takılmadan işi bitireceğiz" dedi.

Tabelanın boyanması gerektiğine karar vermiştik ama ne zaman yapacağımızı belirtmemiştik. Bir gece Dayı, Mahmut ve bir iki arkadaş, tabelayı boyamak için harekete geçmişler. Boyama işlerinde usta olan Mahmut, tabelanın olduğu yere çıkmış. Tabelanın bir kısmını boyamış. Ancak, yakından geçen elektrik tellerine dokunmuş. Tellere dokunmasıyla birlikte, cereyan çarpmış ve tabelanın olduğu yerden aşağı düşmüş. Vücudunda ciddi yaralanma ve yanıklar oluşmuş. Arkadaşlar, yaralanan Mahmut'u acil olarak Rize Devlet Hastanesi'ne götürmüşler. Tedavisi için hastaneye yatırmışlar.

Ertesi gün, tabelanın boyandığını gören birileri, Ülkü Ocağı başkanına haber ulaştırmış. Ülkü Ocağı başkanı birkaç faşistle birlikte, derneklerine gelmişler, Boyanan tabelayı indirmek istemişler. Tabelayı indirmeye çalışan faşistlerden biri, Mahmut gibi cereyana kapılmış ve o da aşağı düşüp ağır yaralanmış. Faşistler, apar topar onu da Rize Devlet Hastanesi'ne götürmüşler. Hastane önünde, Mahmut'u bekleyen devrimcilerle, faşistler arasında küçük bir sürtüşme olsa da herkes yaralısıyla uğraşmaktan kavgayı büyütememişler! Mahmut arkadaş yaralı olarak kurtulmuş, faşist ise kurtarılamamış ve ölmüştü.

O gün her zamankinden farklı olarak şehre geç inmiştim. Gece olanlardan hiç haberim yoktu. Şehirde bir gariplik vardı. Adım başı rastlanan devrimcilerden, sempatizan arkadaşlardan neredeyse sokakta kimseler yoktu. Köprübaşı'nda karşılaştığım bizim köylü gençlerden birini gördüm. Şehirde sezinlediğim garipliğin nedenini öğrenmeye çalıştım. Biz konuşurken bir iki sempatizan arkadaş daha yanımıza geldi. Sohbet ettiğim arkadaşların, faşistin öldüğünden haberleri vardı fakat Mahmut'un yaralı olduğundan haberleri yoktu. Benim ise bu olayların hiçbirinden haberim yoktu. Tabelayı indirmeye karar vermiştik ama zamanını belirlememiştik.

Faşist öldüğü için, arkadaşlarımız sokaklardan çekilmişlerdi! Sokakta olanlar da, ya kenarda köşede küçük gruplar hâlinde bekliyor ya da suçlular gibi duvar diplerinden yürüyorlardı.

Köprübaşı'ndan derneğe doğru yürümeye başladım. Caddede rastladığım birkaç kişi, derneğin altında faşistlerin toplanmış olduğunu söylediler. Bazı arkadaşlar "Derneğe bugün gitmesen iyi olur" dediler. Bu söz sinirlerime dokunmuştu. "Sokakları faşistlere mi teslim edelim?" diyerek derneğe doğru yürümeye başladım.

Sokakta, özellikle Ülkü Ocağı'nın altında ve Dev-Genç lokalinin civarında faşistler, birer ikişerli gruplar hâlinde dolaşıyorlardı.

Kavgalarda birlikte olduğumuz, birlikte faşistlere karşı dövüştüğümüz bazı arkadaşlarla da karşılaştım sokakta. Onlara:

"Hadi arkadaşlar, derneğe gidelim" dedim.

Onlar da:

"Bugün gitmeyelim. Dernek kapalı kalsın. Adam ölmüş" dediler.

"Ne yani arkadaşlar, faşiste yas mı tutalım şimdi" dedim.

Çok sinirlenmiştim. Öfkeli bir şekilde derneğe doğru yürümeye başladım. Dernek binasına kadar geldim. Binanın alt katındaki kahvehanenin önünde Bekçi Muzaffer Kestioğlu ile Polis Muharrem'i beklerken gördüm. Muzaffer:

"Buralardan uzaklaş. Faşistler, derneğe girmeye çalışıyor. Onları dernekten uzak tutmak için çok uğraştık" dediler.

Muzaffer'e:

"Sen ne diyorsun Muzaffer, bugün buradan çekilirsek bir daha buralara gelemeyebileceğimizi bilmiyor musun?" dedim.

Muzaffer ile binanın merdiven boşluğunda ayaküstü sohbete başladık. Faşistler, Ülkü Ocağı'nın altında toplanmışlardı. Hem sohbet ediyor hem de faşistlere bakıyordum. Öyle çok kalabalık değillerdi ama toplanmışlardı. Muzaffer ile yaptığımız sohbette, Muzaffer, o saate kadar olanları anlatmaya başladı:

"Faşistin yaralandığını duyan arkadaşları, Pazar'a gelmişler. Ülkü Ocağı'nda toplanmışlar. Ölüm haberi gelince de sloganlar atarak derneğe doğru saldırıya geçmişler. Faşistlerin derneğe saldırdığını gören Muzaffer ile birlikte polis memuru Muharrem saldırganlara karşı tavır almış. Saldırıyı önlemişler. Sanki Pazar Karakolu'nun bir bekçisi ve bir polisi vardı. Binaya saldırı oluyor, bir bekçi ile birlikte bir polis saldırıyı önlüyor." Muzaffer faşistlere yaptığını anlatırken gülüyordu.

Muzaffer, Kemal Kestioğlu'nun ağabeyi idi. Devrimcilerin dostuydu. Evini devrimcilerle çok rahatça paylaşan, devrimcilerin çalışmalarına yardımcı olan demokrat bir emniyet emekçisiydi. Polis Muharrem'i Muzaffer sayesinde tanıyorduk. Muzaffer, Muharrem'in Pol-Der'li[2] olduğunu söylemişti

Biri polis memuru biri bekçi olmak üzere iki emniyet mensubu gönüllü olarak derneğin savunmasını üstlenmişlerdi. Polis Muharrem ile Bekçi Muzaffer ilk saldırıları önlemişlerdi ama faşistler henüz dağılmamıştı. Her an yeniden saldırabi-

2. Pol-Der: '70'li yıllarda devrimci demokrat Emniyet mensuplarının örgütlendiği bir dernekti.

leceklerini düşündükleri için evlerine gitmemişlerdi. Olası saldırıyı engellemek için Dev-Genç'in altında bekliyorlarmış.

Muzafferin "bugün derneğe çıkmasan iyi olur" sözünü dinlemedim. Dernek binasına çıktım. Çayı demledim. Biraz tedirgin olarak arkadaşları beklemeye başladım. Sokakta gördüğüm bazı arkadaşlarla yaptığım konuşmalardan, bugün derneğe pek gelen olmayacağını tahmin ediyordum ama yine de çayı demlemiştim. Gelen olursa ikram edebilecektim.

Derneğin açık olduğunu belli etmek için, pencerelerden sadece birisini açtım. Ara sıra balkona çıkıyor, balkondan sokağa bakıyordum. Faşistler Ülkü Ocağı'nın altında bekliyorlardı. Bazı arkadaşların, uzaktan dernek tarafına doğru geldiğini görüyor seviniyordum. Gelenler derneğe uğramadan geçip gidiyorlardı. İyice huzursuz olmaya, moralim bozulmaya başlamıştı.

Derneğe çıkmakla yanlış mı yapmıştım acaba diye kendimi sorguluyordum. Dışarıda faşistler gruplar hâlinde toplanmışlardı ve ben dernekte yalnızdım. Tek güvencem, eğer hâlâ orada iseler, Muzaffer ile Muharrem'in aşağıdaki kahvede oturuyor olduklarını bilmemdi.

Ne olursa olsun, bir kez çıktığım dernek binasını hiç terk etme niyetinde değildim. Dışarı çıkmayacaktım. Zaten dışarı çıkmak kurdun ağzına kuzu düşmek olurdu. İşin tuhaf yanı, her zaman yanımda olan Walter'im o gün yanımda yoktu.

Eğer faşistler tarafından derneğe doğru bir saldırı olursa kendimi nasıl savunacağımı düşünmeye başladım. Aklıma, alt kattaki meyhanecinin merdiven boşluğuna koyduğu kasalar geldi. Boş şişelerle dolu birkaç kasayı, derneğin bulunduğu kata taşıdım, merdivenin başında üst üste yığdım. O saatte, dernek binasında tek arkadaşım boş bira şişeleriydi artık. Ayak sesini duyduğum an, bira şişelerini kafalarına fırlatacak, yukarıya çıkmalarını engelleyebildiğim kadar engellemeye çalışacaktım.

Dışarıdaki sesler zaman zaman kesiliyor; sonra yeniden ulumalar başlıyordu. Her uluma ânında ben bir balkona, bir merdiven başına koşuyordum. Bir ara faşistler:

"Kahrolsun komünistler. Pazar komünistlere mezar olacak" diye bağırmaya başladılar. Sesleri merdiven boşluğundan geliyordu. Sesleri duyar duymaz merdivenin başına koştum.

Faşistler binanın kapısına kadar gelmişlerdi. Anlaşılan, binaya girmeye çalışıyorlardı. Faşistlerle Muzaffer'in tartıştığını duyuyordum. Onlar binaya girmek için zorluyor, Muzaffer dağılmaları için onları uyarıyordu, bir ara oldukça yüksek sesle adeta bağırarak:

"Dağılın ulan köpekler. Bir adım daha atarsanız hepinizi vururum" dediğini duydum.

Bu tartışmadan kısa bir süre sonra sesler yeniden kesilmişti. Aradan ne kadar zaman geçtiğini hatırlamıyorum ama bir zaman sonra faşistlerin sesleri yeniden yükselmeye başladı. Sloganlar atıyorlardı. Fazla sürmemişti slogan atmaları. Slogan atmaktan neden vazgeçtiklerini bilmiyordum. Ben içeride merdiven başında olduğum için, epey zamandır balkona çıkmıyor, dışarıda olup bitenleri göremiyordum. Ulumaların ardından oluşan sessizlik faşistlerin cenazelerini alıp gitmelerinden kaynaklı sessizlikmiş meğer. Cenazeleri geldiği zaman son kez sloganlar atmışlar. Cenazeyle birlikte şehirden çekilip gitmişlerdi. Faşistlerin etkisi o kadarmış yani.

Dışarıda faşistlerin sesleri kesilmiş gibiydi ama merdivenlerden yukarıya doğru çıkan bir ayak sesi geliyordu. Hemen merdiven başındaki siperime geçip, elimde iki bira şişesi ile birlikte yerimi aldım.

Gelen Dayı idi. Sırtından genellikle eksik etmediği kahverengi kareli paltosundan tanımıştım. Başını yukarı kaldırmadan yürüdüğü için merdivenin başında dikilen beni henüz görmemişti. Onu görünce çok sevindim, yalnızdım ve dışarıda faşistler toplanmışlardı. Elbette, bir iken iki olmak güzeldi. Hele, Dayı gibi bir devrimci ile birlikte olmak daha da güzeldi.

Henüz beni merdivenin başında beklerken görmediği için şaka yapmaya karar verdim. Elimdeki şişeyi havaya kaldırdım ve "Kim o?" diye bağırdım. Elimde savurmaya hazır vaziyette tuttuğum şişeyi gören Dayı:

"Dur ola, o da nedir elindeki" dedi gülerek.

Ben de gülerek:

"Dışarı çıkabiliyor muyum? Görmedin mi, dışarıda faşistler toplanmış, derneğe saldırmaya çalışıyorlar. Ben de postu bedava deldirmemek için, gelenlerin kafasına şişeleri fırlatacaktım" dedim.

Merdiven başındaki kasaları göstererek: "Cephaneliğim nasıl ama" deyip derneğe geçtik.

Dernekte kısa bir süre oturup, dışarıdaki durumu konuştuk. Bekçi Muzaffer'in anlattıklarını anlattım. Kısa bir değerlendirme yaptık aramızda. Yaptığımız değerlendirmeden sonra:

"Kalk haydi bir dolaşalım" dedi.

"Silahım yok benim. Nereye dolaşıyoruz. Ortamın farkında değilsin herhalde" dedim.

Bu sözümün üzerine, gülerek:

"Parpali de korkmaya başladı demek" dedi.

Birbirimize güvenirdik. Korkmadığımı bilirdi Dayı.

"Yok, ola onlardan bir şey çıkmaz. Merak etme, ben seni korurum. On iki mermim var benim" dedi. Ondörtlüsünde iki mermi eksikmiş.

Yukarı çıkardığım kasalardan ikisini Dayı, birini de ben alıp, aşağı indirdik. Kasaları yerine bırakıp binadan çıktık. Sokaklarda, faşistlerden kimse kalmamıştı. Kimisi cenazelerinin peşinden gitmiş, kimisi de şehri terk edip gitmişlerdi. Köylerine gitmekte geç kalan birkaç faşist kalmıştı. Onlar da sokağa çıktığımızı görünce, kaşla göz arası ortalıklardan yok oldular.

Dernekten çıktıktan sonra önce Nihat'ın çay ocağına gitmiştik. Nihat'ın çay ocağına gittiğimizde ortalıkta olmayışımızın farkında olan Nihat:

"Bu saate kadar neredeydiniz?" demekten kendini alamamıştı.

Demek ki dedikleri gibi "Cesaret kazanmanın yarısıdır"

O güne kadar, hiçbir faaliyetlerine izin vermediğimiz faşistler o gün derneğimize saldırma cüretini göstermişti. Ancak, faşistlerin derneğe saldırmaları bir biçimde engellenmişti.

Sivil faşistlerin saldırı girişiminin üzerinden fazla bir zaman geçmeden bu sefer de resmî faşistler derneğe saldırmış, içeride oturanları tartaklamışlardı.

Polisin derneğe saldırdığı gün, bizim boykot ettiğimiz seçimlerin propagandasını yapmak için ilçeye, MC Hükümeti'nin başı Süleyman Demirel gelmişti. Bazı arka-

daşlar, seçim çalışmaları nedeniyle ilçeye gelen Demirel'i protesto etmek için balkondan ses sistemi ile marşlar çalmaya sloganlar atmaya başlamışlar.

Protesto edilen Başbakan'dı. MC Hükümetleri döneminde; devrimcilere, demokratlara, Alevilere karşı devlet, tam bir kıyım politikası uyguluyordu. En ufak bir muhalefete tahammülü olmayan devlet elbette bunu hoş görmeyecekti.

Balkondan yayın yapmakla yetinmeyen arkadaşlar, Demirel'in konuşma yaptığı meydana giderek Demirel'i protesto etmeyi orada da sürdürmüşler. Ancak kendiliğinden ve bir iki arkadaşın öncülüğünde, çok da örgütlü olmayan bu protesto eylemine polis müdahale etmiş. Bu müdahale sonucu arkadaşlar derneğe sığınmış. Protestocuları kovalayan polis, protesto eylemcilerinin derneğe girdiğini görünce, derneğe gelmiş. Dernekte bulunanlara hakaret ve biraz da şiddet uygulamış.

O gün Pazar'da arkadaşlarla birlikte değildim. Pazar'a geldiğim gün, olayın hikâyesini arkadaşlardan dinlemiştim.

Derneğimize saldırılar yapılmış, arkadaşlarımız tartaklanmış ama çalışmalarımız hiç aksamamış, faşist saldırılar mücadele azmimizi kıramamıştı. Aynı kararlılıkla, faşizme ve emperyalizme karşı mücadelemizi sürdürüyorduk. Ülke gündeminde olan gelişmeler karşısında örgütlenme faaliyetlerimize devam ediyorduk. Genel sorunların yanında bölgesel sorunlara dair de programlarımız vardı ve onları da hayata geçiriyorduk. Propaganda ve etkinliklerle çalışmalarımız sürüyordu. Afiş asma, yazı yazma, kahve ve salon toplantıları yapma, korsan gösterilerde bulunma propaganda tekniklerimizdendi.

Gündemde olan herhangi bir konuya ilişkin, hemen o gün kahvehanelerde konuşmalar yapıyorduk. Düşüncelerimizi, neler yapmamız gerektiğine dair önerilerimizi halkla paylaşıyorduk. Şehirdeki uygun duvarlara, köylerdeki, mahallelerdeki Çay Alımevlerinin duvarlarına, yol boyunca asfalta sloganlarımızı yazıyorduk. Her eylem ve etkinliğimizden sonra yaptıklarımızın değerlendirmesini yapıyorduk. Bu

eylem ve etkinliklerimizde yaşanan acemilikleri, komiklikleri de birbirimize gülerek anlatıyorduk.

Bir gece, aralarında o güne kadar hiç yazılamaya çıkmamış genç sempatizan arkadaşlarında bulunduğu bir grup arkadaş yazılamaya çıkmış. Henüz işin başında iken polise görünmüşler ve polis onları görünce kovalamaya başlamış. Acemi arkadaşlardan biri, elinde kova ve fırça ile birlikte en kaçılmayacak yere denize doğru kaçmış. Denize doğru kaçan arkadaş, elindeki badana kovasını ve fırçayı biraz ileride bırakıp kendisi de çakılların üzerine uzanmış. Gizlenmiş yani. Ama takip eden polisler, önce kovayı ve fırçayı sonra da uzandığı yerde arkadaşı yakalamışlar.

"Ne yapıyorsun burada" diye azarlamaya başlamışlar. Çocuk denecek yaşta olan arkadaş:

"Bunları saklayacaktım. Arkadaşlar yarın boyamaya devam edecekler" demiş.

"Neyi boyayacaklar" diye sormuş polis.

"Ne bileyim ben. Okulun duvarlarını" demiş.

"Peki, anladık da sen gecenin bu saatin de bunları neden deniz kenarında saklayacaktın onu anlayamadık" demiş gülerek polisin biri.

"Esasında bunları okulun yanında bir yere koymamı istediler ama ben oraya çıkmaya üşendim. Nasılsa yarın buradan geçeceğim dedim. Yarın alır çıkarırım dedim" demiş polislere.

Polisleri ikna edememiş tabii! Alıp karakola getirmişler. Henüz yazılı bir yer olmadığı ve arkadaşlar da yazarken yakalanmadıkları için, ortada delil sayılabilecek sadece badana dolu kova ve fırça kalmış. Onu da güzel bir şekilde polislere anlatmış liseli arkadaşımız! Bunun üzerine bir iki saat karakolda tutup sonra serbest bırakmışlar. Ertesi gün, oldukça saf bir duyguyla anlatmıştı yaşadıklarını. Hepimiz gençtik ama bu arkadaşımız oldukça gençti ve çok saf duygularla yaşadığını anlatıyordu. Dinledikçe gülmemiz ondandı!

Böyle gülmemize neden olan olaylardan biri de afiş asarken arkadaşımızın uğradığı ufak bir kazaydı. İnsan neden acı karşısında güler. Acıyı gülerek yenmek devrimcilere has bir özellik mi acaba? Yoksa bütün insanlar böyle midir?

Esas öykümüze gelince, yine afiş asarken yaşamıştık. Dev-

rimci Yol'un zamları protesto etmek amacıyla hazırlamış olduğu afişleri asmak için, bir gece kalabalık bir grup işe koyulmuştuk. O gece aramızda ilk kez çalışmaya katılan arkadaşlar vardı. Zeki Aydil de ilk kez afiş çalışmasına katılmıştı. Bir iki denemeden sonra afişleri Zeki yapıştırmaya başladı. Çarşıbaşı'nda, köşe bir binaya afiş yapıştıracaktık. Sokaktan bodruma açılan pencerenin üstündeki mazgala merdiveni koyup duvara dayadık. Zeki merdiveni güya kontrol etti. Sağlam olduğuna inanmış olacak ki hızlı hızlı merdivene tırmanmaya başladı. Pek sağlam değilmiş. Merdivenin ayağı, mazgalın boşluğuna düştü. Merdiven devrildi. Merdivenle birlikte Zeki de devrildi.

Bir yandan ayağını tutuyor, öte yandan da:

"Oy oligarşi, senin mezarını..." diye küfür ediyordu.

Biz gülmekten Zeki'yi unutmuştuk. Gülmemiz biraz dinince, Zeki'yle ilgilenmeye başladık. Ayağı bayağı yara olmuştu. Kan akıyordu. Gecenin o saatinde ayağına ne gibi bir işlem yapıp kanını durdurduğumuzu doğrusu hatırlamıyorum. Arkadaşımız, ciddi olarak yaralanmış biz ise katılarak gülüyorduk. Hep düşünürüm, böylesi acı karşısında neden gülebiliyor insan diye. Cezaevinde yapılan toplu işkenceler karşısında da gülerdik. Güldüğümüz için şaşıran işkenceciler daha bir saldırganlaşırdı. Ama gülmemize engel olamazlardı!

İlçenin sokaklarında, kahvehanelerinde, çay ocaklarında mutlaka bir iki devrimciye rastlanırdı. Bu durum bilinçli bir tercih, örgütlü olmanın göstergesiydi. Devrimciler aleyhinde konuşanlar, yalan yanlış propaganda yapanlar bir biçimde uyarılırdı. Bu kontrollü davranışlarımız halkta: "Devrimcilerin her yerde adamları vardır. Her şeyin farkına varıyor, hemen müdahale edebiliyorlar" imajı oluşturmuştu.

Bir gün, Çarşıbaşı'ndaki kahvehanelerin biri olan Papilatlıların Kahvehanesi'nde bir iki arkadaş oturuyorduk. Bizim köylü biri, devrimciler hakkında, özellikle de benim ismimi vererek masa da oturanlara bir şeyler anlatıyordu. Bizim orada olduğumuzun farkında olmadığı için atıp tutuyordu.

Yanında oturanlardan biri bizim orada olduğumuzu fark etmiş, adamı ikide bir uyarıyordu. Ama beyinsiz adam bir türlü anlamıyordu! Bir ara konuşmasını hakaret düzeyine çıkarmış, sesini de yükseltmişti. Yanındaki tekrar uyarmak zorunda kalmış;

"Adamlar duyacak sonra senin için iyi olmayacak. Sus biraz" demişti. Bunun üzerine: "Duyarlarsa duysunlar. Korkum mu var?" deyince masalarına gittim. "Biraz yavaş konuşun. Kahvede sizden başkaları da var. Rahatsız ediyorsunuz" dedim.

Masada oturanlar benden daha farklı tavır bekliyor olmalılardı ki:

"Doğru diyorsun. Çok gürültü yaptık" dediler.

Ben de ona göz kırparak:

"Konuştuklarınızı iskelede balık tutanlar bile duydu" dedim. O atıp tutan köylümün ise sesi soluğu birden kesildi.

Buna benzer komik bir olay daha yaşamıştık. Özellikle, köylerin Çay Alımevleri'nin duvarlarına yazı yazacaktık ve Güzelyalı Çay Alımyeri'nin duvarından başladık. Ekibimizde, Zekeriya Yıldız ile birlikte birkaç kişi daha vardı. O gece yaşadığımız ilginç olayı, henüz Lise 1 veya 2. sınıfa giden Zekeriya hatırlatmıştı... Çocuk yaşına rağmen, girişken ve yürekli bir Devrimci Yolcuydu! Kısa bir süre de olsa tutuklanmıştı. Zekeriya, Mimar Hasan Dayı'nın oğluydu. Aynı zamanda benim de teyzemin oğluydu. Aile boyu devrimcilerdendi yani!

Alımevi'nin duvarlarına sloganlar yazıyorduk. Mahalleden aşağı doğru inenlerin ayak seslerini ve kendi aralarında yaptıkları konuşmaları duyduk. Gelenler Çay Fabrikası işçileriydi. Gece vardiyasına gidiyorlardı. Gelenlerin hepsini seslerinden tanımıştık. Görünmemek için duvarın arkasına gizlendik. Gitmelerini beklemeye başladık. Çay Alımyeri'nin duvarındaki yazıları görünce sohbetlerini devrimciler üzerine değiştirdiler. Gelenlerin arasında bulunan Kaboğlu Kenan, pek belli etmemeye çalışsa da MHP sempatizanı olduğunu biliyorduk. Ürkek, korkak bir kişiliği vardı. Gözlerinden sakat biriydi. En çok da o konuşuyordu.

"Türkeş, bu komünistlerin hepsini gebertecek, bunların hepsini Moskova'ya sürecek" dediğini duyduk. Bu söz üze-

rine Şaban (Kadıoğlu) Dayı: "Sus Kenan sus. Bu adamların her tarafta adamları var, bilmiyor musun? Duyarlarsa seni gebertirler vallahi" dedi.

Tanık olduğumuz bu konuşmalar karşısında, gizlendiğimiz duvarın arkasında gülmemek için kendimizi zor tutuyorduk. Şaban Dayı'yı söylediğine mahcup etmemiştik. Alımevi'nin duvarını döner dönmez arkalarından havaya doğru bir iki el ateş ettim. Birden sesleri solukları kesildi. Sadece koşarak uzaklaşan ayak sesleri ve Şaban Dayı'nın: "Senin kör gözüne s.....m. Ben sana demedim mi Kenan. Senden sebep az daha canımızdan olacaktık. Şom ağzını açmasan olmazdı" dediğini duyuyorduk.

O korkuyla fabrikaya giden Şaban Dayı ve diğerleri olanları vardiya arkadaşlarına da anlatmışlar. Ertesi gün, vardiyadan çıkan işçiler akşam anlatılanlara bire beş daha katarak sokaklarda anlatıyor, Kenan'ın gece ki hâline gülüyorlardı. Özellikle Tulumcu Niyazi, her zamanki esprili anlatımıyla:

"Dün gece, aralarında Kenan'ın ve Şaban Dayı'nın bulunduğu birkaç kişi işe gelirken, Kenan'ın boşboğazlığı tutmuş. Devrimcilere atıp tutmaya başlamış. Türkeş'in onların hepsini keseceğini söylemiş. Şaban Dayı, Kenan'a 'Böyle konuşma, devrimcilerin her tarafta adamı var. Gecenin bu vakti bile duyarlar, sonra seni gebertirler' diye uyarmış ama Kenan dinlememiş, konuşmaya devam etmiş. Her tarafta adamı olan devrimciler, gecenin o saatinde bile duymuşlar. Çekmişler silahlarını. Yağmur gibi kurşun yağdırmışlar. Kenan'dan sebep az daha öleceklermiş" diyordu.

Bir iki el silah atmıştık ama anlatanlar, yağmur gibi kurşunlar yağdırdığımızı anlatıyorlardı. O gece yaşananlar, kahvehanelerin, sokakların neşeli gündemi olmuştu. Anlatan bir daha anlatıyor, dinleyenler her defasında gülerek dinliyorlardı.

Bazı meraklı ve iş öğrenip muhbirlik yapacak karakterdeki vatandaşlar, gece Kenan'ın başına gelenleri bize de anlatıp, kimlerin yaptığını öğrenmek için çaba sarf ediyorlardı. Gördükleri, tanıdıkları devrimcilere:

"Helal olsun devrimcilere. Acaba kimler yapmış çocuklar siz bilirsiniz?" sorusunu soruyorlardı.

Biz o gece Kenan'ın ve diğerlerinin koşarak uzaklaşmasındaki hâllerine çok gülmüştük. Ertesi gün sokaklarda konuşulanlara ise hem biz, hem de dinleyen herkes daha çok gülüyordu.

Bu olaydan çok sonra yine bir gece şehirlerarası yolun tam ortasına yazı yazıyorduk. Jandarma ekip aracını görünce kenardaki çay tarlalarına gizlendik. Araba, yazıların yanında durdu. Şoför mahallinden inen Başçavuş yazıları incelemeye başladı. Yeni yazıldığını anlayınca diğer askerler de arabadan indiler. Yazı yazanları yakalamak için aramaya başladılar. Ellerindeki fenerlerle çay tarlasında yazı yazan arıyorlardı. O güne kadar jandarma karakoluyla, hiç böyle karşı karşıya gelmemiştik. Çay tarlasında dolanan jandarmalar, Dayı'nın olduğu yere doğru giderken Dayı, aniden ortaya çıkıp:

"Yaklaşmayın vururum" diye bağırdığını duyduk.

Dayı, askerlerin bir anlık paniklemesinden yararlanarak koşmaya başladı. Hepimiz tepeye doğru koşup yakalanma riskini azaltmıştık. Tepe bir noktadan bir iki el ateş ettik. Ateş edildiğini gören askerler toplanıp gittiler.

Karakolda askerlik görevini yapan Amasyalı bir er, ertesi gün gizlice derneğe gelmişti. Gece, yaşanan olayların içerisinde o da varmış. Gece arazide olanları ve karakola geldikten sonra, karakolda olanları, dernekte bize o anlatmıştı.

O gece, faşist Başçavuş çok korkmuş. "Komutan'a kimse bir şey demeyecek" diye askerlere tembih etmiş. Ancak komutan gece yaşananlardan bir biçimde haberdar olunca, Başçavuş'a çok kötü hakaretler etmiş. Bir yığın küfrün ardından:

"İşgüzarlığın gereği yok. Senin sorumluluk bölgen mi ki böyle müdahaleye kalkışıyorsun. Ya orada bir askere bir şey olsaydı sen ne yapacaktın" demiş

Amasyalı asker bunları anlatırken gülüyordu. Komutan'ın Başçavuş'a davranışı hoşuna gitmişti.

Jandarmayla aramızdaki olayın üzerinden birkaç gün geçmişti. Dernekte oturuyordum. Amasyalı asker elinde bir iki defter ve bir iki kitapla derneğe geldi. Elindeki poşeti gösterip:

"Abi bunları saklar mısınız? Terhis olunca alırım" dedi.

Okuduğu kitapları ve defterlerini Başçavuş'un görmesini istemiyormuş. Poşeti aldım, içindeki kitaplara ve defterlere baktım. Defterlerden birine şiirler, birine de günlük not-

lar yazmıştı. Kitaplarda solcu yazarların romanlarıydı. Bu asker kardeşimiz, Amasya da Devrimci Yol taraftarıymış. Sohbetimizde:

"Her çarşı izninde tabelaya bakıp moral buluyorum. Eğer böyle bir yerde askerlik yapıyor olmasam, çoktan firar ederdim. Ama bu dernek tabelası kendi memleketimdeki gibi güven veriyor" demişti.

Kısa bir sohbetin ardından, elinden aldığım kitapların üzerine bir not iliştirip, kitaplığın rafının en üstüne koydum. Asker'e:

"Ben burada olmaz isem, sen buradan alırsın" dedim.

O asker terhis olmadan 12 Eylül faşist darbesi oldu. Derneğe 12 Eylül sabahı baskın yapılarak, bir kısım evrakla birlikte tutsak edilen kitaplar arasında mutlaka Amasyalı askerin sevgilisine yazdığı şiirlerin olduğu defter ve kitaplarda vardı. Asker bir biçimde onları hücreden kurtarabildiyse sevinmiştir. Yoksa onlarda devrimcilerin evlerinde, derneklerinde, işyerlerinde ele geçen kitaplar gibi 12 Eylül faşizminin rutubetli depolarında katledilmişlerdir.

Söz propaganda etkinliklerimizden açılmış iken devam edelim. Bu tür çalışmaları yaparken komik ve ilginç olaylarla karşılaşıyorduk. Sokaklara astığımız afişler sabah olmadan indiriliyordu.

Nasıl yapmalıydık. Nasıl yaparsak afişlerimiz günlerce astığımız yerde durabilirdi. Bu sorularımıza yanıt ararken telefon tellerine, elektrik tellerine asma fikri oluştu.

Afişlerin iki kenarına raptiyelerle çıtalar tutuşturacaktık. Orta noktalarına ip bağlayacak, iplerin diğer ucuna ise bir ağırlık bağlayıp tellere fırlatacaktık. Böylece oldukça yüksekten asılan pankart ve dövizler kolayca indirilemeyecekti.

Bir akşam, bütün hazırlıklarımızı yapıp ekip olarak pankart ve dövizleri asmak için sokağa çıktık. Eski Pazar Devlet Hastanesi'nin duvarından fırlattığımız afişler tellere güzelce takıldı. Duvarın üstünden attığımız için hedefi tutturmuştuk. Pazarın girişinde, meydandaki tellere o kadar kolay takılmıyordu attığımız pankartlar. Bir türlü hedefi tuttura-

mıyorduk. Tutturamadığımız her atışın ardından gülmeyi de ihmal etmiyorduk. Gizli iş yapıyorduk ama gürültü de yapıyorduk! Bu arada devriye gezen ekiplerden de kendimizi korumaya çalışıyorduk. Çok uzun uğraşlar sonucu tellere afişleri takmıştık. İş nasıl görünüp görünmediğini kontrol etmeye gelmişti. Tellerde bayrak gibi dalgalanan afişler çok güzel görünüyordu. Keyfimize diyecek yoktu!

Afişleri kontrol etmek için şehirde dolaşıyorduk. Birden bir polis ekip otosu yanımızda durdu. Asılan afişlerin hesabını soracaklarını bekliyorduk. "O afişleri tellere siz mi taktınız" demelerini bekliyorduk. Ancak polisler henüz tellerdeki afişleri görmemiş, kimse de şikâyet etmediği için tellerde bayrak gibi dalgalanan afişleri fark edememişlerdi. Pazar polis karakolunun en faşist, en korkak ve sinsi memuru Şükrü:

"Bu saatte burada ne arıyorsunuz" dedi.

"Gece kulübünden çıktık" dedik.

Kulüp hikâyesine pek inanmadılar. Bizim "o taraklarda bezimiz" olmayacağını söyleyip:

"Bir şeyler çevirdiniz ama" deyip gittiler.

Biz de onların arkasından, afişleri kontrol etmeye devam ettik. Ara sokakların birinden geçerken, polislerin kumarhaneden çıkanlarla ayaküstü bir şeyler konuştuğunu gördük. Onlara görünmeden geçip uzaklaştık. Kontrollerimizi bitirdiğimizde gece oldukça ilerlemişti. Fırıncılar ekmekleri pişirmiş camlara diziyorlardı. Taze ekmek kokusu açlığımızı artırmıştı. Fırından ekmek aldık. Manav tezgâhı açıktı. Manav bir perdenin arkasında uyuyordu. Uyandırmaya kıyamadık adamı. Bir iki salkım üzüm alıp deniz kenarına indik. İskelenin orada çakılların üzerinde oturduk. Bir yandan sohbet ediyor bir yandan da üzüm ekmeğimizi yiyorduk. Biraz fazla ses çıkarmış olmalıyız ki bekçilerin düdük sesleri çok yakınımızdan gelmeye başladı. Konuşmalarımızı duyan bekçiler bize doğru geliyorlardı. Biz onları görmemiş gibi sohbetimizi havadan sudan sürdürüyorduk.

Bekçiler, bazı geceler yanlarında polislerle birlikte gezerdi. Afişleri tellere taktığımız gece, bekçilerin yanında polisler yoktu. Polisler Jeep'le dolaşıyorlardı. Zaten şehirde karşılaşmıştık onlarla. Tellerdeki afişleri polisler fark etmemişti. Fark etseler çoktan bekçileri toplayıp, afişleri indirmeye

başlamış olacaklardı. Polisler fark etmemişti ama bekçiler fark etmişlerdi.

Bekçiler, yanımıza kadar gelmeden bekçi Muzaffer'in sesi geldi, gülerek:

"Şehri bayram yerine çevirdiniz. Bayraklar sallanıyor. Yine başımıza iş açtınız" dedi.

Yaptığımız iş Muzaffer'in hoşuna gitmişti, gülüyordu. Arkasından da ekledi:

"Şimdi bize indirtecekler ama iyi yaptınız" dedi.

Bunun üzerine ben de:

"Siz de biraz yavaştan alın da bir iki gün hiç olmazsa dursun" dedim gülerek.

Yiyeceğimize onlar da ortak oldular. Ekmek ve üzümü birlikte yedik. Epey süre, birlikte deniz kenarında oturduk. Ara sıra uzaktan gelen düdük seslerine düdüklerini öttürüyor, arkasından da küfür ediyorlardı. Düdük öttürenler faşist polislermiş. Ondan küfür ediyorlarmış. Beş dakika rahat bırakmıyorlarmış "halkın bekçilerini".

Muzaffer ve İmdat izin günlerinde de birlikte zamanlarını değerlendirirlerdi. İzin günlerinde mutlaka görüşür sohbet eder şakalaşırdık. Bazen çay ocaklarında bazen kahvehanelerde otururduk. Oturduğumuz yerlerde:

"Bize çay yok mu" dedikleri zaman, onlara:

"Bizim devletin bekçileriyle işimiz olmaz" derdik. Onlar devletin bekçisi sözümüze itiraz eder:

"Biz halkın bekçisiyiz" derlerdi.

'78 yıllarda, ülke ekonomisi oldukça bozuktu. Enflasyon almış başını gitmişti. Bütün mallara, aşırı zamlar yapılıyordu. Vatandaşlar zamlar karşısında çaresiz kalmıştı. Zamlar, Devrimci Yol'un gündemindeydi. Derginin bir sayısının ana kapağı, zamlara ayrılmıştı. Devrimci Yol'un örgütlü olduğu yerlerde, zamları protesto kampanyaları başlatılmıştı. Bu doğrultuda çeşitli etkinlikler ve eylemler yapılıyordu. Bizim dışımızdaki bölgelerden, oldukça renkli ve etkili eylem haberleri alıyorduk. Bu eylem ve etkinliklerden renkli hikâyeler kulaktan kulağa yayılıyordu.

Bölgelerin birinde, Devrimci Yol taraftarlarının yaptığı bir eylemin hikâyesini çok beğenmiştik.

Arkadaşlar renkli ve etkili bir eylem yapmak için düşünmüş, zamlı kazık eyleminde karar kılmışlar. Zamları protesto etmek için, zam kazığı yapmak akılarına gelmiş. Kompozisyonunu:

"Bir kazık hazırlanacak. Kazığın üzerine zamları teşhir eden sloganlar yazılacak. Sloganlar yazılı kazık, bir yayın ucuna bağlanacak. Yaylı kazık bir kutuya yerleştirilecek. Kutunun ağzı kapatılacak. Kutunun üzerine, büyük harflerle 'Dikkat Bombalıdır' uyarısı yazılacak" şeklinde oluşturmuşlar.

Yay, kazık, kutu ve çivi gibi teknik malzemelerini temin etmişler. Kazığı, yaya monte etmiş, kazığın üzerini sloganlarla donatmışlar. Yaylı kazığı kutunun içerisine monte etmişler. Kutunun üzerine de: "Dikkat Bomba var" yazısını yazıp, yaya trafiğinin en yoğun olduğu noktalardan bir yere bırakmışlar. Kutuyu bırakan arkadaşlar, halkın arasına karışıp, olacakları izlemeye başlamışlar.

Kutunun başına toplanan halk, kutunun üzerindeki uyarı yazısından dolayı kutuya yanaşamıyormuş. Ama birbirlerinden kutuda bomba olduğunu öğrenince merakları artıyor, onlar da olacakları seyretmek için bekliyormuş. Polise haber verilmiş. Kalabalık oldukça toplandığı bir zamanda olay yerine polisler gelmiş. Bomba uzmanı olan Polis kutuyu inceledikten sonra, bomba olmadığına karar verip, kutuyu açmaya başlamış.

Kutunun kapağı açılır açılmaz, "zam kazığı" açılan kapaktan dışarı fırlamış. Kazığın fırlamasıyla birlikte, kutuyu açan polis de korkuyla geriye doğru fırlamış. Zam kazığı fırladığı gibi yayın ucunda sallanmaya başlamış. Kutunun başına toplanan meraklı kalabalık, fırlayan kazıktaki sloganları okuyunca alkış tufanı koparmış. Korkudan ne yapacağını şaşıran polisler, alkışlar karşısında iyice deliye dönmüşler. Kutuyu olduğu yerde ayaklarıyla ezerken, yaylı kazığı alıp hızla olay yerinden ayrılmışlar.

İşte biz de, çok beğendiğimiz bu eylemi yapmaya karar vermiştik. Ancak bir türlü istediğimiz biçimde zamlı kazığı hazırlayamamıştık. Sadece kazığın üzerine zamlarla ilgili sloganları yazmıştık. Doğrusu beceremediğimiz. Kazıklı ey-

lemi yapamadık ama zamları protesto eylemi yaptık. Biz de şehrin iki yerine, üzerine sloganlar yazdığımız kutuları bıraktık. Buzdolabı kutusunu, "Kadın Pazarı"nın başına, çamaşır makinesi kutusunu da, "Hükümet Meydanı"na bırakmıştık. İlk defa, şehirde yaptığımız eylem dikkat çekmemişti. Halk kutulara ilgisiz kalınca, yine bizim arkadaşlar kutuları, kendileri koymamış gibi kaldırmışlardı!

Bu eylemimiz dikkat çekmemiş, polisi yerinden oynatmamıştı ama yaptığımız başka eylem ve etkinliklerimiz böyle olmamıştı. Şehrin bir iki noktasına zamları protesto eden, bomba süsü verilmiş pankartlar asmıştık. Bomba süsü verilmiş pankartları indirmek için didinen polislerin korkudan kan ter içerisinde kaldığını gören halk, pankart inince kutuların içerisindekileri görünce alkıştan ortalığı yıkmışlardı. Kutuların içerisinde ne olduğunu yazmayacağım. Yazarsam, pis kokuları sayfalara kadar ulaşabilir!

Pazar'da militan bir gençlik vardı. Hareket isteyen, heyecan isteyen, bir şeyler yapmak isteyen gençliği, kontrollü eylemlerle yönetmek gerekiyordu. Bazen, heyecanla yaptıkları eylemler hoş olmayan sonuçlar doğurabiliyordu. Gençliğin teorik eğitiminin yanında pratik bazı davranışlar noktasında da eğitim alması gerekiyordu. Bu eğitimleri, genel ve dar çerçevede yapıyorduk. Genç arkadaşlara, örneğin, Kahve açıklamalarında nelere dikkat edilmesi, korsan mitinglerde nasıl davranılması gerektiği konusunda bilgiler vermeye çalışıyorduk.

Yaptığımız eylem ve etkinliklerde gençlere yer veriyorduk. Onlara kontrollü inisiyatifler tanıyorduk. Biz, gençliğin eylemlerini kayıtsızmış gibi kenardan, köşeden çaktırmadan takip ediyorduk. Gençler kendi değerlendirmelerini yaparken, biz de tartışmalarında yer alıyorduk. Tartışmalara fazla katılıp güvenlerini sarsmak istemediğimiz için fazla müdahaleci olmuyorduk. Ancak inisiyatif alan arkadaşlarla özel olarak konuşuyorduk. Kitlesel eylemlerimizde gençler bu anlamda önemli yer tutuyordu. Gençlik ağırlıklı olarak, bölgedeki orta dereceli okullarda okuyan öğrencilerden oluşmaktaydı.

Herhangi bir boykot kararına ilçedeki ortaokullar dahil bütün liseler katılırdı. İmam Hatip Okulu'nda okuyan bazı öğrenciler bile boykotlara katılırdı. Okullardaki örgütlülük o düzeyde iyiydi.

Ülkedeki politik atmosferin etkisi bölgemizde de görülmeye başlamıştı. Çalışmalarımızı, eskisi gibi rahatça yapamıyorduk. Bunun için çalışmalarımızı daha örgütlü ve belli bir disiplin içerisinde yapmaya özen gösteriyorduk. Güvenlik güçlerinin saldırgan tutumu, özellikle halktan insanlarda ve genç arkadaşlarda yılgınlığa, korkuya sebep olmaktaydı. Bunu aşabilmenin yolu, daha güvenli eylem ve etkinlikler yapmaktı.

Bir "Hafta" günü, liseli gençler, Yaşar ve bir iki arkadaşın inisiyatifi ile korsan miting yapmaya karar vermişlerdi. Çarşıbaşı'nda, pazarın girişinde toplanacaklardı. Ben de o tarafa doğru gitmiştim. Korsan miting yapacak arkadaşları izleyecektim. Arkadaşlar toplanma yerine birer ikişer gelmeye başlamışlardı. Eylem yapacakların sayıları gittikçe artıyordu.

Eylem olacağı bilgisini alan polis, herkesten önce toplanılacak yere gelmiş, önlemini almıştı. Toplanmaya başlayan gençlerin toplanmalarını engellemeye çalışıyordu. İkide bir seslerini yükseltip, dağılmaları konusunda uyarıyordu.

Gençler eylem yapmakta kararlıydı. Polislerin uyarılarını dikkate almayan arkadaşlardan biri, sloganlar atarak toplanan kalabalığın arasında yürümeye başladı. Miting başlar başlamaz, polis de kalabalığa müdahale etmeye başladı. Müdahaleye gençler kararlılıkla direniyordu. Polisi ablukaya almışlardı. Polisler, gençlerin direnişlerini kırmak kendilerini ablukadan kurtarmak için çareyi silah kullanmakta bulmuşlardı. İçlerinden biri, silahını çıkarıp havaya doğru ateş etmeye başladı.

Silah sesleri üzerine, mitinge katılanlarda ve izleyenlerde bir panik oluşmaya başlamıştı. Birçoğu sağa sola dağılmıştı. Oluşan panik ortamını dağıtmak, güveni sarsılan genç arkadaşlara güven vermek için, polisin bir biçimde engellenmesi gerekiyordu. Devrimciler de onu yapmış, ateş etmeye başlamışlardı. Dışarıdan gelen silah seslerini duyan polisler olay yerini terk edip gitmişlerdi. Gitmişlerdi ama daha güçlü olarak gelecekleri kesindi.

Polisler uzaklaşınca acele tarafından konuşmalarını yapan gençler mitingi sonlandırıp dağılmışlardı. Gençler dağıldıktan sonra polisler, silah kullananları yakalamak için operasyona başlamışlardı. Soruşturma yürüten polis, çevredeki esnaf ve vatandaşlara:

"Silah kullananlar kimlerdi. Gördünüz mü?" diye soruyordu. Polisler, soru sorduğu hiç kimseden istediği yanıtı alamıyordu. Esnaf ve halktan vatandaşlar:

"Biz ne silah gördük, ne de polislerin silahından başka silah sesi duyduk" diyerek Dev-Gençlileri ele vermek istememişti.

Mimar Hasan Dayı'nın dükkânına sıklıkla girip çıktığımızı bildikleri için, silahları orada gizliyor olabileceğimiz düşüncesiyle, Mimar Hasan Dayı'nın dükkânına girip, Hasan Dayı'ya da aynı soruları sormuşlardı. Soru sorarken gözleriyle de sağı solu taramayı ihmal etmemişlerdi. Esnaf ve halk şikâyetçi olmamış, olaya tanıklık etmemişti ama köyüne gitmek için araba bekleyen Bahri'yi alıp karakola götürmüşlerdi. Bahri liseli gençlerden biriydi. Polisler, karakolda korkutup, bir ifade tutanağı imzalatmışlardı. Bahri'nin imzaladığı ifade tutanağında, silah kullananlardan birinin "Parpali Mustafa" olduğu yazıyordu.

Polis "Parpali" ile yetinmemişti. Zaten orada Parpali'yi görmemişlerdi. Ancak, kendilerinin gördüğü ama tanıyamadığı:

"Sabrina gibi ateş eden" genci arıyordu. Gördükleri herkese:

"Sabrina gibi ateş eden kimdi?" diye soruyorlardı.

Polisler mitingi dağıtmak için ateşe başlayınca, ben de polislerin dikkatini çekmek için ateş etmiştim. Polisler beni görmemişlerdi ama "Sabrina gibi" silahı tutan Yaşar'ı görmüşlerdi. Görmesine görmüşlerdi fakat tanıyamamışlardı. Onun için Sabrina gibi ateş eden genci arıyorlardı.

Yetmişli yıllarda, Televizyonlarda oldukça popüler "Çarli'nin Melekleri...!" adlı bir polisiye dizi vardı. Sabrina, Çarli'nin Melekleri olan üç kadından biriydi. Silahını iki elinin avucu içerisinde tutar havada nişan alarak ateş ederdi. Polisler, Yaşar'ı silahını o vaziyette tutarken gördükleri için "Sabrina gibi ateş eden adam" diyerek arıyorlardı.

Bahri'nin ifadesine, benim adımı, Yaşar'ın ve bir iki kişinin daha isimlerini iliştirmişlerdi. Ancak yeterli delil olmadığı için dava açılmamıştı. O olayın davası da sıkıyönetime kalmıştı!

O gün yapılan korsan miting, gençlere başka bir heyecan ve moral olmuştu. Kendi aralarında günlerce konuşmuşlardı. Tabii biz de bazı arkadaşlarla değerlendirmesini yapmıştık.

O korsan mitingde gözaltına alınan Bahri, aile baskısını aşamadığı için derneğe gelmemeye başlamıştı. Ancak o gün mitinge katılan diğer genç arkadaşlar daha heyecanla ve güvenle çalışmalarımıza katılmaya devam etmişlerdi. Olumlu yanları çok olsa da Bahri'nin bizden kopması hoşumuza gitmemişti.

Sokaklardaki çalışmalarımızı sürdürürken, önceden belirlediğimiz konularda eğitim çalışmaları da yapıyorduk. Eğitim seminerlerini genellikle ben veriyordum. Önceden dersime çalışıyor, sonra arkadaşlara öğrendiklerimi anlatıyordum. Eğitim çalışmalarında, Marx'tan Lenin'e ve diğer dünya devrimci önderlerinin kitaplarından yararlanıyordum. Yararlandığım kaynaklardan biri de, İktisatçılar Birliği'nin yayınladığı küçük el kitapçıklarıydı.

'70'li yıllarda, Türkiye İktisatçılar Birliği'nin yönetiminde devrimciler bulunmaktaydı. Emek, sermaye, sınıf gibi ideolojik konuları çok sade ve basit ifadelerle anlatan kitapçıklar yayınlıyorlardı. Diğer kitaplar ve kaynaklardan eğitim notları hazırlıyor, arkadaşlarla özellikle gençlerle tartışıyor, kendimizi teorik olarak geliştirmeye çalışıyorduk.

Teorik eğitim çalışmalarımızın yanı sıra, *Devrimci Yol* dergisinde çıkan siyasi içerikli, durum tespit eden yazılar üzerinden de tartışmalar yapıyor, kendimizi politik olarak da geliştirmeye çalışıyorduk.

Öğrenci arkadaşlarımızın derslerine yardımcı olmak için de elimizden geldiğince programlar yapıyor, derslerine yardımcı oluyorduk. Devrimci gençlerin derslerde başarılı olması okuldaki diğer öğrencilerin dikkatini çekiyordu.

Onlar da bir biçimde Dev-Gençlilerden yardım almak için uğraşıyorlardı.

Şadiye Akpak, derneğe gelip giden, çalışmalara katılan liseli kadın arkadaşlarımızdan biriydi. Kız Meslek Lisesi'nde okuyordu. Heyecanlı, çalışkan bir arkadaşımızdı. Bir gün Edebiyat dersinden bir ödevi olduğunu söyleyip yardım istemişti. Ödev bir kompozisyon konusuydu. Yardımcı olmuş, güzel bir yazı yazmıştım. Yaptığımız ödevden iyi bir not almıştı. Şadiye'nin, Dev-Gençlilere yaptırdığı ödevden iyi bir not alması, bazı arkadaşlarının dikkatini çekmişti. Bunun için, Şadiye'den ödevleri konusunda yardımcı olmasını istemişlerdi.

Şadiye, sınıf arkadaşlarından birinin dersine yardımcı olup olamayacağımız sordu. Olabileceğimizi söyledim. Bunun üzerine:

"Sormamın nedeni, bu arkadaşımın ağabeyi sağcı. Bir sağcının kardeşinin ödevine yardımcı olunup, olunamayacağına karar veremedim de ondan sordum" dedi.

Arkadaşını alıp derneğe gelmesini, dernekte yardımcı olmaya çalışabileceğimizi söylemiştim. Ancak, arkadaşının Dev-Genç'e gelmek istemediğini söylemişti. Ağabeyleri ülkücüymüş, o nedenle Dev-Genç'e gelmek istemiyormuş. Ülkücü birinin kardeşine yardım edip etmeme konusunda ben de kararsız kalmıştım.

Tek başıma karar veremediğim konuları genellikle Dayı ile konuşurdum. Dayı'ya Şadiye'nin söylediklerini anlattıktan sonra:

"Karar veremedim, ne yapayım?" dedim. Bunun üzerine Dayı:

"Dev-Genç'e gelmiyor ise, TÖB-DER'e gelsin. Yardımcı olabildiğin kadar olmaya çalış" dedi.

Ertesi gün Şadiye, arkadaşıyla birlikte yanıma geldiler. Ağabeyini tanıyordum, Ülkü Ocaklarının militanlarından biriydi. Dayı, yardımcı olmamı istemişti ama yardım etme konusunda pek hevesli değildim. TÖB-DER'de, bir yandan ödevini yazıyor bir yandan da sohbet ediyordum. "Neden Dev-Gençlilerden yardım istediğini" sordum. "Kompozisyonu veren Edebiyat öğretmeni solcuymuş. İyi bir nota ihtiyacı olduğu için, devrimcilerden yardım istemek gereğini duymuş.

Bir diğer nedeni de, 'okulda Dev-Gençliler hakkında anlatılan güzel şeylermiş.' Bu nedenle de Dev-Gençlileri tanımak istiyormuş. Evde, Dev-Genç hakkında konuşmak istediği zaman ağabeyi lafını ağzına tıkıyormuş. Ağabeyinin baskılarından çok bunalmış. Bazen evden bile kaçmayı düşünüyormuş."

Kompozisyonunu yazdım. Kâğıdı çantasına koyarken:

"Teşekkür ederim" dedi gülerek.

Gitmek için hemen kalktı... Kapıyı kendisi açtı, koridoru iyice gözden geçirdikten sonra çıkıp gitti. TÖB-DER'de bulunan öğretmen arkadaş, arkasından baktıktan sonra içeri girip:

"Şu hâle bakın hele. Çocuğun düşürüldüğü durumu görüyor musunuz? Sanki suç işlemiş gibi çıktı odadan" dedi.

Notunu merak etmiştim. Kendisi bir daha yanımıza gelmediği için kendisinden öğrenemedim. Şadiye:

"İyi bir not aldı. Sana çok teşekkür ettiğini söylememi istedi" dedi. Bunun üzerine:

"Ismarlama dua kabul olmaz" dedim.

Yıllar sonra öğrendim ki, o gün ödevini yaptığım kadın, aile baskıları sonucu psikolojisi bozulmuş ve ileri derecede psikolojik sorunlar yaşamaya başlamış.

1979 yılında Milletvekili Ara ve Senato Yenileme Seçimleri yapılacaktı. Devrimci Yol hareketi, seçimleri boykot kararı almıştı.

Seçimleri boykot edecektik. Bunun için yoğun bir şekilde boykot çalışmaları yapıyorduk. Pazar'da Devrimci Yol hareketinin halk arasında azımsanmayacak derecede bir ilişki ağı vardı. Bu derece yaygın ilişki ağına sahip olduğumuz hâlde, kadınlar arasında örgütleme çalışması yapacak düzeyde kadın arkadaşlarımız yoktu. Devrimci Yol hareketinin örgütlü olduğu diğer illerden, bir iki kadın arkadaş, konuyla ilgili çalışmalara katılmak için, birkaç günlüğüne bizim bölgeye yönlendirilmişti.

Boykot kararı çerçevesinde, halka seçimlerin çözüm olmadığını anlatacaktık. Bunun için, bir çalışma programı oluşturmuştuk. Hazırladığımız programa göre: Yazılama, afiş yapıştırma, kahvehanelerde toplantılar, bildiriler dağıtma ve

köylerde ev toplantıları yapacaktık. Köylerdeki ev toplantıları özellikle kadınlara dönük olacaktı.

Ev toplantılarının dışındaki çalışmalarımız sorunsuz devam ediyordu. Ev çalışmalarını pilot bölge olarak seçtiğimiz bir iki köyde, yapmayı programlamıştık. Sonra yaptığımız değerlendirmelerde, "taşıma suyla değirmen dönmeyeceğini" anlayacaktık. Dışarıdan gelen arkadaşlar bölgeyi, bölge insanlarını, kültürlerini çok iyi tanımadıkları için istenilen başarıyı gösterememişlerdi.

Seçtiğimiz pilot köylerden biri Yemişli Köyü idi. Köyde ilişkimiz olan, devrimcileri seven Ali Ağabey ile evinde böyle bir toplantı yapıp yapamayacağımızı konuştum. Ali Ağabey hiç tereddüt etmeden:

"Tabii istediğiniz zaman gelebilirsiniz" dedi.

Ali Ağabey'in evinde yapacağımız toplantının gününü belirleyip, köyde duyuru çalışmasını yaptık. Belirlediğimiz günün akşamı, Giresun'dan gelen Melike Keleş ve diğer kadın arkadaşla birlikte, Ali (Balmuk) Ağabey'in evine gittik. Orada yaptığımız toplantıya istediğimiz katılımı sağlayamamıştık. Toplantıya çok az sayıda kadın katılmıştı. Sayı olarak az insanın katıldığı bu toplantımızın etkisi o kadar azımsanacak derecede değildi. Özellikle toplantıya katılan kadınların, toplantıda konuşulanları dilden dile, kulaktan kulağa yayması sonucu, köydeki kadınlar tartışmaya başlamıştı.

Köydeki kadınlar, bizim arkadaşların anlattıklarını değil ama kişiliklerini tartışma konusu yapmışlardı. Değerlendirmelerini:

"Köye gelen devrimciler, cesur insanlardı. Kadınlardan da devrimciler var demek ki. Çok da bilgili hem de" gibi sözcüklerle birbirlerine anlatıp:

"Öyle güzel konuşuyorlardı ki vallahi kıskandım" diyorlardı.

Kadınlar arasındaki bu tür konuşmalar, yılların AP'lisi Tahir Dayı'yı çok rahatsız etmişti. Özellikle gelininin devrimcileri öven konuşmalar yapmasına çok içerlemişti. Bir iki gün sonra kahvehanede köyün devrimcilerine, hakaret ve bir yığın küfürle birlikte:

"Geçen gece, köye zehir veren o karıları kim getirdi?" demişti.

Tahir Dayı'nın, hakaret dolu sözleri karşısında, köyün devrimcileri tepki göstermişler. Tahir Dayı'ya:

"Zehirlenmesi gerekenler senin gibi köpeklerdir" demişler. Bu sözleri üzerine arkadaşları uyarmak zorunda kalmış, arkadaşlara:

"Yaşlı adam ne dediğini bilmiyor. Biraz daha fazla hoşgörülü olmamız lazım" demiştik.

Biz boykot faaliyeti yürütürken, seçime giren partiler de seçim çalışmalarını yürütüyorlardı. Radyo ve televizyondan konuşmalar yapıyorlardı. Seçime giren partilerden biri de, SDP (Sosyalist Devrim Partisi) idi. Parti başkanı, televizyonlarda yaptığı konuşmalarda hak, hukuk, özgürlük, devrim, emekçi, halk, bağımsızlık gibi sözcükleri sıkça kullanıyordu. Seçime katılan partilerden özellikle solcu olarak bilinenler, boykotun yanlış olduğunu söyleyip, boykot kararını eleştiriyorlardı. Bu eleştirilerin en tepki çekeni ise CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Artvin'de yaptığı konuşmaydı.

Ecevit, Artvin'de alışık olduğu kalabalığı bulamayınca morali bozulmuştu. Bu moral bozukluğu ile Artvin halkına:

"Yumruklarına yıldız sıktıran bir avuç maceracıya diyet borcumuz yoktur" diye seslenmişti.

Seçimler yapılmıştı. Yumruklu yıldızlara diyet borcu olmayanlar seçim sonuçlarını görünce, devrimcilere daha da saldırmaya başlamışlardı. Kahvehanelerde seçim sonuçları tartışılmaya başlanmıştı. Biz de çalışmalarımızın ne derece etkili olup olmadığını merak ediyorduk. Kahveleri dolaşıyor, halkın konuşmalarına kulak misafiri oluyorduk. CHP hiçbir ilde milletvekili çıkaramamıştı. Hâliyle parlamentoda muhalefetten yana hiçbir değişiklik olmamış, mevcut MC hükümeti bazı değişikliklerle hükümeti kurmuştu.

Seçim tartışmalarının en yoğun olarak yapıldığı Çarşıbaşı'ndaki İlastaslıların Kahvehanesi'nde oturuyorduk. Kahvehanenin sahibi CHP ilçe yöneticisi idi. Seçim sonuçlarından hiç memnun değildi. Kahvehane oldukça kalabalıktı. Pilot bölge olarak seçtiğimiz, Yemişli köyünden bir vatandaş, içe-

ride bizim oturduğumuzu görünce, paldır küldür içeri girdi. İçeri girer girmez, bizim masaya doğru yürümeye başladı. Hem yürüyor hem de yüksek sesle:

"Uşaklar, oyumuzu sizin partiye bastık. Oyumuz Dev-Gençlilere helal olsun. Devrim partisi köyde coştu coştu" diye bağırıyordu.

Gerek, köylü vatandaşın bağırarak devrim partisine oyumuzu verdik demesi, gerekse de kahvehanenin sahibinin: "Devrim partisine oyumuzu verdik" diyen komşusuna, aynı zamanda akrabasına çıkışması bizim masada kahkahalara neden olmuştu.

Devrim partisine oy veren vatandaşın sözlerinden, bizim anlamamız gereken, o kadar çalışmalarımıza rağmen amacımızı tam olarak anlatamamış olmamızdı. Seçimleri boykot etmesi, oy kullanmaması gereken vatandaşlar, "Devrim" partisi diye, SDP'ye (Sosyalist Devrim Partisi) oylarını vermişlerdi.

Vatandaşlar kahvehanelerde kendi değerlendirmelerini yaparken, biz de yaptığımız toplantıda değerlendirmemizi yaptık:

"Genel anlamıyla yaptığımız çalışmalar iyi ve öğretici oldu. Oy kullanma oranı bir önceki yıllara göre azımsanmayacak ölçüde düşmüş olması, boykot çalışmasının sonucudur. İlçede örgütlülüğü bulunmayan Sosyalist Devrim Partisi'nin (SDP) oylarının tamamı, boykotu yanlış değerlendiren vatandaşların vermiş olduğu oylardı. Bu anlamda SDP oylarının da boykot kapsamında değerlendirilmesi gerekebileceği" gibi sonuçlar çıkardık.

Seçimi boykot çalışmaları sürecinde köylerde yaptığımız ev çalışmalarının yetersiz olmasına rağmen, çalışma mantığı açısından öğretici sonuçlar elde etmiştik. Boykot çalışmalarında elde ettiğimiz sonuçlarla gelecek için daha çok umutlanmıştık.

Fatsa Belediye Başkanlığı'nı Devrimci Yol adayının kazanması, bizi daha çok heyecanlandırmıştı. Daha o günden, Devrimci Yol olarak yapılacak ilk yerel seçimlerde Pazar'da belediye başkanlığına bağımsız bir adayla katılıp katılamayacağımızı konuşmaya başlamıştık. Tartışmalarımızda:

"Önümüzdeki yerel seçimlere şimdiden hazırlanmaya başlarsak, belediye başkanlığını kazanmamak için hiçbir neden yoktur" sonucunu çıkarmıştık.

***

CHP seçimi kaybedince, transfer vekillerle kurduğu, hükümet de dağılmıştı. Yerine, başbakanlığını Demirel'in yaptığı "Yeni MC" hükümeti kurulmuştu. Yeni MC (Milliyetçi Cephe) ile birlikte faşist saldırılar kitlesel katliamlar şeklinde devam ediyordu. Büyük şehirlerde sıkıyönetim vardı. MC'nin faşist saldırılarına karşı, ülke genelinde olduğu gibi bölgemizde de direniş mücadelemizi kararlı bir şekilde sürdürüyorduk. Direnişi daha kapsayıcı ve örgütlü bir şekle büründürmek için bölgedeki diğer antifaşist, antiemperyalist güçlerle görüşmeler yapıyorduk. Mevcut komitemizi, "Direniş Komitesi"ne dönüştürmeye çalışıyorduk. Direniş Komiteleri başlıbaşına bir örgütlenme modeliydi.

Yoğun bir çalışma içerisindeydik. Koşullar önümüze yoğun çalışmayı ve direnişi örgütlemeyi koymuştu. Bir yandan örgütlenme çalışmalarımızı yürütürken diğer yandan da varolan örgütlülüğümüzle yaşama müdahale ediyorduk.

Şehirdeki örgütlenmemizin yanında bir yeni alan da kırlarda örgütlenmekti. Bunun içinde çalışmalarımızı yoğunlaştırmıştık. Şimdiden Üç dört arkadaşımız kırlarda çalışma yürütüyordu zaten.

Bir yandan kendi örgütlenme çalışmalarımızı yaparken, bir diğer yandan da halkın sorunlarına çözümler bulmaya, sorunlar ve çözümler etrafında halkla birlikte davranmanın yol ve metotlarını saptamaya çalışıyorduk. Bu amaçla, her köyde, köydeki devrimcilerden bir sorumlu belirlemiştik.

Bu çalışmalarımız kapsamında: "Çay üreticilerinin sorunları ve çözüm yolları" temalı bir panel yapmaya karar vermiştik. Panel için en uygun yer, toplantıların yapılabileceği tek salon olan belediye düğün salonuydu. Kapalı salon toplantıları genellikle orada yapılıyordu.

'70 yıllarda, Belediye başkanı CHP'li Başar Telatar'dı.

Devrimciler olarak belediyeyle ilişkilerimiz iyiydi. Çalışanlarının çoğu siyasi olarak bize yakın insanlardı. Zabıtalar-

dan birkaçı sempatizan düzeyinde ilişkimiz olan memurlardı.

Yapacağımız panelin yer sorununu, Belediyede çalışan arkadaşların yardımıyla çözümlemiştik. Ancak Başkan, bir dilekçe ile başvurmamızın da gerektiğini söyleyince dernek adına resmi yazıyla başvurumuzu da yapmıştık.

Panele katılacak konuşmacıları özellikle seçmiştik. Konuşmacı olarak: "Rize Ziraatçılar Derneği" başkanını davet etmiştik. Bu derneğin yönetiminde bulunan arkadaşların çoğu, Devrimci Yol hareketinin taraftarı arkadaşlardı.

Panelimiz oldukça fazla ilgi görmüştü. Hesap edemediğimiz sayıda halktan insan panele katılmış, salonun sandalyeleri yetersiz kalmıştı. Panele katılan birçok kişi, paneli ayakta izlemişti. Verimli bir panel gerçekleştirmiştik. Panele, çeşitli siyasi görüşten çay üreticisi vatandaş katılmıştı. Hiç katılmaz denebilecek, yılların fanatik Adalet Partilileri bile panele katılmışlardı. Bu fanatiklerden biri de benim öz dayımdı.

Akşam köye giden arabada dayımla birlikte oturmuştum. Dayımı panelde gördüğüm için, panelimizi nasıl bulduğunu, bu tür faaliyetlerin halka bir şeyler kazandırıp, kazandırmadığını sordum. Sorum üzerine:

"Boşuna kızıyormuşum sana oğlum. Aferin size. Tebrik ederim vallahi. Bu yaşıma kadar burada böyle bir aydınlatıcı konuşma duymamıştım" demişti.

Seçim çalışmalarında kendimizi yeterince anlatamamıştık ama panelde biraz daha iyi anlatabilmiştik.

Devrimciler olarak halkın sorunlarıyla ilgilenirken, faşistler de başka işlerle ilgileniyor, başka planlar yapıyorlardı. MC Hükümetlerinin katliamcı, baskıcı politikalarında kendilerine verilen görevleri yerine getiriyorlardı. Bölgemizde, iki üç köyde sivil faşistlerin çalışmalar yaptığını biliyorduk. Şehirde yapamadıklarını köylerde yapmaya çalışıyorlardı. Buralarda bir araya geliyor, örgütleniyor, az da olsa eylemler yapıyorlardı. Faşistlerin bu süreçte yaptığı en önemli eylem, Dev-Genç başkanının evinin kurşunlanmasıydı.

Cebimde, mutlaka bulunan iki üç malzeme vardı. Bu malzemeler: Çakmak veya kibrit, çakı, yassı pil ve ampul. Bu

üç malzeme gece gündüz işime yarayan malzemelerdi. Bazen cebimden bunları çıkarıp ortalığa serdiğimde arkadaşlar:

"İp eksik" diyorlardı.

Üç dört metre uzunluğunda, bir insan ağırlığını taşıyabilecek sağlamlıkta bir de ip olması gerekiyormuş cebimde. Arkadaşlar, ortalığa döktüğüm malzemelere gülerek bakıp, öyle diyorlardı.

O gece öyle bir karanlık vardı ki ezbere adımlar atabildiğim, kaç adımda ne gibi engelin olduğunu bildiğim yolda yürüyemiyordum. Şose yolda sorun olmuyordu ama patikaya girince iyice körleşmiş, adım atamaz olmuştum. İşin tuhafı, her zaman cebimde bulundurduğum yassı pil ve ampul de o gece yanımda yoktu.

Bazen böyle zamanlarda cebimdeki gazete imdadıma yetişiyordu. Eğer okuduğum gazeteyi kahvehanelerde bırakmayıp cebime koymuşsam sorun olmuyordu. Gazeteyi rulo yapıp, ucundan tutuşturarak, "Demokrat lamba" olarak kullanıyordum.

Demokrat lamba: Bizim oralarda, içerisine gazyağı doldurulan şişenin ağzına sıkıştırılan çaputun yanmasıyla oluşan meşaleye denirdi. Molotofkokteylinin gazyağı ile yapılmış hâline yani.

Pilli el fenerlerinin olmadığı zamanlarda köylüler, "Demokrat lambayı" icat etmişlerdi. Gece yarılarına kadar süren köy düğünlerinden dönerken veya değirmenlere giderken kullanırlardı. Düğünlere gündüzden gidildiği için ışığa gereksinim olmazdı ama gece dönüleceği zaman zifiri zindan karanlıkta ışığa ihtiyaç olurdu. O zaman düğün evinde veya komşu evlerde hazırlanan demokrat lambalarla yola çıkılırdı. Bugün olduğu gibi kenarda köşede şişe bulmak çok kolay değildi. Düğünde içilen içki şişeleri dönmeyi düşünenler tarafından saklanır, dönüleceği zaman lamba olarak kullanılırdı. Işığından çok isi olurdu. Lambayı taşıyanın üstüne sinen is kokusu, eve girince ortalığa yayılırdı.

Karanlık patikada yürümekte zorlanınca, cebimdeki gazeteyi rulo edip tutuşturdum. Gazetenin verdiği ışıkla biraz daha ivedi yürümeye başladım. Mahalleye girince evlerin ışıkları az da olsa yolları aydınlatıyordu. Elimdeki meşaleyi

söndürdüm. Bizim evin de ışıkları yanıyordu. Bizimkiler genellikle erken yatarlardı. Işıkların yanıyor olmasına şaşırdım. Çocuklar mı hasta acaba diye düşündüm. Kapıyı kendi anahtarımla açtım.

Benim anahtarım maymuncuk gibi bir şeydi. Birçok evin, odanın kapısını açabiliyordu. Kırsal alanda, birkaç tane boş evin kapısını bu anahtarla açmış, soğukta dışarıda kalmaktan kurtulmuştuk. En son 12 Eylül'den sonra çatışmanın olduğu köyde dinlenmek için girdiğimiz evin kapısını da o anahtarın marifetiyle açmıştık.

Eve girer girmez, kız kardeşim:

"Ağabey evimizi kurşunlamışlar, taramışlar" dedi.

Çok korkmuşlardı. Evin tarandığını anlatırken, sanki birileri duyacak endişesiyle sessizce konuşuyordu. Kendilerinin yattıkları odayı, odadaki kurşun izlerini gösterdi. Pencere camının altından giren kuşun, camı dökmeden delip geçmiş, duvara isabet ederek parçalanmıştı. Kurşun parçaları odanın ortasına saçılmıştı. Eğer sadece camın altındaki delik olsa "kurşunlama olmamış" diyecektim. Ancak parçalanan kurşunlar ortalığa yayılmıştı. Anamın ve çocukların yattığı odadaki kurşun delikleri hedefini şaşıran kurşunların açtığı deliklerdi.

Odaları tek tek kontrol etmeye başladım. Anamın odasının dışındaki diğer oturma ve yan odada bir şey yoktu. Esas manzarayla benim yattığım odada karşılaştım. Faşistler özellikle benim yattığım odayı kurşunlamışlardı. Kurşunlar camları delip geçmiş, camları parçalamamıştı. Güçlü bir silahla ateş edildiği belli oluyordu. Kurşunlar, tavanın ve duvarların sıvalarını dökmüştü. Kurşun parçaları odanın her tarafına yayılmış, hatta yatağın içerisine kadar girmişti. Benim odanın hâlini görünce evdekiler iyice korkmuşlardı. Onları biraz teselli etmeye çalıştıysam da, anam bana kızıyor söyleniyordu. "Senden sebep, çoluk çocuk hepimizi öldürecekler" diyordu.

Daha geçen aylarda yapılan mitinge coşkuyla katılan kadın, şimdi korkudan ne diyeceğini şaşırmış vaziyetteydi. O gece onlarla epey konuştum. Biz evde olmadığımız için yaptıklarını, biz evde olsak cesaret edip evin yanına yanaşamayacaklarını söyledim. Ertesi gün Dayı ile birlikte bizim eve

geldik. Biraz da Dayı ile birlikte konuştuk bizim evdekilerle. Biraz korkuları azalmış, daha bir rahatlamışlardı artık.

Evin tarandığı saatlerde, bizimkiler evde yoklarmış. Komşuya oturmaya gitmişler. Çok yakında patlayan silah sesleri duymuşlar ama önemsememişler. Akıllarına bile gelmemiş kendi evlerinin kurşunlandığı.

Faşistler, benim evimin ve yattığım odanın bilgisini ancak köylülerimden ve akrabalarımdan alabilirlerdi. Çok sonra öğrendiğime göre akrabalarımdan almışlar benim yattığım odanın bilgisini.

Faşistlerin Pazar'da böyle bir eylem yapma cesaretini göstermeleri düşündürücüydü. Bu eyleme tavırsız kalınır ise daha büyük eylemler yapabilirlerdi. Olayı fazla yaygınlaştırmadık. Dayı ve Emin'in dışında kimseye söylemedik evin kurşunlandığını. Faşistlere karşı o güne kadar karşılaşmadıkları bir eylem yapmalıydık. Benim elimde bu konuya dair bilgiler vardı. Bazı faşistlerin evlerini biliyordum. Yapmayı düşündüğüm eylemi, Dayı ile paylaştım. Dayı:

"Duygusal davranma ola. Zamanı gelince tavır alırız" diyerek benim planımı öteledi.

Birkaç gün sonra, bir faşistin vurulma haberi yayıldı sokaklara. Kim vurmuştu, niye vurmuştu sorularını birbirine soran halk, faşistlerin yapabilecekleri ahlaksızlıklara olayı bağlayıp:

"Namus meselesinden dolayı vurulmuş canım" yargısına varmışlardı.

Ne olursa olsun, faşistin vurulma olayı, faşistlerin cesaretini kırmıştı. Köylerinde rahatça gezemez, evlerinden dışarı çıkamaz olmuşlardı.

Devrimcilerin hep ciddi işlerle uğraştığını gören halk, devrimcileri şaka yapmayan, oyun oynamayan kimseler olarak düşünüyor olduğundan, oyun oynarken, gırgır şamata ederken görenler şaşkınlıkla yüzümüze bakarlardı. Oysa biz hiç de öyle değildik. Bir devrimcinin işi, "Yirmi dört saat devrimi düşünmek" olsa da kendi aramızda gırgır şamata ediyor, gülüyor eğleniyor, oyunlar oynuyorduk. Hep birlikte denize yüzmeye de gidiyor, kahvehanelerde oturduğumuz

halktan insanlarla, eğlencesine okey, kapamalı pişti, altılı iskambil, tavla gibi oyunlarda oynuyorduk.

Bazı arkadaşlar bu oyunları daha ileri, kumar düzeyine bile taşımışlardı. Kumar oynayan arkadaşlar olduğunu biliyorduk. Kumar oynayan arkadaşlar, genellikle devrimcilerin pek uğramadığı kahvehanelerde oynuyorlardı. Bir gün Dayı ile birlikte dolaşırken, hiç gitmediğimiz bir kahvehaneye gitmiştik. Bizim iki arkadaşımız masada oyun oynuyorlardı. Bizi gören arkadaşlardan biri kâğıtları yanındaki seyirciye bırakıp:

"Arkadaş tuvalete gitmişti de onun eline bakıyordum" dedi.

O arkadaşımız kumar konusunda çok uyardığımız arkadaşlarımızdan biriydi. Mücadele ederken de iyi, kumar oynarken de iyiydi. Dayı ile oradan ayrıldıktan sonra sokakta yürürken Dayı biraz kızgın, biraz gülerek:

"Bu adamların her şeyde iyi performansları varmış" deyince, ben de gülerek:

"Öyle imiş" dedim.

Bu arkadaşlara yaptığımız eleştiriler pek işe yaramıyordu. Fırsat buldukça kumar oynuyorlardı. Parasına oynanan oyunlardan sonra kahvehanelerde kavgalar çıktığını biliyorduk. Bu yüzden kumar oynatanlara karşı da tavırlıydık. Ancak bizim arkadaşlardan herhangi birinin o yerlerde olması bu tavrımızın etkili olmasına engel oluyordu. Eleştirilerimiz biraz da bu nedenleydi. Kumarcı arkadaşları bazen lokantaya getirip yemeklerin parasını ödetmekle cezalandırıyorduk!

Sonuç olarak, kumar oynama zaafı olan arkadaşlarımıza yaptığımız eleştiriler ve uyarılarımız işe yaramıştı. Bu arkadaşlar artık eskisi gibi parasına oyun oynamaktan çekiniyorlardı.

Kendimizi hiçbir zaman halktan soyutlamamıştık. Günlük konuşma dilimizden, sokaktaki davranışımıza kadar sıradan halktan biriydik. Devrimciler olarak tek farkımız, konuştuğumuz konulardı. Halkın günlük sohbetlerine katılıyor, onların havadan sudan sohbetlerini dinliyorduk. Yeterince dinledikten sonra, ortamı ve sohbetleri dağıtmadan konuya

politik bir içerik vererek sohbetin seyrini değiştiriyorduk. Sohbetin seyrini değiştirme hâli, bazen sohbete katılanlara sıkıcı geliyor ve çaktırmadan sohbetten kopuyorlardı. Bazen konunun önemine ve sohbetin hararetine göre çevremize daha fazla insan toplanıyordu. Toplanan insanlarda tartışmalara katılıp kendi görüşlerini bildiriyorlardı.

Halkın eğlencesine, düğününe, şenliğine katılıyor; onlarla eğlenip, onların sevincine, neşesine ortak oluyorduk. Bu tür etkinliklerde üstünlük alıyor, etkinliği politik faaliyetimize desteğe dönüştürüyorduk.

Bizim bölgede düğünlerde, eğlencelerde genellikle tulumla horon oynanır. Oyunu idare eden bir "horoncu başı" olur. Horoncu başı, sesli talimatlar ve komutlarla oyuncuları uyarır. Oyunu idare eden: "Geldim, geldim", "Hep beraber uçalım", "Olmadı bir daha" gibi sert komutlarla oyunu idare eder. Oyunu bozan, oyuna ayak uyduramayanları da uyarır. Horon genellikle sert oynandığı için yorulmalar olur ve bu yorulmalar karşısında, oyun içinde dinlenme ânı diyebileceğimiz bir seans gündeme gelir. Bu dinlenme ânına "Fora" denir ve bu anda türküler söylenir.

Gittiğimiz düğünlerde, katıldığımız eğlencelerde oynanan horonlarda, becerikli arkadaşlarımız oyunun idaresini ellerine alıyorlardı. Bu konuda en becerikli ve yetenekli arkadaşlarımızın başında "Mimarın Oğlu Apo (Abdullah Yıldız)!" gelirdi.

Abdullah, horonu kurallarıyla oynayabilen, komut vermesini becerebilen arkadaşımızdı. Abdullah'ın olmadığı zamanlarda bazı arkadaşlarımız da inisiyatif alırlardı. Bu konuda yetenekli olan arkadaşlarımızın yönettiği oyunlarda, figürler içindeki hitap sözlerini, sloganlara uyarlıyorduk. Türkülerin sözlerini değiştiriyor, siyasi içerikli sözcüklerle türküler söylüyorduk. Birlikte oynanan oyuna ve söylenen türkülere oyundaki herkes katılıyor, türküler koro hâlinde söyleniyordu. Örneğin komutlarda: Geldim geldim yerine "Tek Yol, Tek Yol! Devrim, Devrim!", "Sol, Sol!", "Kahrol Düşman" gibi sözler oyuna uyarlanıyordu. Türkülerin sözleri de aynı şekilde değiştirilip, koro hâlinde söyleniyordu. Örneğin:

"Çıktım çamı budadım
Dalı vurdu koluma
Bir sevda ettim diye
Faşist çıktı yoluma"

"Faşistler saldırıyor
Ölümler dizi dizi
Direnelim uşaklar
Teslim almasın bizi"

"Gidiyorum ormana
Belimde ince nacak
Devrimciler kararlı
Faşizm yıkılacak" gibi!

Düğünlerde, horona katılan çok olur. Oyunu bilen de katılır, bilmeyen de. Bu kalabalık horon alayındaki herkes figürlerdeki sloganları paylaşıyor, türkülere ortak oluyorlardı. Bu tür etkinliklerin politik etkilerini keşfetmiştik. Mücadeleye önemli katkıları olduğunu görebiliyorduk. Halkın her davranışını gözlüyor, onlara katılıyorduk. Düğünlerde silah mı atılıyor, biz de silahlarımızla bir iki el ateş ediyorduk. Bahşiş mi veriliyor, biz de kendi aramızda denkleştirdiğimiz üç beş kuruşla bahşişimizi veriyorduk. Bu davranışlarımız bizim asık suratlı, hep ciddi görünüşlü kişiler olduğumuz imajını yıkıyor, halkla daha yakın ilişkiler kurmamızı sağlıyordu.

Özellikle yaz aylarında, çay toplama işi bitince köylerden şehre gelen arkadaşlarla birlikte daha çok zaman geçiriyorduk. Hep birlikte denize gidiyor, deniz kenarında piknikler yapıyor, denize giriyorduk.

Bir gün, aralarında Dayı ve Şoto Yaşar'ın da bulunduğu birkaç arkadaşla denize, yüzmeye gitmiştik. Ben, ilkokula giderken geçirdiğim boğulma tehlikesinden sonra suyun derinliğinden korkar olmuştum. O günden sonra yüzerken boyumu geçen derinliklere gitmiyor, kıyılarda yüzüyordum. Su boyumu geçince nefesim azalıyor boğulacak gibi oluyorum. Hâlen fazla açığa gitmem.

Arkadaşlar kıyıdan epey bir mesafe açılmış yüzüyorlardı. Ben de kenarda yüzüyordum. Dayı ile Şoto Yaşar, Benim

kıyıda "yüzer gibi yapma" hâlimi görünce, bana bir komplo kurmuşlar! Beni yakaladıkları gibi derine çekmeye başladılar. "Bırakın" diye çırpınıyor, yalvarıyordum. Bırakmadıkları gibi daha da derine doğru çekiyorlardı. Ben konuştukça su yutuyordum. Epey su yuttum o arada. Yalvarmak, yakarmak çare etmeyince küfür etmeye başlamışım! Ne dediğimi, nasıl küfür ettiğimi ne ben hatırlıyorum, ne de onlar bana söylediler. "Sen bize söversin ha" diyerek gülüyorlar, gülerek beni hem derine çekiyor, hem de kafamı suya batırıyorlardı. Ben çırpınıyor, fırsat buldukça yalvarıyordum. Yalvarmak, çırpınmak fayda etmeyince küfürlere devam ediyordum. Onlar ise ha bire gülüyorlardı. Benim çırpınmama güldüklerini düşünüyor daha da sinirleniyordum. Birden beni suya bıraktılar. Bıraktılar ama ben suda hâlâ çırpınıyordum. Ben suda çırpınırken, onlar katılarak gülüyorlardı. Çok sinirlenmiştim, gülmelerine çok kızıyordum. "Ne vardı sanki gülecek." Meğer ben sığ yerde çırpınıyormuşum da arkadaşlar ona gülüyorlarmış. Sudan o kadar çok korkmuşum ki, belime gelmeyen suda çırpınmaya başlamışım. Hâliyle arkadaşlar da benim bu komik durumuma gülüyorlarmış. Ben de sudan çıkınca onlara katılıp kendi hâlime gülmeye başlamıştım.

1978 yılında okullardan mezun olan bazı arkadaşlar göreve başlamak için bölgeyi terk etmişlerdi. Bölgeyi terk eden arkadaşların yerini, daha genç arkadaşlarla doldurmuş çalışmalarımızı aksatmadan devam ettirmiştik.

1979'da ise, okulların bitimiyle birlikte daha çok arkadaş göreve gitmek için bölgeden ayrılmıştı. Bu süreçte, devrimci kadro ve militan sıkıntısı kendini göstermeye başlamıştı.

Okullar tatil olunca, mücadelede sorumluluk almış, mücadeleye önemli katkılar sağlamış arkadaşlarla birlikte bir toplantı yapmıştık. Toplantının temel konusu önümüzdeki sürecin değerlendirilmesi ve faşizmle mücadeleydi. *Devrimci Yol* dergisi, bu konuyla ilgili saptamaları ve önermelerini ifade eden yazılar yayınlıyordu. Önümüzdeki süreçte faşist saldırıların daha da artacağı, ekonomik ve sosyal sorunların halkı zor duruma sokacağı, devletin bu

sorunlarla başa çıkabilmek için daha bir baskıcı tutum alacağı ifade ediliyordu.

Bu tespitlerin ışığı altında sürece daha profesyonel bir örgütlülükle müdahale edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla bir toplantı yapmıştık. Önümüzde iki seçenek vardı. Ya atandığımız okullara giderek öğretmenlik yapacaktık ya da profesyonel olarak mücadelemize bulunduğumuz yerde devam edecektik. Toplantıda bir kez daha süreci özetleyen Azim (Dayı):

"Arkadaşlar bir karar vermek zorundayız. Baskı ve zor yok. Seçimimizi yapacağız. Ya işimize gideceğiz ya da profesyonel olarak faşizmle mücadele etmek için kendimizi ve çevremizi örgütleyeceğiz" dedi.

Profesyonel devrimcilik fikrine, arkadaşların hiçbiri sıcak bakmayıp, göreve gitme doğrultusunda görüş bildirdiler. Arkadaşlar göreve gidince, Dayı ile birlikte iki kişi kalmıştık. Sorumluluğun ağırlığı Pazar'da ikimizin omuzlarındaydı.

Bir akşam Azim (Dayı) ile bizim eve gittik. İkimizin de morali bozuktu. Gece boyu konuştuk. Ayrılıp giden arkadaşların yerini nasıl dolduracağımız konusuna kafa yorduk. Sonuç olarak, işçi ve liseli gençlik içerisindeki çalışmalarda öne çıkan arkadaşlara sorumluluklar vererek çözebileceğimize karar verdik.

Militanca mücadeleye katılan genç arkadaşlar sayesinde, giden arkadaşların yerini tam anlamıyla dolduramasak da mücadelemizi önemli bir aksama olmadan yürütüyorduk.

Öğretmen olarak ataması yapıldığı için giden arkadaşlar olduğu gibi Pazar'a tayin olup gelen öğretmenler de vardı. İlçeye yeni gelen öğretmen arkadaşlarla hemen ilişkiye geçiyor, onların sorunlarına yardımcı olmaya çalışıyorduk. Gelenlerin çoğu devrimci öğretmenlerdi. Arkadaşları TÖB-DER'deki arkadaşlarla tanıştırıyor, TÖB-DER'e üye olmalarına yardımcı oluyorduk. Öğretmen arkadaşlar ortama uyum sağlamakta gecikmiyor, mücadeleye omuz veriyorlardı.

Yeni gelen öğretmen arkadaşlarla birlikte, TÖB-DER örgütlülüğünde de bir hareketlilik başlamıştı. O yıllara kadar pek etkinliği olmayan, dernek binasında oturup tartışmaktan başka bir iş yapmayan TÖB-DER Pazar şubesi, sürece aktif olarak katılmaya başlamıştı. Yapılan kongrede, devrimci öğretmen grubunun yönetime gelmesinden sonra çalışma-

lar daha da bir boyut kazanmıştı. Yeni gelen öğretmenlerin arasında, bir iki de kadın arkadaş vardı. Onlar da TÖB-DER'e üye olmuşlardı.

Yarıyıl tatiline gelen arkadaşlardan, Emin ve Sami tekrar göreve gitmemiş, devrimci sorumluluklarına kaldıkları yerden devam etmeye başlamışlardı. Arkadaşların kararı, bölgedeki mücadelemize ayrı bir güç ve moral vermişti.

TÖB-DER'e üye olan kadın arkadaşlarımızdan biri, okuduğu okuldan Devrimci Yol taraftarı olarak mezun olmuştu. TÖB-DER çalışmalarına kıyısından köşesinden katılmaya başlamıştı. Çalışma alanımın içerisine girdiği için, okullarla genellikle ben ilgileniyordum. Hâliyle öğrenci ve öğretmenlerle ilişkilerim vardı.

Bir gün yaptığımız bir toplantıda, çeşitli konularda görüş alışverişi yapıyor, çeşitli konular üzerinde tartışıyorduk. Bir ara toplantının ciddi bölümüne ara verip gırgır şamataya başlamıştık. Bu gırgır şamata arasında söz, devrimcilerin evlilik meselesine nasıl baktıklarına geldi.

Devrimciler evlenebilir mi? Evlenen devrimciler mücadeleden kopar mı? gibi sorular soruyor kendimizce yanıtlar veriyorduk. Bu konuda olumlu ve olumsuz örnekler sıralıyor, konuyla ilgili görüşlerimizi belirtiyorduk. Devrimcilerin evlilikleri konusunda, bazı olumsuz örnekler olduğu gibi olumlu örnekler de vardı. Esasında konuştuğumuz konu ciddi olmasına rağmen, biz, gırgıra şamataya almıştık. Sohbetimizin bir yerinde, Dayı ortaya bir soru attı. Gülerek:

"Sizin hiçbirinizin sevgilisi yok mu? Sevgilisi olan söylesin onu hemen evlendirelim. Evli bir arkadaşımızın olmasına ihtiyacımız var. Yoksa zorla ben birinizi evlendireceğim haberiniz olsun. Ama sevgilisi olan söylesin onunla evlendireyim" dedi.

Ben de o ara söze girdim. Öğretmen arkadaşlardan birinin ismini söyleyerek:

"Kel Sami onunla evlensin" dedim.

Kel Sami, söylediğim arkadaşın ismini duyar duymaz, kafasına tokmak yemiş yay gibi havaya fırladı.

"Yok yahu. Ben onunla evlenmem. O zaten Devrimci Yolcu da değil" dedi gülerek.

Sohbet ortamı öyle ciddi olmadığı için her sözcüğü gırgıra alıyorduk. Kel Sami, devrimci öğretmen mücadelesi içerisinde yer alan, benim konuştuğum kadın arkadaşın ismini söyleyerek:

"Parpali onunla evlensin. Onların ilişkileri var, oturup kalkıyorlar birlikte" dedi.

Gayriciddi başlayan sohbetimiz ciddiyete binmiş, evlilik ihalesi bana kalmıştı.

Birkaç gün sonra Dayı:

"Parpali, git o arkadaşla duygu ve düşüncelerini bir konuş, bakalım ne diyecek?" dedi.

Bunları söylerken gülüyordu. Şaka yaptığını düşündüğüm için ben de ona:

"Konuştum yahu, olmaz böyle bir şey. Bir daha bu konuyu konuşur isek mücadele arkadaşlığımız zarar görür dedi bana" dedim.

Yalan diyordum. Böyle bir konuşma yapmamıştım. Onun şakasına karşılık ben de şaka yapıyordum. Dayı yine gülerek:

"Yalan diyorsun Parpali, bize öyle demedi ama" dedi.

O an Dayı'nın yüzüne "Ne demek?" gibi şaşkınlıkla baktım. Şaka ile başlayan iş, gerçek olacaktı. Benim kafam karışmış, çeşitli düşünceler ve sorular beynime doluşmaya başlamıştı.

"Ben ne derece evliliğe hazırım. Evlenirsem sorumluluklarımı ne derece yerine getirebilirim. Evlilik bana ayak bağı olup, mücadeledeki özgürlüğümü engellemez mi? Evleneceğim kadın benim gibi biri ile evlenmeye ne derece hazırlıklıdır?... Ben profesyonel devrimcilik yapma kararı vermiş, mesleğe başlamamıştım."

Ben bunları düşünürken, Dayı konuşmasına devam ediyordu.

"Parpali, dün gece Şoto ile gidip, Allah'ın emriyle kızı kendisinden senin için istedik. Kısmetse olur, konuşalım, birbirimizi tanıyalım dedi" derken de gülüyordu.

Dayı bunları söylerken, kıs kıs gülüyordu ama ciddiydi. Ben de bu durum karşısında heyecanlanmış, oldukça şaşırmıştım. Dayı'nın bu kıs kıs gülmesinin muzipliğini hiç unutamıyorum.

Bir akşam okul çıkışı, evlilik konusunu görüşmek üzere arkadaşla buluşup uygun bir yerde oturduk. Herhalde ilk kez bir kadınla duygusal konuları konuşmak için bir saatten fazla oturmuştum. Ne duygusal konular konuşmuştuk ama! Sınıflar mücadelesinde kadının yeri en duygusal konumuz olmuştu!

Çocukluk sevdalarımı saymazsam gençlik yıllarımda hiç sevgilim olmadığını, buna zamanım olmadığını söylersem abartılı olmaz. İki sevgili bir araya gelince ne konuşur, birbirlerine nasıl davranır hiç yaşamadığım için doğrusu bilemiyordum. Bu sevdalık konusunda zaten çocukluğumdan vukuatlıydım.

İlkokul 4. sınıfta bir sevdam olmuştu. Kız arkadaşlarımızın sayısı erkeklerden az olduğu için, bir kıza bir iki erkek âşık olurdu. Bu rekabet bazen çocuksu kavgalara bile varırdı. Benim arkadaşım beni tercih etmişti. Hâliyle biz sevgili olmuştuk. Sevgilisi olan diğer arkadaşlarım sevgililerine çeşitli hediyeler veriyorlardı. Ben henüz bir hediye verememiştim. Yılbaşı yaklaşıyordu. Bir arkadaşımın babası Pirelli otomobil lastik bayiinde çalışıyordu. Oradan, oğluna takvimler getirmişti. Arkadaşım da babasının getirdiği takvimlerden birini bana vermişti. Poşet içerisinde, kenarında bir de tükenmezkalemi olan güzel bir takvimdi. Kapağında güzel bir manzara resmi vardı. Bu güzel takvimi arkadaşım bana vermişti ama ben bugüne kadar bir hediye veremediğim sevgilime verecektim. Bir biçimde bir gün bu güzel takvimi sevgilime vermiştim. Ancak ertesi gün sevgilim takvimi yaprakları karalanmış olarak masama atmış, azarlayan bir ifadeyle:

"Biz artık sevgili değiliz" demişti.

Takvimin dış kapağında manzara resmi varmış ama içerisindeki yapraklarda benim orijinalliği bozulmasın diye açıp bakmadığım için göremediğim mayolu, bikinili kadın resimleri varmış. Bu çıplak kadınları gören sevgilim çok sinirlenmiş. Sayfaları karalamış ve takvimi masama atmıştı. Böylece çocukluk sevdamdan, ilk sevgilimden ayrılmıştım!

Sözlüm olacak arkadaşla oturduğum bir saatten fazla süre içerisinde, özel konularımızı konuşup, konuşmadığımızı, doğrusu hiç anımsamıyorum. Anımsadığım, duygusal ko-

nuları konuşmak için oturduğumuz hâlde, ülke sorunlarını tartıştığımızdı.

Çok önemli duygusal konularımız hakkındaki konuşmamız bitince, arkadaşlarıyla birlikte kaldıkları eve kadar birlikte gittik. Çok şeyler konuşmasak da aramızda duygusal bir bağ oluşmaya başladığını seziyordum. Resmî olmasa da artık sözlenmiştik! Sevgi denen şeyin heyecanını da yaşamaya başlamıştım.

Ertesi gün, başta Dayı olmak üzere konuyu bilen arkadaşlar bana takılmaya başlamışlardı. Ben de ayıp etmiş, suç işlemiş gibi kızarmış, kem küm bir şeyler demeye çalışmıştım! Dayı yine kıs kıs gülerek:

"Ee neler konuştunuz dün akşam pastanede" dedi.

Ben de anlatmaya başladım.

"Bir saat kadar oturduk. Memleket meselelerini konuştuk. Memleket meselelerinden zaman bulup aşktan söz edemedim" deyince, Dayı:

"Hay senin kafana... Biz adamı ne için gönderiyoruz o ne yapıyor" dedi gülerek.

Tabii ondan sonraki buluşmalarımızda hep memleket meselelerini konuşmadık!

Bizim bölgede, o yıllarda günümüzde olduğu gibi kafeler, birahaneler, ne bileyim işte, baş başa oturulacak mekânlar pek yoktu. Baş başa oturulacak yer olarak bir iki tane pastane vardı. Arkadaşımla bir iki kez olsa da pastanede oturmuştum. Benim pastanede bir kadınla oturmam, bazı arkadaşların dikkatini çekmişti. Benim böylesi duygusal bir ilişki içerisinde olduğumu öğrenen arkadaşlardan bazıları, durumu fırsata çevirmekte geri kalmamışlardı!

Benim evlilik konusundaki düşüncelerim biraz fanatikti. Devrimciler asla evlenmemeleri gerektiğini düşünüyordum. Devrimcilerin, ülkenin içerisinde bulunduğu bunca soruna rağmen, aşkla meşkle kaybedecekleri zamanlarının olmadığına inanıyordum. Bu düşüncelerimi birçok kere arkadaşlarımla paylaşmıştım. Ancak benim son durumum bu inanışı bozmuştu. Kafasında evlilik düşü kuranlar, gizliden gizliye sevgilisi olanlar bu durumdan cesaret almış, sevgililerini deşifre etmeye başlamışlardı.

Bir gün, sicim gibi yağmur yağıyordu. Sokaklar sel, olmuştu. Şemsiyeye vuran damlalar, şemsiyeden içeri giriyordu. Yürüyebilmek için, dere gibi akan suların arasından bir o yana, bir bu yana sıçramak gerekiyordu. Böylesi bir havada, çok önemli bir işim olmalı ki sokağa çıkmıştım. Sokakları sevdiğim hâlde, böylesi havada sokakta olmaktan herhalde pek mutlu değildim. Yağmurun altında, hızlı hızlı yürüyordum. Arkamdan koşarak gelen Okan koluma girdi. İkimiz o yağmurda tek şemsiyenin altında yürümeye başladık. Kolüma girer girmez gülümseyerek:

"Seninle ciddi bir konu hakkında konuşacağım" dedi.

Bu havada konuşacağı ciddi konuyu ben de merak etmiştim. "Konuş" der gibi yüzüne baktım.

"Benim bir sevgilim var ve ben onunla evlenmeye karar verdim" dedi.

Bu havada, ne yeri ne zamanıydı bu sözün. Nasıl bir cevap vereceğimi, doğrusu düşünememiştim. Sinirli bir şekilde:

"Tam zamanını buldun Okan. Zamanı mı şimdi bunu söylemenin. Azdın mı, ne oldu?" dedim, biraz gülerek biraz da ciddi. Başka birkaç sözcük daha kullanarak yürümeye devam ettik. Duyduğu sözler karşısında morali bozulan Okan, o günden sonra, konuyla ilgili bir daha ağzını açmadı!

O yıllarda susan Okan, sonraki yıllarda ise hiç susmadı! Bizim dava arkadaşları, dost meclislerinde ve mücadele platformlarında çok sık bir araya geliriz. Övünmek gibi olmasın ama özellikle, devrimciler olarak birbirimizden hiç kopmadık. Birbirimize karşı sevgimiz, saygımız hiç eksik olmadı. Elimizden geldiğince süreç içerisinde hep birlikte mücadeleye katkı vermeye çalıştık.

Mücadele içerisinde edindiğimiz yeni dostlarımız ve eski arkadaşlarımızla bir araya gelişlerimizde, Okan, bu yaşanılan olayın şakasını yaparak, arkadaşlara:

"Parpali, benim evlenmeme iki defa takoz koydu. Beni evlendirmek zorundadır" diyerek yarı şaka, yarı gerçek içindeki ukdeyi dışa vurur durur!

Cezaevlerinde mektup, dışarıyla olan tek iletişim aracıdır. Duygular, düşünceler mektuplar aracılığı ile paylaşılır. Ailelere yazılan mektuplarda genellikle mahkeme süreçleri, özlemler vs yazılır. Yetenekli olanlar yeteneklerine göre

mektuplarına şiirler yazar, karikatür ve resimler eklerlerdi. Mektuplara yazılacak sözcükler çok özenle seçilir, moral bozukluğu olsa da dışarıdakilere sezdirmemeye dikkat edilirdi.

Okan da dışarıdaki kız arkadaşına duygusal bir mektup yazmaya kalkışmış ama bir türlü onun gönlünü alacak sözcükleri bir araya getirmeyi becerememiş. Okan'ı tanıyanlar zaten beceremeyeceğini bilirler! Yazma konusunda bana güveniyor olmalı ki benden yardım istemeye karar vermiş. Anlaşılan, benim yazacağım duygusal ve güzel sözcüklerle duygularını ifade ederek arkadaşının gönlünü kazanacak, düşlediği duygusal ilişkiyi geliştirecek.

Bir gün ranzama gelip yanıma oturdu. Durumunu anlatıp:

"Sen güzel yazarsın. Kız arkadaşıma şöyle duygusal ve güzel bir mektup yazmama yardımcı ol" dedi. Ben de kendimce bir şeyler söyledikten sonra:

"Bir de şiir yazalım. Şöyle duygusal, aşk kokan bir şiir" dedim. Bu teklifim üzerine ağzı kulaklarında:

"Hemen yazalım. Güzel olur!" dedi. Duygusal, aşk dolu bir şiir karalayıp, mektubuna eklemesi için verdim.

Okan mektubu yazmış, şiiri de altına eklemiş göndermiş. Mektubunun yanıtını heyecanla beklemeye başlamış ama aylar olmuş, mektuba cevap veren olmamış. Kız öyle bir yok olmuş ki, Okan, kızın izini tozunu bir daha bulamamış! Kız arkadaşının cevap vermemesini, izini tozunu kayıp etmesini benim yazdığım şiirli mektuba bağlayan Okan, yine arkadaşlara:

"Nasıl bir şiir yazdırdıysa, o kadar umut beslediğim kız, selamı sabahı kesti. Bırak mektuba cevap yazmasını, haberini bile alamaz oldum!" diyerek her toplandığımızda, beni gördüğü her yerde, beni işini bozmakla suçluyor. Ben de bu suçlamalar karşısında:

"Kabahat şiirde değil. Kız arkadaşın senin gibi bir adamın böyle ince, okşayıcı bir şiir yazamayacağını bildiği için, şiiri başka birine yazdırdığını düşünmüş ve senden vazgeçmiş" diyerek kendimi savunuyorum!

Her ne kadar evlenmeme karar verilmiş, bu doğrultuda ciddi bir ilişki geliştirmeye başlamış olsam da o genel kanının

etkisi benim de üzerimde devam ediyordu. Arkadaşımla fırsat buldukça bir araya gelip oturup konuşuyorduk. Evlenmeye karar vermiştik ama el ele bile tutuşmamıştık. Kendi duygularımızdan çok sınıflar mücadelesinde yapacaklarımızı konuşuyorduk.

Arkadaşımın, minyon yapısına karşın dirençli ve kararlı bir kişiliği vardı. Özellikle ikili ilişkilerimizin gelişmeye başlamasından sonra devrimci mücadeleye daha aktif olarak katılmaya başlamıştı. Arkadaşımın aktif olarak mücadele içerisinde bulunmasından, doğrusu mutluluk duyuyordum. Böyle giderse korkularım boşa çıkacaktı. Evlilik mücadeleme ayak bağı olmayacaktı.

Bir akşam Dayı ile bir yerde oturmuş sohbet ediyorduk. Sohbetimizin arasında Dayı:

"Yahu Parpali isabetli bir karar vermişim ha! Senin kız yaman çıktı. Bakalım ne kadar dayanabilecek" dedi.

Emeklerimin boşa gitmediğine içten içe seviniyordum. Seviniyordum çünkü artık kadın örgütlenmesine katkıları olacağını düşündüğümüz bir kadın arkadaşımız olmuştu. Ancak, Aralık ayında yapılan büyük TÖB-DER boykotunun çalışmalarına aktif olarak katılan öğretmenler hakkında açılan soruşturma kapsamında açığa alınmışlardı.

Bir gün çay bahçesinde otururken memleketine gidip, gidemeyeceğini sormuştu. Boşlukta kaldığını, moralinin de bozuk olduğunu, memlekete giderse kendisini toparlayabileceğini söylemişti. Bunun üzerine Dayı'ya durumu anlatmıştım. Ondan sonra gitmesini istemiştik.

Birkaç gün sonra tekrar birlikte otururken konu gündeme gelince gidebileceğini söylemiştim. Tam birbirimize alışmaya, duygusal anlamda birbirimizi tanımaya başladığımız bir zamanda böylesi bir ayrılık benim de biraz moralimi bozmuştu. Bu aşamada ayrılmak doğrusu biraz zor gelmişti.

Otobüs yazıhanesinden onu yolcu ederken birbirimize gülerek ama hüzünlü bir şekilde bakmıştık. Bir daha birbirimizi göremeyeceğimiz duygusu vardı içimde. Arkadaşım duygularımı fark etmiş gibi:

"Fazla kalmayacağım. Beni merak etme. Kendine iyi bak" diyerek moral vermeye çalışmıştı.

O gün, otobüs çok erken mi gelmişti? Yoksa bana mı öyle gelmişti anlayamamıştım. Bir iki aylık beraberlik süresince birbirimize tam alışamadan ayrılmak zorunda kalmıştık.

Arkadaşımın gittiği akşam bir yerde oturuyorduk. Dayı benim üzgün olduğumu belirtip, arkadaşlara:

"Parpali'ye bulaşmayın bu akşam. O şimdi yaralı aslan gibidir. Saldırır karışmam" diyerek beni kızdırmaya, belki de olumsuzluktan hareketle moral vermeye çalışıyordu.

Öğretmen olarak atanan ve göreve başlama hazırlıklarını yapan arkadaşlar, derneklerin yönetim kurullarındaki görevlerinden de ayrılmışlardı. Derneklerde yaptığımız kongrelerde, liseyi bitirmiş, fabrikalarda çalışan gençleri yönetim kurullarında görevlendirmiştik. Dev-Genç ve Halkevi'nde olağan veya olağanüstü kongreler yaparak yeni yönetimleri oluşturmuştuk. İşler tahmin ettiğimiz kadar, kötü değildi. Yarıyıl tatiline gelen öğretmen arkadaşlarla tekrar görüşülüp konuşulmuştu. Bu arkadaşlardan Emin ve Kel Sami göreve dönmeyeceklerini, devrimci mücadelede sorumluluklar alacaklarını belirtmişlerdi. Konuşulan diğer arkadaşlar ise göreve devam edeceklerini bildirmişlerdi.

Göreve gitmeyenlerden biri de Okan'dı. Okan görev yaptığı İskenderun'da, Pazar'daki gibi mücadelenin içerisinde aktif olarak yer alan bir arkadaşımızdı. Orada da kendini çalışkanlığı ile sevdirmiş, aldığı sorumlulukları yerine getirerek arkadaşların güvenini kazanmıştı.

Bir toplantıda Dayı:

"Biz adam için baş kırıyoruz. Emin, Okan'a İskenderun'a gitsen iyi olur diyor" demişti.

Okan, Eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra ataması İskenderun'a yapılmış ve orada göreve başlamıştı.

Okan'ın anlattığına göre: O yıllarda, İskenderun'da Devrimci Yol hareketinin sorumlusu olan arkadaşımız, 12 Eylül faşizmine karşı yürütülen direniş mücadelesinde faşist güçler tarafından katledilen Soner İlhan'mış. Okan, İskenderun'daki arkadaşlara:

"Ben Pazar'a döneceğim" demiş. Bunun üzerine, İskenderun'daki arkadaşlar:

"Olmaz seni bırakmayız" demişler.

Okan yaz tatiline gelince konuyu Emin'e anlatmış. Emin, Okan'a yanlış yaptığını söyleyip İskenderun'a gitmesi gerektiğini söyleyince, geri dönme düşüncesi olmayan Okan bu sefer de Dayı'ya söylemiş. Dayı bunun üzerine:

"İyi yaptın. Bizim burada daha çok adama ihtiyacımız var" demiş.

Adam için baş kırıyoruz dediği toplantının hikâyesi de böylece açığa çıkmıştı.

Ülkenin değişik şehirlerinde her gün ikişerli üçerli ölüm haberleri geliyordu. Resmî ve sivil faşistler işbirliği ile emekçi halk güçlerine saldırılar düzenliyordu. Emekçi halk güçleri, devrimcilerin önderliğinde bu saldırılara karşı direnmeye çalışıyordu. Her gün ikişer, üçer öldürülüyordu devrimciler. Ülkede ilan edilmemiş bir iç savaş yaşanıyordu. Demokratik ve yasal etkinlikler engelleniyordu. Faşist saldırı ve katliamlar bahane edilerek, çeşitli bölge ve şehirlerde sıkıyönetimler ilan edilmişti. Sendikaların aldıkları grev kararları yasaklanıyor, işçi haklarına saldırılar yoğunlaşıyor, halkın alım gücü yok edilmek isteniyordu. Bu durum karşısında, örgütlü çalışmalarımızı gizlilik esasları üzerinden kurgulamaya, kendimizi de ona göre konumlandırmaya başlamıştık. Ancak mücadele içerisinde neyin ne olacağı hiç belli olmuyordu.

Bir polisin dövülüp, silahının alınması olayı birkaç militan düzeyindeki arkadaşımızın aranır duruma düşmesine neden olmuştu. Aralarında Kemal Kestioğlu ve Recep'in de bulunduğu birkaç arkadaş şehirdeki çalışmalardan çekilmek zorunda kalmışlardı. Kemal ve Recep'in yanına daha sonra Ali adını verdiğimiz Hüseyin Kansız ve Ahmet Uzun da katılarak kırsal alandaki mücadeleye güç katmışlardı.

Kırsal alandaki çalışmaları yürüten arkadaşlarla ilişkiyi genellikle Emin sağlıyordu. Arkadaşların kırsal alanda yapmış olduğu çalışmaların olumlu sonuçlarını, özellikle 12 Eylül cuntasına karşı yürüttüğümüz direniş mücadelesinde gör-

müştük. Arkadaşların daha önce yapmış olduğu çalışmalar sayesinde kırsal alanda oldukça rahat hareket edebiliyorduk. Arkadaşlar, köyler arasındaki yolları, patikaları ve birçok gerekli bilgiyi hafızalarına yazmışlardı.

Bir gün Dayı ile birlikte Nihat'ın çay ocağında otururken: "Yarın iki arkadaş gelecek. Seni bulmalarını söyledim. Ebzali'nin orada buluşacaksınız haberin olsun. Öğleden sonra gelirler herhalde" dedi.

Gelecek arkadaşları Ebzali'nin Yeri'nde beklemeye başladım. Daha önce birkaç kez karşılaştığım, Mustafa adıyla tanıdığım Ersin Ergün Keleş arkadaş, yanında oldukça genç bir arkadaşla gelmişti. Mustafa'yı daha önce bir iki kez daha görmüştüm ama yanındaki genç arkadaşı ilk kez görüyordum. Mustafa, arkadaşın durumunu anlattı. Arkadaş, Trabzon'da bir nedenle aranır durumdaymış. Bunun için bizim bölgede bir süre kalacakmış. Arkadaşı teslim aldım. Ona bir de ad verdim. Tanıştırdığım arkadaşlara:

"Ali arkadaş, bundan sonra bölgemizde bizimle birlikte çalışmalara katılacak" dedim.

Bölgede artık Ali olarak kalacak, Recep ve Kemal ile birlikte kır çalışmalarına katılacaktı. Ali adını verdiğim arkadaşımız, Hüseyin Kansız'dı. Mustafa diye tanıdığımız arkadaşın adının ise, Ersin Ergün olduğunu cezaevinde öğrenmiştim.

Pazar'a gelen sadece Ali adını verdiğim Hüseyin Kansız değildi. Değişik zamanlarda başka gelenler de olmuştu. Bunlardan birine de Osman adını vermiştim. Osman'a (Metin Bahçe) fırında bir de iş bulmuştum. 12 Eylül sabahı herkes kırlara çekilmiş iken Osman karakola ekmek taşıyordu. 12 Eylül'den sonra birkaç gün daha fırında çalıştıktan sonra fırından ayrılmış, bizimle birlikte kırlara gelmişti.

Ali ile Osman'dan başka bir misafiri daha ağırlamıştık Pazar'da. Artvin Cezaevi'nden devrimciler tünel kazarak firar etmişlerdi. Dernekte otururken perişan kılıklı biri derneğe geldi. Ayağındaki ayakkabılar, ayağından çıkacak kadar büyük ve eskiydi. Üstündeki elbise sadece üstünü örtmüştü. İnsan içerisine çıkılacak bir elbise değildi. Devrimciler örgütlü ilişkilerinin olduğu yerlere dağılırken bu hırpani kılıklı arkadaşı da Pazar'a göndermişler. "Orada Dev-Genç'e gidersin. Onlar gerekeni yapar" demişler.

Arkadaşa yardım etmekten başka yapacak bir şey yoktu. Adam ele geçerse devrimciler için de olumsuz sonuçlar olabilirdi. Onun için hemen gereğini yapmaya başladık. Adamı aldım eve götürdüm. Bizim evdekiler, ilk defa eve getirdiğim bu adamı hiç sevmediler. Kardeşlerim, adamın tipinden huzursuz oldular. Huzursuzluklarını ifade etmeye başladılar. O gün ilk defa kız kardeşimi çok kötü azarlamıştım.

Adamı banyo yaptırdım. Benim giysilerim ve babamın ayakkabılarıyla giyindirdim. Bir gece evde misafir edip ertesi gün, Dayı'ya gideceği yere göndermesi için teslim ettim. Amasya Gümüşhacıköylüymüş. Oraya gitmek istiyormuş. Bu arkadaşa bir ad bulamadım. Zaten fazla kalmayacaktı ad bulmaya gerek de yoktu! Bu firarı arkadaşı da bir biçimde gideceği yere göndermiştik. Ondan sonra, gideceği yere sağ salim gidip gitmediği konusunda bir bilgimiz olmadı.

Ülkede, emekçi halka ve onların örgütlülüklerine resmî ve sivil faşistler tarafından yoğun saldırılar yapılıyordu. Bu saldırılar, halkın kendi kendini savunmasını zorunlu hâle getirmişti. Konuyla ilgili olarak, *Devrimci Yol* dergisi muhtelif sayılarında yazılar yazılıyordu. Faşist saldırılar karşısında yapılması gerekenler konusunda uyarılar yapılıyordu. Bu yazıların anafikri, halkın kendi kendini savunacak örgütlülüklerin bir an önce hayata geçirilmesiydi. *Devrimci Yol* dergisi, halkın kendi kendini savunmasının tek yolu olarak: Bütün muhalif devrimci, demokratların birlikte mücadele etmesini öngörüyordu. Birlikte mücadele edecek örgütlülüklerin yaratılmasını savunan Devrimci Yol, "Direniş Komiteleri" adını verdiği bir model örgütlülüğü gündeme getirmişti.

Direniş komiteleri, faşist saldırılar karşısında direnişi örgütlemekle sınırlandırılmamıştı. Daha uzun vadede halk iktidarının nüveleri olarak düşünülmüştü. Bunun için direniş komiteleri aracılığı ile örgütlü olunan yerlerde çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerde de bulunuluyordu. Direniş komiteleri konusunda örnek alınabilecek yerlerin başında, Fatsa'da oluşturulan komiteler gelmekteydi. Direniş komiteleri, pasif örgütlülükler olmayıp, saldırılar karşısında halkın kendisini aktif olarak savunabileceği düşünce ve mekanizmalara sahip yapılardı. Aynı zamanda kurulacak yeni

düzenin çekirdeğini oluşturacak bilgi, beceri ve kararlılığa sahip olması gereken yapılardı.

Ülke genelinde sürdürülen faşist saldırılar bizim bölgemizde de etkili oluyordu. Bu saldırılar sonucu birçok devrimci öldürülmüştü. Rize bölgesinde ilk siyasi cinayet olarak kabul edilen olay, Eğitim Müfettişi Bilgin Girgin'in öldürülmesiydi. Sonraki yıllarda, Eğitim Enstitüsü öğrencilerinden HDÖ taraftarı Erkan Eskiçırak, Ardeşen'de faşistler tarafından öldürülmüştü. Hopa'da Devrimci Yol taraftarı Mahir Çakır yine faşistler tarafından öldürülmüştü. Bu faşist saldırılar, Rize genelinde kitlesel protestolar ve kadro eylemleriyle protesto edilmişti.

Pazar Dev-Genç, kitlesel olarak bu protesto eylemlerinde önemli görevler üstlenmişti. Bu olaylardan sonra genellikle faşistlerin girdiği, toplandığı yerler dağıtılmıştı. Rize deki faşist cinayetler bunlarla son bulmamıştı.

Rize Eğitim Enstitüsü öğrencisi, Kurtuluş taraftarı, Bayram Ali Tatoğlu yine faşistler tarafından kurulan pusu sonucu öldürüldü. Bayram Ali, Eğitim Enstitüsü'nde faşist işgalin kırılmasında önemli katkıları olan bir devrimciydi. Aynı zamanda şehirde de sevilen devrimcilerden biri olması onu faşistlerin hedefine koymuştu. Bu anlamda, her an karşılaşabileceğimiz yeni saldırılara karşı savunma örgütlülüğümüzü oluşturmamız zorunluluk hâline gelmişti.

Pazar'da direniş komitesi türünden bir örgütlülüğü oluşturmak için, Devrimci Yol dışında, siyasi olarak örgütlü güç Halkın Kurtuluşu görünüyordu. Bu arkadaşlarla yaptığımız toplantılarda, ortak mücadelenin yürütülmesi doğrultusunda sonuç alamadık.

Devrimci Yolcular olarak zaten, çalışmalarımızı komite esasına göre, halkla birlikte yürütüyorduk. Bu komiteler aracılığı ile halkın sorunlarını tespit ediyor, sorunların çözümü doğrultusunda çalışmalar yapıyorduk. Kırda ve şehirde örgütlü olarak çalışmalarımızı sürdürüyorduk.

Komiteler aracılığı ile başarılı çalışmalar yürütsek de günün koşulları içerisinde halkın çalışmalara katılmasını örgütlemek o kadar kolay olmuyordu. Daha çok militan kadrolarla elde edilen antifaşist mevziler savunulurken, yeni kadrolarla örgütlülüğümüzü güçlendirmemiz gerekiyordu.

Rize'den gönderilen Ahmet'te Pazar'a gelmişti. Pazar'a gelen Ahmet'in, Receplerle birlikte kır çalışmalarına katılmasının daha yararlı olacağı uygun görülmüştü. Recep, Kemal, Hüseyin üçlüsü, Ahmet'in de katılmasıyla daha da güçlenmişti. Kır çalışmalarını yürüten arkadaşlar zaman zaman şehirdeki çalışmalara da destek oluyorlardı.

Faşistler katlettikleri devrimcilerin kanları elbette yerde kalmamış, faşistler döktükleri kanların hesabını vermişlerdi.

Çamlıhemşin'e gitmeden önce neden Çamlıhemşin'in önemli olduğuna bir bakalım.

Çamlıhemşin, Fırtına Deresi'nin hemen kenarında, vadi içerisine kurulmuş küçük bir yerleşim yeridir. Tek caddesi vardır. Cadde boyunca dizili binaların bir kısmı dere yatağına, bir kısmı ise dağa yaslanmış vaziyettedir. Cadde boyu uzanan binaların en büyüğü üç veya dört katlıdır. Binaların altında dükkânlar vardır. Devlet daireleri, neredeyse konutlarla ve dükkânlarla aynı sayıdadır. Bir binada kaymakamlık, orman müdürlüğü, jandarma karakolu, okullar vs. Günümüzde caddesi aynı dursa da jandarma karakolunun yanı sıra bir de polis karakolu oluşturulmuştur. Bir de tek doktoru olan hastanesi vardır.

Çamlıhemşin, bölgenin turistik ilçelerinden biridir. Aynı zamanda, kış koşullarının ağır geçtiği bir ilçedir. Ekonomisi sadece hayvancılık olsa da bugün bu bile yetersizdir. Bu nedenlerle nüfus bakımından oldukça hareketli ilçelerden biridir. Kışın oldukça az sayıda insanın yaşadığı ilçe, yazın oldukça kalabalık olmaktadır.

Çamlıhemşin, Rize ilinin dışarıya göç veren ilçelerinin başında gelmektedir. Sarp kayalıklarla ve geniş ormanlarla kaplı ilçede doğal güzelliklerin yanı sıra tarihî dokusuyla insanları çekmekte olduğu için, özellikle yazın nüfus patlaması olmaktadır.

Çamlıhemşin'in bu ormanlık ve sarp kayalıklarla çevrili olması, köylerin bu alanlarda kurulmuş olması bizim içinde çalışma yapacağımız önemde bir ilçeydi. Bu özelliklerinden dolayı, olası bir durumda üslenebileceğimiz yer olarak kafa-

mıza yerleştirmiştik. Diğer bölgelere göre hiç denecek kadar az ilişkimiz olan insan vardı. Nüfusu oldukça az olan bu ilçemizde ilişki kurabileceğimiz insan bulmak oldukça zordu. Ancak, büyük şehirlerde yaşayıp mücadeleye bulundukları yerlerden katkı veren birçok tanıdığım arkadaş vardı. Yeni ilişkiler ve örgütlenme çalışmaları kapsamında yaptığımız bir toplantıda, Dayı:

"Sen biraz Çamlıhemşin'e git. Bak bakalım oralarda bir şey çıkar mı?" dedi.

Okuldan mezun olunca, askerlik şubesinden tecilin kalktığını, hâliyle askere gitmem gerektiğini bildiren bir yazı gelmişti. Okulu bitirdiğim için yedek subaylığa hak kazanmıştım. Bunun için karar aldırmak gerekiyormuş. Kararı da GATA'da yapılan muayeneden sonra veriyorlarmış.

Askerlik kararı aldırmak için Ankara'ya, GATA'ya gitmem gerekiyordu. Ankara'da ilk gittiğim yer Hemşinliler Derneği olmuştu. Konur sokakta bir binanın üst katındaydı. Gerek dernekte, gerekse de Ankara'nın değişik yerlerinde birçok arkadaşla karşılaştım.

Çamlıhemşin'den Mehmet Çolak, Oğuz (Oğuzhan Çolak), Yaşar Gündoğdu, İbrahim Demirci; Pazar'dan Kenan Yüksel Münir Telatar; Çayeli'nden Temel Temel'le orada tanıştım. Bunlar orada bulunanlardan hatırladıklarımdan sadece bazıları.

Arkadaşların çoğu, Ankara'daki değişik üniversite ve fakültelerde okuyan devrimci gençlerdi. Devrimci gençlerin dışında, Ali Rıza (Cihan) Ağabey'le de orada karşılaşmıştım. Ali Rıza Ağabey, oradaki devrimci gençlerin her bakımdan ağabeyi idi ve ona karşı arkadaşların bir saygısı vardı. Ali Rıza Ağabey'in gerçekten devrimcilerin ağabeyi olduğuna yıllar sonra birçok kez tanık olacaktım.

Ali Rıza Ağabey, TBMM Kütüphane Müdürü'ydü. Çalıştığı yer itibarıyla birçok bürokrat ve milletvekiliyle ilişkisi olan bir ağabeyimizdi. Rizeli olup da bir sorun nedeniyle Ankara'ya giden birçok hemşerisinin sorununa çözüm bulmak için elinden geleni yapmaya çalıştığının tanığıyım. Ben de bir kez daha saygılarımla burada selamlıyorum.

O gece geç vakte kadar oturduk dernekte. Mehmet Ağabey:

"Bize gideriz" demişti.

Mehmet Ağabey'in Dikmen Sokullu'daki evine gitmek için Kızılay'dan Dikmen minibüslerine bindik. Şimdi anımsamıyorum ayrıntılarını ama minibüsten indikten sonra bir süre yaya yürümüştük. Sokulu Mahallesi'nin sokaklarında devrimcilerin yazılarını gördükçe keyifleniyordum. Sokak duvarları, okulların duvarları hiç yabancı olmadığım sloganlarla doluydu. Sokullu sokaklarında kendimi, evimde gibi hissetmiştim.

"Burası devrimcilerin mahallesi" diyordum kendi kendime.

Mehmet Çolak'tan çok eşini saygıyla anmak istiyorum. Firdevs (Çolak) Abla'yla ilk kez orada karşılaştım. Firdevs Abla devrimcileri misafir etmeye alışkın olduğunu fark ettim. Hele bir de kendi hemşerisi olunca daha sıcak karşıladığını, yemekte muhlama yapmasından anlamıştım! Firdevs Abla'yla en son, Çamlıhemşin'de yapılan "Yeşil yola dur de" eyleminde karşılaştım. Biraz rahatsızdı. Ondan sonra fazla yaşamamış, ölüm haberini almıştım.

Birinci gecemi Dikmen'de, ikinci gecemi ise ODTÜ'nün yurtlarından birinde geçirmiştim. Çayelili Temel beni yurda getirmişti. Kalacağım ev yokluğundan değil, ODTÜ'yü merak ettiğimden gitmiştim. Gerçi gece kaldım ve ODTÜ havası alamadan geri döndüm!

Özellikle, Ankara'daki Hemşinliler Derneği'nden arkadaşların yardımıyla tanıştığım arkadaşlardan biri Çamlıhemşin'de radyo tamirciliği yapan bir vatandaştı. Devrimci Yol taraftarı veya sempatizanı olmasa da, ilçede solcu olarak biliniyordu. 5-10 adet *Devrimci Yol* dergisini ona bırakıyordum. Orada görev yapan devrimci öğretmen ve memur arkadaşlar da dergileri oradan alıyorlardı. Radyocu arkadaş, kendisini TKP'li olarak niteliyordu. Bir zaman sonra benimle kurduğu ilişkiden pişman bir hâlde olsa da beni tanıştıran arkadaşların hatırı için benden uzaklaşmıyordu. İşin doğrusu o uzaklaşmak istiyordu ama ben pek uzaklaşmak istemiyordum!

Bu arkadaşın dışında, Çamlıhemşin'de liseden tanıdığım birkaç arkadaşla daha ilişki kurdum. Pek politik düşüncesi olmayan bu arkadaşlar, beni tanıdıkları, siyasi kimliğimi

tahmin ettikleri için bir süre sonra benden uzak durmaya başladılar.

Eğitim Enstitüsü'nden birlikte okuduğumuz bir arkadaş, Çamlıhemşin'in bir köyüne öğretmen olarak atanmıştı. Onun aracılığı ile birkaç solcu devrimci öğretmenle daha ilişki kurdum. Bu ilişkiler sayesinde kalacak yerleri çoğaltmıştım. Barınma sorunu önemliydi. Barınma sorunumu, bu arkadaşların evlerine gitmekle çözümlemiştim. Bazen, gittiğim köylerdeki sohbetler uzayınca kalacak yer sorun oluyordu.

Çamlıhemşin'de köyler öyle birbirine çok yakın mesafede olmayıp köyler arasında en az yarım saat, bir saat yürümek gerekiyordu.

Misafir gidebileceğim evlere gecenin ilerleyen saatlerinde gitmeyi uygun bulmadığım için gitmiyordum. Evlere gitmediğim zamanlarda ise OR-KOOP'un şantiyesinde bekçilik yapan, Pazar'dan tanıdığım, Mirzali Ağabey'in yanına gidiyordum.

OR-KOOP, Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde, Orman Köylülerini Kalkındırma Projesi kapsamında kurulmuş devlet destekli kooperatiflerdi. Bu proje kapsamında orman köylülerini kalkındırmak için Çamlıhemşin'de bir ağaç işleme fabrikasının temeli atılmıştı. 12 Eylül'den sonra inşaat durdu. Turgut Özal zamanında birileri oraya balık çiftliği yaptı. Daha sonra da konutlar yapıldı. Lojmanlar dendiğine göre herhalde bugün orada devlet adamları ikamet etmektedir!

Çamlıhemşin'de ilişkim olan insanlardan biri de, OR-KOOP'un bulunduğu köyün muhtarıydı. Muhtar çok içki içiyordu. Her akşam ilçedeki içkili lokantada geç vakte kadar içerdi. Çamlıhemşin'de gece erken başlar. Yatsı namazından sonra kimse olmaz sokaklarda. Gerçi namaz kılan da pek olmaz Çamlıhemşin'de.

Sahildeki ilçelere nazaran, Çamlıhemşin'de Lazların yoğun olarak bulunduğu köyler daha tutucu ve bağnaz bir kültüre sahipti. Küçük yaşta çocukları evlendiren, beşik kertmesi adıyla akrabalarına sözlendiren aileler bile vardı.

Bir gün, devrimci öğretmenlerden biriyle restoranda yemek yerken biraz da sohbet etmiştik. Öğretmen arkadaşın pek keyfi yoktu. Morali bozuktu. Okulda "grup eğitimi" adı verilen sistemi uygulamaya başlamışlar. Kız ve erkek öğren-

cilerden oluşan gruplar kurmuşlar. Erkek ve kız öğrencileri bir masa etrafında oturtmuşlar. Öğrenci velilerinden biri:

"Benim sözlü kızımı, elin erkeğiyle nasıl yan yana oturtursun" diyerek tepki gösterip, öğretmeni tehdit etmiş.

Arkadaşın canı bu duruma çok sıkılmış, morali bozulmuştu. Sohbetimizin sonunda:

"Tayin isteyip buradan ayrılacağım. Tayin çıkmazsa istifa edeceğim. Adamların gözü dönmüş. Canımdan olamam" dedi.

Bu sözlerinin üzerine:

"Dur hele, belki bir çare bulabiliriz. Adamla konuşuruz. Olmadı, Kaymakamlığa bildirir orada çözüm ararız" dedim.

Bir akşam arkadaşın evinde, köyden birkaç kişi ile oturup bu konuyu konuştuk. Köylülerin olan bitende haberleri yoktu. Duyunca çok tepki gösterdiler.

"Olur mu öyle şey. Biz konuşur hallederiz dediler."

Bir gece, hep birlikte adamın evine gittik. Adam, ilkokul 4. sınıfa giden kızının sözlü olduğunu söyleyip duruyordu. Komşularını da dinlemiyordu. Bir ara işi tehditlere vardırmaya başladı. Biz de gerilmiştik. Ben daha çok komşularının ikna edeceğini düşünüyor, onun için müdahale etmek istemiyordum. Ama tehdit edince sinirlenmiştim. Sonuç olarak, adam kızını okuldan alacağını söyledi.

Birkaç gün sonra öğretmen arkadaşın evine gittiğimde, öğretmen arkadaş:

"Köyün muhtarı kaymakama gitmiş. Kaymakam aracılığı ile sorunu çözdük" dedi.

Esasında, sorunun çözümünde devrimcilerin katkısı büyük olmuştu. Gerek vatandaşla görüşmeyi önerirken ve gerekse de oradaki konuşmalarda ve adamın tehditleri karşısındaki tavırlarıyla sorunun çözümüne katkı vermişlerdi.

O gece, öğretmen arkadaşın ısrarına rağmen neden kalmamıştım ise kalmamış, ilçeye dönmüştüm. Yaklaşık bir saat yol yürüyüp ilçeye gelmiştim. İlçenin ıssız caddesinde, döndüğüme pişman bir hâlde yürüyordum. Kahvehaneler kapanmıştı. Meyhane, henüz kapanmamıştı ama garson temizlik yapıyordu. Köyde niye kalmadığıma sinirlenmiş kendime kızıyordum. Bu saatte gidebileceğim bir ev yoktu. Kalacak yer olarak inşaata gitmeye karar verdim. Açık olan

tek tekel büfesinden bir paket bisküvi ve Birinci sigarası alarak yola devam ettim.

İnşaatta bazen kimse olmuyordu ama anahtarın yerini biliyordum. Tüp ve çay vardı. Kalacak yer sorunum yoktu anlayacağınız.

Çamlıhemşin'de karanlık basar basmaz sokakta kimse kalmazdı. Bir kumarcılar, bir de içki içenler geç vakit çıkar evlerine giderlerdi. Köylere gidecek araç olmadığı içinde yaya olarak giderlerdi.

İlçeden, inşaata doğru yürümeye başladım. Şantiyeye gidebilmek için, yaklaşık Bir saat daha yürümem gerekiyordu. Gece, güzel bir ay ile aydınlanmıştı. Cebimdeki yassı pilden yaptığım lambaya ihtiyacım yoktu. Belimde Ondörtlü silah ve yedek şarjörü vardı. Gecenin tehlikelerinden korkmadan yürüyordum. Yolumun uzunluğu, gün boyu köy yolunda yürümek yormuştu beni.

Bezgin bezgin giderken dere tarafından böğürtü hâlinde bir sesin geldiğini duydum. Böğürtü hâlinde duyduğum ses, yaban hayvanlarına ait olabilir düşüncesiyle tabancayı elime aldım. Adımlarımı hızlandırarak yol boyu gitmeye başladım. Duyduğum ses bir insan sesiydi. Biraz şaşırmıştım. Gecenin bu vaktinde dere kenarında bir insan ne arardı ki!

Sese iyice yaklaşınca, dere kenarında karartı hâlinde bir insan olduğunu gördüm. Gecenin o saatinde derenin kenarında bir adamın öyle böğürmesi hayra alamet değildi. Aklıma, dereyi geçmeye çalışan birinin suya düşüp boğulma tehlikesi yaşadığı geldi. Dere öyle küçük bir dere değil. Fırtına Deresi. Oldukça bol suyu var ve akıntısı da öylesine fazla.

Koşarak gittim adamın yanına. Baktım adama, adam bizim muhtardı. Oldukça fazla içmiş çok sarhoş olmuştu. Sorduğum sorulara abuk sabuk cevaplar veriyor, kime ettiği pek anlaşılmayan küfürler ediyordu. İkide bir suya atlamak için hamle yapıyor sendeleyip hamle yaptığı yerdeki küçük su birikintilerinin üstüne düşüyordu.

Evine getirmek için çok uğraştım. Gelmem diyor başka bir şey demiyordu. Ne olursa olsun, onu orada öyle bırakıp gitmeyecektim. Mutlaka evine getirmeliydim. Muhtar ilçede ilişkim olan insanlardan biriydi. İlçede herkes onu çok iyi tanıyor, hatırı sayılıyordu. Devletle de arası iyiydi. Bu durumundan yararlanıyordum.

Eve getireceğim ama adam bir türlü gelmek istemiyordu. Biraz ikna ederek biraz da zor kullanarak dere kenarından yola çıkardım. Yol boyu yürürken devriliyor tutuyorum, abuk sabuk konuşuyor gülüyorum. Bir saatlik yolu neredeyse iki saatte giderek OR-KOOP inşaatının yanına vardık.

O gece inşaatta nöbetçi olarak Mirzali vardı. Adamı yokuş yukarı tek başıma köye çıkaramayacağımı düşündüğüm için Mirzali'ye:

"Gel bu leşi evine bırakalım. Düşüp bir yerde geberecek başımıza bela olacak" dedim gülerek.

Mirzali, kulübeyi kapattı. Birlikte yola çıktık. Eve gidene kadar, bize iltifat eden, bize sevgi gösteren muhtar, eve girer girmez bizi tanımadı! Başladı küfür etmeye. Dereden yola çıkarırken de bana ana avrat küfür etmişti. Küfrünün üzerine biraz sert davranmam iyi gelmişti. Bu saldırgan tavrı üzerine Mirzali sinirlenmişti. Gitmek için ayağa kalktı ve adama:

"Kabahat bizim ki senin leşini buraya getirdik" dedi.

Gitmek için evden dışarı çıkacağız bu sefer de bırakmaz bizi. Tam belaya çatmıştık. Biraz önce küfür eden adam gitmiş yerine melek gibi bir adam gelmişti. Mirzali bana sessizce:

"Bu puştun siteme ihtiyacı varmış" dedi. Ben de:

"Şantiyeye bir tokatla getirmiştim. Şimdi bir azarla adama döndü" dedim.

Muhtar bizi bırakmadı. Yemek hazırlattı. Yemek yedirdi. Sonra mavzeri çıkardı ortaya, önce kızlarına sonra bize, zorunlu olarak ateş ettirdi. Biz evden ayrılmadan uzandığı kanepede sızdı kaldı. O sızınca biz de hemen ayrılıp şantiyedeki kulübeye döndük.

Ertesi gün kahvehanede otururken yanına gittim. Akşam yaşananların birçoğunu hatırlamıyordu. Mahcup olmuştu. Fazla içki içse de ilişkimi sonuna kadar sürdürmüştüm.

Çamlıhemşin'de birkaç köydeki az sayıda insanla ilişki kurabilmiştim. İstediğim ilişkiyi sağlayamamıştım. İnsanlarla ilişkiler kuramasam da, köyler arasındaki patika yolları, köprüleri, köyden köye giden dağ yollarını, öğrenmiştim. Hangi köyde kaç hane var, kaçı boş kaçı dolu az çok biliyordum.

Köylerdeki sınırlı sayıda ilişki kurduğum dostların evlerinde de kalmaya başlamıştım. Kalacak yer konusunda biraz daha rahatlamıştım.

Çamlıhemşin'in ekonomisi hayvancılık üzerine kurulmuş olmasına rağmen ilçe halkı gurbetçilikle geçimini sağlıyordu. Yaz sonu itibarıyla köylüler büyük şehirlere, oralardaki yakınlarının yanına gidiyorlardı. Bu nedenle köylerdeki evlerin birçoğu kışın boşalırdı. Bazı köylerde, özellikle yaşlı insanların yaşadığı üç beş hanenin bacası tüterdi.

Bir gün, radyocuyla oturup sohbet etmiştim. Sohbetin ardından:

"Akşam bize gideriz" demişti.

"Olur, gideriz" demiştim.

Hafif bir kar yağışıyla yürümeye başladık. Radyocunun köyü bir iki saatlik yürüme yolundaydı. Radyocu, bir kez eve davet etmişti ama ettiğine bin pişmandı. Yol boyu anlattıklarından bunu anlıyordum. Kar yağmaya devam ediyordu. Köye yaklaşmıştık. Bir iki evde ışıklar yanıyordu. Köyün içinden geçerken ikide bir bana:

"Aman sessiz ol. Yabancı ses duymasın kimse. Sonra beni şikâyet ederler" deyip duruyordu.

Sinirlenmiştim. Herhangi bir aranma durumum yoktu. Kaçak değildim. Bu adam neden korkuyor da ikide bir beni uyarıyordu.

"Sen ne demek istiyorsun. Misafir ettiğin için pişman gibisin ama benimde buradan geri dönecek hâlim yok. Bunun için gürültüme de, görünmeme de katlanacaksın. Benim bu saatten sonra hiçbir yere gitme niyetim yok" dedim.

Bir yığın hikâye anlatmaya başladı. Yok, anası öyle hastaymış, yok bacısı varmış. Köylüler eve bir yabancıyla geldiğini duyarlar ise dedikodu yaparmış. Bir yığın hikâye dinleye dinleye eve gittik. Kapıyı anası açtı. Çok iyi bir kadındı. Çok iyi karşıladı. Hemşinli kadınları tanımasam radyocunun yalanlarına inanacağım ama tanıdığım için inanmadım. Radyocu meğer kendinden korkuyormuş!

Ertesi gün köyün içerisinden geçerken, yüksek sesle sorular soruyordum. Amacım insanların yabancılara alışmasını sağlamaktı. Radyocu öyle demişti ya, belki haklıydı düşüncesiyle bunu yapmıştım. Bir teyze sesimizi duyunca dışarı çıktı. Koyu şivesiyle:

"Ulan Mehmet, arkadaşını hiç de tanıtmıyorsun. Köyümüze misafir gelmiş haberimiz yok. Bari iyi ağırladın mi?" dedi.

Teyzenin bu sözleri karşısında Radyocu, buz tutmuş patika üzerinde köz gibi oldu. Bu korkak adamla daha işim olmayacağına karar vermiştim. Korkak insanlar bir yerde zararlı insanlardır. Teyzenin sorusu karşısında yutkunmaya başlayan radyocu yerine ben cevap verdim. Gayriihtiyari gülmeye çalışarak:

"Teyze bu Mehmet neredeyse beni köyün içinden geri çevirecekti. Sizin için köyde yabancı birini görürlerse dedikodu ederler dedi" dedim.

Mehmet'in gece söylediklerini anlattım teyzeye. Teyze, Mehmet'e bir küfür savurdu, sonra bana dönüp:

"Oğul kalacak yerin yok ise benim evime misafir gel. Dedikodu edenler etsin de göreyim" dedi. Bunun üzerine teyzeye:

"Yok teyze. Kalacak yerim olmaz mı? Bir işim vardı, bu Mehmet de arkadaşım olur. Geç kaldım dönmeye ve onun evine geldim" dedim.

Teyzenin bu samimiyeti karşısında Mehmet'e:

"Sen git Mehmet, ben biraz bu teyzeyle sohbet edeceğim" diyerek onun gitmesini istedim.

Teyzeyle yaptığım sohbette teyze hakkında epey bilgi sahibi olmuştum. O anlatmış ben dinlemiştim. Teyze aydın bir kadındı. İzmir'de epey kalmış. Çocukları hâlen oradaymış. Kendisi:

"Baba toprağını seviyorum. Ben köyde kalacağım" demiş. O nedenle köyde tek başına kalıyormuş. Çok yaşlı biri değildi. Üniversitede okuyan bir torunu varmış. Solcuymuş. Bazen arkadaşlarını eve getiriyormuş. Bu sohbetten sonra ben de solcu olduğumu söyledim teyzeye. Bir iki saat sohbet ettik. Sohbeti uzatmamdaki bir amacımda buzların çözülmesiydi. Ayakkabılarım kayıyordu. Mehmet'in evinden oraya gelene kadar bir iki kere düşmüştüm.

Teyze, kahvaltı yapmamıştı. Kahvaltı yapmak için sofrayı kurdu. Birlikte kahvaltı yaptık. Akşam yağan kara inat, güneş doğmuş buzlar çözülmüştü. Ayrılırken:

"Oğul darda kalırsan evi öğrendin hiç çekinme gel. Misafir umduğunu değil bulduğunu yer. Bir de kimseden korkma, o itin eniğinin dediğine bakma sen. Bu köyde öyle dedikodu olmaz. Dedikoduluk da bir şey olmaz" dedi.

Bir gün teyzeyi çarşıda gördüm. Hâl hatırını sordum. Bir şeyler almış, sırtındaki sepetine koymuş, köye gitmeye hazırlanıyordu. Sepeti oldukça ağırdı. Teyzeye:

"Bunları sen taşıyamasın, arabaya versen" dedim.

"Araba yok oğul. Bir Jeep var o da burada değil" dedi.

Teyzenin hâline üzülmüştüm.

"Ben bir bakayım teyze. Jeep belki gelmiş" diyerek Jeeplerin durduğu yere gittim. Orada bulunanlara Jeep'in ne zaman geleceğini sordum. "Belli olmaz" dediler.

Bir zaman sonra, Pazar'dan tanıdığım bir arkadaş, Çamlıhemşin'e yolcu getirmiş, boş olarak geri dönüyordu. Onu gördüm ve ondan rica ettim. Teyze arabayı görünce, başka alacakları da varmış, taşıyamam diye almamış.

"Oğul madem araba var. Eksiklerimi tam alayım. Bir daha alamam. Kar yağmaya başladı" diyerek eksiklerini almak için dükkâna girdi. Eksiklerini alarak gelen teyzenin bir sepeti, iki olmuştu. Teyze'nin eşyalarını Jeep'e doldurduk. Şoför arkadaş:

"Sen de gel, beraber döneriz" deyince, ben de Jeep'le birlikte köye çıktım.

Birkaç haftadır buralardaydım. Pazar'a dönmeyi düşünüyordum. Hazır araba bulmuşken birlikte Pazar'a dönecektik.

Eve gittik. Dönmek için harekete geçtik ama Teyze bırakmıyor. Israrla:

"Bu akşam misafirim olacaksınız" diyordu.

Şoför arkadaş, işi olduğunu söyleyip ayrılmak istiyordu. Ben de araba bulmuşken Pazar'a gitmek istiyordum. Teyze'nin ısrarı üzerine ben kaldım. Arkadaşım kalmadı. Teyze, yaptığı iyiliğin karşılığı olarak ona bir miktar para verdi ve onu gönderdik.

O köyde, Mehmet'in evinden başka birkaç ev daha şendi. Bunlardan biri de Halil Amca'nın eviydi. Halil Amca, ahırında bir ineği, birkaç tavuğu ve Karabaş adında köpeğiyle yalnız yaşıyordu. Akşam Halil Amca da Teyze'nin evine oturmaya geldi. Güzel bir sohbet ettik. "Koyu bir Ecevitçiydi" ama "İsmail Bilen'in akrabası" olduğunu iftiharla söylüyordu. İyi ki o akşam orada kalmıştım. Bir evim daha olmuştu böylece.

Çamlıhemşin'in sahile yakın köylerinde çay tarımı yapıldığı için o köylerde şenlik daha fazlaydı. Bu köylerden biri de bizim liseli gençlerden Mevlüt Birinci arkadaşımızın köyüydü. Bir gün, Mevlüt ile birlikte köydeki evine gittim. Köyde dedesi ile tanıştım. Dedenin keçileri vardı, çobanlık yapıyordu. Her konuda bilgisini söyleme cesaretinde olan bir ihtiyardı. Akşam yemeğinde başladık sohbete. Yemekte kahvaltılık malzeme vardı. Bir tas kaymak, bakır sahanda kara kovan balı, köy peyniri,foldan yeni alınmış haşlanmış yumurta gelmişti sofraya. Benim, bal kaymağı küçük küçük yediğimi gören dede:

"Kaşıkla oğul, kaşıkla. Bu dağlarda kaşık kaşık bal, kaymak, yağ yemez isen dolaşamasın" diyerek bana nasihat vermeye başladı.

Anlaşılan dede benim dağlarda gezmek zorunda kalan bir kanun kaçağı olduğumu düşünüyordu. O nedenle olsa gerek, bana zamane eşkıyalarının öykülerini anlatmaya başlamıştı.

"Bölgenin en büyük, en namlı" eşkıyası ile olan ilişkilerini, onu nerede nasıl gizlediğini anlatıyordu. Büyük bir jandarma baskınında, o eşkıyayı baskından nasıl kurtardığını, günlerce kimselere fark ettirmeden nasıl sakladığını anlattı. Gece boyu konuştuk.

"Geç oldu. Ben sabah erkenden kalkıyorum. Bana müsaade yeğen" deyip sohbeti kapattı.

Ertesi gün, erkenden kalkmıştım. Dede keçileri dağa doğru sürmeye başlamıştı. Birlikte gittik dağa. Dede, orada bir doğal mağarayı gösterdi. Mağara olduğu da pek belli olmayan, büyük bir kayanın kovuğuydu gösterdiği yer. Dede, mağara karşısında soracağım soruyu anlamış gibi:

"Yeğen, sen onun öyle küçük olduğuna bakma. İçeri doğru gidiyor. Burada sakladım o namlı eşkıyayı" dedi.

Eşkıyanın namının nereden geldiğini de öğrenmiştim. O yörede iki eşkıya tayfası varmış. Biri köylülerin ekinine göz koyan gaddar biriymiş. Köylülere çok eziyetler çektiriyormuş. Bu eşkıya karşısında çaresiz kalan köylüler, onu dedenin anlattığı bu namlı eşkıyaya şikâyet etmiş. Bunun üzerine (Eliyle karşı köyün başındaki kayalık alanı göstermişti) karşı köyün başında iki eşkıya tayfası çatışmış. Dedenin namlı eşkıyası onların hepsini mavzeriyle yere sermiş. Namı işte

buradan geliyor. Yıllar geçmiş postu teslim etmemiş peşine düşen zabıtaya.

Dede, bakma dedi ama ben baktım. İçeriye doğru gidiyor dediği mağara, iki metre ancak vardı. Bu mağarada saklamış o namlı eşkıyaları. Yol boyunca ve dağda bana yenebilen otları da tanıtmayı ihmal etmedi. Yoksulluk yıllarında o otlardan çok yemişlerdi. Ben de biliyordum dedenin tanıttığı otların yendiğini. Dedenin yanından ayrılırken:

"Karda yürü izini belli etme oğul" nasihatini yapmayı ihmal etmedi.

Dede haklıymış. Karda yürüyüp izi belli etmemek gerekiyormuş. Yoksa devrimciler bunun cezasını çok ağır bedellerle ödemek zorunda kalıyor.

Yeni 'Milliyetçi Cephe'nin sivil halka karşı saldırıları, katliamları aralıksız sürüyordu. Ülkede birçok aydın, demokrat savcı, hâkim, öğretmen, öğretim üyesi, gazeteci ve devrimci katledilmişti. Mezhep kışkırtıcılığı yapılıyordu. Aleviler, Çorum'da, Tokat'ta, Malatya'da toplu kıyıma uğratılıyordu. Ülke adım adım açık faşist diktatörlüğe hazırlanıyordu. Bütün bunların yanı sıra, bu saldırılara karşı ortak tavır alması gereken sol, sosyalist, devrimci gruplar arasında silahlı çatışmalar yaşanıyordu. Bu çatışmalar birkaç tane devrimciyi aramızdan almıştı. Bu çatışmalı ortamın aramızdan aldıklarından biri de Şevki Kobal'dı.

Haziran ayının güneşli bir gününün akşamıydı. Sessiz bir haber ulaşmıştı şehre. Haber sessizce ulaşmıştı ama gürültüsü büyük olmuştu. Haberle birlikte karanlık, iyice çökmüştü şehrin sokaklarına. Hüzün, dağları saran sis gibi sarmıştı her yanı. Çiğ damlacıkları, çay yapraklarında tutunamaz olmuş, Güneşi beklemeden süzülüp toprağa doğru düşmüştü.

Hüznü, öfkeye döndürmek için, gece boyu çalışmıştık şehrin sokaklarında. Şevki'nin anısını yaşatmak, ona layık bir cenaze töreni düzenlemek için dağa taşa, şehrin sokaklarına, duvarlarına onun ölümsüzlüğünü bildiren yazılar yazmıştık. Bir devrimcinin cenaze töreninde yapılması gereken, bütün

hazırlıkları yapmıştık. Bütün hazırlıkların yapıldığı Pazar'da, öfkeli bekleyiş başlamıştı.

Öfkeli bekleyiş karşısında, devletin güçleri de önlemlerini artırmışlardı. Ankara'dan gelecek cenaze için, ilçede yoğun güvenlik önlemleri almışlardı. Polisler, sokaklarda alışılmadık hareketlilikle dolaşıyorlardı. Hastanenin duvarındaki:

"Faşizme Ölüm, Tek Yol Devrim" yazısını yazanları arıyorlardı.

Oysa "biraz önce geçmişlerdi oradan." Dalga geçer gibi, "kaş ile göz arasında" kocaman harflerle, hastanenin duvarına "Faşizme Ölüm, Tek Yol Devrim" yazısı yazılması sinirlerini bozmuştu.

Arkadaşlarla birlikte, "DEVrimci GENÇlik" derneğinin altında, sokakta cenazenin yolunu bekliyorduk. Bu bekleme ânında ben de, cenaze töreninde yapacağım konuşmanın metnini ezberlemeye çalışıyordum.

Sokaklarda serseri mayın gibi dolaşan polisler, derneğin altında bekleyenler arasından beni gözaltına aldı.

Duvarlara yazılan yazıları ve "olası taşkınlıkları" engellemek için gözaltına almışlardı beni. Ama duvarlara yazılan yazılara engel olamamışlardı. Üstüne, üstlük duvarlara yazı yazanlar, daha bir "çetin ceviz" çıkmıştı.

Karakolda kaldığım gece boyunca, dışarıda devrimcilerin yaptıkları her şeyden haberim oluyordu. Bütün olup bitenleri, polislerin kendi aralarındaki konuşmalarından öğreniyordum. Polislerin şaşkın, ürkek, korkak ve çaresizliklerini gördükçe, içimi bir sevinç dalgası kaplıyordu. Oturduğum sandalyede, kahkaha atmamak için kendimi zor tutuyordum.

Sabaha kadar tuttular karakolda. Nezarethaneye koymadılar. "Misafirimizsin" diyerek ifade odasında rahat bir sandalyede oturmamı sağladılar. Sabah komiserin gelmesiyle birlikte:

"Taşkınlık yapmayın" uyarısı ile bıraktılar.

Taşkınlık yapmayın diyen komiser, alaycı bir ifadeyle:

"Şevki'yi sağcılar değil, sizin solcu gruplardan birinin militanlarının vurduğunu herhalde biliyorsun" dedi.

Gerçekten bilmiyordum. Bize gelen ilk haber faşistler tarafından öldürüldüğü idi. Konuşma metnini de ona göre hazırlamıştım. Komiserin o sözü üzerine, alaycı bir ifadeyle:

"Ya! Öyle mi" dedim.

Çok hassas olan ve bölge kamuoyunda olumsuz tepkilere yol açacağı düşünülen bu olayı, fazla yaygınlaştırmak istememiştik. Kötü bir durumdu. Hesabı verilemeyecek, kimseye laf anlatılamayacak bir durumdu. Ancak, bu olayı fırsata çevirmek isteyen oligarşinin güçleri ânında yaymıştı şehre.

Bizi çok seven ailesi, bu olayı duyunca biraz kırgınlık göstermeye başlamıştı. Ancak cenaze töreni boyunca ve sonrasında aile ile oldukça sıcak ilişkilerimiz olmuştu. Şevki'nin babası Mustafa Amca her gördüğü yerde sevgisini esirgememişti.

Olayın gerçekliği öğrenilince, önceden hazırlamış olduğum konuşma metninde bazı değişiklikler yaptım. Konuşma metnini, olayın gerçekliği üzerinden biraz daha yumuşatarak düzenledim.

Karakoldan çıkar çıkmaz, hükümet binasının önünde, gelecek Yol'cuyu karşılamak için toplanan kalabalığın yanına gitmiştim. Birçok arkadaşın gözlerinden uyku akıyordu. Elbiselerinde badana, boya ve kostik lekeleri vardı. Karakolda polislerin anlattıklarını arkadaşlardan da dinledim.

"Aralarında, Abdullah ve Yaşar'ın da bulunduğu birkaç kişiden oluşan bir ekip yazılama yapıyormuş. Polisler silahla ateş ederek engel olmak istemiş. Bunun üzerine devrimcilerde bu saldırıya karşı direnmişler." Karakoldaki konuşmalar arasında geçen "çetin ceviz çıktılar" sözünün anlattığı olay, arkadaşların anlattığı yazılama olayı idi demek ki.

Bu badana, boya ve kostik lekeleri, gece sabaha kadar çalışarak, gelecek Yol'cuyu karşılamak için yapılan hazırlıkların izleriydi. Arkadaşların yanından, "şehrin sokaklarını şöyle bir dolaşayım" diyerek ayrılmış, acele tarafından şehri dolaşmıştım. Şehrin bütün duvarları yazılmış, yazılmayan yerlere afişler yapıştırılmıştı. Şehir gelecek Yol'cuyu karşılamaya hazırdı. Şehrin girişinden çıkışına kadar bütün duvarlarda onun adının ve siyasi mücadelesinin sloganları vardı. Gece boyu yapılanlar gerçekten heyecan vericiydi.

Beklenen cenaze arabası bir türlü Pazar'a gelememişti. Ankara'dan yola çıktığı saatin üzerinden çok saatler geçmişti. Bu geçen saatler içerisinde çoktan gelmiş olmalıydı. Ama gelememişti. Bu saate kadar gelemediği gibi, daha da gecike-

ceği haberleri geliyordu. Oysa yaşamında hep disiplinli, hep atak ve dakikti. Ancak bu kez, hain bir elin silahından çıkan kurşunlarla, iradesini sonsuzluğa bırakıp yolunu, rotasını yıldızlara doğru çevirmişti.

Dirisinden korkanlar, ölüsünden daha çok korkmuş olmalılar ki cenaze arabasının geçeceği Karadeniz kasabalarında önlemler almışlardı. Geçeceği her kasabada, onu taşıyan araç durdurulmuştu.

Onu, Ankara'dan getiren arkadaşlardan bazılarının anlattıklarına göre:

"Durduruldukları birçok arama noktasında tabut açılmıştı."

Elbette tabutu açanlar, tabutun içerisindeki delikanlı gülüşün korkusuyla yeniden kapatmışlardı. Ama zamanlarını çalmaktan da geri durmamışlardı. Bu nedenle zamanında ulaşamamıştı gideceği yere. Bu yüzden dostlarını, arkadaşlarını ve sevdiği halkını, meraklar içerisinde bekletir olmuştu. Özellikle Fatsa'da çok bekletildiklerini söylemişti arkadaşlar.

O tarihte Fatsa da, yakın tarihimize "Nokta Operasyonu" diye geçecek olan operasyon için hazırlıklar yapılmaktaydı. Bölgede yapılan üretici mitinglerinde, halka göz dağı vermek için komşu şehir ve kasabalardan getirilen komando birliklerini şehre yığmışlardı. Baskılar gün, gün artırılıyordu. Bu baskılar ve yıldırma hareketleri bağımsız belediye başkanlığını kazanan Fikri Sönmez'in şahsında, tüm Fatsa halkına yapılıyordu.

Şevki'nin ölümünden sonra sadece bir ay geçmeden, "Nokta Operasyonu" adıyla halka karşı devlet savaş açmıştı. Sivil faşistlere maskeler giydirip maskeli muhbirlerle yürütüyorlardı operasyonlarını. Muhbirlerin gösterdiği evler basılıyor, evde yaşayanlar gözaltına alınıyordu. Başta, devrimci belediye başkanı Fikri Sönmez olmak üzere birçok devrimci ve halktan insan gözaltına alınmıştı.

Fatsa böyle bir yerdi o zaman. Egemenler için "bela" bir ilçeydi. Elbette, Karadeniz'in başka bir bela ilçesine giden bir devrimcinin cenazesini engellemek için ellerinden geleni yapacaklardı ve yapmışlardı. Şevki'nin tabutu açılıp, tabutunun içinde silah araması yapılmıştı! En korkunç silah olan

devrimci yürekle karşılaşan faşistler, açtıkları gibi kapatmışlardı tabutunu yeniden.

Bu nedenle, bu korkusuz, isyankâr, sevgi dolu yürek, ihanet silahından çıkan kurşunla vurulmuş olmasına kırgın olarak, vurulduğu bölgedeki dostlarının, yoldaşlarının, mücadele arkadaşlarının eşliğinde beklenenden geç gelmişti doğduğu topraklara.

Şevkle parlamıştı Pazar'ın sokaklarında, Şevki Kobal'ın ölümsüzlüğü. Cami hoparlörlerinden salası, şehrin duvarlarında "Şevkiler Ölmez" yazıları okunuyordu. Bu ölümsüzlüğü duyan çay üreticisi köylüler, kura tuzağını devrimci inancın şevkiyle delen işsizler, çay fabrikalarından çıkan vardiyalı işçiler, afişlerin arasından geçerek Dev-Genç'in dar merdivenlerinden yukarı doğru koşarak çıkmışlardı.

Elbette Şevkiler ölmezdi. Daha üç ay önce, işe girmek için bekleyen işsizlerle birlikte "Kura" adaletsizliğine karşı çözümler üretmek için Çay Fabrikası'nın önündeydi. Şimdi sıra halktaydı ve onlar da sorumluluklarını bilmiş, kendilerini zor zamanlarında yalnız bırakmayan, sorunlarına çözümler bulmak için uğraşan devrimcilerden birini ölümsüzlüğe uğurlamak için akın akın gelmişlerdi köylerinden. Çay Fabrikalarından işçiler postaları erken devretmiş ya da izinli izinsiz işyerlerinden ayrılarak gelmişlerdi derneğe. Kamyonlara, otobüslere, bulabildikleri araçlara binerek Şevki'yi ölümsüzlüğe uğurlamak için Hemşin yolunda o güne kadar görülmemiş bir araç konvoyu oluşturup Hemşin'e doğru gitmeye başlamışlardı.

Yol boyu susmamıştı dilleri. Marşlar söyleyip, öfkelerini sloganlarla ifade etmişlerdi. Hemşin'in sokakları, cenazenin ardından yürüyen tarihî bir kitleye tanıklık ediyordu. Arkadaşlarının omuzlarında yürüyen Şevki, kır çiçekleriyle bezenmiş bir çayırlıkta kendisi için hazırlanmış toprağa tohum olarak bırakılacaktı.

Akşamdan hazırlayıp, daha sonra bazı değişiklikler yaptığım metni okuyabilmem için arkadaşlar omzuna almışlardı. Arkadaşların omuzlarında okudum, elimdeki metni. Şevki'yi anlatmak metinlere sığmazdı elbette. Yüreği insan sevgisiyle dolu bir devrimciyi anlatmak öyle kolay değildi.

Biraz duygusal, biraz kararlı ve öfkeli sözcüklerle doluydu okuduğum metin.

Duygusal sözler, anaların yeniden ağıtlar yakmasına ve gözyaşlarını akıtmasına neden olmuştu. Gür seslerle haykırılan sloganlar anaların hıçkırıklarını boğamamıştı. Sadece anaların değil devrimcilerinde gözlerinde yaş damlaları oluşmuştu. Öfkeyle silmişti devrimciler gözlerinde biriken damlaları.

Konuşmanın sonunda, cenaze törenine katılan herkesle birlikte devrim ve mücadele andımızı okumuştuk. Andımızın sözleri:

"Biz devrimciler olarak, hayatın her alanında, sayımızın azlığına, düşmanın çokluğuna bakmadan, bıkmadan, yılmadan faşizme, emperyalizme ve oligarşiye karşı, silahımızın son mermisine, kanımızın son damlasına kadar savaşacağımıza ant içeriz" diyerek bitiyordu.

Yiğit bir devrimciyi umut olarak toprağa ekmiş, geride kalan devrimciler olarak mücadele alanlarımıza geri dönmüştük.

Fatsa'yı anmışken, Pazarlı Devrimci Yolcular olarak Fatsa'yla ilgili mücadele anılarımızı anlatmadan geçmek olmaz.

1979 Ara Seçimlerinde, ülke genelinde seçimleri boykot kararı alan Devrimci Yol hareketi, yerel seçimlere katılma kararı almıştı. Bu karar doğrultusunda bazı şehir ve ilçelerde bağımsız adaylarla seçime girmişti. Bu ilçelerden biri de Fatsa idi. Fatsa'da Fikri Sönmez belediye başkanlığına aday gösterilmişti. Fikri Sönmez bölgede sevilen, sözü dinlenen devrimcilerden biriydi. Yetenekleri ve ilişkileri onu doğal bir halk önderi yapmıştı. Gerçi kendisi '68den beri devrimci mücadelenin içerisinde yer almış biriydi. İlçede terzilik yapan bir esnaftı. Siyasi mücadelesinde Terzi Fikri olarak anılması mesleğinden kaynaklanmaktaydı.

Devrimci Yol hareketi, Fikri Sönmez'in aday gösterildiği seçimi, diğer adaylar karşısında, oldukça farklı bir oy alarak kazanmıştı.

Seçimlerden sonra başkanlık koltuğuna oturan Fikri Sönmez, belediyeyi o güne kadar Türkiye'de hiç uygulanmamış bir organizasyonla yönetmeye başlamıştı. Fatsa'nın mahallelerinde ve ilçede oluşturulan komiteler aracılığı ile halkın bizzat yönetime katılmasını sağlamıştı. Bu komiteler aracılığı ile birimlerin sorunları saptanıyor, çözüm yolları tartışılıyordu. Saptanan sorunların çözümü doğrultusunda kararlar alınıyor ve zaman yitirilmeden uygulamaya başlanıyordu.

Komitelerin ortaklaşarak saptadığı en önemli sorunların başında, ilçede bulunan bataklığın kurutulması ve sokakların çamurdan temizlenmesi sorunu gelmekteydi. Fatsa'nın sokakları yürünmez hâldeydi. İlçede bulunan bataklık insan sağlığını tehdit ediyordu.

Fatsa'da Belediye, "Çamura Son" adını verdiği bir kampanya ile ilçenin bu sorunlarını çözmeyi hedeflemişti. Bu kampanyaya başta ilçe halkından olmak üzere, komşu şehirlerdeki belediyelerden de yardımlar istenmişti. Özellikle Devrimci Yol hareketinin örgütlü olduğu bölgeler bu kampanyaya özel önem verip, destek için ilçeye gönüllüler göndermişti.

Çamura Son kampanyasına, Pazar'dan aralarında Mümtaz Dayı'nın da olduğu bir iki kişiyi göndermiştik. Fatsa'ya gidecek arkadaşlarla yaptığımız toplantıda, çalışmalara destek verirken, orada işlerin nasıl yapıldığını gözlemlemelerini ve bizimle paylaşmalarını istemiştik.

İki üç günlük çalışmanın sonunda, arkadaşlar geri dönmüşlerdi. Yaptığımız toplantıda orada yaşadıklarını ve gözlemlerini anlatmalarını istemiştik. Arkadaşlar gözlemlerini heyecanla anlatmaya başlamışlardı. Arkadaşların anlattıklarını heyecanla dinliyorduk. Arkadaşların içerisinde, gördüklerinden en fazla etkilenen Mümtaz Dayı görünüyordu.

Mümtaz Dayı, orada iki üç gün yaşamıştı ama yıllarca yaşamış gibi anlatıyordu yaşadıklarını ve gördüklerini.

Önce, gittikleri gün gördüklerini anlattı.

"Gittiğimizde gördüğüm ilk şey, çamurlu sokaklarda yürünemediği, özellikle yaşlıların yürümekte zorluk çektiğiydi. Hep birlikte çalışarak sokakları temizledik. Öyle güzel oldu ki sokaklar, 'bal dök yala' derler ya işte öyle güzel oldu. Çalışmalara katılan herkes heyecanlı ve coşkuluydu. Çalışmalara misafir olarak katılanlara, Fatsa halkının gösterdiği misafir

severlik ayrı bir güzellikti. Bizim istirahat ve temizliğimizi yapabilmemiz için birbirleri ile yarışıyorlardı. Ne diyeyim çocuklar bu yaşıma kadar böyle bir olaya tanık olmamıştım. Tanık olduğum için kendimi şanslı hissediyorum doğrusu" dedikten sonra, "Çamura Son" kampanyası boyunca katıldığı çalışmalarda dikkatini çeken en önemli konunun "organizasyonun büyük bir disiplin içinde yürütülüyor olmasıydı" diyerek anlatmaya devam etmişti.

"Çalışanlar gruplar hâlinde, işbölümüne mutlak uyarak çalışıyorlardı. Kürekçiler ayrı, taşıyıcılar ayrıydı. Kimse kimsenin işine karışmadığı için kargaşa olmuyor, işler, saat gibi tıkır tıkır yürüyordu. Biriktirilen çamurlar, molozlar destek için gelen gönüllü kamyoncuların kamyonlarına yükleniyordu. Kamyonların biri gidip biri geliyordu. Bu hareketlilik, ayrı bir keyif veriyor, çalışma şevkimizi artırıyordu. Çalışmak için girilen sokaklarda, çalışmaya katılanlar, komite sorumluları tarafından karşılanıyorlardı. Komite elemanları, çalışmaya katılanların ihtiyaçlarını öğreniyor hemen temin ediyorlardı. Hasta olanlarla ayrı, yorgun olanlarla ayrı ilgileniyorlardı. İşte böyle! Fatsa Belediyesi'ne çamurlu ayakkabılarla girdik. Fatsa'dan tertemiz ayaklarımızla Pazar'a döndük" dedikten sonra tok gülüşüyle sevinç gülüşünü de paylaşmıştı.

Mümtaz Dayı gördüklerini ve yaşadıklarını büyük bir heyecanla anlatmıştı. Biz de Mümtaz Dayı'yı aynı heyecanla dinlemiştik.

Fatsa'da yapılanlar, sadece Çamura Son kampanyası ile sokakların temizlenmesi ve ilçedeki bataklığın kurutulması değildi. Belediye, halkın her türlü ekonomik sorunlarıyla da ilgileniyordu. Karaborsacılarla, tefecilerle de mücadele ediliyordu. Halkla birlikte bu işlerin yapılması, halkın yönetime katılması, Fatsa'nın yurtiçi ve yurtdışı basının gündemindeydi. Aynı şekilde devletin ajandasında baş sırada bulunmaktaydı!

Fatsa'da ekonomik sorunların yanında sosyal ve kültürel etkinliklere de önem veriliyordu. Bu nedenle Fatsa Belediyesi, 1979 Nisan ayında "Halk Kültür Sanat Şenliği" adı altında bir etkinlik yapma kararı almıştı. Şenliğin duyurusu, Devrimci Yol hareketinin örgütlü olduğu her yere asılan afişlerle duyurulmaya çalışılmıştı. Pazarlı devrimciler olarak bizlerde

bu afişleri ilçenin çeşitli noktalarına yapıştırmıştık. Oldukça zengin içerikli olan bu şenliğe, Devrimci Yol hareketi, örgütlü olduğu her yerden gözlemci düzeyinde de olsa devrimcilerin katılmasını istemişti.

Pazar'dan "Fatsa Halk Kültür Sanat Şenliği"ne katılmak için Fatsa'ya ben gitmiştim. Orada yapılacak olan forumları, panelleri ve diğer etkinlikleri "çok dikkatli" izleyecektim. Çok dikkatli izleyecektim, çünkü oradaki gözlemlerimi, dönünce arkadaşlarımla paylaşacaktım.

Fatsa'ya ilk girdiğimde gördüğüm, ilçeye yurdun değişik yerlerinden çok sayıda insanın sokakları doldurmuş olduğuydu. Sokaklarda oldukça kalabalık insanlar dolaşıyordu. Duvarlardaki "Duvar gazeteleri"ni okuyor, bölge hakkında bilgiler edinmeye çalışıyorlardı. Duvarlarda, "Duvar gazeteleri"nin yanı sıra özenle yazılmış duvar yazıları sokaklara ayrı bir anlam ve güzellik vermişti. Sokaklar çok kalabalıktı. Hemen her sokağın belli noktalarında, güvenliği sağlamakla görevli oldukları gözden kaçmayan devrimciler vardı. Özellikle, Belediye binasının önü çok kalabalıktı.

Belediye binasında çeşitli masalar kurulmuştu. Yurdun değişik yerlerinden ilçeye gelenler bu masalardaki görevlilerden yardım alıyorlardı. Görevli arkadaşlar, katılımcılara sözlü bilgilerin yanında, etkinliğin programını tanıtan broşürlerden de veriyorlardı. Etkinliğe ülkenin tanınmış birçok aydını, sanatçısı, şairi, yazarı, gazetecisi katılmıştı. Türkiyeli aydın, yazar ve gazetecilerin dışında, yurtdışından da birçok aydın ve gazeteci şenliğe davet edilmişti. Sokaklarda ülke basınının temsilcileriyle birlikte yabancı basın temsilcisi gazeteciler de dolaşıyordu.

Tercüman ve *Hürriyet* başta olmak üzere sağcı basının hepsi Fatsa Belediyesi ve şenlik hakkında yalan, yanlış ve karalamalarla dolu yazılar yazarak, Fatsa Belediyesi'nin yönetim anlayışını hedef gösteriyorlardı. Bunun yanında, *Demokrat* ve *Cumhuriyet* gibi devrimci demokrat çizgideki gazeteler ise şenliğe objektif olarak yer veriyorlardı.

Fatsa Belediyesi'nde, Türkiye halkı tarafından beğenilen, takdir edilen çalışmaların yapıldığı günlerde, ülkede başka da önemli olaylar yaşanıyordu. Bu olaylardan biri de faşistler tarafından yapılan Çorum'daki katliam girişimiydi. Çorum'da

Alevilere yapılan faşist katliamları görmeyen devlet ve iktidardaki hükümetin başbakanı, yapılan eleştirilere:

"Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" diyerek yanıt veriyordu.

Fatsa'da halk kendi kendini yönetiyor, Çorum'da ise faşistler onlarca kişiyi diri diri yakıyor ya da kurşunlarla öldürüyordu. Demirel'in bakılmasını istediği Fatsa işte buydu.

Fatsa Halk Kültür Şenliği panellerle, şiir dinletileri ile tiyatro sinema gösterileri ve köylere, mahallelere yapılan gezilerle devam ediyordu. Şenliğin en dikkat çeken etkinliği, katılımcılar tarafından beğeni ile alkışlanan, "Fatsa Halk Çocuk Korosu"nun verdiği konserlerdi. Panellerde alkışlanan isimlerden biri de şair Can Yücel'di.

Fırsat buldukça etkinliklere, panellere ve forumlara katılmaya çalışıyordum. Etkinliklere katılmaya çalışsam da daha çok, Fatsa'ya geldiğim ilk gün, Belediye'deki masalarda görevli arkadaşların tanıştırdığı ve şenlik süresince, birlikte hareket edeceğimizi söyledikleri arkadaşlarla hareket ediyordum. Birlikte hareket edeceğim grup, mahalle komitelerinde çalışan arkadaşlardı.

Bize yardımcı olacak olan arkadaş grubu, biri kadın, ikisi erkek olmak üzere üç kişiden oluşuyordu. Diğer bölgelerden gelenlerle birlikte, grubumuz yedi kişi olmuştu. Arkadaşlar mahallelerde halk toplantıları yapıyorlardı. Mahalle çalışmaları hakkında bilgiler veriyorlardı.

Diğer bölgelerden Fatsa'ya gelen Devrimci Yol taraftarlarına özel bir program uygulanıyordu. Devrimci Yolcuların etkinliklere katılmalarının dışında başka bir sorumlulukları daha vardı. Bölgedeki çalışmaların nasıl yürütüldüğü hakkında bilgiler almak, mahallelerdeki komite çalışmalarının sonuçlarını görmek ve gördüklerini not etmeleri gerekiyordu. Bu nedenle, arkadaşlar bizi çalışma yaptıkları mahallere götürüyorlardı. Halktan insanlarla tanıştırıyorlar, onlarla sohbetler etmemizi sağlıyorlardı.

12 Mart faşizminin, Kızıldere'de katlettiği kahraman devrimcilerin mezarlarını ziyaret etmeyi de ihmal etmemişti arkadaşlar. Gittiğimiz mahallerden dönerken ya da yorgunluk çayımızı içerken sohbet etmeye fırsatımız oluyordu. Bu sohbetler arasında arkadaşlar, çalışmaları hakkında detaylı bilgiler veriyorlardı.

Arkadaşlar, şenlik boyunca değişik evlerde misafir olarak kalmamızı sağladılar. En son Ahmet'in evinde misafir olarak kalmıştım. Ahmet mahalle çalışmalarına katılıyordu ama aynı zamanda aranır durumdaydı. Annesi, Ahmet'in durumundan endişe ediyordu. Endişeleri, tek erkek çocuklarının başına bir iş gelebileceği olmasıydı. Annesi bu endişelerini bizimle o akşam paylaşmıştı. O zaman, Ahmet annesine gülerek bakmış:

"Annem öleceğimden çok korkuyor" demişti.

Bizi mahallerde gezdiren, yaptıkları güzel işleri övünçle bizle paylaşan, Ayşe Makar ve Ahmet Gürler arkadaşların çatışmalarda öldürülmüş olduğunu Erzincan Askerî Cezaevi'nde, üzüntüyle öğrendik. Bir kez daha antifaşist mücadelede yitirdiğimiz arkadaşlarımızı burada saygıyla anıyorum.

Halk Kültür Şenliği bir hafta sürmüştü. Bir hafta sonunda geldiğimiz bölgemizde yaşadıklarımızı birkaç toplantıda, bölgemizdeki arkadaşlarla paylaşmıştık. En çok etkilendiğimiz konu, "Halk Komiteleri" ve onların çalışmalarıydı. Biz de, bölgemizde Fatsa'daki kadar örgütlü olmasa da sürece komitelerimiz aracılığıyla müdahale etmeye çalışıyorduk.

Şenlikten sonra Fatsa'ya bir kez daha gitmiştim.

Bir gün, Dayı elindeki birkaç kez katlanıp iyice küçültülmüş bir kâğıdı bana vermişti. Kâğıtta yazılı notu Fatsa'ya götürecek, "Hoca" ya verecektim. Hoca'yla nasıl buluşacağımı, orada kimlerle irtibat kuracağımı anlattıktan sonra:

"Bu notu ne sen aç, ne de başkasının eline geçsin. Hoca'dan (Sedat Göçmen) başka kimseye de verme. Herhangi bir durumda gerekiyor ise yok et" diye tembih etmişti.

Böyle bir uyarıya göre notun içerisindeki yazı çok önemliydi demek ki. Böylesi önemli bir not, ne başkasının eline geçmeli ne de benim üzerimde bulunmalıydı. Onun için notu bir kibrit kutusuna koydum. Kibrit kutusunu, otobüsteki boş koltuklardan birinin küllüğüne bıraktım.

O yıllarda şehirlerarası yolcu taşıyan otobüslerde sigara yasağı yoktu. Mola anonsu yapılınca, bir biçimde kibrit

kutusunu küllükten alıyordum. Muavin her molada küllükleri boşaltıyordu çünkü. Küllükteki kibrit kutusu çöpe gidebilirdi.

Fatsa'da otobüsten indiğim vakit, gece oldukça ilerlemişti. Otobüsten iner inmez Belediye binasına gittim. Binada biri zabıta memuru olmak üzere iki kişi vardı. Oradaki arkadaşlara kendimi tanıttım. Hoca ile görüşmek istediğimi söyledim. Pazar'dan birinin gelip gelmeyeceği konusunda haberleri olup olmadığını bilmiyordum. Görevli arkadaş:

"Sen biraz otur" deyip gitti.

Bir süre beklettikten sonra geldi ve beni Hoca'nın bulunduğu eve getirdi. Fatsa'ya oldukça geç gelmiştim. Pazar'dan kalkan otobüsler gece yarısı ancak Fatsa'da olabiliyordu. Hoca'nın bulunduğu evde bir odada, serili yer yataklarında üç dört kişi yatıyordu.

Hoca'yı tanımıyordum. Yarı uyur, yarı uyanık yataktan kalkan uzun boylu biri, uzattığım notu aldı.

Notu kazasız belasız adrese teslim etmiştim. Notu alan "Hoca" hiç arkasına bakmadan tekrar yatağına girip yattı!

Notu verip dışarı çıktım. Belediye'den birlikte geldiğim arkadaş, dışarıda beni bekliyordu. Arkadaş, beni gecenin o saatinde bir eve misafir olarak getirip bıraktı. O gece orada kaldım. Ev sahipleri istediğim saatte kalkabileceğimi söylemelerine rağmen ben de ev sahipleriyle birlikte sabah erkenden kalktım.

Kahvaltıdan sonra ev sahipleri işe gitmişti. Ben de şehirde biraz dolaştıktan sonra, otobüslerin geçiş saati yaklaştığı için yol kenarında durup, otobüsleri beklemeye başladım. Fazla beklemeden otobüs geldi. Otobüsün sahiplerini tanıyordum. Para ödemeden yolculuk yaparak Pazar'a döndüm.

Fatsa'ya gidip döndüğümün üzerinden bir iki ay geçmişti. Bir gün Dayı ile oturuyorduk. Dayı:

"Yarın Hoca buraya gelecek. Ben burada olmayacağım onu karşılarsın" dedi.

Dayı, benim Hoca'yı tanıdığımı düşünüyordu ama ben Hoca'yı tanımıyordum.

"Hoca dediğin kimdir. Ben tanıyor muyum?"

"Fatsa'da notu verdiğin adamı tanımıyor musun?" dedi. Bunun üzerine gülerek:

"Sadece uzun boylu bir adam yataktan kalkıp notu elimden aldı. Ne yüzünü gördüm, ne de konuşma fırsatım oldu. Adamlar uyuyordu zaten" dedim.

Dayı, Hoca'yı tarif ettikten sonra:

"Elinde gazeteler olacak. Derneğe gelecek. Rahat edeceği bir yere getirirsin" dedi.

Hoca'yı Kız Kulesi'nin orada bulunan, "Ebzali'nin Yeri"ne getirdim. Gece kalması için ise ilişkimizi fazla kişinin bilmediği, belediyede zabıta olarak çalışan Halil Ağabey'in evini ayarladım. Sedat Hoca'yı artık tanıyordum!

Pazar'da devrimci mücadeleyi geliştirmek, gelişmiş bir halk hareketine dönüştürmek için çeşitli çalışmalar yapıyorduk. Bu doğrultuda, bölge insanlarının sorunlarını tartıştığımız paneller, üretici mitingleri yapmıştık. Çay üreticilerinin sorunlarının çözümü doğrultusunda Çay Fabrikalarını işgal edip sorunların çözümü için direnişler örgütlemiştik.

Sokakların denetimi sonucu, sokak hâkimiyetini elimizde tutuyorduk. Karaborsayla mücadele başlıca etkinliklerimiz arasında yer almaktaydı. Bütün bu olumlu çalışmaların karşısında, bölgedeki mücadeleyi olumsuz olarak etkileyen ve Pazar'ın devrimci mücadele tarihine "1 EYLÜL" olayları olarak geçen, sonucu devrimciler açısından hiç de hoş olmayan olayı da yaşamak zorunda kalmıştık.

1 Eylül 1980 tarihinde, Pazar'da Devrimci Gençlik Derneği olarak, çay üreticilerinin sorunlarının tartışılacağı bir panel düzenlemiştik. Birkaç ay önce de konuyla ilgi bir panel daha yapmıştık. Oldukça yoğun katılım olmuştu. O panelde, eksik kalan konuları da tartışacağımız yeni bir panel yapma kararını bu nedenle almıştık. Panelin çalışmalarına haftalar öncesinden başlamıştık. Panelin gününü de 1 Eylül olarak belirlemiş halka duyurmuştuk.

Önce yaptığımız panelden hareketle, bu panele halktan insanların yoğun olarak katılacağı beklentisi içerisindeydik. İlk panelimiz beklenenden daha fazla ilgi görmüştü. Düzenlediğimiz salon, katılanların rahatça paneli izlemesine yetmemişti. Birçok insan paneli ayakta izlemek ve dinlemek zorunda kalmıştı.

Bu eksiğimizden hareketle, yapacağımız panel için salonda daha çok oturma alanı yaratmaya çalışıyorduk. Aralarda bulunan masaları kaldırmış, sandalyeleri bitişik vaziyete getirmiştik. Salonda bulunan sandalyeler yetersiz kalmıştı. Salonun büyük bölümü boş görünüyordu. Oraları doldurmak için, kahvehanelerden sandalyeler temin edip salona taşıdık.

Görevli arkadaşlar, yoğun bir koşturmaca ile çalışıyorlardı. Sandalye taşıyanlar, salonda oturma düzenini ayarlamaya çalışanlar, salona afişler asanlar, herkes özveriyle çalışıyordu. Panelde konuşma yapacakların ve dinleyicilerin rahatı için ellerinden gelenin fazlasını yapıyorlardı. İlk panele katılan halktan insanlar bizi:

"Bir iki saat ayakta dinlemek zorunda kaldık" diyerek eleştirmişlerdi.

Devrimci Yol taraftarları olarak panel yapacağımız gün, Halkın Kurtuluşu'nun da, çay sorunlarına dikkat çekmek için korsan miting yapacağını öğrenmiştik. Arkadaşları, ısrarla panele destek vermeye çağırmış, birlikte yapacağımız işlerden daha iyi sonuçlar alabileceğimize ikna etmeye çalışmıştık. Sonuç alamayınca arkadaşlara:

"Bugün yapılacak bir korsan mitingin, halk üzerinde etkili olabilecek paneli sabote edeceğini, bunun için bu korsan miting fikirlerini daha sonra hayata geçirmelerini" söyledik.

Halkın Kurtuluşu taraftarı arkadaşlar, kararın TDKP'nin kararı olduğunu bu anlamda korsan mitingi kadro düzeyinde de olsa yapacaklarını söyleyerek, eylemlerinde ısrar etmişlerdi. Halkın Kurtuluşu taraftarı arkadaşların, böylesi bir eylemden sonra oluşabilecek sorunları göğüsleyemeyeceklerinden endişe ediyorduk.

İlçede, halk arasında hiçbir faaliyeti olmayan bazı siyasi hareketler, ilçede illegal düzeyde çeşitli eylemler yaptıklarına tanık oluyorduk. Bu eylemlerin siyasi savunması ve sahiplenmesi olmadığı için eylem ortada kalıyordu. Sahipsiz eylemlerin sorumlusu olarak Devrimci Yolcuları gören devlet, arkadaşlarımız hakkında soruşturmalar açıyordu. Örneğin, bir gece yarısı bir yerde bomba mı patlamış, kapitalist kurumlara bir sabotaj mı düzenlenmiş, ardından hemen Devrimci Gençlere yönelik soruşturma başlatıyordu. Hâliyle bu habersiz ve sahipsiz eylemler sonucu muhatap kaldığımız bu

davranışlar esas yapmamız gereken işlerimizin aksamasına neden oluyordu.

TDKP'nin Pazar'da yapacağı eylemde de aynı sonuçlarla karşılaşacağımız endişesini taşıyorduk. Nihayetinde de öyle oldu.

Salonun son şeklini görmek için gitmiştim, bir iki arkadaş ufak tefek eksikleri gideriyordu. Elimdeki sunuş konuşmasının metnini okuyor, ezberlemeye çalışıyordum. Panel saati neredeyse yaklaşmıştı. İnsanlar birer ikişer salona gelip, kendilerine ayrılan yerlerde oturmaya başlamışlardı. Panele gösterilen ilgi, bizi çok heyecanlandırmıştı.

Çalışmalarımız bitmiş, panelin başlama saatine dakikalar kalmıştı. Dışarıdan aniden silah sesleri gelmeye başladı. Neler oluyordu. Eskiden mafya bozuntusu tipler geceleri sokaklarda bazen silahlarıyla havaya ateş ederlerdi. Ancak onlarla konuşulmuş, bir daha "Halkı tedirgin edici davranışlarda bulunmamaları" konusunda uyarılmışlardı. O günden sonra da ilçenin sokaklarında ne gece, ne de gündüz silah sesleri duyulmamıştı.

Patlayan silahlar, hiç de mafya ateşlemesine benzemiyordu. Değişik seslerde patlıyordu silahlar. Makineli tabanca ve tüfek sesleri açık bir şekilde fark ediliyordu. Fazla uzun sürmedi silah sesleri. Silah seslerinin ardından derin bir sessizlik oldu sokaklarda. "Hafta" günü olmasına karşın, insanlar sanki şehre hiç inmemişlerdi. Sokaklardan çekilmiş kapalı ortamlara dolmuşlardı.

Anlam veremediğim silah seslerini anlamak için, salonun tuvaletinde bir yere sakladığım silahımı alarak sokağa çıkmaya karar verdim. Dışarı çıkmak için salonun merdivenlerine yönelmiştim ki arkadaşlardan birinin koşarak geldiğini gördüm.

"Ne oluyor dışarıda. Bu silah sesleri de neyin nesi" dedim.

"Halkın Kurtuluşu taraftarları ile polis arasında çatışma çıktı. Birçok polis ve devrimcilerden yaralananlar var. Polis ve jandarma solcu olarak tanıdığı kim varsa gözaltına alıp karakola götürüyor" dedi.

Salonda bulunan arkadaşlara:

"Bu aşamadan sonra panel yapmanın koşulları ortadan kalktı. Herkes sokaklardan çekilsin. Paneli iptal ettiğimizin

duyurusunu kulaktan kulağa iletebilirsek halka iletelim. Herkes dikkatli olsun" dedim.

Çok kızgındım. Tam panel saatinde böyle bir eyleme kalkışmak ne demek oluyordu. Kızgındım ama yapabileceğim bir şey de yoktu. Yine kabak bizim başımıza patlayacak, yine bizim arkadaşlar aranır olacaklardı. Üstüne üstlük bunca uyarılara rağmen hesapsız yapılan bu eylem sonucu devrimciler yaralanmış, sokak ortasında sahipsiz kalmışlardı.

Devrimci Yol dışındaki diğer sol siyasi yapıların bölgedeki gücünü ve etkinliğini bilen polis:

"Pazar'da, böylesine büyük bir olayı ancak Dev-Gençliler yapar" diyerek, olayla uzaktan yakından hiçbir ilişkisi olmayan Dev-Gençlileri, o gün yapılan eylemden sorumlu tutmuştu. Dev-Gençli olarak tanıdığı kim varsa gözaltına almak için harekete geçmişti.

Rize'den gelen polis ve jandarma, olaylardan sonra başlattıkları operasyonlarda, olaylarla hiçbir ilgisi olmayan, olaylardan habersiz sokaklarda dolaşan Dev-Genç taraftarı gençlerden birkaçını hemen gözaltına almıştı. Olay ânında yakalanan birkaç Halkın Kurtuluşu taraftarı olsa da gözaltına alınanların çoğu Dev-Genç sempatizanı arkadaşlardı.

Gözaltına alınanlara yalan yanlış ifadeler imzalatmışlar, bu ifadeler doğrultusunda, Dev-Gençlileri aramaya, gözaltına almak için Dev-Gençlilerin bulunabileceği yerlere baskınlar yapmaya başlamışlardı.

Polis, böyle büyük bir eylemi ancak Dev-Gençlilerin yapacağını düşünmekle belki haklıydı ama böylesi bir günde böyle bir eylem yapmayacağını da biliyordu. Ancak, bir taşla iki kuş vurma peşinde olan polis, bu bahaneyle Dev-Gençlileri yakalamaya çalışıyordu.

Halkın Kurtuluşu TDKP kadrolarıyla, oldukça riskli bir eylem yapmış, ilçedeki bütün devrimcileri aranır duruma düşürmüştü. Çıkan çatışmada TDKP'nin Karadeniz bölge sorumlusu olduğu ileri sürülen Mustafa Şefik yaralı olarak polisin eline düşmüştü. Yaralı hâlde işkenceye alınmış, daha sonra götürüldüğü hastanede uygun tedavisi dahi yapılmayarak ölüme terk edilmişti ve 5 Eylül 1980 tarihinde hastanede ölmüştü.

Çatışmaya tanık olan halktan insanlardan bilgiler almaya çalışıyorduk. Konuştuğumuz birçok insan yaralı olarak yerde yatan devrimciyi tanımadıklarını söylüyorlardı. Konuştuğumuz insanlar haklıydı. Yerde uzun süre yaralı olarak yatan, o güne dek Pazar'da hiç görünmeyen TDKP savaşçısı Mustafa Şefik'ti.

O gün çıkan çatışmada, ağır yaralanan Mustafa Şefik'in yanı sıra üç polis de hafif şekilde yaralanmıştı. Cankurtaranlar, ölümcül hâlde yaralı olarak yerde yatan devrimci yerine, tedavileri ayakta yapılan polisleri hastaneye taşımışlardı.

Olaya müdahale edebilecek örgütlü güç Devrimci Yol taraftarlarının kendi çalışması doğrultusunda oralarda bulunmamasından dolayı, Mustafa arkadaş uzun süre yaralı olarak vurulduğu yerde kalmıştı.

Çatışmadan sonra ilçeye, diğer bölgelerden çok sayıda, polis ve jandarma getirilmişti. Polis ve jandarma timleri sokaklarda devrimci avına başlamıştı. En çok aranan isim, gözaltına alınanlara imzalatılan "Parpali de oradaydı" yalan beyanının muhatabı "Parpali" idi.

Salona gelen arkadaşlar, devrimcilerin gittiği her yere baskınlar yapıldığını söylüyordu. Salonda bir iki kişi kalmıştık. Salonda bulunanlardan biri de arkadaşlarının ona taktığı lakapla "Kolombo Mehmet Yıldız"dı. Mehmet, Mimar Hasan Dayı'nın oğluydu.

Mimar Hasan Dayı'nın Çarşıbaşı'nda dükkânı vardı. Oraya bazen emanet eşyalar bırakırdık. Mehmet'e:

"Sen hemen dükkâna git. Dükkânda bize ait bir şeyler var ise onları oradan al, başka bir yere getir" dedim. Mehmet'i dükkâna gönderdikten sonra, ben de salondan çıkmak için merdivenlere yönelmiştim ki bir arkadaşın koşarak merdivenlerden çıktığını gördüm. Daha yanıma gelmeden adeta bağırarak:

"Ağabey, hemen uzaklaş buradan. Herkese seni soruyorlar. Dayı ve birkaç arkadaş da şehirden çekileceklerini söylediler. Senin de ortalıklarda görünmemen iyi olur dediler" dedi.

Ben de arkadaşa:

"Siz de birbirinizi uyarın. Bu olayın ardını bırakmazlar. Gördükleri devrimciyi, solcuyu karakola alırlar. Kendimizi anlatana kadar kalırız içeride. Artık bu kaç gün sürer bilin

mez" dedim ve oradan hızla uzaklaşarak, "Katori" denen sırta doğru çıkmak için Demirciler'in önünden Çarşıbaşı'na doğru yürümeye başladım. Çarşıbaşı'ndan köprüye doğru yönelmiştim ki Mehmet'le karşılaştım. Mehmet, dükkândaki malzemeleri alıp dışarı çıkardığını anlatmak için:

"O iş tamam" dedi.

Daha önce söylediklerimi yaptığını düşündüğüm için, detayını sormadım. Mehmet malzemeleri dışarı çıkarmıştı ama dükkânın üstünde bir yere koymuştu. Tahmin ettiğimiz gibi kısa bir süre sonra polis ekipleri dükkânı basmışlar. Didik, didik arama yaptıkları dükkânda bir şey bulamamışlar. Dışarıdan çıkılan çatıya çıkmışlar. Burada da arama yapmaya başlamışlar. Pazar Karakolu'nda görevli Komiser Yardımcısı Şükrü Irmak:

"Buldum, buldum. Bombalar, tabancalar burada" diye bağırmaya başlamış.

Polislerin bomba dediği, on santim boyunda dinamit lokumu, tabanca dedikleri ise bozuk 7.65 Beratta tabanca. Dükkânda bu malzemelerin yakalanması polis için çok önemli bir kanıt olacaktı. Malzemeler ile birlikte dükkânın açık çatısından inen polisler, Hasan Dayı'ya küfür ve tehditler savurarak:

"Kim koydu bunları buraya" diye sormaya başlamışlar.

Tehdit ve küfürlere aldırmayan Hasan Dayı:

"Ben ne bileyim kardeş. Açık kapı kim koymuşsa koymuş" demiş.

Hasan Dayı: "Açık kapı kim koymuşsa koymuş" demiş demesine ama gözaltına alınmaktan kurtulamamıştı. Dükkânında yasadışı malzeme bulunan Mimar Hasan Dayı'yı gözaltına almış, karakolda üç gün boyunca işkence etmişlerdi. Hasan Dayı'nın ifadesiyle, Her yanını "kazan karasına" çevirmişlerdi.

Öykümüzde Hasan Dayı'nın önemli bir yeri olduğu için biraz Hasan Dayı'yı tanıtacağım. Hasan Dayı, isminden çok lakabıyla anılır ve lakabıyla tanınırdı. Kendisiyle barışık bir yapısı vardı. Kendisine, neden "Mimar" dendiğini soranlara:

"Çubuk Barajı'nı ben yaptım oğlum. Mühendislerin okuyamadığı projeleri okudum uyguladım. Bana Mimar demeyeceklerde ya kime diyecekler" sözleriyle açıklardı. O veya bu biçimde bir ünlemi vardı. "Mimar Hasan!"

İş icabı kendisinden adres isteyenlere:

"Ne adresi, Rize'de, sokakta gördüğün adama sor. Mimar Hasan'ı tanıyor musun de. Seni benim yanıma, hiç şaşırmadan getirir" derdi.

Gerçekten de, bölgede Mimar Hasan olarak tanınır ve sevilirdi. Birçok inşaatı temelden çatıya bitirmişti. "Mimarlığının" yanı sıra, Çarşıbaşı'ndaki dükkânında, baba mesleği olan semerciliği de yapıyordu. Küçük dükkânında inşaatlarda kullandığı aletlerinden başka, semer yapımında kullanılan malzemeler ve aletler de vardı. Gerçi o yıllarda, semer yaptıracak katırcı neredeyse kalmamıştı ama "meslek işte, başka da yapacak kimse olmayınca" o baba mesleğini devam ettiriyordu. İşte duvarlarında ciltler, sazlar dikilmiş dükkânın karmaşasında, bazen bizimde bıraktığımız malzemeler bulunuyordu.

"Mimar Dayı", kalabalık bir aileye babalık yapıyordu. Dört beş tane "okuyanı" vardı. 1 Eylül olaylarından sonra alındığı gözaltı sonrası, hakkında "Yasadışı örgüte yardım ve yataklık" suçlamasından dava açılmıştı. Savcı tutuklanmasını istese de mahkeme tutuksuz yargılanmasına karar vererek, Hasan Dayı'yı "salıvermişti".

Mahkeme tarafından tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldığı akşam, geçmiş olsun ziyaretine gittik. Ziyaretimiz, Hasan Dayı'ya biraz olsun moral vermiş gibiydi. Devrimcilerin bu işkencecilerden yaptıklarının hesabını soracağına inanıyordu. Biraz yılgınlık olsa da işkencecilere karşı, "acayip kinlenmiş"ti. O akşam epey sohbet ettik. Biz sorduk o anlattı.

"Ne yaptılar dükkândaki malzemeleri görünce Hasan Dayı."

"Ne yapacak şerefsizin oğlu, öyle bir havaya atladı ki az daha çatıdan üstüme düşecekti" dedi. Hasan Dayı hoşsohbetti. Nükteci bir yanı vardı.

"İşkence yaptılar mı sana Hasan Dayı?"

"Yapmaz olurlar mı? Anamı ağlattılar."

"Ne sordular sana Hasan Dayı?"

"Ne sormadılar ki. Yok, onları oraya kim koydu. Yok, polislere kim ateş etti. Sen devrimcilere niye yatakçılık ediyorsun. Ne bileyim bir sürü şey sordular."

"Eee sen ne dedin peki."

"Ne diyeceğim, kapısı açık yere kim ne koymuş ben ne bileyim dedim. Yatakçılık niye ediyorsun diyen komisere de: Ne yatağı komiser bey. Yatağım olsa kendi çocuklarımı yatırırım. Ben de bir sürü çocuk var dedim. Bir de ben kapalı dükkândan kimin nerede, ne yaptığını nasıl göreyim dedim. Kim polislere ateş etmiş ben sokakların bekçisi miyim? Kapalı dükkânımda işimde gücümde bir adamım ben dedim" dedi.

Hasan Dayı ifadelerinde bunları söylemiş ama işkenceden kurtulamamıştı. Falakaya yatırmışlar. Sopalarla her tarafına vurmuşlar. Ayakları yara bere içerisinde kalmış. Yara bere içerisinde kalan ayaklarını göstererek:

"Yatırıyorlar yere oğul. Ellerine ne geçirirlerse onlarla vuruyorlar" dedi.

Hasan Dayı anlatırken öyle nükteli, öyle şakacı bir ifadeyle anlatıyordu ki ister istemez gülmek zorunda kalıyor ve gülüyorduk. Başından geçenleri anlatmak onu rahatlatsa da, o kadar fazla gülünmesinden rahatsız olmuştu. Gördüğü işkenceler biraz moralini bozmuş olsa da, yine devrimcileri düşünmeden edemiyordu.

Henüz 12 Eylül Darbesi olmamıştı. Bir akşam yine, Dayı ile birlikte uğradık, sohbet ettik. O akşam, tekrar yaşadıklarını anlattıktan sonra:

"Aman oğul, kaçın dağlara. Dağlardan aşağı inmeyin. Bu dinsizlerin hakkından ancak imansızlar gelir. Bunların eline düşmeyin de nereye düşerseniz düşün. En çok da seni sordular oğlum. Parpali de oradaydı değil mi dediler. Seni ellerine geçirirlerse öldürürler vallahi. Aman ele geçmeyin" dedi.

Hasan Dayı anlatırken Abdullah araya girip, Hasan Dayı'nın karakolda gözaltında tutulduğu süre içerisinde ziyarete gittiğini, onunla olan diyaloglarını anlatmaya başladı:

"Şoto ile birlikte, babamı karakolda ziyarete gittik. Burada anlattıklarını öyle bir anlatıyordu ki gülmekten konuşamıyorduk. Biz güldükçe sinirleniyor: Gülme oğlum, ne gülüyorsun. Güleceğine, benim varımı yoğumu sat ve beni buradan kurtar diyordu" deyince, Abdullah'a baktı.

"Hee! Sahi siz paşalının oğluyla birlikte niye o kadar güldünüz. Benim feleğim şaşmış, medet bekliyorum siz gülüyorsunuz" dedi sinirli, sinirli. Demek ki gülme işi Hasan Dayı'nın hoşuna hiç gitmemişti!

"Mimar Dayı" devrimcileri severdi. Onlarla konuşup tartışmaktan zevk alır, onlara düşüncelerini aktarmaktan keyiflenirdi. Evde yaptığımız tartışmalara katılıp düşüncelerini söylemekten çekinmezdi. Beğenmediği ya da olmayacak gördüğü konularda:

"Bu işler öyle kolay değil. Her şey konuşulduğu gibi olmuyor" diyerek düşüncelerini belirtirdi.

İlçenin "düşman işgalinden kurtuluşu"nun yıldönümü törenlerine, süvari askeri olarak katılırdı. Resmî geçitlerde, atını en önde sürer, protokol koltuklarında oturan "kodoşları", başını onlardan yana sertçe çevirerek selamlardı. Kaymakamlıktan "mecbur etmeseler" katılmayacaktı ama ilçede birkaç at binenden biri olduğu için diğerleriyle birlikte onu da çağırırlardı. İstemediği hâlde niye törenlere katıldığını sorduğumuzda:

"Devlet çağırmış. Gitmemek olmaz" derdi.

Törenlere katılmanın coşkusuyla, kurtuluş mücadelesinin nasıl verileceğini anlatırdı. Atatürk'ün düşmanı nasıl denize döktüğünü, milis kuvvetlerini, çeteleri, anlatırken heyecanlanırdı. Biz, emperyalistler, gerilla gibi laflarla tartışırken tartışmamıza katılır:

"Emperyalist da nedir oğlum. Gâvurlar desenize. Bir de tutturmuşsunuz bir gerilla gidiyorsunuz. Gerilla nedir oğlum. Bu memleket çetelerle kurtarıldı" diyerek kendince tartışmamıza müdahale ederdi.

Tartışmalar arasında Hasan Dayı'ya şakadan takılır:

"Hasan Dayı, hadi düş önümüze, sen de katıl bizim gerilla, senin çete dediğin savaşa" derdik. O zaman Hasan Dayı:

"Ben de maddi yok! manevi manevi oğul" der, bizi güldürürdü. "Manevi" sözcüğüne, en çok da Dayı gülerdi. Dayı ile Abdullah veya Zekeriya ne zaman karşılaşsalar, Dayı:

"Manevi, manevi" diyerek Hasan Dayı'yı hatırlatırdı.

Devletin verdiği görevi yapmanın rahatlığıyla tören bitiminin ardından atıyla eve giderken, yolda selam verenlere kendini dalgaya alarak:

"Lenin inkılap yaptı, askerlerini geri çağırdı. Biz de yalandan Moskofları denize dökerek, Pazar'ı kurtardık. Şimdi rahatça eve gidiyorum" derdi.

Mimar Hasan Dayı farkında olsa da, olmasa da hep Dev-Gençlilerin yanındaydı. Sokak kavgalarını, "Ne olur, ne olmaz" diyerek yakından izlerdi. Kahvehanelerde, sokaklarda devrimciler hakkında atıp, tutanlara, "ağızlarının payını" verirdi.

Gerek, 12 Eylül faşizmi öncesi, gerekse de 12 Eylül faşizmine karşı yürütülen kırsal alanlardaki direniş günlerinde, evini devrimcilerin karargâhı hâline getirmişti. 1 Eylül olaylarında gördüğü işkencelerden sonra biraz tedirgin olmuş, güveni sarsılmıştı. Evdeki herkesi:

"Sakın sağda solda eve kimselerin gelip gittiğini söylemeyesiniz" diye uyarıyordu.

1 Eylül olaylarından sonra kaçak duruma düşünce, şehirdeki işlerimi ve ilişkilerimi aksatmamak için şehrin kenar mahallelerine kadar iniyordum. Bazen Katori'de, bazen Bodosarı Deresi'nin kenarındaki fidanlıklarda bulunuyordum. Kaçakken kaldığım yerleri, arazide gezdiğim, bulunabileceğim yerleri arkadaşlar biliyorlardı. Arkadaşlarımın bildiği kaldığım evlerden biri de Mimar Dayı'nın eviydi.

İkinci Bölüm

12 Eylül Darbesi

12 Eylül Darbesi'nin haberini ilk kez, teyzemin komşusundan duydum. 1 Eylül olaylarından dolayı arandığım için kendi evimde kalmıyor, çeşitli akraba ve dostların evlerinde kalıyordum. 11 Eylül gecesi, Hacer (Kadıoğlu) Teyzemin evinde kalmıştım. Karşı komşusu sokağa çıkma yasağına aldırmamış teyzemin evine gelmişti.

Şeker Teyze, nemli çay tarlalarında çalışmaktan her yanını saran romatizma ağrılarından şikâyet ederdi. Ağrılarından dolayı bu gece yine uyuyamamış, Yurttan sesleri dinlemek için televizyonunu açmış. Yurttan seslerde güzel türküler söylenirmiş. Ancak yurttan seslerin yerinde bu sabah beş kara surat, kara bir gölge gibi dizilmişler. Zaten bozuk gösteren televizyonunun camını iyiden iyiye karartmış, "Bu gâvur oğlu gâvurlar."

Sabahın bu saatinde kafalarında kocaman şapkaları olan bu adamların yurttan seslerin yerinde ne işleri vardı. Oysa bu saatlerde televizyonunda "Yurttan Sesler" oluyordu ve "güzel türküleri"ni dinliyordu memleketin. Şimdi bu gölge adamlar gelmiş yurttan seslerin yerine geçmişler ve türküleri susturmuşlardı. Ortadaki adamın ikide bir sesine anlamlar yükleyip, tehditkâr ifadeler kullanması dikkatini çekmişti. Bir yandan ağrıyan ayağını ovuştururken, diğer bir yandan da gölgelerin en geniş omuzlusunun konuşmasını dinlemeye başlamıştı. Hiçbir şey anlayamıyordu konuşulanlardan.

"İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama

ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur" sözünden, sadece "el koymuştur"u anlayabilmişti.

El koyma sözünden çok korkmuştu. Korkusunu azaltmak, yenmek istiyordu. "Nereye, kime karşı büyük sesle bağırayım da bu korkularımı yeneyim. Ben şimdi ne edeyim" deyip komşusunun evine gelmişti.

Korkudan kolu, kanadı kırık bir kuş gibi çırpınıyordu yüreği. Dirseklerini dayayıp çay tarlalarına baktığı pencereden uçmak, "Yurttan Sesleri" engelleyen bu karanlık suratlı adamların suratlarına tırnaklarını geçirip, suratlarını yolmak istiyordu. Evde yalnızdı ve yalnız olduğu için daha çok korkuyordu. Onun için sabahın o saatinde komşusunun evine gitmeye karar vermişti. Yollarda da kimseler yoktu. O saatlerde çarşıya gidenler, tarlalara gidenler mutlaka olurdu ama bu sabah kimseler yoktu yollarda.

Evinin önündeki patikadan anayola çıkınca, fırında çalışan komşusuna rastlamıştı. Komşusu:

"Nereye gidiyorsun. Dön eve git. Duymadın mı çarşıya asker inmiş. Sokağa çıkmak yasaklanmış" demişti.

Bir defa yola çıkmıştı ve geri dönmeyi düşünmüyordu. Komşusunun evine gidecekti. Adamın verdiği "çarşıya asker inmiş" haberi karşısında şaşkına döndü. Sanki birden ağaçlar harekete geçmişti. Dallar sallanmaya başladı. Köpekler havlamaya, Çakal'lar hep bir ağızdan ulumaya başladı. İşgal ordusu gibi talan ettiler mısır tarlalarını. Sabaha kanat çırpan kuşlar, başlarını kanatlarının arasına alıp dallardan kalkmadılar. Her zaman iki üç dakikada gittiği yol, o sabah sanki saatler sürmüştü.

Şeker teyze eve geldiği zaman ben odadaydım. Seslere uyanmıştım ama yataktan kalkmamıştım. Şeker Teyze sessizce konuşuyordu. Söyleyeceklerini her an birilerinin duyacağından ve ona zarar vereceğinden korkuyordu.

"Hacer Abla duydun mu? Çarşıya asker inmiş diyorlar. Sakağa çıkmayı bırak her şeyi yasaklamışlar. Şimdi ne yapacağız" dedi.

Çarşıya asker neden inmişti. Ne olmuştu da çarşıya asker inmişti. Sokaklar, neden halka yasaklanmış ve Türkiye halkı daha ne gibi yasaklarla karşılaşacaktı.

Çarşıya inen askerler, halkı yasaklar cehennemine hapis etmeye başlamışlardı. Yasaklar cehennemine sokulmak istenen emekçi halk, önce kardeş kanı aktığı yalanına inandırılmak istendi. Oysa akan kanı bahane ederek sokakları yasaklayanlar, kendileri çok kan akıttılar. Renklerin güzelliklerini kirletip, zifiri zindan bir karanlıkla örttüler bütün albenileri. Emperyalist ajanlarla işbirliği yaparak, toplu katliamlara giriştiler. Maraş'ta, Malatya'da, Sivas'ta, Çorum'da, Tokat'ta, kardeşlik duygularıyla bir arada yaşayan bölge halkını Alevi, Sünni diyerek birbirine düşürdüler. İnsanları diri diri yaktılar. Anaların karnından bebekleri süngülerle söküp aldılar. Bebekler, sokaklara cansız ve anasız düştüler. Analar bir hazla emziremedi bebeklerini. Bebeklerin masum gülüşlerine duman karası bulaştırdılar. Maraş, emperyalist ajanların ve onların işbirlikçilerinin oyunlarına yenik düşüp, "Kahraman"lığından utanır oldu.

Ülkenin aydınlık yüzlü insanları öldürüldü sokaklarda. Sokaklardaki kan izlerini örtmeye yetmedi savrulan kitap yaprakları. Öğretmenlerin önlüklerindeki tebeşir tozları, daha bir kızıllaştırdı akan kanlarını. İşçiler ölüm yorgunluklarını bıraktığı fabrika çıkışlarında pusuya düşürülüp katledildiler. Profesörlerin gözlükleri, katillerini aramaktan yorgun düşüp, kaldırımlara kırık cam olarak savruldular. Gençlerin gökyüzünden kopardıkları yıldızlar, kan gölleri üstüne düştü. Direniş bayrağı oldu yumrukladıkları yıldızlar, emperyalistlerin ve onların işbirlikçilerinin korkusu oldular.

Karanlık düşüncelerinin yarattığı katliam kentlerindeki katliamlara bakmadan, Karadeniz'den bir güneş gibi doğup parlayan kardeşlik şehrini topa tuttular. Yüzsüzlüklerini maskelerle kuşatıp, aydınlık yüzlü insanların peşine düştüler. Ordular çıkardılar tek tek, gün yüzlü yiğitlerin peşi sıra. Soygun ve sömürü düzeninin önünde tek engel gördüler devrimcileri. Direnişlerini kırmak için tanklarıyla, toplarıyla, uçaklarıyla saldırıya geçtiler. Barut dumanlarını saldılar gökyüzüne. Güneşi karartmak istediler.

Sömürülerinin ve sömürü düzenlerinin devamı için, daha çok kan döktüler. Daha çok işbirliğine girdiler kan emici emperyalistlerle. Bu işbirliklerinin asıl amaçlarının nedenleri döküldü, karanlık suratlarından sokaklara. Emekçi halkın

ölüm fermanının verildiği, 24 Qcak Kararlarının öyküsü, döktükleri kanlar gibi döküldü sokaklara.

O zamanlarda, maliye koridorlarında ayaklarında takunya, kolları dirseğe kadar kıvrılmış, tombul mu tombul bir adam belirdi birdenbire. Bu tombul ve gözlüklü adamın adı Turgut'tu. Oldukça şişmandı. Emperyalist kuruluşlardan, Dünya Bankası tarafından Maliye'nin başına gelmesi önerilmişti. Şişman adamın, Dünya Bankası başkanının derin arkadaşı olduğu öğrenildi sonradan.

Çok marifetli, çok tarikatlı ve iyi bir cemaat taraftarıydı bu şişman adam. Amerikan ekonomi okullarında, "Babalar gibi satma" yeteneğine sahip olarak yetiştirilmişti. Böylesi yeteneğe sahip olduğu için, ülkeyi satma işine daha bir hız verdi. Ucuz pazarlıklar için bulunduğu emperyalist tekellerin salonlarında, papyonla dolaşırken; kendi halkının karşısına kolları dirseklere kadar kıvrık, ayaklarında takunyalar, elinde lahavleli tespihi ile kendisinden önce, göbeğini göstererek çıkmayı marifetten saydı.

"Çok marifetli olduğu" referansına sahipti. Marifetli oluşu, işveren sendikalarından birinin yöneticiliğini yapmışlığından kaynaklıydı. Ekonomisi batan, emperyalist tekellere olan borçlarını ödeyemeyen devrin hükümeti, IMF'in ve yerli tekellerin önemle önerdiği bu "çok marifetli" şişman adama can simidine sarılır gibi sarıldı. Kendini ve temsilcisi olduğu işbirlikçi tekellerin alacaklarını kurtaracak olmanın sevinciyle, şişman adamı bakanlık üstü yetkiyle donatarak, maliyenin başına getirdi. Bu şişman adamın yaptığı işler ise, bir daha unutulmamak üzere halkın beynine zalimlik olarak kazındı.

Şişman adamın programı, bakanlar kurulunda imzalanıyordu ama muhalif partilerden kimsenin program hakkında bir bilgisi olması gerekmiyordu! Bir biçimde alınan kararlar, devrin bakanlar kuruluna, darbeler karşısında, şapkasını asıp, kelini göstermekte sakınca görmeyen Başbakan ve konuyla ilgili tek yetkili kişi olan takunyalı şişman adam tarafından dikte ediliyordu.

Bakanlar kurulunda şakacıktan! Ufak, tefek itirazlar olsa da, toplantının zorunlu mutabakatı sağlanıyordu. Sağlanan mutabakatların ardından, göbeğini daha da ileri uzatarak konuşuyordu şişman adam:

"Hükümetimiz, ekonomik istikrar paketini kabul etmiştir. Toplantılarımız bazı fiyat ayarlamaları için devam edecektir. Bu önemli kararımızın ardından iş, IMF'den almayı umduğumuz dış yardımlara kalmıştır" böbürlenmesiyle, halkın gözüne, gözüne sokarcasına salladığı dolmakalemini garip bir edayla cebine koyuyordu.

Kalemin cebe yerleştiğini gören kapitalistler, zamları ardı ardına bombalar gibi patlatıyordu. IMF'den gelecek 300 milyon dolar dış yardımın sağlanması adına, Türk parası %49 devalüe ediliyor, dolar 48 TL'den, 70 TL'ye yükseltilerek halkın alım gücü iyice kısıtlanıyordu. Emperyalistlerin ve yerli işbirlikçilerinin sorunlarına çözüm bulabilmek için koşturan, pazarlıklar masasına oturan, pazarlıklar masasında IMF'in dayatmaları karşısında, zaman zaman bunalan şişman adam, emperyalist efendilerinin dayatmaları karşısındaki sahte efeliğini:

"Bu adamlar çıldırmış olmalı. Bu antlaşmayı imzalayanı bu memlekette ipe gönderirler" sözleriyle ifade ediyordu.

Bu anlaşmayı imzalayanlar değil ama bu kararlara itiraz edenlerin ölüm fermanları da inceden inceye hazırlanıyordu. Bu kararlara itiraz eden emekçi halka ve emekçi halkın örgütlü devrimci güçlerine karşı kontrgerilla eylemleri yoğunlaştırıldı. Bu kararlar doğrultusunda, ülkenin bağımsızlığını, halkların özgürlüğünü isteyen devrimcilere pusular kuruldu. Öğrenciler, okul önlerinde, yaşadıkları gecekondularda toplu katliamlara tabi tutuldu. İşkencede öldürülenler, gizlice sahipsizler mezarlıklarına gömüldü. Sendikalar kapatıldı, sendikacılar tutuklandı. Şehirler sıkıyönetim adı altında açık faşist diktatörlüğün prova arenasına dönüştürüldü.

Halkı sefil ve yoksul yapacak olan, özgürlüklerini kısıtlayan, kitlesel katliamlarla, işkencelerle, kendi ülkelerini zindan edecek olan, 24 Ocak Kararlarının her aşamasında, bu takunyalı şişman adam vardı. Bu takunyalı ve şişman adamın arkasında ise Amerikan emperyalizmi vardı. Bu kararların alınmasından uygulamasına, sorgulamasından infazına her aşamasında perde arkasında emperyalistlerin valisi olarak bu takunyalı şişman adam bulunuyordu. Takunyalı şişman adamın programının "askerî faşist bir diktatörlük olmadan uygulanamayacağını" Devrimci Yol emekçi halka bildirmişti.

Şişman adamı "idam korkusuna" düşüren antlaşmanın temel maddelerini siyah beyaz televizyonda yine kendisi, kalemini sallayarak duyurmuştu. Bu antlaşma gereği: İşçi ücretleri sınırlandırılacak, tarım ürünlerinin fiyatları, memurların ve işçilerin ücretleri düşük tutulacak, devletin, "zarar eden kurumları" özelleştirme adı altında sermayeye peşkeş çekilecek, tepeden tırnağa her şeye yüksek oranlı zamlar getirilecek ve halkın tükettiği bütün mallar pahalandırılacaktı. Bütün bunların yapılabilmesi için, muhalefet eden her kurum ve kuruluş etkisiz hâle getirilecekti. Sendikaların almış olduğu ve uygulamaya koyduğu ve koyacağı grevler yasaklanacaktı.

Ne olursa olsun, emekçi halkın devrimci örgütlülüğü, bu soygun ve sömürüye dayalı faşist düzenin yok etme saldırılarına boyun eğmiyor, kolayca teslim olmuyordu. Devrimciler:

"Zama, Zulme Karşı Tek Yol Devrim - Oligarşi Mezara Halk İktidara" diyerek, itirazlarını ve direnişlerini daha da yükseltmeye başladılar. "Ülkemizi IMF yönetecekse seçimler niye?" diyerek, göstermelik olarak yapılan seçimleri sorgulamaya, emekçi halkı, "Oy Verme Hesap Sor" şiarıyla kışkırtmaya başladılar.

Bu uygulanan baskı ve yoksullaştırıcı politikalardan emekçi halkın hiçbir kesimi memnun değildi. Bu durum karşısında sendikalar, grev çubuklarını ardı ardına, şişman adamın göbeğine dürtmeye; demokratik kitle örgütleri, sokakları dolduran kalabalıklarını şişman adamın kalın camlı gözlüğünün içine sokmaya, haykırışları ile şişman adamın ve emir aldığı büyük patronunun kulaklarını tırmalamaya başladılar.

Emekçi halkın temsilcisi konumundaki bu örgütler, 24 Ocak Uygulamalarına karşı çıkıyorlardı. Resmî ve sivil faşist güçleriyle emekçi halka savaş açan egemenlerin, uygulamaya çalıştıkları faşist politikalar karşısında emekçi halk güçleri aktif bir direniş göstermeye başlayınca işleri iyice zorlaşmaya başlamıştı. İşleri zorlaşan egemenler, sosyal ve siyasal baskılarını artırmaya başladı. CHP'nin başkanı Bülent Ecevit:

"Şimdi izlenmekte olan ekonomik ve sosyal politikalar bir dikta rejimine oturmadan uygulanamaz" diye bu kararlara karşı çıkıyordu.

Bu nedenle o şişman adam, emekçi halkın gözüne sokarak salladığı kalemini her cebine koyuşunun ardından, kocaman masasının gizli bölümünde duran "kan rengi(!)" telefonunun başına oturup, Okyanuslar ötesindeki efendilerine müjdeli haberleri ile birlikte, korkularını ve endişelerini de iletiyordu.

Şişman adam boş durmuyordu. Burjuvazinin soygun ve sömürü düzeninin bekası için, devlet denen aygıtın diğer organlarıyla da istişareler ediyor, düzenin teminatı ve koruyucusu askerlere de bakanlar kurulu kararları hakkında bilgiler veriyordu. Bu bilgilendirmelerinde, gelişen emekçi halk muhalefetinden ve devrimci örgütlülüklerden şikâyetçi oluyordu.

Başta, düzenin "koruyucusu ve sürdürücüsü" emperyalist NATO'nun emir eri konumunda olan komutanlar olmak üzere, diğer devlet güçlerine gelişen halk muhalefetinden rahatsızlık duyduğunu, ülkede işçi ücretlerinin yüksek olduğunu şikâyet ediyordu. Kendilerini soygun ve sömürü düzeninin koruyucuları olarak gören generaller, valiler ve diğer devleti yöneten bürokratlar, şişman adamı büyük bir hayranlıkla dinliyorlardı. Şişman adamın her sözcüğünü, dikkatlice not alıyorlardı. Zira emekli olunca, şişko adamın söz sahibi olduğu şirketlerin yönetim kurullarında birer koltuk sahibi olacakları bankalar, tekeller, holdingler, anonim şirketler tehlikedeydi.

Bu tehlikeyi daha da bir tehlikeli hâle getiren, halk muhalefetinin yükselişiydi. Bu tehlikeli halk muhalefetinin yükselişini görenler, kölesi oldukları emperyalist-kapitalist efendilerini kurtarmak için emperyalist Amerika'dan aldıkları talimatla "çarşıya" inmişlerdi.

Sıkıyönetimin terörü, ilçede akşamdan başlamıştı. Askerler, alışılmadık bir şekilde ilçenin sokaklarına dolmaya başlamıştı. Her köşede bir iki jandarma dururken, Radar Üssü'nden inen askerler ise Askerî garnizona doldurulmuştu.

O akşam, askerî garnizonda bazı halktan insanların da bulunduğu bir parti verilmekteydi. Askerî garnizonda çay partisi için toplananları, garnizon sorumlusu komutan:

"Çabuk evlerinize gidin. Dış harp çıktı" diyerek evlerine göndermişti.

Kahvehaneler hakeza öyle, sudan bahanelerle erkenden boşaltılmıştı. Mekânların dışında, sokakta zorunlu olarak bulunan halktan insanlar, işine giden işçiler, çocuğunu hastaneye yetiştirmeye çalışan aileler dahi bir biçimde evlerine gitmeye zorlanmıştı.

Bu olağanüstü durum karşısında, evlerine gitmeye zorlanan halk, büyük bir şaşkınlık ve korku içerisinde evlerine dönmüşlerdi. Çarşıdan evlerine dönenler, evde bulunanlara ve durumlarını merak edenlere:

"Çarşıdaki bütün kahvehaneler, bir bahaneyle apar topar boşaltıldı. Sokaklarda gezenlere evlerine gitmeleri konusunda baskılar yapılmaya başlanıldı. Bir şeyler oluyor" dediler.

Gecenin ilerleyen saatlerinde, uykuya teslim olmayanlar, siyatik ağrılarından, romatizmalarından şikâyetçi olanlar, ağrılara kurban giden uykularını gözlerinden savurup, gece yarısından itibaren, televizyonda ha bire konuşan paşaları dinlediler.

"Emir komuta zinciri içerisinde ülke yönetimine el koyduk" diyorlardı.

12 Eylül sabahı olup bitenlerden habersiz, köylerindeki evlerinden işlerine gitmek için çarşıya inenler, büyük bir sürprizle karşılaşmışlardı. Soğuksu tarafından gelenler, Pazar askerî garnizonunun önünde; Ardeşen tarafından gelenler Köprübaşı'nda; Hemşin tarafından gelenler ise Çarşıbaşı'nda durdurulmuşlardı. Vatan savunması adına askere gelmiş, bir an önce askerliklerini bitirip evlerine dönmeyi umut eden erler tarafından: "Yere yat" komutuyla yerlere yatırılmışlardı.

Askerler arasında, aldıkları emirleri kerhen uygulayanları da vardı, zevkle uygulayanları da. Beyni gelişmemiş, faşist ideolojiyle yetiştirilmiş erler, yere yatırdıkları halkın çamura bulanmış hâlleriyle dalga geçerken, kalkmak için çırpınanlara tekme ile "dur" diyorlardı. Yerlerde yatan halkın üzerine basıp tüfeklerini havaya kaldıran bazı askerler, zavallı ailelerine göndermek için hatıra fotoğrafı çektiriyorlardı. Hayatlarında hiçbir erkte bulunmayan ve bulunamayacak olan gencecik halk çocukları mezara kadar anlatacakları bir anıya sahip olma duygularını tatmin ediyorlardı. Halka

zulmü marifet sayan komutanlar tarafından alkışlanarak daha da kışkırtılıyorlardı.

Bazı aileler, asker oğullarının gönderdiği resimlere bakmaktan utanırken bazıları da çerçeveleyip odalarına asıyorlardı. Pazar'da halka bu uygulamaları yapanların analarının, babalarının yaşadığı şehirlerde de, kendileri gibi yetiştirilmiş olanlar tarafından, analarına babalarına aynı zalimliklerin yapılmakta olduğunu düşünemiyorlardı.

Şehirler, yabancı devletlerin askerleri tarafından işgal edilmişti sanki. Askerlerle birlikte, şehirlerin sokaklarında korku ve panik kol geziyordu. Elleri silahlarında, parmakları silahlarının tetiğinde, yerlere yatırdıkları halkın başında dikilen erlerin yanında, elleri kıçında dolaşan komutanlarda Hitler'in SS subaylarının edası vardı. Yerlere yatırılmaktan son anda kurtulanlar, panik içinde ne yapacaklarını, nereye gideceklerini şaşırmış vaziyette ortalıkta kalakalmışlardı. Kimisi arabalara binerek, kimisi de yaya olarak ilçeyi terk etmeye başlamıştı.

Şehirlerini işgal edenler, herhangi bir yabancı ülkelerin askerleri değildi. Başlarında dikilen zaman zaman başını kaldırmak isteyenlerin başına basan komutanın göğsünde, Ay-yıldızlı bayrak vardı. Kendi ordularından, vatanı savunsun diye askere gönderdikleri çocuklarından böylesi muameleye uğrayan köylü ve işçilerin bazıları utançlarını maske yapıp, yıllarca çocuklarına yaşadıkları bu ayıptan söz edemediler.

Kendi devletlerinin ve kahraman(!) Türk ordusunun yaptıklarından utandıkları veya başlarına daha nelerin gelebileceğinin korkusunu yaşadıkları için ağızlarını kilitlediler. Bazıları ise ağızlarını kilitlemenin yanı sıra faşist cuntanın işbirlikçisi ve savunucusu oldular.

Faşist cuntaya teslim olmayanlar, türkülerinin yasaklandığına sinirlenenler ise inadına bağırmaya, inadına sokaklara çıkmaya, sokaklarda direniş türküleri söylemeye başladılar.

Şeker Teyze'yle kısa bir süre konuşan Hacer Teyzem, "Askerlerin çarşıya inmiş" olduğunun haberini alınca, sessizce yattığım odaya girdi. Çarşıya inen askerlerin ilk işinin bizimle, yani devrimcilerle olacağını tahmin ediyordu! Sessizce:

"Uyandın mı oğul, çarşıya asker inmiş diyorlar. Paşalar, televizyonda ha bire konuşuyorlar. Örfi idare gelmiş. Kimse evden dışarı çıkmayacakmış diyorlar" dedi.

"Korkma teyze. Düzelir" dedim.

Teyzem anlamsız anlamsız yüzüme bakmaya başlamıştı. Bir süre yüzüme baktı ve:

"Ne bileyim oğul, bunlar çok zalime benziyorlar. Konuşmalarından öyle anlıyorum" dedi.

Elbiselerimi giyerken, perdeyi aralayıp, dışarıya baktım. Evin önünde uzanan çay tarlalarının üstünü ince bir sis tabakası kaplamıştı. Sisin altında uzanan çay tarlaları, yeşilini yitirip haki rengine bürünmüştü. Sabahın alacakaranlığında, çay tamlıları, sarmaşık kaplı kızılağaç fidanları, tarlanın kenarındaki öbek öbek böğürtlen dikenleri, ellerinde tüfekleri olan askerler gibi görünüyorlardı. Kafam karışmış algılarım yanılmaya başlamıştı.

Elbiselerimi giyinene kadar, teyzem çayı demlemiş, bir tava da muhlama yapmıştı. Kahvaltı bile yapmadan bir an önce evden çıkmak, arkadaşlarla buluşmak istiyordum.

Teyzemin hazırladığı kahvaltı, okul yıllarımı hatırlattı. Babaannemin kahvaltı yapmadan evden çıkmaya kalkıştığım zaman söylediklerini anımsadım. Babaannem evden kahvaltı yapmadan çıkmak istediğimde:

"Oğul, gün sabahla başlar. Sabah başlayan günün, nelere gebe olduğu belli olmaz. Her şey insanoğlu içindir. Zorluklara karşı dirençli olabilmek için, tok olmak lazım. Sen, sen ol aç karnına asla evden çıkma" derdi.

Bir yandan, teyzemin getirdiği kahvaltıyı yapıyor, bir yandan da pencereden dışarıya bakıyordum. Gün iyice aydınlanmış, karşıdaki evin penceresine güneş vurmaya başlamıştı. Çay tarlalarının üstündeki sisler kalkmıştı ama halkın ve memleketin üstündeki karanlığın sokakları kapladığını hissediyordum!

Teyzemin hazırladığı kahvaltıdan biraz atıştırdım. Bir iki bardak da çay içtim. Daha fazla zaman yitirmeden teyzemin evinden ayrıldım. Kimselere görünmek istemediğim için çay tarlalarının arasından yol olduğu pek de belli olmayan patikadan aşağı, değirmenlerin olduğu dereye doğru yürümeye başladım.

Sisin bıraktığı çiselerle ıslanan patika yolda yürümekte bayağı zorlanıyordum. Çiseden ıslanan otlar ayağımın altından kayıyordu. Bu kaymalar sonucu tökezliyor, çalıya, çırpıya

tutunarak düşmekten son anda kurtuluyordum. Gözden kaybolacağımı tahmin ettiğim son tümsekte durup geldiğim yolu kontrol ettim. Zavallı teyzem, evinin önünde bir gölge gibi dikilmiş, gidişimi seyrediyordu. El sallayıp son tümseği aşarak dere boyu giden yola indim.

Yol boyu değirmenler vardı. Derenin suyunun bir bölümü arkla değirmenlere aktarılmıştı. Oluklarının üstünde ızgaralar vardı. Suyun taşıdığı güz elmaları ikişer, üçer duruyorlardı takıldıkları ızgaralarda. Elmaların sağlamlarından bir iki tane alıp cebime koydum.

Değirmenden çark sesi geliyordu. Çark sesinin geldiğine göre, değirmen un öğütüyordu. İçeride değirmen nöbeti bekleyen birileri olabilirdi. Uygun bir yerden, değirmenin kapısının açık olup olmadığını kontrol ettim. Kapısı açık değildi. Değirmenin kapalı kapısının önünden yine de, yavaş adımlarla ve sessizce yürüyerek geçtim.

Mimar Hasan Dayı'nın evine uğrayarak, Abdullah'ı da yanıma aldım. Bodasari Deresi üzerinde kurulu bulunan eğreti köprüden geçerek, karşı dağda bizim köylülerden birine ait bir Paçğa'ya (Kulübe) girdik.

Kulübeden, vadideki köy yollarının hemen hepsi görünüyordu. Otların üstüne uzanıp yollara bakmaya, yollardaki hareketliliği izlemeye başladık. Bir süre burada kalacak, sonra arkadaşlarla daha önce buluştuğumuz yerlere doğru inecektik.

Sabahın bu saatinde buralarda kimselerin olmayacağını düşünüyorduk. Ancak dışarıda iki kadının birbiriyle konuştuklarını duyduk. Kadınları seslerinden de olsa tanımıştık. Fikriye Hala ve kızı kulübenin bulunduğu arazide yaprak topluyorlardı. Otların arasında, uzandığımızı görmelerini istemediğimiz için görünmeden dışarı çıkıp bir ağacın altında oturmaya başladık. Biz Fikriye Hala'yı görmüştük ama onlar bizi görmemişti. Aniden görüp paniklemesinler diye seslendim.

"Kolay gelsin Fikriye Hala. Sen de mi evden çıktın. Duymadın herhalde Kenan Paşa'nın dediklerini" dedim gülerek.

"Ateş düşsün başına Kenan Paşa'nın. Ekmeğimi o mu verecek. Bir lokmamızı da elimizden almasa bari" dedikten sonra durdu, bize doğru bakmaya başladı.

Sabahın o saatinde bizi orada gördüğü için şaşırmış olmalı ki soracağı soruyu sonraya bırakmıştı. Fikriye Hala:

"Siz ne arıyorsunuz sabah, sabah buralarda" dedikten sonra gülerek:

"Yoksa eşkıya mı oldunuz oğul?" dedi.

Bizim oralarda kaçaklara, özellikle silahlı gezenlere genellikle eşkıya denir.

Fikriye Hala, yanımızdan işine devam etmek için ayrılırken:

"Benden sır çıkmaz oğul. Sakın benden sebep rahatınızı bozmayın. Ben sizi ne gördüm, ne duydum" deyip işinin başına döndü.

Fikriye Hala Kenan Paşa'nın yasağını dinlememiş ekmeği için dağlardaki işine vermişti kendini. Biz de, Kenan Paşaların faşizmine karşı yeni direniş mevzileri hazırlamak için dağlara çıkmaya hazırlanıyorduk.

Oturduğumuz kulübeden bizim mahalle görünüyordu. Evlerin camlarına vuran güneş gözümüzü alıyordu. Tarlalarda, bahçelerde kimseler görünmüyordu. Mahallenin patika yollarında oyun oynayan çocuklar, ağaçların arasından renk, renk elbiseleriyle bir görünüp bir yitiyorlardı. Büyükleri dinlemeyen çocuklar yasağı çiğnemiş, mahallenin patikalarında oyuna çıkmışlardı. Büyüklerin sessizliğine inat, çığlıkları bizim bulunduğumuz yamaçlara kadar geliyordu.

Bir yandan mahalleye bakıyor, bir yandan da açık faşizm sürecinde neleri nasıl yapacağımı düşünüyordum. 1 Eylül'den beri Bodasari Deresi'nin kenarında ve yamaçlarındaki fidanlıklarda geziyordum. Bu fidanlıklarda birkaç kez Dayı ile buluşmuştum. Ya onlar beni bulacak ya da ben onları önceki ilişkilerimizi kullanarak arayıp bulacaktım. Eğer arkadaşları bulamaz tek başıma kalırsam neler yapacağımı da düşünüyordum.

Ülkede artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacağı kesindi. Açık faşist diktatörlüğün emekçi halklara ve onların örgütlülüklerine karşı daha da acımasızca saldıracağı açıktı. Zaten ilk günden beri duyduğumuz haberler bunu gizlemiyordu.

Hâliyle bu durum, faşizme karşı mücadelede yeni taktikleri de beraberinde getirecekti. Aklım arkadaşlarımdaydı. Abdullah ile arkadaşları nasıl bulacağımızı konuştuk.

Oturduğumuz yerden kalkıp biraz daha yukarı, dağa doğru çıktık. İki kişiyiz ve sadece ben de bir Ondörtlü tabir edilen silah var. Yeter mi faşizmin ordularına direnmeye! Yetmeyeceğini biliyorum ama yine de kendimi, "En büyük silah yürektir" sözü ile motive etmeye çalışıyordum.

Çıktığımız yerden, araba yolu rahatlıkla görülüyordu. Orada oturduk. Araba yolunu ve kızılağaç fidanlığını gözetlemeye başladık. Aradan çok uzun bir süre geçmemişti, araba yolundan gelen askerî araçları gördük. Yol boyunca kurulu köylerde, birçok devrimci genç vardı. Ancak, askerlerin baskın yapacağı evler belliydi. Başta benim ev, sonra da Mimar Hasan Dayı'nın evi olacağı kesindi.

Üç dört "Cemse" ile gelen askerler, arabalarını Çay Alımevi'nin önünde bıraktılar. Oturduğumuz yerden her hareketlerini görebiliyorduk. Araçlardan indikten sonra toplandılar. Kısa süren toplantılarının ardından yürümeye başladılar. Ağaçların arasından giden ve pek kullanılmayan patika yoldan bizim eve doğru çıkmaya başladılar. Oturduğumuz yerden askerlerin gidişini adım adım izlemeye başladık.

Oldukça çoktular. Değirmen yolunda ip gibi dizilmişlerdi. Yağmurdan kaçan karıncalar gibi görünüyorlardı. Alışılmadık kalabalıkta ve ellerinde silahlar bulunan askerlerin geldiğini gören çocuklar, oyunlarını bırakıp evlerine sığınmış olmalıydılar ki sesleri duyulmaz olmuştu. Etrafta canlı adına ses, soluk duyulmuyordu. Ses olarak sadece, ağaçlardan düşen kuru yaprakların çıkardığı çıtırtılar vardı.

Sessizlik kötüdür. Issız bir ormanda tek başınıza iseniz, daha da bir ürkütücü olur sessizlik. Adımlarınızın sesinden bile tedirgin olursunuz. Hem tedirgin olur, hem de arkadaş edersiniz kendinize. Ağaçlardan düşen yapraklar tedirgin etse de, bir zaman sonra alışırsınız. Ağaçların arasından geçmeyen bir yola girmiş iseniz, rutin olarak düşmeyen yaprakları fark edersiniz. Başınızı yukarılara kaldırır olmayan ağaçlardan düşecek yaprakları ararsınız. Bazen, yaprakların arasında gizlenmiş bir serçenin sizi gözetlediğini fark edersiniz.

Kuşlar bile, günün ilk saatlerindeki sessizlikten tedirgin olduklarını gizleyemezler. Ancak, o saatlerde hiç alışık olmadıkları birilerinin kendi dünyalarında dolaşmasına bir anlam veremediklerinden, gizlenip o saatte ormanda gezen adamları gizlice gözetlerler. Tünedikleri dallardan uçmakla, uçmamak arasında tercihlerini yapamadıkları için, dallarda, yaprakların arasında öyle dururlar.

Askerleri izlerken rahattım. On gündür evde kalmıyordum. Bu nedenle evdekiler kaldığım yerleri bilmiyordu. Askerlerin uygulayacağı şiddetin korkusuyla, yerimi söylemeye kalksalar bile kaldığım yerleri bilmedikleri için söyleyemeyeceklerdi.

Askerlerin, sessiz ve sinsice gittikleri mahallede, aradıklarını bulamayarak geri dönüşlerini de oturduğumuz yerden izledik. Asfalta çıkan askerî araçların aradıklarını bulamamanın öfkesiyle son sürat karakollarına veya başka devrimcilerin evlerine baskınlara doğru gidişlerini de oradan izledik.

Askerler geri dönmüşlerdi. Geçici bir süre de olsa tehlike geçmişti. Üzerimde mevsimlik bir ceket, ceketin içerisinde ince bir gömlek vardı. Kadife pantolonun dizleri aşınmış, ilk takıldığı çalı çırpıda yırtılması işten bile değildi. Ayağımdaki ayakkabılar ise su alıyor, aşınmış tabanları çimenlerin, taşların üzerinden kayıyordu. Üzerimdeki giysiler gece arazide yatmaya uygun değildi. Bu gidişle artık evlerde kalmanın koşulları ortadan kalkmıştı. Nerde akşam orada sabah ya da gece ile gündüzü değiştirerek bulduğumuz emin yerlerde kalacaktık. Abdullah'a:

"Ben bir eve gideyim. Üzerimdeki elbiseleri değiştireyim. Sen buralarda gelen gideni gözetle. Arkadaşlardan gelen olursa beklemelerini söyle" dedim.

Ağaçların arasından, yürüyerek dereye indim. Derenin üzerinde eğreti duran, ağaçtan yapılma köprü, geçerken zangır, zangır sallanıyordu. Tutunmak için çakılan korkuluğu, yerinden koptu kopacaktı. Dengemi sağlayıp dereye düşmemek için koşarak geçtim zangır, zangır sallanan köprüden. Askerlerin çıktığı yoldan yürüyerek eve gittim.

Evin önünde akrabaların ve komşuların oluşturduğu bir kalabalık vardı. Bir şeyi paylaşmak için değil, kimisi merakından, kimisi de iş öğrenme hevesinden gelmişlerdi. Her

kafadan bir ses çıkıyordu. Anam beni görünce hem şaşırmış, hem de askerlerin eline düşmediğim için sevinmişti. Boynuma sarıldı, yanaklarımdan öperken:

"Aman oğul, alın başınızı gidin. Bu gâvurların eline düşmeyin. Bunlar sizin derinizi yüzer vallahi. Hiçbir suçu, günahı olmayan bize ettiklerine bakarsan, sizlere kim bilir neler yaparlar" dedi.

Ben de moral olsun diye işi şakaya verip, gülerek:

"Ne oldu ana. Neler yaptı kahraman Türk ordusunun askerleri size" dedim.

"Daha ne olsun oğul" dedi anam.

Kapıda dikilen meraklı komşuları göz ucuyla süzdükten sonra anlatmaya başladı.

"Bir sürü asker haydut gibi doldular evin içerisine. Kilimleri, halıları kaldırmamıza fırsat bile vermediler. Eve girer girmez kapıları tekmelemeye, duvarlara vurmaya başladılar. Babanı sordular. Babanın evde olmadığını öğrenince, kardeşini alıp gittiler. Yavrumun üzerinde eski bir kazak, ayağında yırtık çoraplar vardı. Nereye götürdüler, nerede tutacaklar. Zaten hastaydı yavrum. Şimdi o yırtık elbiselerin içerisinde donar yavrum. Betonların üstünde yatırırlar onu" dedi.

Darbenin sabahı, tehlikenin farkına varan babam, evden uzaklaşmış. Darbeci ordunun faşist askerleri, evi basıp beni bulamayınca babamı rehin olarak almak istemişler. Babamı evde bulamayınca, on üç yaşındaki kardeşimi rehin olarak alıp gitmişler. Giderken, anamı:

"Büyük oğlun, gelmeden bunu bırakmayacağız. Bir şekilde büyük oğlunu bize teslim edeceksin" diyerek tehdit etmişler.

12 Eylül faşizminin ilk icraatlarından biri de, devrimcilerin yerine aile bireylerini rehin almalarıydı. O sabah kardeşimi almışlar ertesi gün:

"Ağabeyinin yerini bize hemen söylemezsen seni yine alacağız. Söyleyene kadar dövecek, döve döve öldüreceğiz seni" demişler.

Çocuk da korkudan:

"Tamam, ağabey söyleyeceğim" demiş.

Tehditlerle ve bir iki kaba dayakla korkuttukları çocuğu, ertesi gün serbest bırakmışlardı.

Devrimcilerin erkek yakınlarının rehin olarak alınabileceğini, alındığını düşünen babam, bir iki gün sonra, kardeşimi de yanına alarak İzmir'e gitmişti. Evde sadece anam, en küçüğü bir yaşında bebek olmak üzere, üç kız kardeşim ve sekiz yaşında erkek kardeşim kalmıştı.

Evden alacaklarımı almıştım. Meraklı komşular henüz dağılmamış, evin arkasındaki yolda toplanmışlardı. Orada toplananların büyük çoğunluğuna hiç güvenmiyordum. Fırsatını bulunca benim yakalanmam için ellerinden geleni arkalarına koymayacaklarını biliyordum. Bana karşı, hepsi akraba değil, akrepti sanki. Evden ayrılırken anama:

"Bu devirde hiç kimseye sakın güvenme. Seni ve beni üç kuruşluk menfaatleri için satabilecek çok insan var" dedim.

Anamın anlattıklarına göre:

"Askerler haydut gibi girmişler eve."

Memlekete de haydut gibi gece yarısı gelmişlerdi zaten.

"Duvarları tekmelemişler, açık kapıları tekmelemişler. Yatakları inadına yerlere sermişler, ayaklarıyla çiğnemişler. Çocukları tartaklamışlar."

Anam, gitmeme fırsat vermiyor ha bire anlatıyordu.

"O komünisti sen mi doğurdun diyerek, tüfeğinin dipçiğini göğsüme öyle vurdu ki gâvur oğlu gâvur, canım çıktı sandım. Sade bana değil, Naime Hala'ya da vurdular" derken ağlamaklıydı.

Toplanan kalabalıktan bir Naime Hala:

"Etmeyin oğul, bu zavallı kadından ne istiyorsunuz. Bu zaten on gündür oğlunu görmüyor. Merakından deli olacak" diyerek tepki göstermiş. Bu tepkisi üzerine vurmuşlar ihtiyar kadına. Yediği darbe ile yere düşmüş. Düştüğü yerden güçlükle kalkan Naime Hala, bir eliyle göğsünü, bir eliyle de yere düşen hırkasını tutarak usul usul uzaklaşmış kapıdan.

Anamın, üzgün ve ağlamaklı hâlini dağıtmak için gülerek:

"O komünisti sen mi doğurdun dedikleri zaman sen ne dedin?" diye sordum.

"Ne diyecektim. He! Ben doğurdum. Benim oğlum, bir komünist olarak, her zaman fakirin fukaranın yanında oldu. Zalimin, zulmünün karşısında durdu. Ne oldu, ne bu zalimliğiniz canım dedim" dedi.

Anam, can havliyle öyle demiş de diklenmiş faşist ordunun askerlerinin yüzüne. Askerlerin, korkudan ağlayan çocukların ağızlarına dayadıkları tüfek namlularını elleriyle bir o yana, bir bu yana savurmuş. Geçmiş tüfeklerin önüne dikilmiş. Askerler, aradıklarını bulamayıp, elleri boş dönmenin hırsıyla küçük kardeşimi alıp evi terk etmişler. Bu terk ediş, yine gelmeyecekleri anlamına gelmiyordu. Daha çok gelip evi basacaklar, her tarafı daha çok talan edeceklerdi. Yeri ve zamanı geldikçe o hikâyeleri de paylaşacağım elbette!

Askerler gittikten sonra, toplanan kalabalık olayın değerlendirmesini yapmaya başlamış. Anamın, askerlere karşı öyle diklendiğini gören komşulardan bazıları:

"O kadar asker kapıya dayanmış, sen hâlâ adamlara bağırıp çığırıyorsun. Ağzın hiç susmadı. Başına daha büyük iş mi alacaksın" demişler. Bunu diyen komşulara:

"Bana ağzın hiç susmadı diyeceğinize, o zalimlere bir çift sözde siz söyleseydiniz. Seyre mi gelmiştiniz. Öyle ise çekilip gidin kapımdan" diyerek sitem etmiş.

Anam o gün yaşadıklarının karşısında zıvanadan çıkmış hâlde askerlere, ağzına geleni söylüyormuş.

"Ola zalimler, ola gâvurun enikleri, ağzına s.....ın uşakları. Ölümden öteye köy mü var. Nedir bu eve ettiğiniz. Çocuklarımın size ne ettiği var ki bu sabilere zulüm ediyorsunuz. Öldürecekseniz öldürün ulan soysuzlar" deyip, kapıda dikili duran küreği kaptığı gibi askerlerin üzerine yürümüş.

Askerlerden biri:

"Dur teyze, ne yapıyorsun" diyerek küreği elinden almış. Tam o sırada komutan, anama bir tekme vurmuş. Anamın elinden küreği almak için uğraşan asker, komutanın tekmeyle vurduğunu görünce:

"Kadına niye vuruyorsun komutanım" diye diklenip, komutanı eliyle iterek, tekrar vurmasını engellemiş.

Askerin o davranışı karşısında sevinen anam, asker için üzülmeye başlamış.

"Kendi kendime dedim ki, eyvah ki eyvah. Bu zavallı uşağı kim bilir ne ederler asker ocağında. Öldürür bu zalim komutan zavallının yavrusunu" demiş.

Askerin o davranışına çok sevinmişti anam. Anlatırken yüzü gülüyordu.

"O insan evladı asker, öyle terşledi ki o puştun oğlunu. Sanki bir şey dese, orada onu yere serecekti!" dedi.

Evin içi gerçekten savaş alanı gibiydi. Dağıtılmadık yatak, yorgan kalmamıştı. Bütün eşyalar yerlerdeydi. Eşyaların arasında yırtılmış resimler ortalığa saçılmıştı. Öldürülen devrimci yoldaşlarımın resimlerini özellikle parçalamışlardı. Parçaladıkları resimleri çiğnemişlerdi. Çocukların ders kitaplarını bile yırtmışlardı. Yerde parçalanmış resimlerden biri de Şevki Kobal'ın resmiydi. Şevki'nin, cenaze töreni için hazırladığımız resminin bir parçasını yerden aldığımı gören anam:

"Bu kimdir dedi. Bu komünistlerin başı mıdır dedi, o puşt Başçavuş Alper. Sonra da yırttı resmi. Bir de üstüne bastı eşek oğlu eşek" dedi.

Evin öylesine dağınık, öylesine hırpalanmış, kâğıtların resimlerin yırtılmış hâli, moralimi bozmuştu. Moralimin bozulduğunu evdekilere belli etmemeye çalıştım. Neredeyse iki saat geçmişti eve geldiğimden beri. Birçok komşu oradan uzaklaşmıştı. Çoktan dedikodular başlamış, belki de şehre kadar ulaşmıştı. Giyeceklerimi giydim. Ama evde uygun bir ayakkabı bulamadım. Eski ama sağlam boğazlı lastik çizmem vardı. Çizmeyi rahat yürüyebilmek için boğazından kestim. Kurtuluş savaşı öyküleri geldi aklıma. Çarıksız askerlerin, düşman kuvvetlerine karşı nasıl inançla direndiklerini düşündüm. Ayaklarımdaki çizmeden bozma ayakkabılara bakıp:

"Çizmeden bozma ayakkabılı gerilla! İşte gerilla mücadelesine, eski çizmeden bozma ayakkabılarla ilk adımı atıyorum" dedim gülerek. Ne demek istediğimi orada bulunanlardan kimse anlayamadı!

Evden ayrılırken aklıma bir iki gün önce otların arasına gizlediğim kitaplar geldi. Evin altını üstüne getiren askerler, çatı arasına bakmamışlardı. Eğer baksalardı, öylece yığılı duran kitapları göreceklerdi. Anama:

"Bunları naylona sarıp çaylıkta bir yere gizleyin. Dikkat edin, kimse ne yaptığınızı görmesin. Gece saklayın" deyip evden ayrıldım.

Abdullah, bıraktığım yerden dere kenarındaki fidanlığa inmiş orada bekliyordu. Bir süre sonra Necdet Kılıç ve bir diğer arkadaşın fidanlıkta olduğunu gördük. Necdet bize katılmasa

da, ilk günlerde teslim olmamış, fidanlıklarda gizlenmeye çalışıyordu. Biraz sohbet ettikten sonra ayrıldılar yanımızdan.

Beklenmeyen arkadaşları yolcu ettikten bir süre sonra da Dayı ile birlikte Yaşar'ın (Şoto) geldiğini gördük. İlk şoku atlatmış, arkadaşlarla buluşmaya başlamıştık. Diğer bölgelerdeki arkadaşlardan da Dayı sayesinde haberdar olmuştuk.

12 Eylül akşamı, her birimiz farklı köylerde ve evlerde bulunduğumuz için doğal olarak iki ayrı grup hâlinde toplanmıştık. Önceden örgütlü haber kaynaklarımız ve ilişkilerimiz sayesinde, farklı noktalarda buluşmaya başladık.

Cuntaya teslim olmayı düşünmeyen, devrimci mücadeleye destek olacağını, faşizme karşı mücadeleye aktif olarak katılacağını belirtip, kırlara gelen birçok sempatizan arkadaşımız vardı. Bu arkadaşların birçoğunun kır mücadelesine katılmasını gerektirecek durumları yoktu. Cunta güçleri tarafından alınsalar bile öyle fazla tutuklu kalacaklarını düşünmüyorduk. Bu arkadaşların, şehirde kalmalarının daha doğru olacağını düşündüğümüz için birçoğunun kırlardaki mücadeleye katılmaması gerektiğini belirtip, arkadaşları ikna ederek geri göndermiştik. Ancak, bazı arkadaşlar kalmakta ısrar edip, birkaç gün bizimle birlikte kalmışlardı. İlerleyen günlerde, işin ciddiyetini ve zorluğunu anlamaya başlayınca, bu arkadaşlar da kendi durumlarını sorgulamaya başladılar. Biraz da bizim görüşlerimizi dikkate alarak, onlar da geri döndüler.

Geri dönen arkadaşların çoğu öğretmendi ve okulların açılmasına az bir süre kalmıştı. Arkadaşların bu kararını biz de desteklemiş, arkadaşların görev yerlerine dönmelerinin uygun olacağına karar vermiştik.

Sempatizan düzeyindeki arkadaşların geri dönmesinden sonra, direniş mücadelesini sürdüreceklerin sayısı da netleşmeye başlamıştı. En son kalmaya karar veren arkadaşlarla, bir toplantı yaptık. Bu toplantıda:

"Kafasında çelişkiler olanlarımız varsa, bu akşam son kararımızı vermemiz gerektiği" noktasına vurgu yaptık.

Mücadeleye istenildiği biçimde katkı veremeyeceğini düşünenlerin ayrılıp gidebileceklerini, bu nedenle ayrılan

arkadaşlarımıza karşı hiç kimsenin kırgınlığı olmayacağını belirttik. Toplantıda bulunan arkadaşların hepsi, faşizme karşı mücadeleye devam etme kararlılıklarını belirttiler. Sadece, bölgenin profesyonel kadrosunda yer alan bir arkadaşımızın, birkaç gün sonra kişisel ihtiyaçlarını karşılamak bahanesiyle gittiği köyünden bir daha geri dönmemesi bizi hem şaşırtmış hem de üzmüştü.

Kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için sığınaktan ayrılan arkadaşın başına bir işin gelmiş olabileceğini düşündüğümüz için iki arkadaşı, arkadaşın köyüne gönderdik. Bu amaçla köye giden arkadaşlar, arkadaşımızın cunta güçlerince gözaltına alındığını öğrenmiş olarak geri döndüler!

Bu arkadaşın nasıl gözaltına alındığı konusunda, ilişkilerimizin kuşkuları vardı. Onlara göre bir senaryo ile evinde yakalanmıştı. Teslim olan bu arkadaşın hakkını da teslim etmemiz lazım. Sorgusunda sığınaklardan bahsetmemiş, bulunduğumuz yerler hakkında pek bilgi vermemişti. Biz her ne kadar yakalandığını öğrendikten sonra, önlemlerimizi almış olsak da, ondan hareketle herhangi bir olumsuzluğa uğramamıştık.

Faşist cunta güçleri, kurumsal olarak yerleşmeye başladıktan sonra, ilçede solcu olarak tanınan herkesi gözaltına almaya başlamıştı. Dağlarda kısa bir süre de olsa birlikte olduğumuz arkadaşlar da gözaltına alınmıştı. Bunların yanında, birçok genç ve çocuk yaşta sempatizan arkadaşımız da gözaltına alınmıştı. Faşist cunta güçlerinin gözaltına aldığı sempatizan arkadaşlardan bazı bilgiler elde etmiş olabileceklerini değerlendirip ona göre önlemlerimizi artırıyorduk.

Cunta güçleri, elde ettikleri bilgiler sonucunda ilişkilerimiz olan köylerin giriş çıkışlarındaki patikalara pusular kuruyor, zaman zaman köylere operasyonlar yapıyordu. Bu durum, rahatça barınma ve çalışma yürütmemize engel oluyordu. Bir an önce kendimizi gizleyecek, barındıracak yerleri bulmamız gerekiyordu. Bunun için en uygunu, yeraltı sığınakları hazırlamaktı. Sığınaklarımızı hazırlamak için harekete geçtik.

İlk sığınağımızı hazırlayana kadar, yine de köylerin dışındaki kulübelerde, ormanlık alanlarda kalıyorduk. Diğer grupta bulunan arkadaşların yanında Kızılay çadırı vardı. Çadırı ormanlık alanda kurmuş orada kalıyorlardı.

Çadır, Kızılay'ın afetlerde kurduğu kule çadırlardandı. O büyüklükteki çadır hâliyle istendiği biçimde gizlenemediğinden dikkat çekmişti. Sokağa çıkma yasağı olan bir zamanda, ormanın içerisinde bulunan çadır köylüler tarafından görülmüş ve şikâyet edilmişti. Şikâyet edildiklerini öğrenen arkadaşlar, çadırı sökmüş o bölgeyi de terk etmişlerdi.

Barınma sorununu sığınaklarla çözmeye karar verdikten sonra, sığınak kazacağımız köylerde incelemeler yaptık. Sığınak kazmadan önce, teorik olarak bazı özellikler belirlemiştik.

Örneğin: Sığınak kazacağımız yerler, köylülerin gelip geçebileceği yerlerden uzak olmalıydı. Herhangi bir tehlike ânında kolayca ve güvenli bir şekilde tahliye edilebilmeliydi. Şehre en yakın köye uzaklığını, köyler arasındaki patika yolları, özellikle çok işlek olmayan patika yolları dikkate alıyorduk. Tesadüfen de olsa dağda gezen köylüler, kazdığımız sığınağı fark etmemeliydi. Onun için gizlemesini doğal bitki örtüsü ile yapmalıydık. Bütün bu dikkatli davranmalarımıza rağmen kuşkulu herhangi bir durum karşısında mutlaka bulunduğumuz bölgeyi terk etmeliydik.

Bu tür yerleri bulmak için bir iki gün gezdik dağlarda. Kriterlerimize uygun yerleri belirledikten sonra sığınaklarımızı hazırlamaya başladık.

Batı bölgesinde üç, doğu bölgesinde ise terk ettiğimiz sığınakla birlikte üç olmak üzere altı sığınak hazırladık. Terk ettiğimiz sığınağı terk etme nedenimiz, saptadığımız gizlilik ilkelerine yeterince uymamamızdı.

Bir gece, sığınağın bulunduğu dağdan köye giren arkadaşlar, muhbirler tarafından görülmüşler. Muhbir ertesi gün:

"Devrimcilerin dağdan gelip, köye girdikleri" bilgisini ânında karakola bildirmiş. Köyün muhbiri köylüler tarafından tanınıyor ve biliniyormuş. Köyden kimseyle pek ilişkisi olmayan bu adam, köylüler tarafından da fazla sevilmiyormuş. Ancak bazı köylüler muhbirin ilişkilerinden korktuğu için onunla iyi geçinmeye çalışıyormuş. Her şeye rağmen muhbir köylüleri, köylüler de muhbirin yaptıklarını gözetliyormuş.

Bu gözetlemeler sonucu muhbirin, devrimcileri şikâyet etmiş olduğunu öğrenen bir dostumuz, arkadaşları durumdan haberdar etmişti. Muhbir, sığınağı görmemiş olsa da arkadaşların dağdan inip köye girdiğini görmüştü. Buradan mantık yürütecek askerler, o dağda operasyon yapabilirdi! Onun için hiç zaman yitirmeden sığınağı gizleyip bölgeyi terk etmiştik. İlk sığınağımız olan ve beş on gün bizi rahatça barındıran Şehitlik (Ğaku) köyündeki sığınağımızdan ayrılmıştık. Bu köy aynı zamanda Kemal ve Yaşar'ın köyüydü. Muhbir de önceden tanıdığı ve devrimci olduklarını bildiği Kemal ve Yaşar'ı dağdan köye girerken görünce hiç zaman kaybetmemiş, hemen cunta güçlerine bildirmişti.

Terk ettiğimiz sığınaktan sonra ikinci sığınağımızı, Dernek köyünün ormanlık arazisinde hazırladık. Bu sığınağı kazarken, baştan belirlediğimiz kurallara oldukça bağlı, daha dikkatli çalışıyorduk.

Sığınak hazırlama çalışmalarına genellikle akşam saatlerinde başlıyorduk. Akşam saatlerinde çevrede el etek çekilince, ormanlardan gelen kazma ve balta seslerini duyan olmuyordu. Kazdığımız sığınağı bir gecede bitirmeyi hedefliyor, ona göre çalışıyorduk. Kazma ve gizleme işlerini bir gecede bitirsek de içerisini kalınabilir hâle getirmek için biraz daha zamana ihtiyacımız oluyordu. Dernek köyündeki sığınağı ikinci gece de ancak tamamlayarak içerisine girebilmiştik.

Diğer bölgede bulunan arkadaşlarda, aynı titizlikle sığınaklarını hazırlıyorlardı. Sığınak hazırlama konusunda, en fazla kafa yoran, çaba gösteren Kemal, aynı zamanda bu konuda oldukça becerikliydi. Büyük bir heves ve keyifle çalışıyordu. Belki yıllarca kalacağımızı düşündüğümüz mekânlarımızın, güzel olması için detaylandırıyordu.

İkinci gün sonunda hazırladığımız sığınağı gizleme işine sıra gelmişti. Kemal, burada da özenli davranıyor, neyi nasıl yapacağını hem anlatıyor hem de kafasındaki düşüncelerini hayata geçiriyordu. Bize de Kemal'e yardım etmek düşüyordu.

Sığınaklarımızı kazdıktan sonra, gizleme işini de oldukça özenle yapıyorduk. Kökünden söktüğümüz ağaçları, sığınağın üstüne dikiyor, doğal orman örtüsü ve yapraklarla kazılan toprağın görünmesini engelliyorduk. Topladığımız gazelleri

diktiğimiz ağaçların altına seriyorduk. Böylece, çevrede ne kazılmış toprak, ne ezilmiş çimen görünür oluyordu.

Yaptığımız sığınağı ve çevresini yabancı gözüyle değerlendirmek için sığınağın bulunduğu bölgenin değişik yer ve tepe noktalarında gezinerek, yaptığımız işi değerlendiriyorduk. Sığınağın kazıldığı yerde herhangi bir çalışma izi belli olmadığına emin olduktan sonra sığınaklarda kalmaya başlıyorduk.

Dernek köyünde kazdığımız sığınağın dışı kadar içerisi de güzeldi. Sığınağı bitirdiğimiz ilk gece, ormandan topladığımız gazelleri yatak olarak altımıza sermiş, onların üzerinde yatmıştık. Ertesi gece Kemal:

"Bu sığınağın içerisini biraz düzenlemek gerekiyor. Aşağıda okul inşaatı var ve orada tahtalar var. Gidip tahtaları alalım" dedi. İnşaattan ihtiyacımız kadar tahtayı alarak sığınağa taşıdık. Okul inşaatından aldığımız tahtalardan sığınağın döşemesini ve kapısını yaptık.

Sığınakta ateş yakmamız gerekecekti. Duman sorunu vardı. Dumanın görünmesini gizlemek için birkaç metre uzunluğunda yeraltından tünel baca yapmıştık. Ateş yakıp, dumanın görünüp görünmediğini kontrol ettik. Yaptığımız tünel bacada, duman hiç görünmüyordu. Duman görülmediği gibi içeriye de duman dolmuyordu. Her bakımdan mükemmel olduğuna inandığımız güzel bir sığınağımız olmuştu.

Çok sonra, bu sığınağın hemen yanından askerlerin geçmiş olduğunu ve sığınağı fark etmemiş olduklarını öğrenmiştik. Bu durumdan sonra, bir kez daha Dernek köyündeki sığınağın mükemmelliğini takdir etmiştik!

Sığınakları kazarken, görev bölüşümü yapmıştık. Herkes yeteneğine ve becerisine göre bir görev üstlenmişti. Kimimiz kazma işinde; kimimiz, ağaç kesme, taşıma işinde; kimimiz düzenleme işinde çalışıyordu. Oldukça ahenkli bir çalışma ortamımız vardı. Moralimiz oldukça yüksekti. Moralimizin yüksekliği her davranışımıza yansıyordu. Yaptığımız her güzel iş, moralimizi yükseltiyordu.

Sığınakları, iki ayrı bölgede hazırladığımız için iki grup hâlinde çalışıyorduk. Bizim grupta: Kemal, Yaşar, Emin ve sürekli olmamakla birlikte Dayı vardı. Diğer grup daha kalabalıktı. Ahmet Uzun, İsmail Hakkı Temel, Recep, Hüseyin,

Okan, Nurettin Pirim ve sonradan gruba dahil olan Mustafa Yalçınkaya diğer gruptaki arkadaşlardı.

Bu sığınak çalışmalarında, güzel anılarımız olduğu gibi tehlikeli anlarımızda olmuştu ama aldığımız sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmek için elimizden geleni yapmaya çalışmıştık. Sığınak çalışmalarında birçok anılar biriktirdik. Bu güzel anılardan birini Okan'ın anlatımıyla paylaşacağım.

Okan işbölümü çerçevesinde:

"Ben yemekleri yaparım" diyerek mutfak işine talip olmuş. Ahmet (Uzun) yemekleri ben yaparım diyen Okan'a:

"Ne yemeği yapabilirsin?" diye sormuş.

Bunun üzerine Okan:

"Ne bileyim işte, Makarna mukarna yaparım" demiş.

Bu sohbetten sonra yemek ihalesi Okan'a kalmış. Hayatı boyunca sırtına yük almamış, eli alet tutmamış Okan; sığınak kazmaktansa yemek yapmayı seçmiş. Ancak yemek yapma işi, pek de sanıldığı gibi kolay bir iş değilmiş. Hikâyenin devamını Okan'ın anlatımıyla aktaracağım.

"Arkadaşlar sığınak kazmak için araziye gitmişlerdi. Ben sığınak kazmayı değil de yemek yapmayı seçmiştim. Biliyordum, arkadaşlar çalışmaktan yorgun ve aç geleceklerdi. Onun için ben de bir an önce yemekleri hazır etmeliydim. Onlar çalışmak için gidince, ben de hemen işe başladım. Ne yapabilirim diye düşünmeye başladım. Malzemeleri kontrol ettim. Yemek yapabileceğim birçok malzeme vardı. Bu malzemelerin arasında en çok olanı paket makarnalardı. Makarna hem çoktu, hem de yapması kolaydı. Ben kendimce en kolayını seçtim. Makarna yapacaktım. Makarnanın yanına birde Macun (Pekmezin, yağla kaynatılması sonucu hazırladığımız kendi imalatımız bir yiyecek) yaparsam iş tamam olacaktı. Her şey düşünce olarak hazırdı.

Makarna yapacaktım ama hayatımda ilk defa makarna yapıyordum. Gerçi, anam makarna yaparken görmüştüm. Suyun içerisine makarnayı koyuyor, belli bir süre kaynattıktan sonra süzüyordu. Süzülmüş makarnaya çökelek döküp karıştırıyordu. Makarnayı çok kolay yaparım dememin ne-

deni, anamın iş güç arasında kısa sürede makarnayı haşlayıp sofraya getirmesiydi. Demek ki çok kolay bir işti makarna haşlamak! Makarna işi kolaydı.

Suyla dolu tencereyi ateşin üstüne koydum. Bir paket makarnayı da soğuk suyun içerisine boşalttım. Kaynamaya başladı. Kaynayan tencerenin kapağını ikide bir açıp bakıyordum. Pişip pişmediğini, makarnaları elimle ezerek kontrol ediyordum. Ancak ocağın üstündeki makarnada anlamadığım bir gariplik olduğunu da fark ediyordum. Tenceredeki makarnalar iç içe girmeye, hamur gibi olmaya başlamıştı.

Piştiğine karar verip süzmek için ateşten indirdim. Anam süzgeçten süzerdi. Süzgecimiz olmadığından ben tencerenin kapağını az aralayarak suyunu sızdırmaya çalıştım. Makarnadan süzülecek damla su kalmamıştı. Tencereyi baş aşağı deviriyorum damla su akmıyor. Açtım tencerenin kapağını, peynirleri de tencerenin içerisine döküp karıştırmaya başladım. Bir türlü karışmıyor, makarna hamur gibi kaşığa yapışıyordu. Yaptığım makarnada bir tuhaflık olduğunu fark etmiştim. Yaptığım makarna neden böyle hamur gibi olduğunu anlayamamıştım. Anamın yaptığı makarna tane tane oluyordu, benim yaptığım makarna niye böyle olmuştu?

Meğer Anam, makarnaları soğuk suya değil de kaynayan suya döküyormuş! Ben soğuk suya döküp öyle kaynatmaya başlayınca, makarnalar soğuk suda hamur olup birbirine yapışmıştı. Hamur, mamur! Bir biçimde makarnayı yapmıştım. Tencerede bir hamur yumağı olarak duruyordu. Makarna tamamdı. Macunu da yaptım. Yemekler hazırdı. Arkadaşların gelmesini beklemeye başladım.

Gün boyu aç susuz çalışan arkadaşlar, oldukça acıkmış olarak geldiler.

"Getir bakalım yemekleri Okan. Bakalım ne yapmışsın" dediler.

Sofrayı kurdum ama ben sofradan uzakta duruyorum. Yaptığım yemek de ben bile bir anormallik sezdiğime göre arkadaşlar da beğenmeyeceklerdi! Bunun için başıma her an bir şey gelebilirdi.

Acıkmış arkadaşlar hep birlikte çatallarını, kaşıklarını tencereye saplanmaya başladılar. Hiçbiri bir kaşık koparamıyordu tenceredeki makarnadan. Kaşıklara, çatallara yapışan

makarna tencereyle birlikte havaya kalkıyordu. Ben, yemiyor onları uzaktan seyrediyordum. Çatal kavgasına sinirlenen Ahmet:

"Bu ne biçim makarna yapmışsın. Senin yaptığın makarnanın..." diyerek kaşığı salladı. Kaşığa yapışan makarna, diğer kaşıklarla birlikte havada döne döne bana doğru gelmeye başladığını gördüm. Kafamı çekmesem, makarna olduğu gibi suratıma yapışacaktı!

Makarna yenmemişti ama arkadaşları aç da bırakmamıştım. Arkadaşların karnını, yaptığım macunla doyurdum. Yemeklerin ardından çayı da demlemiştim. Karınları doyan arkadaşların çayını da bardaklara doldurdum. Arkadaşlardan biri, bir bardak içmeden bir diğeri ikinci, hatta üçüncü bardağını doldurmam için uzatıyordu. Arkadaşın, peş peşe soluksuz çay içtiğini gören arkadaşlardan biri:

"Ağzında meşin mi var. Biraz yavaş iç. Bize de bir bardak daha kalsın" dedi.

Demliğimiz o kadar büyük bir demlik değildi ama hepimize yetecek kadar çay veriyordu. Eğer "Ağzında meşin olanlar" hakkından fazlasını içmemiş olsa, herkes normal çayını içebiliyordu.

Sığınakta her malzemeyi hesaplı kullanmak zorundaydık. Bu hesaplı kullanılacak malzemelerin başında yiyecekler geliyordu. Ancak sığınakta bulunan bazı arkadaşlar, sığınaklarda yaşamaya başladığımız ilk günlerde, ortak yaşamın kurallarını henüz tam anlamıyla kavrayamamıştı. Davranışları art niyetli olmasa da bencilce olabiliyordu.

Bir gün, hep birlikte yemek yiyorduk. Tabaktaki yemek yarı olmadan, tabağı önüne çeken Osman (Metin):

"Bu tabağı bir toparlayayım" dedi.

Osman'ın o hareketine, arkadaşlarımızdan biri gülerek:

"Oh! Hepsini birden lüp yap. Bize ne kalsın" diyerek tepki gösterdi.

Bu tepki üzerine kod adı Osman olan arkadaşımızın o günden sonra bir de lakabı olmuş oldu. Ne zaman Osman'dan söz edilse ya da "Hangi Osman" sorusu sorulsa, söze:

"Bizim lüp lüp Osman" diye başlanıyordu.

Metin, Ağustos ayında bölgedeki arkadaşlar aracılığı ile Pazar'a gelmişti. Pazar'da bana teslim edilen Metin'e, Osman adını vermiş, fırında işe yerleştirmiştim. 12 Eylül darbesinin ilk günleri, biz kırlarda barınırken, Osman karakola, mahpushaneye sırtındaki sepetle ekmek taşıyordu. Aradan geçen birkaç gün sonra aramıza katılmıştı.

Osman bir süre bizimle birlikte kaldıktan sonra, Pazar bölgesinde mücadele yürüten gruptan ayrılarak, Rize bölgesindeki gruba katıldı.

Pazar bölgesindeki iki grubun dışında, bir grupta Rize'nin kırsal alanında bulunmaktaydı. Rize kırsalındaki arkadaşların öykülerini de paylaşmak isterdim. Bölgede bulunan arkadaşlarla yaptığım konuşmalarda, arkadaşların kendilerinin bir çalışması olduğunu, Rize bölgesini orada değerlendireceklerini söylemeleri üzerine, toparladığım öyküleri burada paylaşmayacağım. Rize bölgesindeki mücadeleyi arkadaşların anlatacağı öykülere bırakıyorum. Ancak, dağda donarak ölen iki devrimciyi, Kenan Şengöz ve İhsan Ermiş'i saygıyla anmak istiyorum.

12 Eylül faşist darbesine teslim olmayı reddeden bazı arkadaşlar, faşizme karşı yürütülen mücadeleye katılacağını söyleyip bizimle birlikte dağlara gelmişlerdi. Devrimcilerin peşine takılıp dağlara çıkan arkadaşlardan bazıları, aileleri tarafından dağlarda aranmaya başlanmıştı. Çocuklarının öldürüleceğinden korkan bazı ana babalar, dağ bayır geziyor, çocuklarını bulup karakollara teslim etmek için uğraşıyorlardı. Bu teslim etmeye çalışma işi, ilginç öyküler ortaya çıkarıyordu. Bu ilginç öykülerden biri bizim "Osmanum" dediğimiz, Osman'ın hikâyesidir. "Osmanum" da zaten bu öyküden sonra dilimize dolanan sıfat olmuştu.

Osman, Pazar Kuzika köyünde ailesiyle birlikte yaşıyordu. Kuzika Köyü Pazar'ın dağlık köylerinden biridir. Osman, köyden şehre indiği zamanlar mutlaka Dev-Genç'e uğrar, Dev-Gençlilerle birlikte sohbet eder, eylem ve etkinliklere katılırdı. Gözü pek, yürekli bir arkadaşımızdı. Osman'ın köyü

şehre uzak olduğu için genellikle "Hafta" günleri şehre inerdi. Diğer zamanlar köyde kalır, köy işlerinde ailesine yardımcı olurdu. Bir yandan ailesine yardımcı olurken diğer yandan da köydeki devrimci çalışmalara katkı verirdi.

12 Eylül faşist darbesinden çok önce kaçak duruma düşen, Recep, Kemal ve Ali (Hüseyin) köylerdeki arkadaşlarla daha sıcak ve sağlıklı ilişkiler geliştirmeye çalışıyorlardı. Bu ilişki sadece Devrimci Yol taraftarı arkadaşlarla sınırlı değildi. Arkadaşların aileleriyle de sıcak ilişkiler geliştirmeye çalışıyorlardı. Arkadaşlar, Devrimci Yol taraftarı Osman'ın evine sık sık gidiyorlardı. Bu ev ziyaretlerinde, Osman'ın ailesiyle de oturup kalkıyor, onlarla konuşuyorlardı. Aranır durumda oldukları için, arkadaşların evlerinde misafir olarak da kalıyorlardı.

12 Eylül darbesinden sonra, sokağa çıkma yasaklarının henüz tam anlamıyla kalkmadığı günlerden bir gün arkadaşlar, Osman'ın evine uğramışlar. Birkaç saat kalmışlar. Faşist cunta hakkında konuşmuşlar. Cuntanın halka neler yapabileceğini tartışmışlar. Her zaman yanlarına gelip sohbetlerine katılan Osman'ın babası, bu sefer uzaktan sohbete kulak kabarttığını fark etmişler. Uzaktan, uzaktan arkadaşların yaptığı sohbeti dinliyormuş ama pek bir anlam veremediği için tekrar işine dönüyormuş.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra arkadaşlar yine Osman'ın köyüne gitmişler. Osman:

"Ben de sizinle geleceğim" diyerek, arkadaşlarla birlikte evden ayrılıp dağlara çıkmış.

Osman dağlara çıkmış ama ailesi bu işe pek razı olmamıştı. Karı koca birlikte dağ, bayır Osman'ı aramaya başlamışlardı. Aramada öyle böyle arama cinsinden değil. Türkülerle, ağıtlarla dağdan dağa dolaşıyorlardı. Özellikle, devrimcilerin bulunabilecekleri yerlerde dolaşıyorlardı.

Bir gün, Okan ile Hüseyin dağda bir noktada oturmuş dinlenirken, vadiden yukarı doğru gelen bir ses duymuşlar. Türkü desen, türkü değil; ağıt desen ağıt değil, garip bir ses gittikçe yaklaşıyormuş. Ses yaklaştıkça, seslerin sahiplerinin, Osman'ın babası ve anası olduğunu anlamışlar. Türküde yanık mı yanıkmış! Yörede, "Osmanım" ağıtı olarak bilinen bir türküyü çığıra, çığıra, aşağıdan yukarı doğru geliyorlar-

mış. Arkadaşlar, türkünün ilk sözlerini duyamamışlar ama yaklaştıkça:

"Osmanım senden sonra / Yıkılsın ha bu dağlar" bölümünü çok net duymuşlar. Arada sırada türküye ara verip:

"Ula Osman neredesin oğul. Seni almaya geldik. Ses ver neredesin" diye bağırıyorlarmış.

Seslerine ses veren olmayınca, bu sefer hakarete başlıyorlarmış. Tanıdıkları devrimcilerin tek tek adlarını sayarak, inceden inceye hakaretler ediyorlarmış. Arkadaşlar, bulundukları yerde daha da gizlenip, sessizce onların geçip gitmelerini beklemişler. Arkadaşların bulunduğu yerden geçerken, aşağı doğru dikkatlice bakmış olsalar, Komar ağaçlarının arasında gizlenmiş, iki adamı rahatlıkla görebileceklermiş. Ne var ki onlar, başlarını bir kere devrimcilerin mekânlarına, dağlara çevirdikleri için yolun altındaki adamları görememiş, geçip gitmişler.

Osman'ın anası ve babası uzaklaştıktan sonra, arkadaşlar gizlendikleri yerden çıkıp sığınağa gitmişler. Tanık oldukları olayı diğer arkadaşlarla paylaşmışlar. Bu durumun hoş bir durum olmadığını değerlendiren arkadaşlar, ertesi gün Osman'ın geri dönmesine karar verip, Osman'ı geri göndermişler.

Osman dağdan inip teslim olmuştu ama Nurettin dağdan inmeyi, inip teslim olmayı kabul etmemişti. Çocuk denecek yaşına rağmen devrimcilerle birlikte mücadeleye katılmaya karar vermişti.

Nurettin, Pazar'ın Haçapit köyündendi.

Haçapit köyü, her bakımdan Pazar'ın en büyük köylerinden biriydi. Köyün birkaç mahallesi vardı. Diğer köylere oranla nüfusu oldukça kalabalıktı. Köyde Hemşinliler yaşamaktaydı.

Köyde, solun her fraksiyonundan gençler, kendi siyasi anlayışları doğrultusunda propaganda faaliyeti yürütüyorlardı. Ama çoğunluk Dev-Genç'li olduğu için köydeki duvarlarda, Dev-Genç / Devrimci Yol imzalı yazılar daha belirgin olarak fark ediliyordu. Solcuların yanında, şehre pek inmeseler de

köyün bir mahallesinde sağcılar da vardı. Bir gece sağcıların mahallesine giden devrimciler, evlerde ve şahısların üzerinde bulunan silahlara el koymuşlardı.

Nurettin'in köyü böyle bir köydü. Bugün bile Nurettin'in köyünden birçok insan Pazar'daki mücadeleye omuz vermektedir. Hatta bu köyün o zamanki gençlerinden biri olan Alper Taş, bugün Türkiye siyasetinde önemli yeri olan kişilerden biri olarak, sosyalist devrimci mücadele içerisinde bulunmaktadır. Köy böyle olduğu için, 12 Eylül günü ilk operasyon yapılan köylerden biri olmuş, köyün gençleri apar topar gözaltına alınmıştı. Nurettin bu gözaltı dalgasından, "çocuk" sıfatı ile kendini kurtarmış, kurtardıktan sonra da devrimcilere katılmaya karar vermiş.

Bir gece, dedesinin silahını ve evdeki denizci fenerini alarak düşmüş yollara. Dağda devrimcileri bulup onlarla birlikte faşizme karşı direniş mücadelesine katılmış. Nurettin devrimcilere katılmış ama anası bu durumdan hiç de hoşnut olmadığı için, onu arayıp bulmaya karar vermiş. Tıpkı Osman'ın anası ve babası gibi düşmüş yollara.

Bir iki gün sonra, dağda dinlenmek için oturan bir kısım arkadaş, bir kadının yanı başlarında dikildiğini görmüşler.

"Paniklemeye gerek yok. Madem görüldük Teyze ile konuşmak en iyisi" demişler.

Arkadaşlar söze başlamadan önce Teyze söze başlamış:

"Ben Nurettin'in anasıyım oğul. Nurettin'im nerededir. Siz bilirsiniz yerini. Bana bir gösterin oğlumu ne olur" demiş. Arkadaşlar:

"Nurettin bizimle değil Teyze. Biz Nurettin'i tanımıyoruz" demişler.

Demişler ama Nurettin'in kazağı sırtlarındaymış. Hâliyle, Teyze onların yalan söylediğini anlamış. Bir yandan konuşuyor bir yandan da arkadaşın üzerindeki kazağa bakıyormuş. Onlara inanmadığını belirtmek için:

"Biliyorum sizin haberiniz var. Nurettin'im sizinledir" demiş. Arkadaşlardan birini göstererek:

"Senin giydiğin kazak Nurettin'imin kazağıdır. Ne olur bir göreyim oğlumu" demiş.

Teyze, oğlunu yakalandıktan aylar sonra Trabzon Boztepe'deki Askerî Gözetimevi'nde ancak görebilmişti. O da tel örgüler arkasından.

Şehirde ve köylerdeki solcu gençleri toplama işini bitiren faşist cunta güçleri operasyonlarını yoğunlaştırmıştı. Bu operasyonlar genellikle şehrin batı bölgesinde yoğunlaşmıştı. Operasyonlar sonucu arkadaşların o bölgede barınma olanakları ortadan kalkmaya başlamıştı. Her an istenmeyen bir çatışma yaşanabilirdi. Arkadaşların bulunduğu bölgeye göre bizim bulunduğumuz doğu bölgesi daha sakin ve daha emniyetli görünüyordu. Cunta güçlerinin, bizim bulunduğumuz dağlarda, bir iki operasyon girişimlerine tanık olmuştuk ama sığınaklarımızın çok yakınından geçtikleri hâlde, sığınağımızı fark edememiş olmaları kendimizi daha da güvende hissettiriyordu. Bu nedenle bizim bölge daha emniyetli görünüyordu.

Bir yandan yoğunlaşan askerî operasyonlar, bir diğer yandan da hava koşulları yaşamı zorlaştırıyordu. Dağların yüksek yerlerine kar yağmaya başlamıştı. Bu nedenle, grupları birleştirip, Pazar bölgesinde tek grup olarak mücadeleye devam etme kararı aldık. Aldığımız karar gereği, diğer bölgedeki arkadaşlar da bizim bölgeye geldiler.

Bir gece, bütün sığınakların yerlerini bilen Dayı, arkadaşları Dernek köyündeki sığınağa getirdi. Arkadaşlar Dernek köyündeki sığınağa ilk kez geliyorlardı. O güne kadar bu sığınağı görmeyen arkadaşlar, sığınaktaki konforu(!) görünce:

"Vay" diyerek hayretlerini gizlememişlerdi.

Konforlu olmasına konforluydu ama bu kadar kalabalığı barındıracak büyüklükte değildi.

Arkadaşların da gelmesiyle birlikte beş altı olan sayımız, iki katına çıkmıştı. Konforlu sığınağımız, hepimizi barındırmaya yetersiz kalmıştı. Bunun için yeni bir sığınak hazırlamamız gerektiğine karar verdik. Hem sayımızın çoğalması hem de kendi dışımızdaki gelişmeler bunu zorunlu hâle getirmişti.

Yeni sığınak yerimizin etüdünü yaptık. Stratejik bakımdan daha uygun olan, Çingit Köyü kırsalındaki Tomaslı dağında son sığınağımızı kazmaya karar verdik. Bir iki gecede sığınağımızı kazdık. Diğer sığınaklara oranla daha büyük alana sahipti. Diğer sığınaklar, beş altı kişiye göre tasarlanmışken Tomaslı'daki sığınak, on kişiden fazla insanı barındırabilecek

büyüklükteydi. İç düzenlenmesi, temizliği ve güvenliği mükemmel sayılabilecek bir sığınaktı. Çamlıhemşin'e, Pazar'a, Hemşin'e ve Ardeşen'e güvenli bir şekilde geçmek mümkündü.

Her ayrıntıyı düşünerek hazırlamış olduğumuz bu sığınakta da fazla kalamadık. Süreç ve koşullar mücadelemizi sürdürebilmek için daha sağlıklı ve güvenli barınma yerleri bulmamızı gerektirdi. Kış koşullarını, gözlerden uzakta bir yerlerde geçirecek tarzda bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştu(!). Bu nedenle bir iki ay kaldığımız bu sığınağı da terk edecektik.

Cuntanın operasyonları ve çatışmalar sonucu birçok direnişçi "Devrimci Yol" militanı öldürülmüş, yüzlercesi tutuklanmıştı. Gözaltına alınan devrimcilere, hatta sıradan insanlara akla gelmeyecek yöntemlerle işkenceler yapıldığı haberleri geliyordu. İşkencelerde, şimdiden birçok devrimci öldürülmüştü. Tutuklanan devrimciler hakkında, idam talepli davalar açılıyor, çok kısa sürede sonuçlandırılıyordu. Bu yargılamalarda idam cezası verilenlerin cezaları infaz edilmeye başlanmıştı. Daha şimdiden üç devrimci ve bir faşist idam edilmişlerdi. İdam edilenlerden biri de yaşı büyütülerek infaz edilen Erdal Eren'di.

Karadeniz bölgesinin bütün şehirlerinde, Devrimci Yol savaşçıları gruplar hâlinde faşizme karşı direnmeye çalışıyorlardı. Diğer bölgelerden, Devrimci Yol savaşçılarının çatışma haberlerini alıyorduk. Bu çatışmalarda, birçok arkadaşımız öldürülmüştü.

Diğer bölgelerden gelen çatışma haberlerinin öykülerini dinliyor, her olaydan dersler çıkarmaya çalışıyorduk. Ölen arkadaşlarımız adına, bir adım geri atmadan bulunduğumuz bölgelerde mücadeleye devam etmemiz gerektiğinin bilinciyle, çeşitli eylemlerle direnişimizi sürdürmeye çalışıyorduk.

Kararımız kesindi. Bölgemizde, "halk kazanana kadar" teslim olmadan savaşacaktık. Bütün planlarımızı buna göre şekillendirmeye çalışıyorduk. Cunta bizi teslim alamayacaktı. Bunun için bahara kadar kendimizi bir biçimde barındırmamız gerekiyordu. Baharla birlikte, doğanın da yardımı ile daha örgütlü ve cesur bir şekilde çalışmalarımızı yoğunlaştıracak, daha örgütlü ve kapsamlı eylemlerle faşizme karşı mücadelemizi yükseltecektik.

İnancımız ve kararlılığımız tamdı. Ancak inanç ve kararlılığın yanında araç ve gereçlerimiz çok yetersizdi. Yürüttüğümüz, yürüteceğimiz mücadele bir yerde gerilla mücadelesiydi. Bu konuda özel bir eğitim almışlığımız yoktu. Her şeyi, yaşayarak öğreniyorduk. Örneğin: Bir geçe, yolumuza pusu kuran askerlerin pusu kurduklarını sigaralarının ateşinden anlamıştık. Sigaralarının ateşi, kilometreler ötede, karanlıktaki kedinin gözleri gibi parlıyordu. Bu olaydan, gece sigara içerken daha çok dikkatli olmamız gerektiği sonucuna vardık. Başka bir gece, sürekli kullandığımız patika yolda, askerlerin pusu kurduğunu köylülerden öğrenince, o geceden sonra, sürekli aynı yolları kullanmamaya başladık. Bir gece gittiğimiz yoldan ertesi gece bir daha gitmiyorduk. Diğer yollar daha dolambaçlı olsa da onları kullanıyorduk. Dağda yaşamayı da pratik ilişkilerimizle edindiğimiz tecrübelerle öğreniyorduk.

Köylülerle yaptığımız sohbetlerde, kırlarda yenebilecek bitkileri öğrenmiştik. Gerçi, kendi bölgemiz olduğu için hangi bitkilerin yendiğini biz de az çok biliyorduk ama bilmediklerimizde oluyordu. Bu dağ bitkileri ve yemişlerine ilişkin bir anı paylaşmak istiyorum.

Sabahın oldukça erken saatiydi. Ortalık henüz aydınlanmıştı. Nöbetçi arkadaşlar, nöbeti devretmek için diğer arkadaşları uyandırmışlardı. Sabahın sessizliğinden yararlanarak, nöbetçi arkadaşlarla birlikte bir iki arkadaş daha Ançera toplamaya başlamıştık. Sığınağımızın bulunduğu yerde, bol miktarda Ançera ağaçları vardı (Ançera dediğimiz yemişe, bazı köylerde Likapa, bazılarında ise Kitikapa denir. Genel olarak bilinen adı ise "Yabanmersini"dir). Ançera toplamak için, sığınağın aşağısında oldukça bol bulunan Ançera ağaçlarının yanına indik. Bir yandan topluyor, bir yandan da eğdiğimiz dallardan yemişleri yiyorduk. Sığınağın üstündeki tepede, elinde sopa, ayakta dikilen bir adam gördük. Adam bize doğru Lazca:

"Sabah, sabah Ançera mi yiyorsunuz" diye bağırıyordu.

Sabahın bu saatinde, hiçbir köylü ormana gelmezdi. Gelmesi için hiçbir nedeni olmazdı. İşi olanlar çiselerin

silinmesini beklerdi. Çise biraz silinince ormana gider, işlerini yaparlardı. Ancak, hiç tahmin etmediğimiz bir şekilde adamın biri sabahın bu saatinde tepemizde dikilmiş bize bakıyor ve bizimle konuşuyordu. Kimdi, neyin nesiydi bu adam. "Köylülerin bu saatte ormana gelmez" düşüncesiyle sığınaktan çıkmıştık ama yukarılardan biri gördüğümüz gibi bize sesleniyordu. Hiç bozuntuya vermeden, adamın sorusuna, biz de Lazca olarak:

"Çaça silmeye gelmiştik. Bir iki de Ançera yiyoruz. Sen ne arıyorsun buralarda" dedik.

Ben Lazca bilmediğim için adamla arkadaşlar konuşuyordu. Bu arada "Çaça"nın ne olduğunu merak edenlere küçük bir bilgi vereyim. Çaça bizim bölgede gazellere denir. Gazeller toplanıp hayvanların altına serilir, sonra gübre olarak tarlalarda kullanılırdı.

Adamın, bizi görmesi, içimize kurt düşürmüştü. Kafamıza birçok soru takılmıştı. Ne zamandan beri oradan aşağılara bakıyordu? Sığınaktan çıktığımızı acaba görmüş müydü? Kafamızdaki kuşkuları dağıtmak için adamın yanına gitmeye karar verdik. Adamın davranışları, bizi tanıyamadığını gösteriyordu.

Adamın yanına gittik. Konuşmaya başladık. Adam, komşu köylerden birindenmiş. Keçilerini otarmak için bu dağa gelmiş. Keçiler aşağıda otlarken, o da keçileri daha rahat kontrol edebilmek için tepeye çıkmış. Adam doğru söylüyordu. Gerçekten keçiler dağın diğer yamacına yayılmışlardı. Ağaçların dallarını, böğürtlen dikenlerini yiyorlardı. Adam bir yandan bizimle konuşuyor bir yandan da keçilere bakıyordu. Konuşmalardan edindiğimiz izlenim, adam sığınaktan çıktığımızı görmemişti. Bizim de o köyden birileri olarak, ormana çalışmak için geldiğimize inanmıştı.

Çobanlar doğada çok dikkatli olurlar. Bizim fark edemeyeceğimiz ayrıntıyı bulup çıkarırlar. Konuşmamıza rağmen yine de adamın aşağıya, sığınağın olduğu yamaca gelmesini istemiyorduk. Köylü pozlarını elden bırakmamaya özen gösteriyorduk. Çobana:

"Hemşerim, sizin köyde keçileri otaracak yer yok mu? Keçiler çaçaları hep çiğner, toprağa gömer. Daha kimse yaprakları silmedi" dedik.

Bunun üzerine çoban:

"Bu taraftan aşağı inmiyorum zaten. Keçilerin önünü bu tepede kesmek için buradayım" dedi.

Çoban, bizim Ançera yediğimizi görmüştü ama sığınağımızı görmemişti. Çobanla güzel bir köylü sohbeti tutturmuştuk. Arkadaşlar Lazca konuşuyorlardı. Bu sohbet süresince, sigara ikram etmiş, birlikte içmiştik. Sohbet ederken ara sıra ayağa kalkıyor, keçilerin olduğu yerlere doğru bakıp, tekrar oturuyordu. Bir zaman sonra keçiler gözden kaybolmaya başlayınca:

"Bana müsaade, keçiler uzaklaştı" diyerek yanımızdan ayrılıp, karşı yamaçtan ırmağa doğru ıslık çalarak uzaklaştı.

Sığınağa ancak çobanın gözden kaybolduğundan iyice emin olduktan sonra dönebildik. Dağ yemişi toplamanın bazen böyle tehlikeleri de oluyormuş! Adam hakkımızda hiç kuşkuya kapılmadığından emindik ve sığınağı terk etmedik. Uzun süre kaldığımız bu sığınağı, yeni yaptığımız sığınağa taşınırken iyice gizleyerek terk ettik.

Dünya devrimci hareketlerinin yürüttüğü gerilla mücadelelerini anlatan birçok kitap okumuştuk. Ama teorik olarak konuyu bilmek ile pratik olarak yaşamak farklı şeylerdi. Teorik bilgiler bazen bölgenin ve zamanın koşullarına uymuyordu. Onun için her şeyi mücadele içerisinde öğreniyorduk. Mücadelede, araç ve gereçlerimiz yetersizdi ama köylerdeki dostlarımızın yapmış olduğu propagandalar hiç de öyle olduğumuzu göstermiyordu! Köylüler, birbirlerine de olsa devrimcileri anlatırken, oldukça abartılı cümleler kurarak anlatıyorlardı. Bizi, üzerimizde askerî elbiseler, ellerimizde kocaman silahlarımızla bölük bölük gezerken gördüklerini anlatıyorlardı. Köylülerin, devrimcileri böylesine abartarak anlatmaları faşist cunta güçlerinin de kulağına gidiyordu. Köylüler tarafından abartılan durumumuz, cunta güçlerinin daha güçlü olarak üstümüze gelmesine neden oluyordu. Bazen de bu durumumuzdan çekindikleri için operasyon planlarını ona göre yapıyorlardı. Özellikle, faşist darbenin ilk günlerinde bu söylentileri çok ciddi şekilde dikkate alı-

yorlardı. Köylüler bizi, ellerimizde kocaman silahları olan bir ordu olarak niteleseler de gerçek öyle değildi. Belli ki, köylü dostlarımız bizi öyle görmek istiyorlardı. Oysa bizim en etkili silahımız, beşli mavzerimizdi. Mavzerin yanında, çift şarjörlü Ondörtlü ve 7.65 olarak tabir edilen hafif silahlar ve bir miktar patlayıcı yapımında kullanılan çeşitli malzemelerdi. Bu aşamadaki teknik gücümüz bunlardan ibaretti. Bu silahlarla güçlü bir direniş göstermenin mümkün olmadığını biliyorduk.

Sığınaklarımızda, yaptığımız eğitimlerle kendimizi askerî olarak yetiştirmeye çalışıyorduk. Bu konuda yayınlanmış kitaplardan yararlanıyor, okuduklarımızı pratik olarak denemeye çalışıyorduk. Bir yandan kendimizi eğitmeye çalışırken bir diğer yandan da eksik olan araç ve gereçlerimizi temin etmek için düşünceler üretiyorduk.

Bir gün, araç ve gereçleri nasıl temin edebileceğimizi tartışmaya başladık. Çeşitli alternatifler üzerinde tartıştık. Tartışmalarımızı olgunlaştırıp düşündüğümüz alternatifleri hayata geçirmek için etüt çalışmalarına başladık.

Çalışma alanı olarak belirlediğimiz noktalar hakkında bilgiler topladık. Bu bilgiler ışığı altında, çalışma yapacağımız bölgenin ve o bölgedeki noktaların haritasını çıkardık. Yapacağımız işleri detaylı olarak kâğıt üzerinde tartışarak netleştirdik.

Sahada yapacağımız çalışma için teorik hazırlıklarımızı tamamlamıştık. İş, koşulların olgunlaştığı zamana kalmıştı. Ancak günün koşulları, istediğimiz gibi gelişmediği için düşündüğümüz eylemleri ertelemek zorunda kaldık. Bu erteleme sonucu yine elimizde varolan araç ve gereçlerimizle mücadelemize inancımız ve kararlılığımızla devam edecek, düşündüklerimizi daha sonraki günlerde hayata geçirecektik. Ancak fırsat bulamadık. Elimizde avucumuzdaki silahlarla yakalandık.

Eksiklerimiz sadece teknik malzemeler değildi. Üzerimizdeki giysiler hiç de gerilla mücadelesine uygun giysiler değildi. Hele kış koşullarına hiç uygun değildi. Ayakkabılarımız hele hiç uygun değildi. Kimimizde çizme, kimimizde kara lastik, kimimizde ise klasik ayakkabılar vardı. Kışlık diyebileceğimiz tek giysi, askerî parkalardı. Kişisel olanak ve

ilişkilerimizi kullanarak eksiklerimizi gidermeye çalışıyorduk. Eşe dosta mektuplar yazıp, yardım istiyorduk. Ancak yazılan mektuplar yerine gitmeden cunta güçlerinin eline geçiyordu. Cunta güçlerinin eline geçen mektuplarımız, yargılama sürecinde delil olarak karşımıza çıkarılmıştı.

Ne olursa, nasıl olursa olsun çeşitli eylem ve etkinliklerle mücadeleyi kararlılıkla sürdürecektik. Eylem ve etkinliklerimize hiç ara vermemiş, 12 Eylül sabahından itibaren çeşitli eylem etkinliklerle faşist cuntayı teşhir etmeye başlamıştık. Şehrin sokaklarındaki duvarlara, köylerdeki Çay Alımevlerinin duvarlarına cuntayı teşhir eden yazılar yazmıştık. Şehirde pankart asmaya uygun yerlere pankartlar asmıştık.

Bir yandan faşist cuntanın teşhirine yönelik eylemler yapıyor, diğer yandan da bölge halkıyla, sürecin özelliğine uygun yeni ilişkiler geliştirerek, gizlilik esasına uygun örgütlülüğümüzü geliştirmeye varolanları sağlamlaştırmaya çalışıyorduk.

Bu çalışmalarımız kısmen sonuç vermişti. İstediğimiz ve beklediğimiz yoğunlukta olmasa da ilişki içerisinde olduğumuz halktan insanların desteğini fazlasıyla görüyorduk. Kitlesel bir eylem yapma düşüncemiz olmadığı için, halktan bu yönde bir beklentimiz yoktu. Bu süreçte halktan beklentimiz, ihtiyaçlarımız konusunda bize yardımcı olmalarıydı.

Bölgede, muhbirlik olayı ile pek karşılaşmadığımız için çalışmalarımızı oldukça rahat yürütebiliyorduk. Birçok köyde aleni bir şekilde faaliyet yürüttüğümüz hâlde, devlet güçlerine herhangi bir şikâyetin ulaşmadığını fark edebiliyorduk.

Sokağa çıkma yasağı, 12Eylül'den birkaç gün sonra gecelerle sınırlı olmak üzere kaldırılmıştı. Kapatılan siyasi partiler, devrimci demokratların örgütlü olduğu dernekler ve devrimci işçi sendikalarının dışındaki bütün burjuva kurumları, başta bankalar olmak üzere, işveren sendikaları, dernekleri açılmış, faaliyetlerine izin verilmişti. Düzenle hiçbir sorunu olmayan sarı sendika Türk-İş de, kısa bir süre sonra açılmış, faşist cuntayla uyumlu bir şekilde çalışmalara başlamıştı! Bunların yanında, kapatılan siyasi partilerin,

demokratik kitle örgütlerinin ve sendikaların yöneticileri gözaltına alınmıştı.

Sokağa çıkma yasağının kalkmasıyla birlikte, insanlar kısmen de olsa normal yaşamlarına dönmeye başlamışlardı. Sokağa çıkma yasağının kalktığı ilk gün, şehre inen halk meraklı gözlerle şehirde olup bitenleri anlamaya çalışıyordu. Bu meraklı hâlleriyle sokaklarda gezerken, polis ve askerlerin duvarlardaki yazıları silmeye, asılan pankartları indirmeye uğraştıklarını görmüşlerdi. Polisler ve askerler, ellerindeki boya kovalarıyla şehrin sokaklarında dolaşarak devrimciler tarafından yazılan yazıları silmeye çalışıyorlardı. Duvarlarda:

"Faşist Cunta Yenilecek. Direnen Halk Kazanacak"

"Faşizme Ölüm Tek Yol Devrim"

"Faşist Cunta Emekçi Halkımızı Teslim Alamayacak."

"Yaşasın Faşist Cuntaya Karşı Direniş Mücadelemiz" gibi sloganlar okunuyordu. Duvarlarda yazılı sloganları okuyan halktan insanlar, polislerin indirmeye çalıştığı pankartın üzerinde:

"Faşist Cunta Yenilecek, Halk Kazanacak" sloganını da okumuşlardı. Duvarlardaki sloganları okuyan bir taraftarımız anlatmıştı, pankartın indirilme öyküsünü.

"Cunta güçleri, pankartları indirebilmek için şehrin giriş ve çıkışından yolu kesmişlerdi. Kesilen yolda, kalabalık bir insan topluluğu vardı. Polis ve askerlerin pankartları indirme çalışmalarını izliyorlardı. Pankartların ucunda kablolar ve kutular vardı. Polis, bombalı pankart konusunda, toplanan kalabalığı uyarıyor, uzaklaşmalarını istiyordu. Kalabalık bir İki adım geri çekiliyordu ama olduğu yerde durmuyor, tekrar olacakları görebilmek için ileri doğru gidiyordu. Polis, pankartlardan birini, asıldığı yerden indirdi. Pankartın ucundaki kutuyu fünye ile patlattı. Gerçek bomba olmadığını görünce, diğerini de alelade bir şekilde toplayıp karakola götürdü."

Pankartı karakola getiren polisler, gelişigüzel bir şekilde karakolun bahçesinde bir köşeye bırakmışlardı. Bıraktıkları yerde, bombanın bağlı olduğu düzenek harekete geçerek bomba patlamıştı. Patlayan bombanın etkisiyle sadece karakolun camları kırılmış, can kaybı olmamıştı.

Pankartları indirmeye çalışan cunta güçleri, indirmek için uğraşırken çok komik durumlara düştüklerini söyleyen halktan insanlar:

"Gülmekten, yerlere yatmamak için kendimizi zor tuttuk!" diyorlardı.

Komik ve çaresiz durumda kalan ve halkı üzerlerine güldüren polis ve askerler, bir iki gün önce, sokaklarda onları yerlere yatırmışlardı. Yatırdıkları yerde, üzerlerine basarak hatıra fotoğrafları çektirmişler, halkın zavallı durumunu malzeme yapmışlardı. Pankartların indirildiği gün, uğradığımız köylerden birinde bir dostumuz, gülerek:

"Arkadaşlar, iki gün önce kahramanlık türküleriyle horozlanan, 'gelsin sizi devrimcileriniz kurtarsın' diyerek, bize işkence uygulayan cunta güçleri, bugün tüyleri yolunmuş tavuğa dönmüşlerdi. İçimden, devrimciler işte adamı böyle rezil ederler dedim" diyerek yaşadıklarını özetlemişti...

Şehirde ve köylerde yaptığımız eylemler, halka güven veriyordu. Özellikle öteden beri ilişkilerimiz olan halktan insanlar, mücadele içerisinde olduğumuzu gördükçe, devrimcilere yardım etmek istiyorlardı. Sığınaklarda kaldığımız sürede bunun birçok örneğini gördük. Anlatacağım öykü halkın devrimcilere nasıl sahip çıktığını ve onlara hangi koşullarda yardım ettiğinin güzel bir örneği olacaktır.

***

Bölgemizde, sınıflar mücadelesine örgütlü olarak katılan kadroların, militanların yanında bir de kendilerine "esas kahramanlar" dediğimiz halktan insanlar vardı. Bu insanlar, devrimcilerin en zor anlarında, "Hızır" gibi yanlarında belirir, onların zor anlarına destek olurlardı. Bu dostlarımızın, kendilerince mütevazı olan yardımları, bizce bir kahramanlık örneğiydi.

Kırsal alanda işler her zaman istediğimiz gibi yürümüyordu. Başta yiyeceklerimiz olmak üzere birçok malzemeye ihtiyacımız olduğu hâlde, bunlara ulaşmakta bazen çok zorluk çekiyorduk. Bu malzemelerin temini için riskler almak zorunda kalıyorduk. Kırsal alandaki mücadelede, bazen yiyecek sorunundan daha önemli sorunlarla da karşılaşıyorduk. Bölgeler arasında haberleşme çok önemli sorunların başında geliyordu. Böylesi sorunlarımız olduğu zamanlarda "esas kahramanların" ne kadar önemli olduğu anlaşılıyordu.

Biraz "esas kahramanlarımızın" öykülerinden söz edeceğim.

Sığınak kazmak için belirlediğimiz dağın tepesinde oturmuş denize doğru uzanan vadileri seyrediyorduk. Açık bir hava vardı. Güneş sıcaklığını hissettiriyordu. Yakınlardaki üç dört köyün evlerini aynı anda görebiliyorduk. Daha uzaklardaki köylerin ise cami minareleri görünüyordu. Virajlı köy yollarından arada bir geçen arabaların camları parlıyor, bulunduğumuz yerde gözlerimizi alıyordu. Epey zamandır aynı yerde oturuyor, akşamın iyice çökmesini bekliyorduk. Bazen oturduğumuz yerden ayağa kalkıp daha uzaklara bakıyorduk. Bir tarafta Ardeşen Çay Fabrikası bir tarafta da Pazar Kızkulesi görünüyordu. Çay tarlalarının kenarlarındaki kulübeler, yaprakların dökülmesiyle iyice açığa çıkmıştı. O kulübelerden birinde birkaç gün kalmıştık. Şimdi iyice açığa çıkan bu kulübelerde kalmamızın olanakları ortadan kalkmıştı. Tepeden bakınca, kulübenin önünden geçen insanları görebiliyorduk. Kulübeler bizim için özelliklerini yitirmişlerdi.

Minarelerden akşam ezanı okunmaya başlayınca oturduğumuz yerden kalktık. Köylüler evlerine çekilmişlerdi ama bizim için gün yeni başlıyordu. Güneşin altında yapamadıklarımızı, ay ve yıldızların altında yapacaktık. Bir kısmımız sığınak kazma işinde çalışacak, bir kısmımız da eksiklerimizi karşılamak için köylere gidecektik.

Gideceğimiz köylerden biri, daha önce ilişkimiz olan ve sığınak çalışması yapacağımız araziye yakın köydü. O köydeki birçok ev ile gizli ilişkilerimiz vardı. Öyle ki ilişkimiz olan evlerin bile birbirlerinden haberi yoktu. Köydeki gençlerin çoğu taraftarımızdı. Bu arkadaşlarımızın evlerine daha rahat gidebiliyorduk.

Köyde gittiğimiz evlerden biri de, bir dönem Dev-Genç yönetim kurulunda görev almış, genç arkadaşlarımızdan birinin eviydi. En çok ilişkimiz olan ev de hâliyle bu arkadaşımızın eviydi. İhtiyaçlarımız konusunda, olanakları ölçüsünde bize yardımlarını esirgemiyorlardı.

Oturduğumuz yerin yakınındaki su deposunun, önünden geçtik. Belli belirsiz bir patikayı takip ederek, köye doğru yürümeye başladık. Su deposu dediğimiz depo, öyle büyük

bir depo değildi. Bir metreküplük bir depoydu. Dolunca taşmasını önlemek amacıyla, üst tarafında bir tahliye borusu bırakılmıştı. Zaman zaman deponun tahliye borusu harekete geçiyor, gecenin sessizliğini bozuyordu. Borudan boşalan su garip bir şekilde akıyordu. Bir kesiliyor, sonra birden tazyikli bir şekilde fırlar gibi dökülüyordu. Su, vurduğu yerlerde acayip sesler çıkarıyordu. Bir garip akması vardı.

Bir gece aynı yerde oturmuştuk. Gece sessizdi. Biz sessizce sohbet ediyorduk. Aniden bir sesi duyar gibi olduk. Kısa bir süre sonra ses kesildi. Tekrar başladı. Bir anlam veremediğimiz bu ses karşısında biraz heyecanlanıp, oturduğumuz yerden hemen kalktık. Sessizce ve dikkatli bir şekilde sesin ne olduğunu, nereden geldiğini anlamak için etrafı incelemeye başladık. Sesin su deposundan geldiğini öğrenince rahat bir nefes aldık. Su deposu, böyle garip ses çıkararak bizi rahatsız edeceğini hiç düşünmemiştik.

Köye oldukça sessiz ve dikkatli bir şekilde girmiştik. Gittiğimiz eve girmeden önce çevremizi kontrol ettik. Emin olduktan sonra eve girdik. Kapıyı her zamanki gibi arkadaşımızın anası açtı. Defalarca kapısını çaldığımız, her defasında bizi bir ana sıcaklığı ile karşılayan Teyzemiz bu akşam biraz tedirgindi. Kapıyı açar açmaz, dışarıyı iyice gözden geçirdikten sonra bizi eve aldı.

"Hayırdır Teyze. Bu akşam biraz endişeli gördük seni. Canını sıkan bir şey mi oldu" dedik.

Gittiğimiz köy, sığınağımızı kazacağımız yere yakın olan köylerden biriydi. Arkadaşlar, şimdi orada sığınak hazırlamak için çalışıyorlardı. Teyze boşa endişelenmezdi. Bu köye, birçok kez girip çıkmıştık. Şikâyet edilmemiş olsak da bazıları tarafından köye girip çıktığımız görülmüştü. Köye girip çıktığımızı görenler dedikoduya başlamışlar.

"Köye gelen yabancılar var. Bu yabancılar kimin evine girip çıktıkları belli değil. Takip etmeli, bunlar kimlerin evine gelip gidiyorlar ise o ev sahipleri şikâyet edilmeli" diyorlarmış. Köydeki dedikodulardan rahatsız olan Teyzemiz kocasından da çekiniyormuş. Endişeli olmasının nedenini:

"Biliyorsunuz, bizim çocukların hepsi sizin arkadaşınız oğul. Onun için, bu şerefsizlerin yaptığı dedikodular biraz moralimi bozdu. Tedbirli olmak gerekiyor" diyerek açıkladı.

Teyze, her şeye rağmen devrimcilere yardım etmekten çekinmemiş, sadece daha dikkatli davranmamız gerektiğinin öğüdünü vermişti. Hiç aklımıza gelmeyen bir öneri ile nasıl dikkatli olacağımız noktasında bizi uyarmıştı. Teyze:

"Oğul, köye her zaman inmeniz hem bizim açımızdan, hem de sizin için tehlikeli olur. Köye yabancılar giriyor diye dedikodu yapanlar var. Dağdaki su deposu bizim eve geliyor. Sizin her zaman gelmenize gerek yok. Siz suyu bulandırın. Ben bir sıkıntınız olduğunu anlar, uygun olduğum an, gelir bir biçimde sizi bulurum" demişti.

Teyzemizin bir başka uyarısı da kocası hakkında olmuştu. Arkadaşımızın babası, Çay Fabrikası'nda bekçilik yapıyordu. Evlerine uğradığımız bir gece, biraz uzunca bir sohbet etmiştik. Sohbet esnasında bir ara Teyzemiz kocası ile evde yaptıkları sohbeti anlatmıştı. Kocası köydeki dedikodular üzerine:

"Tabii, köye girip çıkan yabancılar, kimin evine geldikleri bilinmeli. Kim bu devirde, ne olduğu belli olmayanları evine alıyor ise hem kendini, hem de köyü tehlikeye atıyor. Takip edip devlete haber vermek en doğrusudur" demiş.

Teyze bunları anlattıktan sonra:

"Çocuklar, benim herif devletin işinde çalışıyor. Fabrikada bekçilik yapıyor. Devlet işinde çalışanlara pek güvenilmez. Sakın ola o evdeyken eve gelmeye kalkmayın" demişti. Bu sohbetten anlamıştık ki Teyzemiz, bizi kocasından da gizliyormuş.

Sığınağı bitirmiş, içinde güvenli bir şekilde kalmaya başlamıştık. Köye eskiden olduğu gibi çok sık uğramıyorduk. Yiyeceğimiz tükenmek üzereydi. Ne yapacağımızı düşünürken, aklımıza teyzenin söyledikleri geldi. "Suyu bulandırın" demişti teyze. Suyu bulandırdık, sonra su deposunun başında ağaçların arasında oturmaya başladık. Epey zaman geçmiş, Teyze'den umudu kesmiştik. Bulunduğumuz yerden çıkıp, tepeye doğru yürümeye başlamıştık ki, aşağıdan bir ayak sesinin geldiğini duyduk. Hemen gizlendik. Aradan çok fazla zaman geçmeden, Teyze sırtında sepetle depoya doğru geldiğini gördük. Deponun üzerine, sepetle getirdiği malzemeleri bırakıp geri döndü. Gizlendiğimiz yerden çıkıp deponun üstündeki malzemeleri aldık. Deponun üstündeki

torbada, bir tepsi ekmek, çökelek, kavurma, tahin helvası ve küçük bidonla pekmez vardı.

Teyzemizle bu haberleşme yönteminden sonra, bir anlaşma yapmıştık. Bizim köye girmemiz kadar, Teyze'nin de ikide bir, zamanlı zamansız dağlara gelmesi dikkat çekici ve tehlikeli olabilirdi. Suyun her bulandığında, gelip gitmemesi için, ona deponun yakınında ihtiyaçlarımızın yazılı olabileceği bir not bırakacaktık. O notta yazılı eksiklerimizi getirdiği zaman, deponun yanında bir yere gizleyecekti. Biz de uğradığımız zaman alacaktık. Teyzemiz, bu önerimize:

"Öyle her yere koyulmaz. Çakallar, Domuzlar yer" diyerek itiraz edince:

"Bir şey olmaz, birimiz geç kalsa diğerimiz gelir alır" diyerek Teyze'yi rahatlatmaya çalıştık.

Bu Teyzemiz suyu bulandırmamızı söylemişti ama bize herhangi bir öneri sunma fırsatı bulamayan diğer bir Teyzemiz, dağ bayır arayarak bizi bulmuştu.

Yiyeceğimiz tükenmek üzere olduğu bir gün, ormanın derinliğinde oturmuş tartışıyorduk. Aşağılardan bir ayak sesi geldiğini duyduk. Gelen kalabalık bir ses değildi. Köylülerden biri olabileceğini düşündüğümüz için kendimizi daha güvenli bir noktaya taşıyıp, geçip gitmesini beklemeye başladık. Sırtında sepeti ile gelen Asiye (Akpak) Teyzemizdi. Daha önce bir iki kere daha köyün dışında buluşmuştuk. Buluştuğumuz yerde bizi bulamayınca dağa doğru yürümeye karar vermiş.

Asiye Teyze bizi görememişti ama biz onu görmüştük. Gizlendiğimiz yerden geçmiş gidiyordu. Arkasından seslendik. Sesimizi duyunca, bir oh çekip sepetini yere bıraktı. Sepetin içi yiyecek ile doluydu. Börek bile yapmış, bize getirmişti. Yanına gittik. Konuşmaya başladı:

"Dikkatli geldim çocuklar, hiç merak etmeyin. Kimselere görünmeden geldim" dedi.

Bizim soracağımız sorunun açıklamasını, biz soruyu sormadan yapmıştı. Bir an önce sepetini boşaltıp, onu göndermek istiyorduk. Onun için sepeti boşaltmakta acele ediyorduk.

Asiye Teyze'nin getirdiği sepette, günlerce yiyebileceğimiz malzeme vardı. Dar zamandaydık ve Hızır gibi yetişmişti.

Köylerde bazı dostlarımız, mevsimlik olarak kullandıkları kulübelerinde bizim ihtiyaçlarımıza uygun yiyecek ve içecekler bırakıyorlardı. Aç, susuz ve yorgun gittiğimiz kulübelerde, bırakılan malzemeler sayesinde karnımızı doyuruyor, yorgunluğumuzu gideriyorduk.

Sıklıkla uğradığımız evlerden birini anlatacağım. Anlatacağım ev, Hüdisa köyündeydi. Evin öyküsünü anlatmadan önce Hüdisa Köyü hakkında biraz bilgi vereyim.

Hüdisa, genellikle ilerici insanların yaşadığı köylerden biriydi. Köyün gençlerinin çoğu, kendini Dev-Gençli, Devrimci Yolcu olarak niteliyordu. Bu köy, aynı zamanda, Pazar'ın eski "komünistlerinden" Nazmi (Akdemirci) Hoca'nın da köyüydü. Devrimcilere her koşulda evini açan Sütlüoğlu Şevket Dayı da bu köyde yaşıyordu. Köy hakkındaki bu küçük bilgiden sonra öykümüze dönelim.

Anlatacağım ev, Pazar'da devrimci mücadelede bir dönem sorumluluk almış arkadaşlarımızdan Salim'in ailesine aitti. Kışları ilçedeki evlerinde oturdukları için, köydeki evleri boş oluyordu. Arkadaşımızın ailesi, köydeki işlerini yapmak için köye gelirken, beraberlerinde devrimcilere bırakmak için fazladan malzemeler getiriyor, evde bırakıyordu. Genellikle eve her uğradığımızda mutlaka yiyecek bir şeyler bulabiliyorduk. Ama bazı zamanda hayal kırıklığına uğradığımız oluyordu.

Bir gece, iki arkadaş uzun bir yolculuktan sonra bu eve uğramışlar. Yorgun oldukları kadar da açmışlar. Ama evde yiyecek bir şey bulamamışlar. Biraz dinlendikten sonra, Mümtaz Dayı'nın evine gitmeye, orada karınlarını doyurmaya karar vermişler.

Arkadaşlar evde yalnız olan Mümtaz Dayı'ya:

"Mümtaz Dayı, karnımız zil çalıyor. Yiyecek bir şeyin var mı?" diye sormuşlar. Mümtaz Dayı:

"Açın dolapları bakın, benim hiç haberim yok. Ne bulursanız yiyin" demiş.

Arkadaşlar dolapta bir tencerede yemek olduğunu görmüşler. Yemeği yemişler. Bir süre dinlendikten sonra Mümtaz Dayı'nın yanından ayrılmışlar. Biraz önce, açlıktan zil çalan karınları davul çalmaya başlamış!

Arkadaşlara, Mümtaz Dayı'nın orada yediği yemek dokunmuş. Mideleri bozulmuş, ishal olmuşlar. İkide bir yol kenarlarında çömelmek zorunda kalmışlar. Arkadaşlar, o gece yaşadıklarını esprili bir şekilde anlatıyorlardı.

"Askerler evden çıktığımızı görseler, yol boylarını kontrol ederek gittiğimiz yerde, bizi rahatlıkla bulurlardı" diyorlardı.

Bu olayı ne zaman anlatmaya kalksalar bir gülme krizine tutuluyorduk. Onlar gülmekten anlatamıyor, biz ise gülmekten dinleyemiyorduk!

Halktan insanların yardımlarından söz etmeye başlamış iken Zeliha (Aydil) Ana'yı da anlatmadan geçmeyeceğim.

Zeliha Ana'yla 12 Eylül'ün ilk günleri, Bodasari Deresi'nin kenarında, ineklerini otarırken karşılaşmıştık. Benim köylüm olduğu için iyi tanıyordum. Sevdiğim, saydığım bir büyüğümüzdü. Köyden birçok insanın solculuğun sağcılığın ne demek olduğunu bilmediği zamanlarda Zeliha Ana, kendisini "babadan solcu" olarak adlandırırdı. Babadan solcu olduğu için de, solcu olarak bildiği beni çok severdi. Hayatında hiçbir kez sağ partilere oy vermemişti. Oğlu Dursun Yanmış, Çay Fabrikası'nda çalışıyordu. Köydeki ender demokratlardan biri olan Dursun Ağabey, bizim arkadaşların desteği ile bir dönem işçi temsilcisi seçilmişti.

Bir akşam yaptığımız sohbette Dursun Ağabey'e, Zeliha Ana'nın "babadan solcu" oluşunun hikâyesini sormuştum. Dursun Ağabey de hoşsohbet tarzıyla anlatmıştı:

"Bizim köylü Hasan Basri Albayrak, AP'den milletvekili adayı olmuştu. Köyün evlerini tek tek gezip köylülerinden oy istiyordu. Bizim eve de gelmişti. Anama:

"Zeliha Hala, sakın oyunu başka partiye vermeyesin. Oyun benimdir" dedi. Bunun üzerine anam da:

"E madem mebus olacaksın, oyumu tabii sana veririm" dedi.

Seçimler bitti. Ben kerhen de olsa köylümüze oyumu vermiştim. Akşam eve gelince, anama:

"Ana oyunu Hasan'a verdin değil mi?" diye sordum. Anam yüzüme bakıp:

"Ne yalan söyleyeyim oğul. Söz verdim ama sandığın başında elim sağ partiye oy vermeye gitmedi. Oyumu yine babamın altı oklu partisine verdim" deyince şahsen anamın yaptığına karşılık, kendi yaptığımdan utandım" demişti.

Dursun Ağabey bunu anlatırken hafiften gülüyordu. Anasının yaptığı hareket mutlu etmişti. Zeliha Ana komşusuna oy vermemişti ama komşusu yine seçimi kazanıp "mebus" olmuştu! Deniz Gezmişlerin idamına parmak kaldıranlardan biri olarak da tarihe geçmişti. "Babadan solcu" Zeliha Ana, bu yüzden solcuları seviyordu.

Zeliha Ana'yla Bodosarı Deresi'nin kenarındaki düzlüklerde karşılaşmamızın öyküsüne döneyim. Konumuz buydu.

Bir gün, Bodosarı Deresi'nin kenarındaki Kızılağaç fidanlığında, Dayı ile birlikte oturuyorduk. Zeliha Ana, hayvanlarını fidanlığa yaymış, çobanlık yapıyordu. Biz pek görünmek istemesek de o bizi görmüştü. Yanımıza geldi. Kendi deyimi ile "Örfi İdare"den kaçtığımız için bu ormanlık alanda bulunduğumuzu tahmin etmiş. Yanımıza gelir gelmez:

"Ne haber Mustafa, nasılsın oğul. Örfi İdareden sebep mi buralardasınız oğul" dedi. Anacan, içten bir seslenişi vardı. Bir yandan bir şeyler anlatıyor, bir yandan da beline bağladığı azık torbasının bağını çözmeye çalışıyordu. Azık torbasını çözdü. Torbada bulunan azıkları bize verirken:

"Oğul, biliyorum siz açsınız. Kendim için azık almıştım. Bunu size vereceğim. Ben nasıl olsa eve gideceğim. Siz kim bilir nereye gidecek, nerede kalacak, ne bulup yiyeceksiniz" dedi. Torbada bulunan azığını bize veren Zeliha Ana, yanımızdan ayrılırken:

"Oğul sakın aç kalmayın. Buralara düştüğünüz zaman bizim eve gelin. Kuru ekmek kuru aş, elbet bir şeyler olur evde. Yer, yemezseniz alır gidersiniz" dedi.

Solcu olduğumuz için yaşlı bir ananın azığını bizimle paylaşması bizi çok duygulandırmış, mutlu etmişti.

Zeliha Ana ile olan anımız sadece bundan ibaret değil. Bir akşam evine uğradık, biraz sohbet ettik. Zeliha Ana, evdekilere emredercesine:

"Çocuklara hemen bir yiyecek torbası hazırlayın. Bir sofra kurun. Acıkmıştır bunlar. Karınlarını doyursunlar" dedi.

Yemek boyunca sohbet ettik. Özellikle Dayı ile konuşuyorlardı. Ona sorular soruyorlardı. Onun bizim oralı, yani Pazarlı olmadığını öğrendikten sonra, daha da meraklanmışlar ve sorularını çoğaltmışlardı. Dayı da onların anlayacağı dilden ve bilmeleri gerektiği kadar sorularını cevaplıyordu. Zeliha Ana'nın evde bir otoritesinin, saygınlığının olduğu, sözünün dinlendiği açıktı. Yemek ve sohbeti bitirdikten sonra Dayı:

"Bize müsaade. Biz artık gidelim" dedi.

Biz harekete geçmeden Zeliha Ana, torbamızı hazır etmişti. Pilita'dan yeni çıkmış bir tepsi ekmek ve katıklık bir şeyleri koyduğu torbayı elimize tutuşturdu. Ayakkabılarımızı giyerken ayakkabılarımız dikkatini çekmişti.

"Oğul bu ayaklarla bu dağlarda dolaşılır mı?" demişti.

Dediği gibi lastik ayakkabıları aldırıp aldırmadığını göremeden bölgeyi terk etmek zorunda kalmış, bir daha Zeliha Ana'nın evine uğrayamamıştık. Burada Zeliha Ana'yı anlatırken, Dursun Ağabeyi de unutmamak lazım. Demokrat çizgisini her zaman koruyan Dursun Ağabey, bugün bile kendi çizgisini korumakta, devrimcilerle yolunun kesiştiği için çok mutlu olduğunu her fırsatta ifade etmektedir.

Bölgede, halkın devrimcileri sevdiğine, onları koruduğuna, onların yaşadığı olumsuzluklardan endişe duyduklarına dair en güzel örneklerden biri de anlatacağım öykünün içerisindedir. Bu öyküde halkın üzerine bıraktığımız olumlu yanlarımız vardır. Öykü esasında bizim dışımızdaki insanlara aittir. Ancak öznesi Pazar kırsalında mücadele eden devrimcilerdir.

Pazarlı olduğu hâlde, diğer şehirlerdeki devrimci mücadeleye katılan, sorumluluk alan, omuz veren birçok hemşerimiz vardı. Bu öyküyü anlatan Mustafa Karahan da bu arkadaşlarımızdan biridir.

12 Eylül askerî faşist darbesinden çok sonra, köyüne giden Mustafa, köyün yaşlı insanlarını ziyaret etmiş. Hâl hatır sorup sohbetler yapmış. Özellikle 12 Eylül faşizminin yakın tanığı yaşlılarla sohbetler etmiş. Bu sohbetlerden en çok önem-

sediği, değerli bulduğu halasının devrimciler hakkındaki söyledikleri olmuş.

Önemsemesinin nedeni, halasının çocuklarının hepsinin aşırı milliyetçi, sağcı faşist düşünceye mensup olmalarıymış. Halasının o döneme dair anlattıklarını önemli bulduğu için not etmiş.

Not ettiği bu ayrıntıyı, sosyal paylaşım sitelerinden birinde paylaşmıştı. Bu paylaşım dikkatimi çekmişti. Anlatılan öykünün muhatapları olduğumuz için arkadaşımızla ilişki kurdum. Doğrusu, Pazar'daki bir etkinlikte karşılaşınca konuştum. Mustafa'yı, Pazar'dan hatırlayamamıştım. Yaşadığı olayı tekrar anlattı. Halası:

"Hepsi, buranın uşaklarıydı yavrum" diye başlamış anlatmaya. İç çekerek üzülerek devam etmiş:

"Sığınakları evimizin içi kadar kullanışlı ve temizdi. Nasıl yanmazsın yavrum bu temiz çocuklara. Gece Çamlıhemşin'den, Ayder Yaylası'na geçerken, bakkala girmişler. İhtiyaçlarını almış ve parasını da orada fazlasıyla bırakmışlar. Bir de not yazarak özür dilemişler. Sonra o bakkal ihbar etmiş uşakları. Çok üzüldük yavrum" demiş. (Bu olayı ileride anlatacağım. Ama olayın aslı, Ayder Yaylası'na giderken ihbar edilmediğimizdir. Birçok yerde bu yanlış bilgi var.)

Mustafa, Hala'sının bu duygularını anlattıktan sonra, kendi değerlendirmesini de şöyle not düşmüştü.

"Siyasetle hiç ilgisi olmayan bir insandan bu sözleri duymak çok anlamlıydı. Anadolu'nun her semasına uçurduğumuz gibi Kaçkarlar'da da yönümüzü aydınlatan birer yumruklu yıldızımızdı onlar bizim."

Halktan insanların yardımlarından söz etmişken, teksir makinemizi bulunduğu yerden alıp sığınağa nasıl taşıdığımızı da anlatmadan geçmeyeceğim.

Merdaneli teksir makinemizden sonra, "kamulaştırma" sonucu elde ettiğimiz iki adet teksir makinemiz daha olmuştu. Bunlardan biri otomatik ve oldukça modern bir makineydi. Neredeyse küçük bir matbaayı andırıyordu. Makine oldukça ağırdı. Bulunduğu yer, taşıyacağımız sığınağa oldukça uzak

bir mesafedeydi. Araç olmadan koca makineyi bulunduğu yerden sığınağa taşımak mümkün değildi. Makineyi taşıyabilmemiz için bir araca ihtiyacımız vardı. Öyle güvenebileceğimiz arabası olan kimse de pek yoktu. Bu durumda, üç seçeneğimiz vardı. Birinci olarak, köylerde arabası olanlardan birinin arabasını yürütmek, ikinci olarak bir arabayı şoförüyle birlikte kaçırmak, üçüncü olarak da arabası olan bir dosttan yardım almak. Bu seçenekler üzerinde yaptığımız tartışma sonucunda, bu seçeneklerden ilk iki seçenek oldukça riskli bir iş olacağına karar verip bu seçeneklerden vazgeçtik. Üçüncü seçeneğimiz üzerine düşünürken aklıma, önceden ilişkilerimiz olan Fırıncı'nın ekmek arabasını istemek geldi. Bu düşüncemi arkadaşlarla paylaştıktan sonra, Fırıncı'nın arabasını istemeye karar verdik.

Bir gece, içimizde tek şoför olan Kemal ile birlikte Fırıncı'nın evine gittik. Evin kapısında kocaman ve saldırgan bir kurtköpeği olduğunu biliyordum. Ona göre önlemler almıştık. Köpeğe yiyecek vererek saldırmasını ve havlayıp gürültü yapmasını engelleyecektik. Elimizde köpeğe vereceğimiz yiyeceklerle birlikte evin avlusuna girdik. Köpek bizi gördüğü hâlde hiç havlamadı. Başını kaldırdı baktı ve tekrar yattı.

Kapının zilini çaldık. Köpeğine çok güvenen Fırıncı kapıyı açtı. Bizi görünce çok şaşırdı. Gecenin o saatinde rahatsız ettiğimizden dolayı özür diledikten sonra, eve niye geldiğimizi anlattık. Arabasını bir iki saatliğine bize vermesini, bir eşya taşıyacağımızı söyledik. Fırıncı beklediğimizden daha cesur bir tavırla:

"Düşen yaprağa saldıran bu köpek hiç havlamadan buraya kadar geldiğinize göre, bu işte bir hayır var. Arabayı size veremem. Çünkü sabahın çok erken saatinde ekmek dağıtmaya çıkıyorum. Arabayı size veremem ama sizin eşyayı alıp, istediğiniz yere götürürüm. Hem ekmeklerin arasında kimselerde fark etmez" dedi.

Fırıncı, eşya dediğimiz makineyi benim evimin yakınlarından bir yerden, gece yatsı namazından önce alacak, Dernek köyündeki ilişkimiz olan bakkala bırakacaktı. Suyu bulandırın diyen Teyzemizin komşusuydu ama ne Teyzemiz bakkalla olan ilişkimizi, ne de bakkal, Teyze'nin evine gidip

geldiğimizi biliyordu. Köyde yapılan dedikodulara kulağını kapatmıştı. Köyde yapılan dedikoduları önemsemiyor, dedikoduculara ince ayar sitemler ediyordu. Onlara, kaçak denilen kişilerden birinin de kendi çocukları olabileceğini söyleyip bu tür davranışlarının doğru olmadığını anlatmaya çalışıyordu.

Fırıncı ile anlaştıktan sonra evden ayrıldık. Köpeği susturmak için getirdiğimiz yiyecekleri, teşekkür etmek için köpeğin önüne koyduk. Fırıncı'ya:

"Köpeği susturmak için bunları getirmiştik ama hiç aksilik yapmadığı için teşekkürü hak etti" diyerek evden ayrıldık.

Makine, diğer bölgedeki sığınaklardan birindeydi. Arkadaşlar o bölgeyi terk etmeye karar verince sığınakları da boşaltmışlardı. Hâliyle makineyi de oradan çıkarmışlardı. Makinenin bulunduğu yer ile benim köyün arası oldukça uzun bir mesafedeydi. Benim mahallenin dağlık alanına kadar nasıl geldiği, anım sanılmayan bir ayrıntı olarak durmaktadır. Ama makinenin benim evime nasıl geldiğini, fırıncıya nasıl teslim edildiğini anlatacağım.

Teksir makinesi arkadaşlar tarafından, bir biçimde bizim mahallenin dağlık alanında bir yere getirilip, orada ağaçların arasına gizlenmişti. Makineyi gizlendiği yerden kız kardeşime aldırdım. Kız kardeşim:

"Taşıyana kadar canım çıktı" sitemiyle, taşıdığı makineyi dağdan araba yoluna kadar indirmişti. Dağdan indirdiği makineyi çay tarlasına gizlemişti. Çay tarlasına gizlemesini ben söylemiştim.

Fırıncıyla yaptığımız anlaşmaya göre, yatsı ezanından önce makineyi söylediğimiz yerden alacaktı. Kız kardeşime:

"Yarın gece makineyi bıraktığımız yere git orada bekle. Akşam namazından sonra Fırıncı arabasıyla gelip alacak. Sakın kimseye yaptıklarımızdan söz etme" diye tembih ettim.

Kız kardeşim, ertesi gece makineyi bıraktığı yere gitmiş. Makinenin başında, gelecek arabayı beklemeye başlamış. Fırıncı, dediği saatten de önce gelmiş. Makineyi arabaya koyup alıp gitmiş.

Fırıncı, sabah ekmek dağıtmaya her zamanki güzergâhının aksine Dernek köyünden başlayıp, makineyi oradaki bakkala bırakmıştı.

Makineyi taşıma işinden hiç kimseye söz etmeyen Fırıncı, aylar sonra bizim çatışmada yakalandığımızı duyunca, Pazar'ı terk etmişti.

Sorgulamalardan çıktıktan sonra, ailelerimizle kısa notlar aracılığı ile haberleşiyorduk. Bu notlara sadece ihtiyaçlarımızı, dışarıdan ailelerimiz tarafından gönderilen malzemeleri alıp almadığımızı yazabiliyorduk. Bunların dışında bir de selamlaşmaya izin vardı. Selam göndereceklerimizin isimlerini yazıyor, selamlar gönderiyorduk. Bunların dışında farklı bir şey yazamaz, ima edemezdik. Askerler, yazdığımız notlarda böyle bir kuşkuya kapılır ise yazdığımız notu karalayarak veriyorlardı.

Her hafta Eğitim Enstitüsü'nün kapısına biz görmek için gelen ailelerimizle aylar sonra, sorgumuz bittiği için notla haberleşecektik. Dışarıdan gelen ilk notlarımızı almıştık. Notta, eksiklerimin neler olduğu, sigara ve bir miktar para gönderildiği yazılıydı. Notun altına ayrıca:

"Parayı, selam olarak Şaban Ağabey'in gönderiyor" diye bir ilave yapılmıştı.

Notu ve notla birlikte gönderilen malzemeleri aldıktan sonra, dışarıda bekleyen anama yazdığım kısa mektupta, gönderdiklerini aldığımı yazdıktan sonra selam kelam faslına Fırıncı'nın da adını eklemiş:

"Özellikle teşekkür ederek selam" göndermiştim.

Fırıncı'nın, Dernek köyündeki bakkala bıraktığı makineyi, bakkaldan Kemal almıştı. Bir gece, yanına aldığı bir arkadaşla birlikte köye gitmişler, makineyi sırtlarıyla sığınağa taşımışlardı.

Dağlarda, kırlarda gezerken mümkün olduğu kadar halktan insanlardan uzak durmaya, onlarla gereksiz yere karşılaşmamaya dikkat ediyorduk. Ama bazen kötü tesadüflerle de karşılaşmıyorduk değil. Bu kötü tesadüflerden biride kestane toplayan kadınlarla karşılaşmamızdı.

Gece oldukça sert rüzgâr esmişti. Ertesi gün ise rüzgâr durmuş, hava sakinleşmişti. Güneş parça, parça ormana vurmaktaydı. Bulunduğumuz bölge, kestane ağaçlarının

oldukça çok olduğu bir yerdi. Gece esen rüzgârın döktüğü kestaneleri toplamak için ormana doğru yürümeye başladık. Köyün kadınları, bizden önce ormana gelmiş kestane topluyorlardı. Onları görünce, hiç görünmeden geri dönmek istedik. Ancak içlerinden biri tarafından görülmüştük. Bizi gören kadın:

"Anarşistler var burada. Kaçın karılar kaçın" diye bağırmaya başladı.

Kadının bağırdığını duyan diğer kadınlar, ellerindeki kestane torbalarını savurup kaçmaya başladılar. Kaçan kadınların arkasından:

"Korkmayın, korkmayın. Bizden size zarar gelmez. Biz de kestane topluyoruz. Gelin torbalarınızı alın" diye bağırmaya başladık.

Kadınlar bizi dinlemiyor aşağı doğru koşuyorlardı. Biz de kadınların torbalarından dökülen kestaneleri torbalara doldurmaya çalışıyorduk.

Bir süre koşan kadınlardan biri durarak, arkadaşlarına:

"Korkmayın! Korkmayın! Bunlar yabancı değil. Devrimcilerdir, devrimciler" diye bağırmaya başladı. Devrimci olduğumuzu nereden anlamış idiyse kadınlardan biri anlamıştı ve arkadaşlarına "devrimcilerdir korkmayın" diye bağırıyordu.

Biz şaşkın bir vaziyette kalakalmıştık. Bir yandan kadınlarla konuşmaya çalışıyor, bir yandan da savurdukları torbalardan dökülen kestaneleri topluyor, tekrar torbalara dolduruyorduk.

Kaçan kadınların arkasından "devrimcilerdir" diye bağıran kadın, kestaneleri torbaya doldurduğumuzu görünce yanımıza geldi. Bir süre sonra, onu gören diğer kadınlarda geldiler. Kestane dolu torbaları kadınlara verdik. Torbaları alan kadınlar kendi aralarında konuşa konuşa köylerine doğru gitmeye başladılar.

Kadınların köye gidince yaygara yapacaklarını, dedikodu yapacaklarını biliyorduk. Kadınların yapacakları dedikodunun dozajını düşürmek için biraz sohbet etmiştik kadınlarla!

Onlar köye doğru giderken, biz de arkadaşların yanına döndük. Yaşadıklarımızı arkadaşlarla paylaşıp, ne yapıp yapmayacağımızı tartıştık. Bu tartışmamız sonucunda, bir an önce bölgeden ayrılmamız gerektiğine karar vererek,

oradan ayrıldık. Bu olayı yaşadığımız günlerde, henüz sığınaklarımızı kazmamıştık. Bu nedenle bölgeyi terk etmek çok kolay olmuştu.

Dikkatsizliğimiz bize biraz pahalıya mal olmuştu. Kestane toplamaya gelen kadınlar, devrimcilerin pek çalışma yapmadığı köylerden birinden gelmişlerdi ama içlerinde, yine de devrimcileri tanıyan biri vardı. Bu da tesellimiz olmuştu!

12 Eylül 1980'de yönetime el koyan faşist cuntanın, art arda yayınladığı bildirilerden biri de:

"Vatandaşlar ellerindeki silahları, devlet güçlerine derhal teslim edecek" talimatını içeren bildiriydi. Yayınlanan her bildirinin ardından, bildiriye uymayan ya da uymakta geç kalanların başına türlü belalar gelmekteydi. Ya sokak ortasında tartaklanıp, darp ediliyor ya da evleri basılıp, çoluk çocuk karakollara dolduruluyordu.

Estirilen bu terör karşısında, korku ve paniğe kapılan halk, ne yapacağını şaşırmıştı. "Silahların teslim edilmesi gerekiyor" bildirisini cami minarelerinden, belediye anonslarından duyan halkın büyük çoğunluğu, dede yadigârı olan silahları dahi teslim etmek için karakollara akın etmeye başlamışlardı. Kimileri de ellerindeki silahları cuntaya teslim etmeyi kendilerine zül görüyor, teslim etmeyi düşünmüyordu.

Silahları teslim etmek isteyenler içerisinde antika, altın kaplama kabzalı, gümüş işlemeli silahların bulunduğu paketler ile karakolların önünde uzun kuyruklar oluşturuyorlardı. Silah teslim etmek için karakola gelenlerin oluşturduğu yoğunluktan dolayı, silah teslim etme işleri, ertesi güne bile uzanıyordu. Karakollar da, silah teslim alma işini bir angarya olarak görmüş olacaklar ki, el altından silahların toplu olarak arazilere atılmasını yaymışlardı. Kuyruklardan bıkanlardan bazıları bu yöntemi beğenmişlerdi. Torbalara doldurdukları silahları bıraktıkları boş arazilerdeki yerlerini, cunta güçlerine ihbar ediyorlardı. Böylece, silah teslim etme çilesinden kurtulmuş oluyorlardı.

O günlerde televizyon ve radyo haberlerinde şehirlerin, çeşitli noktalarında torbalar içerisinde gizlenmiş çok sayıda

silah ve bu silahlara ait mühimmat bulduğu haberleri sıkça duyulur olmuştu.

Silahları teslim etmeyi düşünenler bir biçimde silahlarını cunta güçlerine teslim etmişti. Silahları teslim etmeyi düşünmeyenler, değişik yöntemler kullanarak silahlarını koruma altına alıyorlardı. Kimisi kat kat naylon ve muşambalara sararak toprağa gömüyor; kimisi ormanlardaki yüksek ağaçların üzerlerinde bulunan kara kovanlara yerleştiriyordu. Ağaçları oyarak oluşturdukları oyuklara bile silah gizleyenler olduğu biliniyordu.

Silahını devlete teslim etmeyenlerden biri de Asiye Teyze'ydi. Asiye Teyze'nin, bize sepetiyle yiyecek getirdiğini anlatmıştım. Asiye Teyze, bizim yanımıza gelmesindeki esas amacı, o güne kadar hep yanında taşıdığı tabancasını bize vermekmiş. Eteğinin cebinden 6.35'lik tabancasını çıkarıp:

"Bu silahı, devlete vereceğime, size vereceğim. Biraz da onun için geldim. Bulamazsam dönecektim. Ama bulduğuma sevindim. Siz, kim bilir ne zaman uğrardınız bir daha köye ki" diyerek silahı bana vermişti.

Asiye Teyze'nin bize verdiği silah, bize de yâr olmadı. Arkadaşlardan biri, sanıyorum Abdullah çay tarlalarının arasında yürürken, silahı cebinden düşürüp kaybetmişti. Silaha en çok ihtiyacımız olduğu hâlde, küçük da olsa bir silahımız böylece çay tarlalarının arasında kaybolmuştu.

Birçokları silahları teslim etmek için saatlerce "silah teslim etme" kuyruklarında beklemişti. Bazıları silahları teslim etmemek için kendilerince önlemler almıştı. Asiye Teyze ise hiç sıra beklemeden silahını devrimcilere teslim etmişti! Bu konuda bir iki vatandaşımızın öyküsünü en son bölümde paylaşacağım.

Sığınaklarımızı kazmış, barınma sorununu kısmen de olsa çözmüştük. Barındığımız yerlerden faşizme karşı direniş mücadelesini sürdürmeye çalışıyorduk. Bir yandan teorik olarak, bir diğer yandan da pratik olarak kendimizi yetiştirmeye çalışıyorduk.

Ülkenin her köşesinde, devrimcilere karşı yapılan operasyonlar hız kesmeden devam ediyordu. Bu operasyonlar sonucunda meydana gelen çatışmalarda birçok devrimci öldürülmüş, birçokları da yaralı olarak tutsak düşmüştü. Devrimci mücadele açısından moral bozucu bir durum vardı. Ancak "devrimcilerin işi, devrim yapmaktı". Bu moral bozucu durumdan ve kış şartlarından kurtulmamız, devrimci mücadeleyi sürdürebilmemiz için kendimizi bahara kadar taşıyacak koşulları yaratmalıydık. Bunun için daha yukarılara, dağlık alanlara çekilmeye karar verdik. Şehirlerden ve köylerden biraz daha uzak olan Çingit köyüne yakın Tomaslı dağında yeni bir sığınak hazırladık.

Tomaslı dağındaki sığınakta uyuyan hücre olarak yaşamaya çalışıyorduk. Eylemlerimizi askıya almasak da cuntanın ilk günlerindeki gibi aktif değildik. Cunta güçleri operasyonlarla birlikte, halka karşı baskıları da artırmıştı. Köylerdeki insanlar üzerinde, muhbirlerle denetim kurmaya çalışıyordu. Halkı korkutarak, devrimcilere yardım etmelerini engellemeye çalışıyordu. Cuntanın bu baskılarından korkan halkın büyük bir bölümü, devrimcilere yardım yapmaktan çekinmeye başlamıştı. Bu nedenle birçok ilişkimizi terk etmek zorunda kalmıştık.

İlişkilerimizi terk etmemiz bir noktada iyi olmuştu. Cunta güçlerinin takibinden çıkmıştık. Yine de bu koşullarda, daha dikkatli olmamız gerekiyordu ama bazen zorunluluklardan dolayı dikkatsizliklerimizde oluyordu. Yaptığımız dikkatsizlikleri kıl payı atlatsak da her zaman öyle olacağı anlamına gelmiyordu.

Mevsim kıştı. Hava da oldukça soğumuştu. Üzerimizdeki giysiler mevsimlik giysilerdi. Bir biçimde kışlık elbise temin etmemiz gerekiyordu. Bu amaçla evdeki kışlık giysilerimi almak için Yaşar ile birlikte bizim köye gittik. Köyün tepe noktasında bir süre durup ortamı inceledik. Köyden tulum sesi geliyordu. Bir süre dağda bekledik. Sonra dikkatlice köye doğru yürüdük.

Tulum sesi bizim evden geliyordu. O gece, kız kardeşimin nişan düğünü varmış. Bu düğünden haberim yoktu. Bu durumda eve girmemiz güçleşmişti. Bir süre evin yakınında bekledik. Bir daha buralara gelemeyeceğimizi düşündüğüm

için bir biçimde eve girmeye karar verdim. Bu kadar kalabalık insanın arasından, kimseye görünmeden eve girmek öyle kolay bir iş değildi. Yaşar:

"Kafanı gözünü sar, şapkayı da indir, git" dedi.

Yaşar'ın dediğini yaptım. Boynumdaki atkıyla ve şapkayla kendimi gizlemeye çalışarak eve girdim. Kalabalık, horon oynanan odada ve odanın kapısında toplanmış, oynayanları seyrediyordu. Kalabalığa sırtımı dönerek diğer odalardan birine girdim. Kalabalığa sırtımı dönerek yürüsem de salonda bir iki kişiyle göz göze gelmiştim. Pek umursamadım göz göze gelmemizi. Bir an önce alacaklarımı alıp evden ayrılmak istiyordum.

Büyükler horon oynarken çocuklar da ortalıklarda koşturup duruyorlardı. Ortalıkta koşturan çocukların arasından, kardeşlerimden birinin kolundan yakaladım. Kulağına:

"Anayı çağır" dedim.

Çocuklar o kadar alışmışlar ki benden fazla gizliliğe dikkat ederek gittiler.

Anamla biraz sarmaş dolaş hasret giderdik. Kışlıklarımı almaya geldiğimi söyleyince, yüzüme bakarak, sadece:

"Oğul sizi öldüreceklerini söylüyorlar" dedi.

Kışlıklarımı ve düğün için hazırlanan yemeklerden doldurduğu bir torbayı evin dışına çıkardı. Kendimi, tanınmamak için gizlemeye çalışsam da göz göze geldiğim birkaç kişiden başka, bazı kişiler tarafından da görülmüş ve tanınmıştım. Beni tanıyanlardan bazıları ertesi gün karakola haberi ulaştırmıştı. Bu şikâyet üzerine askerler, nişan gecesinin sabahında bizim eve, bir kez daha baskın yapmış, evdeki herkese, çoluk, çocuk demeden şiddet uygulamıştı. Anama, komutan kılıklı faşist Başçavuş Alper:

"Size birkaç gün süre veriyorum. Eğer bu süre içerisinde Parpali'yi karakola teslim etmezseniz, çoluk çocuk hepinizi karakola dolduracağım" demiş.

Ailelerimizden, bizi teslim etmelerini istemişlerdi ama kendileri de boş durmuyordu. Devrimcilerin evlerinin çevrelerinde sabahlara kadar pusular kuruyorlardı. Daha önce geçtiğimiz yollara, patikalara pusular kurdukları hâlde bir türlü yakalayamıyorlardı. Bir gece, pusu kurdukları yolun üstünde oturup, onların davranışlarını izlemiştik. Onlar

da oldukça rahat davranıyorlardı. Yani biz değil ama onlar pusuya düşmüşlerdi. Bize göre onlar, "teskere bekleyen halk çocukları" idi. Onun için düştükleri pusumuzda onlara zarar vermeyi o gün hiç düşünmedik. Ancak bizim sağ salim ailelerine teslim etmek istediğimiz askerlerin bazıları, çatışmada ve tutsak düştükten sonra bize, işkence etme yarışına girince, yapmadıklarımızdan pişmanlık duymadık değil!

Faşist cuntanın askerî güçleri, Çingit köyündeki sığınağa taşındıktan sonra izimizi iyice yitirmişti. Bilinçsiz operasyonlar yapıyor, operasyonlarla halka gözdağı ve korku yaymaya çalışıyordu. Yaptığı operasyonlardan sonuç alamayan cunta güçleri, aileleri rehin alma yöntemine başlamıştı. Ailelerimizi rehin alarak bize karşı kullanıyor, bizi ailelerimizle tehdit ederek teslim olmaya zorluyordu. Biz Çingit köyündeki sığınaktan ayrılmaya karar verdiğimiz ve ayrıldığımız günlerde ailelerimiz bir kez daha rehin olarak gözaltına alınmışlardı. Anam, Yaşar'ın anası, babası ve dayısı; Recep'in ağabeyi; Kemal'in babası gözaltına alınmış, kadın erkek hepsi aynı nezarethaneye konmuştu.

Yıllar sonra anamdan, gözaltına alınma olayını ve karakolun nezarethanesinde yaşadıklarını dinleyince, yaşadıklarına hem üzülmüş hem de çok gülmüştüm. Anam:

"Bir sabah, her zamanki gibi gelip evi bastılar. Her tarafı darmadağın ettiler. Çay tarlasında gizlediğimiz kitapları, kendi elleriyle koymuş gibi buldular. Bir b.k yiyenin oğlumu diyeyim, kızımı diyeyim, belli ki şikâyet etmiş. Kitapları doldurduğumuz çuvalı çaylıktan çıkarıp getirdiler. Evi yine darmadağın ettiler. Yatak yorgan ne varsa düzlere serdiler. Meraklarından askerlerin yaptıklarını görmek için peşlerinden dolanan çocuklara bağırıyor, itekleyerek yerlere düşürüyorlardı. Çocuklar korkudan tir tir titriyor, zırıl zırıl ağlıyorlardı.

Kitapların çuvalını yüklediler sırtıma. Kocaman çuvalı arabaya kadar sırtımda taşıdım. Herifler beni almış gidiyorlar! Arkamdan çoluk çocuk kıyamet koparıyor, ağlıyor yalvarıyorlar. Hiçbir şey fayda etmiyor. Çocukları gözü yaşlı bıraktım. Sırtımda kocaman çuval, aralarında yürüyorum.

Arabaları, Çay Alımevi'nin önünde duruyordu. Beni koydular arabaya.

Ben tek başıma oralarda ne yapacağım diye düşünüyorum. Alıştım herhalde. Bu sefer hiç korkmadım. Karakola gittim ki, Nazmiye Kestioğlu, Sadık (Kestioğlu) Ağabey, Taşkın Memişoğlu, Nazmiye'nin kardeşi Bahadır da oradalar. Onları da benim gibi alıp getirmişler. Başka kimse var mıydı hatırlamıyorum. Ha! Kemal'in babası Mustafa (Kestioğlu) Ağabey'de var mıydı acaba? Neyse!"

Bizi hep birlikte nezarethane denen yere koydular. Yemek yok, aş yok. Emine, nişanlı kız. Karakol kapılarına gelmesini, hısımlardan dolayı pek istemiyorum ama o, evden yiyecek bir şeyler getiriyor. Gülten'e süt veriyorum, henüz bebek. Emine, askerlere:

"Anam bebeğe süt verecek" diyor. Bebeğe süt verecek diyor ama izin vermiyorlar. Zorluk çıkarıyorlar. Emine'ye laf atıyor, küfürler ediyorlar. Emine'nin buralara gelip, bu şerefsizlerin hakaretlerine maruz kalmaması için sığır sütü verin diyorum. Karakoldan gitmesini istiyorum. Diretiyor, yalvarıyor, zar zor bebeği veriyorlar. Bebeği verirken getirdiği yiyecekleri de veriyor. Emine'nin getirdiği yiyecekleri, birer birer hep beraber yiyoruz. En kötüsü, puştlar tuvalete çıkarmıyorlar.

Tuvalete çıkarmadıkları aklına gelince gülüyor, gülerek anlatmaya devam ediyordu:

"Şerefsiz Başçavuş Alper geliyor, dövüyor sövüyor, tehdit ediyordu. Çocuklarınızı teslim etmezseniz ölünüz çıkar buradan diyordu. Tuvaletimiz geldiğini bir iki kez söylediğimiz hâlde tuvalete götürmediler. Altımıza yapacak değiliz ya! Erkekler birbirlerini siper ederek tuvaletlerini bir köşede kolayca yapabiliyorlardı. Biz kadınlar da, çareyi atkılarımızı köşeye germekte bulduk. Atkılarımızı köşeye gererek kendimize siper ediyorduk. Biz de tuvaletimizi atkılarımızın arkasında yapıyorduk. Orada bacı, kardeş olmuştuk. Önce korkmuştuk ama sonra birbirimize cesaret verecek bir şeyler konuşmaya, birbirimize bir şeyler anlatmaya başladık. Anlattıklarımıza öyle gülüyorduk ki sonra niye güldük diye biz de şaşırıyorduk" dedikten sonra, bana:

"Alper denen o şerefsizin öldüğünü söylediler. Sen de duydun mu oğul" dedi.

Ben duymamıştım. Çok sonraları, Fuat (Kalyoncu) ile yaptığımız bir sohbette, Mardin'de görev yaparken Alper denen şerefsizle karşılaştığını, bir zaman sonra da öldüğünü duyduğunu söylemişti. Anamın duyduğu haber böylece doğrulanmıştı.

Tomaslı dağındaki sığınağı terk edip, Kale köyüne giderken ailelerimizin rehin olarak gözaltına alındığından haberdar değildik.

Kale köyü, Kaçkar dağının eteğinde, Çamlıhemşin'in en uzak köylerinden biridir. Erzurum'a, Artvin'e, Rize-İkizdere'ye dağdan bağlantısı ve geçidi vardır. Köy, hane olarak kalabalık olmasına karşın, kış koşullarında köyde kimseler kalmazdı. Köy, sadece yayla olarak kullanılıyordu.

Köylüler, köyü terk ederken yazdan kalma neleri varsa hepsini evlerde bırakırlardı. Bu nedenle gideceğimiz Kale köyünde barınma ve yiyecek sorunumuz olmayacaktı. Evlerde undan tuza, şekere, yağa kadar her şeyi bulmak mümkündü.

Köy, büyük bir çam ormanının eteğinde bulunuyordu. Köydeki evlerde kalma koşullarımız olmadığı zaman, ormanda hazırlayacağımız sığınaklarda da kalabilirdik. Sığınak yapmak için malzeme ve alet sıkıntısı çekmeyecektik zira evlerde işimize yarayacak, her türden alet edevat mevcuttu.

Kış koşullarını nasıl geçirebiliriz tartışmalarını yaptığımız günlerde, kendi köyüm olduğu için köy hakkındaki bilgileri arkadaşlarla paylaşarak, Kale köyüne gidebileceğimizi önermiştim. Verdiğim bilgiler doğrultusunda, Kale köyüne gidip gitmemeyi tartıştık. Tartışma sonucunda, Kale köyüne gitmeye karar verdik. Kale köyünün o yıllardaki adı, Hisarcık Köyü idi.

Yola çıkmadan önce, nasıl gideceğimizi, nelere dikkat edeceğimizi, karşılaşabileceğimiz herhangi kuşkulu durum karşısında nasıl davranacağımızı tartışıp, çeşitli kararlar aldık.

Aldığımız kararlara göre:

"Kar yağarken, sığınaktan ayrılacaktık. Onun için kar yağışını beklemeliydik. Kar yağarken hareket etmemizin nedeni, yağan karın bırakacağımız izleri kapatacağı varsayımıydı. Kar

yağarken yola çıkmış olsak bile, kar.yağışı durduğu yerde biz de duracak, kendimizi orada barındıracaktık."

Gideceğimiz köy, bulunduğumuz yerden yaya olarak bir günlük mesafedeydi. Bu nedenle, iki gece yürümek zorundaydık. İki gecelik yolumuzda gündüzü geçireceğimiz yerlere dikkat edecek, kimselere görünmemeye çalışacaktık. Herhangi kuşkulu durum karşısında ise gitmekten vazgeçecek, yeniden değerlendirme yapacaktık.

Bütün ayrıntıları konuşup kararlarımızı aldıktan sonra, Çamlıhemşin Kale köyüne gitme gününü beklemeye başladık. Ben, Ahmet, İsmail, Recep, Kemal, Hüseyin, Okan, Yaşar, Nurettin ve Ahmet'in dayısının oğlu Mustafa Kale köyüne gidecektik. Dayı ve Emin şehirde kalacaktı. Dayı, ilişkileri ve sorumluluğu gereği şehirde kalması gerekiyordu. Emin ise ayağındaki sorundan ötürü kırlarda yürüme sorunu yaşayabileceği öngörüsü ile şehirdeki ilişkileri kullanarak kendisini bahara kadar barındıracaktı.

Birçok toplantıyı Azim (Dayı), ben ve Emin birlikte yapardık. Pazar'da yapacağımız çalışmaların başlıklarını belirler, arkadaşlarla tartışmaya açar, kararlar alırdık. Kendi aramızda bir görev bölüşümü vardı. Ben genellikle şehirdeki ilişkilerle ve gençlerle ilgileniyordum. Emin kırsal alandaki çalışmaları organize ediyor, arkadaşlar arasında kolaylaştırıcılık yapıyordu. Dayı ise diğer ilişkilerde kolaylaştırıcı görevini yürütüyordu. Bölgeler arası ilişki kuruyordu.

Kale köyüne gitmeden önce, Dayı ile bir araya gelip yolculuğu ve sonrasını konuştuk. Yolculuk ve sonrasında kolaylaştırıcı olacak bir arkadaş belirlememiz gerektiğini tartıştık. Dayı, gerek bölgedeki konumum gerekse de bölgeyi ve yolları iyi bildiğim veya kendince varolan nedenlerden dolayı, orada geçireceğimiz sürenin sorumluluğunu bana vermek istiyordu. Bu yolculukta ve köyde geçireceğimiz süre içerisinde kolaylaştırıcı olarak, benim olmamda ısrar ediyordu. Ben ise, arkadaşların üzerinde göreceli olarak Ahmet'in etkisinin daha fazla olduğunu söyleyip, Ahmet'i önermiştim. Önerim doğrultusunda, grubumuzun kolaylaştırıcısı olarak Ahmet Uzun'u belirlemiştik.

Bütün hazırlıklarımızı tamamlamış olarak, kar yağışını beklemeye başladık. Beklediğimiz kar yağışı birkaç gün sonra başlamıştı. Yolculuk için her şeyimiz hazırdı.

Yola çıkmadan önce, baharda kullanacağımız sığınağımızı gizlemiştik. Yeterince gizleyip gizleyemediğimizi gözden geçirip, eksik gördüğümüz bazı yanlarını da giderdikten sonra ayrıldık sığınaktan. Dayı ve Emin'le vedalaşarak, on devrimci, Ahmet'in kolaylaştırıcılığında Kale köyüne doğru yola çıktık.

Çok güzel bir kar yağıyordu. İki damlası, bir Komar yaprağını ânında kapatıyordu. Tam istediğimiz gibi bir havada yola çıkmıştık. Kar, ânında izlerimizi kapatıyordu. Bir süre, tepe noktalardaki ormanlık alandan gidecektik. Buralardan geçerken karın yağıp yağmamasının çok önemi yoktu.

Gideceğimiz yollardan daha önce Recep ile birlikte belli bir noktaya kadar bir yolculuk daha yapmıştık. Receple birlikte yaptığımız bu yolculuk epey maceralı geçmişti. Bu maceralı yolculuğumuzun öyküsünü anlatmamak bir eksiklik olur. Anlatacağım.

Kırlarda devrimci mücadeleyi yürütenler için, dağ köylerinde bir devrimci dostunun bulunması çok önemlidir. Çamlıhemşin'in Hala köyünde, böyle dostlarımız vardı. Bu dostlarımızla, Çamlıhemşin'de kısa bir süre yaptığım çalışmalarda tanışmış, ilişkiler geliştirmiştim. Hala köyündeki dostlarımız devrimci demokrat öğretmenlerdi. Hala köyünde daha önce tanıdığım, ilişkim olan devrimcilerde vardı ama onlar kışın köyde yaşamıyor, büyük şehirlerde yaşıyorlardı.

Hala köyüne gitmemizin nedeni, karşılanması gereken bazı ihtiyaçlarımız olmasına rağmen, asıl amacımız arkadaşlara uğrayıp onlarla konuşmak, onlarla süreci paylaşıp ilişkilerimizi pekiştirmekti.

Yola çıkacağımız gece, hava oldukça açıktı. Gökte dolunay vardı. Ay, dağların tepelerini ışıl ışıl aydınlatmıştı. Ayın ışığı altında, çaça'larla kaplı patika yolda hiç şaşırmadan gidebiliyorduk. Bazen yapraklar ayağımızın altından kayıp tökezlesek de yürümemizi fazla engellemiyordu. En azından patika yol bizi doğru bir biçimde gideceğimiz yere doğru götürüyordu.

Bazen, dağlardaki patika yollar insanı yanıltır. Yaban hayvanlarının bir iki gelip geçtiği izler, patika gibi görünür. Patika diye takip edilen yol, bir süre sonra ormanın derin-

liklerinde ortadan kaybolur. Yolun kaybolduğu noktada insan bocalamaya başlar. Böylesi zamanlarda, ya çalı çırpıyla boğuşarak yeni bir yol bulup yola devam edilir ya da geri dönerek sapılan yerden yeniden yola girilir.

Gece boyu yürümüştük. Çamlıhemşin'in üst taraflarında gün ağarmaya başlamıştı. Hava da sabahın ayazı ile birlikte iyice soğumuştu. Alacakaranlıkta bir süre daha yürüdükten sonra, sırtımıza vuran güneşin sıcaklığı ile birlikte bir ağacın altında oturduk. Oturduğumuz yerde, tahammül edilmeyecek derecede pis bir koku vardı. Kokuya dayanamadık, oturduğumuz yerden kalktık. Küçük bir tümseği aştığımızda, yağmur sularının oluşturduğu küçük bir gölet olduğunu gördük. Koku oradan geliyordu. Göletin yanından geçerken domuzların ayak izlerini gördük. Domuzların pis kokularından kurtulmak için, koşarak uzaklaştık oradan.

Dağın tepe noktasından yürüdüğümüz patika, ormanlarla çevrili olduğu için gün ışığı ile bir süre daha yürümemizde bir sakınca yoktu. Bir süre daha yürüdük. Yürüdüğümüz patika yol bizi, birkaç tane dağ evi olan bir mezraya getirmişti.

Güneş iyice yükselmiş, kuşluk vakti olmuştu. Hem yorgunduk hem de o saatte yürümek istemiyorduk. Aşağılardan insan sesleri geliyordu. Yolumuzun üzerinde, geçmek zorunda kalabileceğimiz köyler olabilirdi. Kulübelerde gündüzü geçirmeye karar verdik. Kulübelerden birinin kapısını biraz zorlayarak açtık ve içine girdik. İçeri girmişken işimize yarar bir şeylerin olup olmadığını kontrol ettik. Bir bakır tas, bir plastik maşrapadan başka bir şey bulamadık! Akşama kadar, girdiğimiz kulübede nöbetleşe uyuyarak dinlendik.

Güneş dağlardan çekilmişti. Köylüler evlerine girmiş, evlerde tek tük lambalar yanmaya başlamıştı. Ortalıklarda, insan sesi soluğu duyulmaz olmuştu. Ses olarak, köpeklerin ve dallardaki kuşların garip garip ötüşlerinden başka bir de ağaçlardan düşen yaprakların sesleri vardı. Akşamın alacakaranlığında biraz daha rahat yol alabilmek için, kulübeden çıkıp yürümeye başladık. Korktuğumuz başımıza geldi. İzlediğimiz patika bizi çalı çırpıların içine düşürmüştü. Orada biraz bocaladık. Henüz gece olmadığı için, etrafı gün gözüyle görebilmenin yardımı ile esas patikayı fazla uğraşmadan bulup yolumuza devam ettik.

Mevsim kış olmasına rağmen hava o kadar soğuk değildi. Soğuk ancak sabaha yakın oluyordu. İkinci günümüzü de ormanlık bir alanda geçirecek, akşam karanlığı çökmeden kaldığımız yerden yola çıkacaktık.

Çamlıhemşin, Küşuva köyünün tepelerine geldiğimizde zaman kuşluk vaktini geçmekteydi. Daha önce öyküsünü anlattığım muhtarın köyündeydik. Güneş epey yükselmiş, aşağıdaki köylerden insan sesleri gelmeye başlamıştı. Muhtarın ahşap konağının üst pencerelerini görüyordum.

Bulunduğumuz ormanlık alanda kalmaya karar verdik. Gazellerden, kendimize bir yatak yapıp yaprakların üzerine uzandık. Gecenin yorgunluğunu atmak ve sabahın ayazında üşüyen bedenimizi ısıtmak için kendimizi, Güneşin sıcaklığına bıraktık. Uzandığımız yerden gözümüze, ağaçların üzerine konmuş kara kovan ilişti. Kovanda bal olup olmadığını tartışmaya başladık. Recep:

"Dur yahu! Ben bir çıkıp bakayım" dedi. Bunun üzerine ben de Recep'e:

"Recep, arılar saldırır. Ağaçta, arıların saldırması tehlikeli olur. Düşersin ağaçtan" dedim. Recep:

"Bir şey olmaz" diyerek ağaca çıkmaya karar verdi.

Bal varsa bile, balı koyacak bir kabımız yoktu. Sırt çantamızda, beş kiloluk boş bir naylon torba vardı. Recep, torbayı cebine koydu, pantolonunu çoraplarının içerisine basıp ağaca tırmanmaya başladı. Kovanın kapağını açtı. Bana gülerek:

"Kovan bal dolu" diye seslendi.

Kovandaki balları, petekleriyle birlikte eliyle alarak cebinden çıkardığı naylon torbaya doldurdu. Torbada yer olsa daha da alacaktı. Alamadıkları da arılara kışlık olarak kalmış oldu.

Bir elinde torba, elleri bala bulanmış vaziyette ağaçtan indi. Bir iki ağaç o tarafta ince bir su akıyordu. Ellerini yıkadı. Eğer, Recep'in ellerine bal bulaşmamış olsa, o suyun farkında olamayacaktık. Susuzluğumuzu da o sudan giderdik. Ağacın altında, biraz daha karanlık olmasını beklemeye başladık. Balın kalitesini merak ediyorduk! Naylon torbanın içerisindeki baldan parmaklayarak tattıktan sonra, "çok iyi bal" olduğuna karar verdik! Gerçekten, o güne kadar yediğim en güzel baldı! Hem parmaklıyor, hem de gülüyorduk. Arıların kışlık yiyeceğini çalmıştık çünkü!

Küşuva köyünün ormanlığından, yükümüz aşırdığımız bal kadar daha ağırlaşmış vaziyette ayrıldık!

Yine gecede ay vardı. Ay dağların tepelerini aydınlatıyor yürümemizi kolaylaştırıyordu. Çok rahat yürümeyle bir iki tepe aşmıştık ki aşağıda köyün evlerini gördük. Patika bizi köye götürüyordu. Köyün içerisine girmeden köyü geçmek için biraz yoldan saptık. Arazi, düz ormanlıktı. Kayalık, taşlık olmadığı için rahat yürünüyordu. Küçük bir akarsuyu takip ederek, köyün dışından dereye doğru inmeyi başladık.

Gece oldukça sessizdi. Etrafta kimseler yoktu. Köy kahveleri boşalmıştı. Gideceğimiz yere gidebilmek için, Fırtına Deresi'ni geçmemiz gerekiyordu. Köprüye gidebilmek için ise bir süre, araba yolundan yürümek zorundaydık. Belli aralıkla birbirimizi takip ederek araba yolundan yürümeye başladık. Yaklaşık on, on beş dakika sonra, köprüye vardık.

Köprü ayağında, köyün kahvehaneleri olduğunu biliyordum. Orada, bazı gölgeler görür gibi olduk. Eğer orada birileri var ise, köprüden geçerken mutlaka bizi görebilirlerdi. Yoldan çıkıp dere yatağına indik. Dikkatlice, gördüğümüz gölgelere doğru yaklaşmaya başladık. Yolun kenarında diklenmiş ağaç kütükleri vardı. Biz ağaç kütüklerinin gölgesini, insan gölgesi sanmıştık.

Kazasız belasız köprüden geçip, Fırtına Vadisi'nin karşı yamacından tepeye doğru yürümeye başladık. Taş merdivenli yoldan yürüyerek mahallenin içerisine girdik. Girdiğimiz mahalle, Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi'ydi. Burada tarihî konaklar vardı. Bu konaklar, kale gibi yapılardı. Bu konakların içerisinde oturan kimseler yoktu. Binaların viran bir görüntüsü vardı. İki konak arasında taş merdiven vardı. Orada biraz oturduk. "Buraya girilebilse, odadan odaya aylarca barınılabilir" diye konuşmaya başladık.

Gerçekten muhteşem yapılardı. Bu yapılardan birini demir parmaklıklı, camı ve kanatları olmayan penceresinden içeri bakarak incelemeye başladık. Mutfağın bir köşesi, boydan boya birçok gözden oluşan ocaklarla kaplıydı. Mutfak bir evin değil de sanki bir ticarethanenin mutfağı kadar büyüktü. Tavanda, kesilmiş birkaç hayvanı aynı anda asacak demir kancalar vardı. Bu konaklarda, geçmişte çok kalabalık insan yaşadığı ya da kalabalık davetlere ev sahipliği yaptığı

her hâlinden belli oluyordu. İşlemeli kara taş duvarları kalındı. Gerçekten kale gibi yapılardı. Bu konaklarda, kimseye görünmeden aylarca kalına bilinirdi. Ancak burada kalıpta görünmemek imkânsızdı.

Konaklar Mahallesi, kışları yoğun göç veren Çamlıhemşin'in en kalabalık mahallelerinden biriydi. Orada kalmaya kalkışsan, mutlaka gören biri olurdu. Zaten orada kalma gibi bir düşüncemiz yoktu ama yine de oturduğumuz yerde zamanımızı bunları konuşarak geçiriyorduk.

Orada biraz oturduktan sonra, ayrıldık. Hala köyüne giden patika yolu ezberlemiştim. Ezberlediğim patika yoldan, Hala köyüne doğru gitmeye başladık. Tepede bir ev vardı, onu geçtik. Köydeki son evi de geçtik rahatlığıyla, bir ağacın altında oturduk. Biraz dinlendikten sonra, tekrar yürümeye başladık. Evleri bitirdiğimizi düşündüğümüz için, oldukça rahat hareket ediyorduk. Kısık sesle de olsa, sohbet ederek yürüyorduk. Son evi geçtiğimizi sandığımız tepeden sonra, bir başka tepeye daha gelmiştik. Birden çok yakınımızda bir köpeğin havlamasıyla irkildik. Önümüzdeki tepede, benim unuttuğum bir ev daha varmış. Evin kapısında dev gibi bir köpek, bizi görünce havlamaya ve saldırmaya başladı.

Köpek, acı acı havlıyor ve saldırmaya çalışıyordu. Recep, meğer köpekten korkuyormuş. Derler ya "köpek korkanı anlar, daha fazla saldırır" diye. Bu köpekte aynısını yapıyordu! Biz yürürken havlayarak paçamıza kadar yanaşıyordu. Ben ikide bir duruyor, paçamıza kadar sokulan köpeği kaçırıyordum. Bir iki adım geri gidiyor tekrar, saldırıya geçiyordu. Her durduğumda geri kaçan köpek, hareket edince ve Recep'in bana sokulduğunu görünce, tekrar saldırıya geçiyordu.

Ev sahibi, köpeğin bu kadar huysuzlanmasını merak etmişti. Ne olup bittiğini öğrenmek için pencereden fenerinin ışığını bize doğru tutmaya başladı. Sahibinden cesaret alan köpek, daha da azgınlaşmıştı. O zamana kadar korkmayan ben de, köpeğin azgınlığı karşısında korkmaya başlamıştım. Köpek azgınlaşıyordu ama yine de yanımıza fazla yanaşamıyordu. Yanaşamasa da, yürümemize engel oluyordu.

Işığın geldiği yöne doğru bağırıp:

"Çağır bu köpeği hemşerim" dedim.

Biz sanki köpeği çağır dememişiz gibi feneri tutan el, fenerle bizi taramaya başladı. Işığın bize vurduğunu gören köpek, daha da azgınlaşıyor, havlıyor ve saldırmaya çalışıyordu. Ev sahibinin bu davranışına sinirlenmiştim. Adama bağırdım:

"Çağır köpeği, yoksa vuracağım" dedim.

Vuracağım lafını duyan adam, köpeği çağırmadan feneri söndürdü. Karanlıkta pencerenin kapandığını duyduk. Işığı tutan el, ışığı söndürüp pencereleri kapatarak sessizce içeri girmişti. Adam içeri girmişti ama köpek arsızlığını sürdürüyordu. Azgın ve arsız köpekten kurtulmak için havaya doğru bir el ateş etmek zorunda kaldım. Silah sesini duyan köpeğin, sesi soluğu kesildi. Öyle bir kaçmaya başladı ki, nereye gittiğini göremedik.

Köpeği metreler sonra bir ağacın altında sinmiş vaziyette gördük. Silah sesi köpeği "mum'a çevirmişti".

Gecenin oldukça ilerleyen bir vaktinde, Hala köyünün kahvehanelerinin bulunduğu yere geldik. Köprü ayağı denen yerde, köyün kahvehanesi, bakkalı ve fırını vardı. Gideceğimiz ev, köyün fırınının üst katındaydı. Dükkânların hepsi kapalıydı sadece fırının ışıkları yanıyordu. Fırıncı işbaşı yapmıştı. Fırıncı'ya görünmeden eve girmemiz imkânsızdı. Fırıncı bizi görmeden biz Fırıncı'ya göründük. Selam verdik. Selamımızı, "Aleyküm selam" diyerek alan Fırıncı:

"Hayırdır uşaklar! Gecenin bu vakti nereden geliyor, nereye gidiyorsunuz" dedi.

"Yahu hemşerim sorma! Yukarıdaki kovanları kapatmak için çıkmıştık. Kovanları kapattık. Belki bir araba gelir diye bekledik ama bir türlü araba gelmedi. Biz de yaya düştük yola. Hem yorulduk, hem de acıktık. Hemşerim, ekmeğin var mı? Koyalım ortaya biraz bal yiyelim. Burası sıcak, biraz da dinlenelim yahu" dedim.

Önce pek inanmamış gibi duran Fırıncı, bal lafını duyunca:

"Geç kalmadınız mı kovanları kapatmakta. Ölmüştür soğuktan arılar" dedi.

"Yok, yok! Şükür bir şey olmamış. Bol da bal bıraktık. Sen ekmekten haber ver" dedim gülerek. Fırıncı:

"Uşaklar burası fırın, ekmek olmaz mı" dedi.

Ekmek olmaz mı diyen Fırıncı, bir gazete kâğıdının üstüne koyduğu peksimetleri masa olarak kullanacağımız sandalyenin üstüne koydu. Peksimetleri görünce:

"Ula hemşerim, peksimetle balı nasıl yiyeceğiz" dedim. Ben sözümü bitirmeden, fırının külhanından aldığı demlikle yanımıza geldi. Gülerek:

"Çay demlemişim. Çayla yeriz" dedi.

Daha önce çay içilip yıkanmamış bardakları alelade bir şekilde çalkalayarak çayları doldurdu. Çay tabaklarına da bal koyduk. Fırıncı, çay kaşığını tabaktaki bala daldırıyor, kaşığa gelen balı çevirip, çevirip ağzına basıyor, tabaktaki balı iki kaşıkta bitiriyordu! "Biraz yavaş ol hemşerim" diyeceğim ama diyemiyorum! İki üç tabaktan sonra daha tabağa bal koymadık. Koysak hepsini yiyecek adam. Torbanın ağzını bağlarken Fırıncı'ya sordum:

"Bal nasıl hemşerim" dedim. Fırıncı:

"Ula, ben de bal yaparım ama böyle bal vallahi billahi yememiştim" dedi. Yememiştir tabii, "beleş sirke baldan tatlıdır" derler! Arkasından da ekledi:

"İnşallah arıları öldürmemişsiniz" dedi.

Ballı kahvaltımızı yaptıktan sonra birer bardak daha çay içmeye başladık. Çayı içerken de sohbet ediyorduk. Adamın aklı hâlâ balda kalmış.

"Gerçekten balın tadı damağımda kaldı" diyordu ikide bir. Fırıncı'ya kalsa balı hep yiyecekti! Ama bizim balı hep yedirecek hâlimiz yoktu. Sığınağa getirecek, arkadaşlara sürpriz yapacaktık.

Çayını bitiren Fırıncı:

"Uşaklar, siz oturun ben ocağı yakacağım. Hamur gelmiş" dedi. Bunun üzerine biz de:

"Sana kolay gelsin hemşerim. Hayırlı işler. Biz de gidelim. Hazır hava güzel, yavaş yavaş gideriz" dedik.

Fırıncı, "kalın, sabah gidersiniz" dediyse de biz gitmek için fırından ayrıldık. Ayrıldık ama arkadan dolanıp, sessizce fırının üst katındaki eve girdik.

Ertesi gün arkadaşları, ihtiyaç listesiyle birlikte Çamlıhemşin'e gönderdik. Arkadaşlar gelene kadar, evin arka odasının önündeki pencereden dışarıya bakarak oturduk. Arkadaşlar, köyün arabasıyla birlikte akşam olmadan

geldiler. Ellerindekileri eve bırakıp, her zaman yaptıkları gibi kahveye gittiler. Akşam karanlık olunca köylülerle birlikte kahveden ayrıldılar. Köylüler köye doğru çıkarken onlar da eve geldiler.

Arkadaşlarla, biraz daha oturup sohbet ettik. Köylüler iyice gözden uzaklaştıktan sonra evden çıktık. Fırıncı henüz gelmediği için rahattık.

Geldiğimiz yollardan geri döndük. Köpek bu kez hiç havlamadı. Havlamadığı gibi hiç de görünmedi. Biraz ürkekçe geçmeye çalışsak da, köpekli evin önünden de rahatça geçtik. Ne köpekli evin sahibi, ne de Fırıncı bizim devrimciler olduğumuzu anlayabilmişti. Köpekli evin sahibi gece yaşadığını birilerine anlatmış olabilir diye düşündük ama o bölgede "devrimciler dolaşıyor" söylentisini hiç duymadık.

Burada bir ayrıntıya değineceğim. Bizim yakalanmamıza ilişkin çeşitli yanlış bilgiler bazı yazılı dokümanlarda mevcuttur. Oralarda okuduğumuz bilgilerde, Ayder'e giderken göründüğümüz ve şikâyet edildiğimiz ifade edilmektedir. Doğrusu, Ayder'e giderken şikâyet edilmediğimiz gibi o civarda, halk tarafından görülüp görülmediğimizin dedikodusuna bile tanık olmadık.

Yorucu ama keyifli bir yolculuktan sonra, poşetimizdeki balla sığınağa dönmüş, poşetle getirdiğimiz bal ile arkadaşlara güzel bir bal ziyafeti çekmiştik.

Beklediğimiz kar yağışı başlamıştı. Çingit köyündeki sığınaktan ayrıldık. Kanlı Boğaz denen dağı aşacaktık. Dağın arkası zaten Çamlıhemşin'di.

Recep ile birlikte daha önce gittiğimiz yollardan giderek, Küşuva köyünden aşağıya indik. Önceki yolculuğumuza göre, karlı havada yürümek oldukça zor oluyordu. Ayakkabılarımız karda kayıyor, ikide bir düşüyorduk. Daha önce yağan kar, bodur ağaçları eğmiş patikaya doldurmuştu. Yolu kapatan ağaçlara takılıyor, ara sıra tökezliyor ve bazen de düşüyorduk. Bir defasında, patika kenarında karla kaplı kumar ağacına basınca bayırdan aşağı sarkmış, yuvarlanmaktan son anda arkadaşların yardımı ile kurtulmuştum.

Yolculuğumuz zor başlamıştı. Düşe kalka indik araba yoluna. Araba yoluyla gideceğimiz köye doğru yürümeye başladık. Araba yolunda kar yoktu. Yolda kar olmaması işimizi kolaylaştırıyor, rahat yürümemizi sağlıyordu. Geçtiğimiz yerlerde iz bırakmıyorduk. Yolda kar olsa bile, bütün şiddeti ile yağan kar, izlerimizi kolaylıkla kapatabilirdi. Yoğun kar yağışı altında sürdürdüğümüz yolculuk, keyifli bir şekilde sürüyordu.

Yol boyunca, geçmişte han olarak kullanılan binalar vardı. Bu binaların alt katlarında köylülerin toplandığı kahvehaneler vardı. Kahvehanelerin bir köşesinde de köylülerin hemen her ihtiyacını bulabileceği dükkânlar vardı. Bu dükkânlarda, yiyeceklerin yanı sıra, köylülerin diğer ihtiyaçları da bulunmaktaydı. Bir köşede, at ve katırlar için nal nal çivileri, hayvanları süslemek için boyunlarına ve sağrılarına asılan boncuktan ve tellerden yapılmış nazarlıklar vardı. Bu süs eşyalarının yanı sıra binek ve yük hayvanları için Sarı puşi (Hayvanların semerine monte edilir, sağrısını örterdi. Süslü püslü bir örme şal gibi bir şeydi), yular, kıldan örülmüş yem torbası ve daha birçok şey bulunurdu.

Günümüzde, arabaların çoğalması, insanların yolculuklarını ve taşınmalarını arabalarla yapması bu binaları işlevsiz kılmıştı. O nedenle, bu yapıların birçoğu terk edilmiş, amacı dışında kullanılmaya başlanmıştı. Ya ot kabı ya da odun kabı olarak kullanılıyordu.

Kalabalık olan köylerde bulunanlar ise köyün kahvehanesi ve bakkalı olarak kullanılıyordu. Kahvehane olarak kullanılan bu binalardan biri de Ortan köyündeki binaydı. Çocukluğumda yaylaya giderken hayvanlarla birlikte birkaç kez kalmıştım bu binada. Kahvehane olarak kullanılan bölümde oturmuş, çaylarımızı içmiştik. Yatmak için ise üst kattaki odalara çıkmıştık. Köylüler bu binalara han diyorlardı.

Ortan köyündeki hanın, dükkân bölümünde çeşitli yiyecek ve içecekler dahil, diğer ihtiyaç malzemeleri de mevcuttu. Gideceğimiz yerde, bulamayacağımızı düşündüğümüz bazı ihtiyaçlarımızı bu dükkândan temin edebilirdik. Ancak dükkân kapalıydı. Bir biçimde dükkâna girip, bu eksiklerimizi almaya karar verdik. Kapısını kırarak girmeyi istedik

ama sonra pencerenin bir camının kırık olduğunu görünce oradan girmeyi uygun bulduk.

Grubun en zayıf ve ince yapılısı olarak içeri girmek bana düşmüştü. Bir iki denemeyle küçük camdan içeri girdim. Aldıklarımızı arkadaşlar sırt çantalarına doldururken ben de, girdiğim pencereden çıkmak için uğraşıyordum.

Girerken oldukça rahat girdiğim yerden çıkmakta bayağı zorlanmıştım. Tam çıkacakken Ahmet:

"Böyle olmaz. Bu hırsızlık olur. Aldıklarımızın parasını bırakalım" diyerek bir kâğıda:

"Biz avcıyız. Kusura bakma. Dükkândan bir kısım şeyler aldık. Kimse olmadığı için, aldıklarımızın parasını fazlası ile bırakıyoruz" yazılı not ile birlikte bir miktar parayı bana uzattı. Notla parayı, masanın üzerine bıraktım. Zorlukla dükkândan çıktım.

Dükkâna girmekle, yola çıkmadan önce aldığımız kararı çiğnemiş, ilk izimizi bırakmıştık. Oldukça acemice ve eleştirilecek bir iş yapmıştık. Silahların toplandığı, her türlü faaliyetin yasaklandığı bir zamanda, avcının dağlarda ne işi olabilirdi! Düşünememiştik. Devrimci dürüstlüğün ağır bastığı bir iş yapmış, parayı bırakıp, bir de not yazmıştık. Hepimiz yaptığımız hatanın farkında olsak da birbirimizle paylaşmadan yolumuza devam ettik.

Yol, dağlara doğru yükseliyor, yükseldikçe karın miktarı da çoğalıyordu. Tahmin ettiğimiz gibi, yolda araba ve ayak izleri vardı. Yağan kar, bizim izleri de kapatıyordu. Yürürken iz bırakmada bir endişemiz yoktu. Hiçbir tehlike öngörmeden yolumuza devam ediyorduk.

Çamlıhemşin'in tarihî kalelerinden biri olan Zil Kale'ye yaklaşmıştık ki karşımızda bir iki kurdun dikildiğini, şaşkın, şaşkın bize baktığını gördük. Hayvanlar kalabalığımız karşısında korkmuşlar, hırlamaya başlamışlardı. Onlar bizden, biz de onların saldırmasından korkmuştuk. Silahla vurmayı düşündük ise de hayvanlar kendilerini yoldan aşağı atıp kurtuldular. Biz de hem onlardan hem de yeni bir hata yapmaktan kurtulmuş olduk!

Meydan köyüne geldiğimizde şafak sökmekteydi. Meydan köyünde, araba yolunun alt tarafında, içerisi otlarla dolu otluklar vardı. Kapıları eğreti bir şekilde kapatılmıştı. Birinin önünde, üstü karla kaplı bir Jeep ve iyice kara gömülmüş bir kamyon duruyordu. Kamyona göre, Jeep'in üzerindeki karın azlığı Jeep'in zaman zaman hareket ettiğini, çalışır durumda olduğunu gösteriyordu.

Köyün evleri yukarı yamaçtaydı. Otlukların olduğu yerden görünmüyordu. Bu havada, köyden kimsenin, buraya ineceğine ihtimal vermemiştik. Bu düşünceyle, otların içerisinde rahatlıkla kalacak, üşümeden günü geçirecektik. Otluklara, ikişer üçer dağılarak otların içine gömülüp dinlenmeye başladık.

Düşünmediğimiz şey olmuştu. "Buraya kimse gelmez, gelse de bizi bu otların arasında göremez" dediğimiz yere, hayvanlarına ot almak için bir kadın gelmişti.

Dışarıda sesler gelmeye başlayınca, hepimiz uyanmıştık. Uyanmıştık ama dışarıdaki insanlara görünmemek için bulunduğumuz yerden dışarı çıkmıyorduk. Dışarıdan, Ahmet'in sesi geliyordu. Ahmet bir kadınla konuşuyordu. Kadına:

"Korkma abla. Biz avcıyız. Bir iki kişi ava gelmiştik. Burada biraz dinleniyorduk" dediğini duyduk.

Kadın, otluktan ot almak için gelmişti. Kadını gören Ahmet, otların içerisinden çıkarak, otluğun kapısında oturmaya başlamış. Ahmet'i gören kadın, korku içerisinde şaşa kalmış. Bağırdı bağıracak gibiymiş. Bu hâlini anlayan Ahmet, onu yatıştırmaya çalışıyormuş meğer. Duyduğumuz diyalog bu amaçla yapılan konuşmalarmış.

Ahmet'in yardımı ile yükünü hazırlayan kadın, kulübeden ayrılmıştı. Kadın ayrıldıktan sonra biraz daha dinlendik. Akşamın alacakaranlığında, otluklardan ayrılıp, gideceğimiz yere doğru yürümeye başladık. Hesabımızda bir terslik olmuş, kar yağışı hafiflemişti. Hatta hiç yağmıyordu. Kaldığımız otluklara kadar, ayak izleriyle gelmiştik. Gündüz oluşan ayak izlerini kar kapatmıştı ama umudumuzu kapatamamıştı. Demek ki insanlar hareket hâlindeydi.

Otluklara kadar izler vardı fakat hanlardan sonra hiç iz yoktu. Araba yolu silme karla kaplıydı. Dağa doğru giderken, geride sadece bizim izlerimiz kalacaktı.

Benim öngörülerim Meydan köyünde tamamen ortadan kalkmıştı. Kar yağışı durmuştu. Meydan'dan sonra geçeceğimiz Çat köyünden sonra, iki köy daha vardı. Biri bizim gideceğimiz Kale Köyü (Hisarcık), Üç Pare Hemşin'di.

Buraya kadar birçok hatalar yapmıştık. Köylülere görünmüştük. Daha aşağı köylerde dükkâna girmiş, avcıyız diye not bırakmıştık. Meydan köyünde köylü kadına da avcı olduğumuzu söylemiştik.

Cunta güçleri kulaklarına gidecek olan bu söylentileri değerlendirecekleri açıktı. Hepimiz hata yaptığımızın farkındaydık. Ancak ne yapmamız konusunda kararsız kalmıştık. Kendimi sorumlu hissediyordum. Endişelerimi ve düşüncemi kolaylaştırıcı konumunda bulunan Ahmet'e aktardım. Ahmet'le konuşurken bir arkadaş daha vardı yanımızda. Ben, İsmail olduğunu sanıyorum. Yanımızda olan arkadaşın kim olduğu konusunda yanılabilirim. Ahmet'e:

"Bu koşullarda daha yukarı çıkmamız doğru olmaz. Ben geri dönelim diyorum" dedim.

Ahmet oldukça güvenle:

"Buraya kadar çok rahat geldik. Bundan sonra da bir sorun olmaz" diyerek devam etmemiz gerektiğini söyledi. Hiçbir izin olmadığı karlı yolda, Kaçkar dağına doğru yürüyorduk. Geride bıraktığımız Meydan köyünün evleri dağın yamacında görünüyordu. Köylüler evlerden yolda bir bölük hâlinde yürüyen "avcılar"a doğru bakıyorlardı. "Avcılar geri dönmemiş, hem de iki üç kişi olmayıp 'bir ordu' hâlinde, kalabalık olarak yukarı doğru gidiyordu!"

Yakalandıktan sonra öğrendiğimiz bir ayrıntıyı, yeri gelmişken paylaşmak istiyorum. Bizi, Meydan köyündeki otluklarda gören kadın, durumu muhtara bildirmiş. Muhtar da arabası ile ilçeye giderek şikâyet etmiş. Çamlıhemşin Karakolu'ndan askerler, otlukların bulunduğu yere gelmişler ama nedense yakalamak için herhangi bir harekete girişmeden geri dönmüşler.

Bu geri dönmelerinin bizce, iki nedeni vardı. Birinci olarak, bizim gücümüzü bilmiyorlardı. Hesapsız bir operasyon yapmaktan çekinmiş olabilirlerdi. İkinci olarak, Çamlıhemşin Karakol Komutanı'nın operasyon yapmakta pek gönüllü olmaması olabilirdi.

Yine, sonradan öğrendiğimiz bilgilere göre, çatışmada yakalandıktan sonra, getirildiğimiz evde, diğer bölgelerden gelen komutanlardan en faşist olanı, bölgenin sorumlu komutanı olan Çamlıhemşin Jandarma Komutanı'na:

"Kurşuna dizelim bu komünist teröristleri. Çatışmada öldüler deriz" demiş. Bunun üzerine operasyonun komutanı olan Çamlıhemşin Karakol Komutanı:

"Benim sorumluluk alanımda ne yapacağıma ben karar veririm" diyerek, kurşuna dizme meraklısı faşist komutanın kurşuna dizme teklifine sert çıkmış.

Arkamızda izler bırakarak, Çat köyünün kahvehanesine geldik. Kimseler yoktu. Gölgeliğinde oturup, kısa bir süre dinlendik. Yorgunluğumuzu atınca yolumuza devam etmeye başladık. Çat köyünün kahvelerinin civarında, ayak izleri vardı fakat Çat köyünden sonra, tahmin ettiğimiz gibi olmamıştı. Yolda, insanlara ait hiç ayak izi yoktu. Kar üzerinde yürüyorduk ve izimizi belli ediyorduk. Gideceğimiz köy, Kaçkar dağının eteklerindeki en son köydü. Askerlerin bizi bulamaması için hiçbir neden kalmamıştı. Cunta güçleri, bel boyu karda bıraktığımız izleri takip ederek bizi rahatlıkla bulabilirlerdi.

Tartışmalarımızda aldığımız kararlardan biri de, Kale köyüne nasıl gireceğimizdi. Önceki bilgilerimden hareketle, diğer komşu köylerden Üç Pare Hemşin'de insanlar yaşıyordu. Bu insanlar, bazı ihtiyaçlarını karşılamak için Çat köyüne kadar gidiyordu. Hâliyle bu gidiş gelişlerde bir iz oluşturuyorlardı. Ben de bu bilgilerden hareketle, ayak izleri olacağını hesaplamıştım. Kale Köyü sapağına kadar bu izleri takip ederek gidecektik. Köye, normal yoldan girmeyip, köyün arkasındaki dereden yürüyerek girecektik. Dereden yürümekle izimizi kaybettirmiş olacaktık. Böylece, takip edenler komşu köylere yönlenecekti.

Biz bunları tartışmıştık ama nedense uygulayamamıştık. Dere yatağından dağa doğru, metrelerce karı yararak yürüyorduk. Yürüdüğümüz patika yolu ezbere biliyordum. Çocukluğum, gençliğimin büyük bir bölümü bu yollarda geçmişti.

En önde ben, arkadan arkadaşlar dağa doğru tırmanmaya başladık. Köye yapılan yol çalışmaları, patika yolu bozmuştu. Yürüdüğümüz yola kayalar düşmüştü. Kayalar karda fark edilmiyordu. Ezbere bildiğim patika yol bozulmuş olduğundan yürümekte zorluk çekiyorduk. Karla kaplı kayaların arasına düşüyor, karın içerisinde kayboluyordum. Düşe kalka, bata çıka arkamızda büyük bir hendek gibi iz bırakarak köye ulaştık.

Köye, gece yarısı girmiştik. Gözüme kestirdiğim bir evde kalmaya karar verdik. Cebimde, Pazar'daki evin anahtarı vardı. Kapıdaki kilit o anahtarın açabileceği tarzda bir kilitti. Benim anahtar maymuncuk gibi bir şeydi. Birçok kapıyı açıyordu. İlk denememde bu kapıyı da açmıştı. Eve girdik. Islak parkalarımız soğuktan donmuş kalıp gibi olmuştu. Kalıp gibi çıkardığımız parkalar evin ortasında dikili durdular. Yürürken fark etmediğimiz soğuğu durunca fark etmeye başladık. Hepimiz üşüyorduk.

Evde yiyecekten yakacağa her şey vardı. Kutu kutu reçeller, un, şeker, yağ. Gazyağı. Yatmak için ise, odalarda yığılı yataklar vardı. Oldukça üşümüş ve yorulmuştuk. Önce bir ateş yakıp ısındık. Bir iki saat uyuduktan sonra esas programımızı yapmaya başlayacaktık. Köydeki evlerin dışında, ormanda bir de sığınak yapmayı düşündüğümüz için, ormana girecek inceleme yapacaktık.

Sabah erkenden kalktık. Serili yatakları kaldırdık. Oldukça acıkmıştık. Evdeki malzemelerden yiyecek bir şeyler hazırlamak için çalışmaya başladık. Su, eve epey uzaklıktaydı. Karları güğüme doldurup ateşin üzerine koyduk. Bir yandan ateşin üzerindeki suyun kaynamasını bekliyor bir diğer yandan da "pişi" yapmak için hamur yoğuruyordum.

Hamur yoğurma işi fırıncı olduğum için bana düşmüştü. Bir kısmımız kahvaltı işi ile uğraşırken, boşta kalan diğer arkadaşlar da ıslanan silahları silmeye çalışıyordu. Silahlar sökülmüş, parçalanmıştı.

Çayı demlemiş, ilk hamuru pişirmek için tavaya dökmüştüm. Ahmet:

"Ben sofra hazır olana kadar bir tıraş olayım" dedi.

Ahmet, pencerenin kenarına horozlu aynasını dayamış, tıraş oluyordu. Ahmet'in tıraş olduğu pencereden köyün ormana bakan tarafı görünüyordu.

Askerler gelmiş, ormanın altından başlayarak köyü çembere almışlardı. Askerleri ilk önce Ahmet görmüştü. Köyün askerler tarafından sarıldığını görünce, içeriye dönüp:

"Askerler! Askerler köyü sarmış. Çabuk çıkalım buradan" diye seslendi.

Ahmet bize seslendiği zaman, sakalının yarısını tıraş etmiş, diğer yarısı köpüklüydü. Köpüklerini sildi. Silahını alan evden bir bir çıkmaya başladı.

Arkadaşların hiçbiri bölgeyi bilmiyordu. Dereye doğru kaçmak kapana yakalanmak gibi bir şeydi. Dere boyu, aşağı doğru gidebilsek kurtulma şansımız az da olsa vardı. Çünkü dere, yaklaşık yüz metre kadar kanyondan geçiyor, dere üstten görünmüyordu. Kış olduğu için de derenin suyu iyice azalmıştı. Dere boyu gitmek kolay olabilirdi.

Silahını eline alan arka pencereden atlayıp dereye doğru koşmuştu. En son evden ben çıkmıştım. Hamurlu ellerimi pantolonuma sürüp temizledikten sonra silahımı toplamam birkaç dakika sürmüştü. Arkadaşların arkasından ben de aynı yöne doğru koşmaya başladım. Arkadaşları kanyona yönlendirmek düşüncesindeydim. Fakat arkadaşlar, farklı yerlere dağılmışlardı. Bu dağınık arkadaşlardan birkaçı askerler tarafından kısa sürede yakalanmıştı. Siperlendiğim kayanın arkasından başımı uzatıp bakınca, arkadaşların askerlerin arasında olduğunu gördüm. Bir süre sonra ellerimiz demirlere yapışmış, her şey donmuştu.

Ahmet, İsmail ve Recep derenin karşısına geçmiş bir kayayı kendilerine siper etmişlerdi. Ben de derenin diğer karşı kenarında başka bir kayanın koltuğunda bulunuyordum.

Havada ayazı bir soğuk vardı. Kar yağmıyordu ama sağanak gibi kurşun yağıyordu. Kurşunlar, kendime siper ettiğim kayaya çarpıyor, kayadan fırlayan taş parçalarının başıma, yüzüme vurduğunu hissediyordum. Üzerimize yağmur gibi kurşun yağdıran askerler, bizi öldürmeye kesin kararlı. Oysa biz onları birçok defa pusuya düşürdüğümüz hâlde:

"Askerdir, halk çocuğudur" diyerek geçip gitmelerine izin vermiştik.

Çatışma alanında bir süre sonra, ellerimizde silahlar donmaya başlamıştı. Demirin ete yapıştığına tanık olmuştuk. Bir süreden sonra, silah kullanamaz hâle gelmiştik. Araç

ve gereç olarak eksiktik ama faşizme karşı direnme inancı bakımından çok zengindik. Burada araç ve gerecin önemi de ortaya çıkmıştı.

Devrimci sorumluluk ve inancımızla direnmeye çalıştık. Teslim olmadık. Ancak bir iki saat süren çatışmadan sonra, bulunduğumuz siperlerde tutsak düştük. Silahımı oligarşiye teslim etmedim. Karlar eriyince köyün balıkçıları, dere kenarında kullanılmaz derecede paslı Ondörtlü bir silah bulmuşlar. Silahın az ilerisinde bir de içerisi fişek dolu şarjör varmış!

Çatışmada yakalandıktan sonra, terk ettiğimiz evde topladılar hepimizi. Bilmem neden ama gözüm, ocakta kaynayan çay suyuna, teknede pişi yapmak için yoğurduğum hamura takıldı. Silahlarımıza el koydular. Sayımıza göre iki silah eksikti. Arkadaşlar birini bulup getirdiler. Ama birini bulamadılar. Ben silahımı, son siperim olan kayanın orada karların üstüne fırlatmıştım.

Orada bulunmayan silahımı, köyün gençleri, o kışın yazında balık tutmak için dere kenarlarında dolaşırken bulmuşlar. Her tarafı paslanmış silah, silah olmaktan çıkmışmış. Gençler, silahı Ardeşen'de bir iki ustaya göstermişler. Ustalar: "Bu silahtan adam olmaz" demişler.

Üst baş aramasını yapıp tutanaklarını tuttular. Kimde ne silah ve diğer malzeme yakalanmış ise tutanağa yazdılar. Benim silahım yoktu ama çantamızda bir tane bozuk 7.65 Fransız onlusu diye tabir edilen silah vardı. O silahta tutanaklarda benim adıma kaydoldu. Arama, tutanak tutma işleri bitince, ellerimizi arkadan kelepçelediler. Tek tek arkadan kelepçeli ellerimizi, araba patinaj zincirine bağladılar. Her birimiz, bağlandığımız zincirin birer halkası olmuştuk.

Ceplerimizi arayan askerlerden biri, arama yaparken ceplerimize, içemediğimiz çay için hazır ettiğimiz şekerleri doldurmaya başladı. Şekerleri cebimize koyan er, kulağımıza sessizce:

"Çok aç kalacaksınız. Bunlarla birer ikişer idare edersiniz" dedi.

Devrimcilere sempatisi olduğu belli olan bu askerin verdiği şekerler, ikinci aramada diğer askerler tarafından, ceplerimizden alınınca gerçekten günlerce aç kaldık.

Beş on gün sonra, ellerimiz ve gözlerimiz bağlı olarak önümüze konan tabaklardaki mercimeği yerken, dişlerimizin parçalarını da midemize doldurduk!

Fırtına Deresi ile Elevit Deresi'nin birleştiği noktadaki köprünün üstünde dikilmiş, dağları seyrediyordum. O dağlarda özgürlüğümü yitirmiştim. Aradan yıllar geçmişti ama o dağlar yine aynı heybetiyle duruyordu. Sadece rengi değişmişti. Karlar erimiş, beyazın yerini ormanın yeşili ve çeşitli çiçeklerin renkleri almıştı. Bir süre derenin sesini dinledikten sonra, köprü ayağındaki tesislere gittim.

Derenin kenarında bir kamelya yapmışlar. Önceden tanıdığım ve bizim hikâyemizi bilen bir köylü kamelyada oturmuş çay içiyordu. Oradan buradan konular üzerine sohbete başladık. Dağ ve derenin rüzgârı, güneşin sıcaklığını eritiyordu. Montumu almak için arabayı bıraktığım yere giderken, tesisin arkasındaki çayırlıklardan gelen bir adam gözüme ilişti. Adam, dikkatli dikkatli bakarak bana doğru geliyordu.

Pantolonunun paçasını çoraplarının içerisine basmıştı. Hava sıcak olmasına rağmen üzerinde kışlık giysiler vardı. Kalın kazağının üzerinde deri bir yelek vardı. Elinde kalın bir sopa tutuyordu. Adam yanımdan geçerken bana "sanki tanıyorum" der gibi bakmaya başladı. Selam verdi ve geçip gitti. Tesisin hemen dışındaki bankların üzerinde oturdu.

Kamelyaya gittim. Önceden tanıdığım köylü arkadaşımla oturmaya başladım. Sohbet arasında, bana:

"O adamı tanıdın mı?" diye sordu.

Adamı komşu köyden olduğu için tanıyor olabilirdim. Ama neden tanımam gerektiğini anlamamıştım. Adamı pek tanıyamamıştım.

"Tanıyamadım, kimdir?" diye sordum arkadaşıma.

"Nasıl tanımazsın. Siz yakalamak için gelen askerlerin peşinden getirdiği adamı" dedi.

Askerlerin peşinden getirdiği bu adamla konuşmaya karar verdim. Anlatacağı bir şeyler mutlaka olacaktı. Kamelyadan kalkıp, adamın yanına gittim. Selam verdim. Bankta bana açtığı yerde oturdum. Adama:

"Beni tanıdın mı hemşerim?" dedim.

Adam yüzüme baktı ve:

"Sanki tanıyacağım ama pek çıkaramadım" dedi.

Kendimi tanıttıktan sonra adama:

"Bir anlat hele. Askerler seni nereden, nasıl alıp önlerine kattılar" dedim.

Adam, öyle ürkmüş öyle korkmuş ki anlatmaya başlamadan önce sağına soluna bakmaya başladı. Benimle karşılaşmasından da pek mutlu olmadığı tedirginliğinden belli oluyordu. Adamı rahatlatmak için:

"Korkma hemşerim. Rahat ol. Senin anlatacaklarını zaten devlet de biliyor biz de biliyoruz. Bilmediğimiz seni nasıl alıp önlerine kattıkları" dedim gülerek. Birer çay daha söyledim. Deri yeleğinin cebinden sigarasını çıkardı. Bir tane de bana ikram etti. Çayımızı ve sigaramızı içerken derin bir sohbete başladık.

Adam anlatmaya başlamıştı hikâyesini. O anlatıyor ben de çaktırmadan not alıyordum. Adamın anlattıklarından aldığım notlardan aşağıda anlatacağım öyküyü oluşturdum.

"Bel boyu kar yağmıştı. Köyden kimse aşağı inemiyordu. Dükkâna gelen giden olur diye, ben de köye çıkamıyordum. Hâliyle dükkânın üzerindeki odamda yatıyordum.

Her sabah erkenden kalkar dükkânı açarım. Bu havada gelen giden pek olmasa da, yine çay demliyordum. O sabah yine erkenden kalkmıştım. Ama çay demlemeye fırsat bulamadan kapı şiddetle vurulmaya başladı. Şaşırdım. Biraz da korktum. Kapıyı açtım. Kapıyı açar açmaz askerler bana vurup beni yere serdiler. Dükkânın her tarafına dağıldılar. Komutan:

"Neredeler. Anarşistler nerede. Nereye sakladın?" diyordu.

Komutan soruyordu ama ben kimseyi görmemiştim. Yemin billah kimseyi görmediğimi, kimseden haberim olmadığını söylüyordum ama inandıramıyordum. O arada etrafı arayan askerlerde toplanmaya başlamışlardı. İçlerinden çavuş olan biri:

"Kimse yok burada komutanım" dedi.

Komutan bunun üzerine:

"Nereye gitmiş olabilirler" diye sordu.

"Ne bileyim komutan. İzler yukarı doğru gidiyor" dedim.

Dört beş tane askerî araçla gelmişlerdi. Beni bindirdiler araçlardan birine. O kadar büyük karda, araçlar karları dozer gibi yararak ilerliyorlardı. Ayak izlerinin yukarı doğru gittiğini görüyordum. Onlar da izleri takip ediyorlardı.

Zoçur'dan yukarı kar daha yoğundu. Araçları kara saplanmaya, hareket etmemeye başlayınca araçları Zoçur'daki mezarlıkların yanında bıraktılar. Biliyorsun, oradan yukarıdaki köylere yürüme mesafesiyle bir iki saatte ancak gidilir. Hele bir de böylesi karda yürümek daha da uzun zaman alır.

Zoçur'dan sonra, yola yaya düştük. Beni ortalarına aldılar. İzleri takip ederek yürüyoruz. Hemşin, Kale ayrımına gelince, izlerin Kale tarafına doğru gittiğini gördük.

Buraya kadar ortalarında yürüttükleri beni en öne attılar. Ben önde, askerler arkamda dağa doğru yürümeye başladık. Köyün evleri görününce, onlar köyü sarmaya başladılar. Benim yanımda bir asker bırakıp dağıldılar.

Evlerden birinden cılız bir duman çıkıyordu. Askerlerden biri bağırdı komutanına:

"Komutanım evden duman çıkıyor. Orada olabilirler" dedi.

Hava soğuktu. Üzerimi sıkı giyinmeme fırsat vermeden apar topar yola düşürdüler beni. Ellerim ayaklarım donuyordu. Bazı askerler de, "donuyoruz" diye yakınıyorlardı. Birkaç tanesi ise bu yakalama işinde pek gönüllü olmadıklarını anlatıyorlardı. Bazıları ise bulacakları adamları öldürmek için sabırsızlanıyor, oradan buraya koşturuyorlardı. Koşuşturma ânında birinin silahının şarjörü düştü. Askerin şarjörü düşürdüğünden haberi yoktu. Ben o asker şarjörü mahsustan düşürdüğünü düşünüyorum. O asker koşturuyordu ama bana hep yapmacık geliyordu yaptıkları.

Düştüğü yerde şarjörü askere vermek için aldım. Bana bekle dedikleri yerde bekliyordum. Çatışma bitince askerin biri yanıma geldi.

"Yakaladık. Yürü gidiyoruz" dedi.

Elimde askerin düşürdüğü şarjör evin kapısına geldim. Orada askerlerden biri, elimdeki şarjörü görünce:

"Silahı nerede ulan" diyerek suratıma bir dipçik vurdu. Siz de gördünüz. Ânında yüzümden aşağı kanlar akmaya başla-

dı. İkinci dipçiği vurmak için hazırlanıyordu ki, yanımdaki asker müdahale etti.

Siz evde bulunurken beni alan komutanlardan biri, aldıkları yere bıraktı. Beni bırakırken:

"Orada gördüklerinden duyduklarından kimseye söz edersen seni öldürürüz" diye tehdit etti.

Mahkemeye kadar korkudan kimseye söz edemedim. Ancak mahkemede, görüp yaşadıklarımı bir bir anlattım demişti.

Adamla yaptığım sohbette, Yakalanmamızdaki bir ayrıntıyı ve adamın yaşadıklarını da öğrenmiştim. Adamı dükkânından sabahın çok erken saatinde almışlar. İzleri takip ettirmek ve yem olarak kullanmak için peşlerinden getirmişler. Birlikte oldukları sürece hiçbir suçu, günahı olmayan bu köylü vatandaşa kaba dayakla işkenceler etmişler.

Adam mahkemede yaptığı tanıklıkta, cuntanın askerlerinin tuttuğu tutanakların hepsini yalanlayan mahiyette ifadeler vermişti.

Adamın anlattığı gibi bizi hiç görmemişti. Zaten biz de onun kahvehanesinin gölgeliğinde fazla kalmamıştık. Adamın bizim hakkımızda hiçbir bilgisi yoktu. Biz de adamı yakalandıktan sonra toplandığımız evde, ellerimiz bağlı beklerken görmüştük. Elinde bir adet G3 şarjörü ile kapıda dikilmiş, askerlerden biri tarafından:

"Bu şarjörün silahı nerede ulan" diyerek dipçiklerle darp edilmişti.

Adamın suratı, yediği dipçik darbesiyle parçalanmıştı. Yanaklarından aşağı kanlar akıyordu. Adamın hâlini görünce, kendi yaralarımı, yaralarımdan akan kanları, yaşadığım travmayı unutmuş, adamın hâline acır olmuştum

Çatışma bitmişti. Hepimiz tutsak olarak, gece kaldığımız ve dumanı tüten eve getirilmiştik. Üst baş araması yapılmış, ellerimiz kelepçelenmişti. Tek tek kelepçeli ellerimizle hepimizi bir patinaj zincirine bağlamışlardı.

Ellerimiz kelepçeli, hep birlikte patinaj zincirine bağlanmış vaziyette yola çıktık. Giderken derin bir ark gibi

açtığımız yolda, kartopu gibi yuvarlanarak indiriliyorduk. Sırt çantalarımıza el koymuşlardı ama sırtımızdan yük eksilmemişti. Evde buldukları ne kadar yiyecek veya bizim olduğuna, olabileceğine karar verdikleri malzeme var ise sırtımıza yüklemişlerdi.

Daire şeklinde bağlı olduğumuz için yürümekte zorlanıyor, ikide bir düşüyorduk. Tabii ki düşmek artık suçtu! Her düştüğümüz yerde sopalarla, dipçik darbeleriyle cezalandırılıyorduk. Düşmemizi, düşüp kalkmamızı dert etmiyordum ama aklım hazırlayıp yiyemediğimiz pişilerde ve içemediğimiz çayda kalmıştı. Askerler, arama, tutanak tutma süresinde, hazırlayıp içmeye fırsat bulamadığımız çayı içip, pişirdiğimiz hamurları yemişlerdi. Onlar yerken biz de onlara bakmakla yetinmiştik!

Köyden arabaların bulunduğu Zoçur'a kadar nasıl geldiğimizi doğrusu hatırlamıyorum. Tam bir şok hâlindeydim. Arabaların bulunduğu yere gelene kadar yediğimiz kaba dayağın, her tarafımızdan akan kanın, vücudumuzdaki ağrılarını hiç duymamıştım. Ellerindeki tüfek dipçikleri ile vücudumuzun her tarafına vuruyorlardı. Daha şimdiden her yanımız morarmış, her yanımız kan revan olmuştu. Tutsak düşmenin şokuyla uyuşmuş vücudumuz, ağrıyı gizliyor beynimize göndermiyordu!

Arabalara bindirildik. Bizi koydukları arabayı, ortaya alabilmek için bir iki araba öne geçti. Sivil yaşamlarında faşist oldukları belli olan askerler, bizim olduğumuz arabaya binmek için birbirleriyle yarışıyorlardı. Arabada bize işkence etmek için sabırsız hâlleri vardı. Askerler, köylerden geçerken kahramanlıklarını kornalarıyla köylülere duyurmaya başladılar. Özellikle Meydan ve Ortan köyünden geçerken kornalarını çok uzun süre öttürdüler. Biz yenilmiş, tutsak düşmüştük ve onların borusu ötmeye başlamıştı. Çamlıhemşin Karakolu'na gelene kadar isim sorup, isme göre dövüyorlardı. Arada sırada:

"Babası fırıncı olan hanginiz?" diyorlardı. Beni arıyorlardı. Ama kimse sesini çıkarıp:

"Benim" demiyordu.

Çamlıhemşin Karakolu'nda kimlik kontrolü yapılınca benim, fırıncının oğlu olduğum ortaya çıktı.

Çamlıhemşin'deki işlemler bitince, araçlar Pazar'a hareket etti. Hepimiz kan revan içerisinde Pazar'a doğru gitmeye başladık.

***

Pazar Karakolu'na geldiğimizde, gökyüzünde güneş var mıydı? Gün ne zamana gelmişti. Öğle vakti mi, akşam vakti miydi? Yakalanmanın şok hâliyle zaman mefhumunu yitirmiştik.

Pazar Karakolu'nda en önde omuzları yıldızlarla dolu faşist subaylar olmak üzere, kalabalık bir asker grubu karşıladı bizi. Ellerimiz kelepçeli duvar gibi dikildik karşılarında. Ellerimiz kelepçeli ama hepimizin başı dik. Omzunda en çok yıldız olan komutan kılıklı faşist, korku ve nefret dolu gözleriyle, korkuyu görmek için gözlerimize bakmaya başladı. Gözlerimizde korkuyu göremeyince, kendi korkusunu bastırmak için saldırıya geçti. En büyük komutan, omuzu çok yıldızlı olanı yani, karnıma çok sert bir tekme vurdu. Nefessiz kaldım bir an. Gözlerimiz henüz bağlı olmadığı için, düştüğüm yerden kalkarken gözlerimi gözlerine diktim. Nefesim yetse bir şeyler diyecektim ama karnıma yediğim tekme nefesimi kesmiş, soluk alamaz hâle gelmiştim. Sinirden ve öfkeden dişlerim sıkılmış, yüzüm gerilmişti. Tekmeyi vuran faşist komutan, yüzüme bakarak, bana ilk acıyı vermek için ağzını açtı:

"Parpali, bugün buradan ananın cenazesi çıktı, biliyor musun?" dedi.

Nefret dolu bakışlarımı gözlerine dikip, nefesimi toplamaya çalışarak, güçlükle:

"Halkımız sağ olsun" dedim.

Halkımız sağ olsun lafına çok bozuldu faşist. Yem bekleyen eşek gibi kafasını sallayarak:

"Halkımız sağ olsun he" deyip, bir tekme daha vurdu. Bu sefer hazırlıklıydım. Düşüremedi, düşmedim yere.

Pazar Karakolu'nda, bir kez daha aramaya tabi tutulduk. Yakalandığımızdan beri kaçıncı kez üst araması yaptıklarını doğrusu sayamamıştık. Geçtiğimiz her yerleşim yerinde üst araması yapılıyor, kimliklerimiz soruluyordu. Bu aramadan sonra, kim bilir kaç kez daha arama yapacaklardı. Pazar

Karakolu'nda yaptıkları aramada, geçtiğimiz yerlerde yapılan aramalarda bulamadıkları bir bomba buldular.

Bomba, Recep'in parkasının içerisinde, bizden bile kendini gizlemişti! Aramada üzerimizden bomba çıkmasına çok şaşırmıştık. En çok şaşıran herhalde Recep'ti. Recep, cebinde bomba olduğunu biliyormuş ama önceki aramalarda alındığını düşünüyormuş. Şaşkınlığı ondanmış, meğer bomba cep astarı yırtık parkanın, iç astarına düşüp orada kendini gizlemiş. Bomba bulunduktan sonra, olacakları düşünmeye başladık. Çok sürmedi, düşündüğümüz başımıza gelmeye başladı.

Askerler, Recep'in cebinden bomba çıkmasını bahane ederek, Recep'e saldırmaya başladılar. Ellerimiz sonuç olarak bağlı, yapabileceğimiz tek şey var, o da slogan atmak. Biz de onu yaptık. Hem bağırdık, hem de dayak yedik. Kazanan biz olduk. Dayak bir süre sonra durdu.

Dağdan inerken, arabanın içerisinde nasıl olmuştu ise olmuş, ellerim zincirden kurtulmuştu. Ellerimin zincirden kurtulduğunu görünce, Ahmet'e:

"Ellerimiz çözüldü Ahmet, bir şeyler yapalım mı?" diye fısıldadım. Ahmet bana sadece:

"Sus. Yapacak bir şey yok" dedi.

Sustum gerçekten. Eğer Recep'in cebindeki bombanın farkında olsaydık bizim sayımız kadar askerin olduğu arabayı rahatlıkla teslim alabilir, askerlerin silahlarını da ele geçirebilirdik. Gece gündüz dağlarda bizi aramaktan yorgun ve uykusuz kalmış askerlerden, zorunlu görevinden başka bir düşüncesi olmayanlar, uyumaya başlamıştı. Zorunlu hizmetlerinin dışında halka karşı düşmanlık besleyenler ise işlerine devam ediyordu. Yapacak bir şey yoktu!

Faşist komutan, ailelerimizin öldürüldüğünü söylemişti. Ancak biz yakalanınca, ailelerin rehin olarak tutulmasının önemi kalmadığı için nasıl olmuşsa bırakılmışlardı. Ne olursa olsun, ister öldürülmüş, ister tahliye edilmiş olsunlar, bir biçimde ailelerimizin boşalttığı nezarethaneye bizi koyacaklardı.

Faşizme karşı direnmiş, teslim olmamıştık ama tutsak düşmüştük. Faşizm bugüne kadar yaptıklarını yapacak, bizi de ya işkencelerle ya da idam ederek öldürecek ne gam. Şim-

diye kadar işkencede öldürülen devrimcilerin sayısı çoktan on'ları geçmişti. Yaşı büyütülerek idam edilen devrimciler vardı. Madem sağ olarak cuntanın eline esir düştük, bundan sonra da devrimcilik adına yapacaklarımız mutlaka olmalıydı ve vardı. Birinci görevimiz, faşist cuntaya hiçbir koşulda teslim olmamak olacaktı.

Üst araması, arama esnasındaki işkenceler bittikten sonra, ailelerimizin boşalttığı nezarethaneye koydular. Sabahı beklerken, gece yarısı dışarıda askerlerin sesleri gelmeye başladı. Askerler, nezarethanenin mazgal deliğinin, demir parmaklıklı pencerelerin önünde toplanmışlardı. Kimisinin elinde uzun bir sopa, kimisinin elinde ise "Haydar" adını verdikleri kalın sopalar vardı. Birkaç tanesinde hiçbir şey yoktu. Elleri boş olanlar, ölü gözleriyle bize bakıyorlardı. Her hâllerinden üzgün oldukları anlaşılıyordu. Yakalanmış olduğumuza üzüldükleri belli oluyordu. Ellerinde sopa olanlar, pencerelerden sopalarını bize doğru uzatıp, saldırgan köpek gibi hırlayarak bizi tahrik etmeye çalışıyorlardı. Bu tahrik etme girişimlerinden sonuç alamayınca, ellerindeki sopalarla nezarethaneye girdiler.

Ellerindeki sopalarla rastgelen yerlerimize vurmaya başladılar. İlk başta, sopa darbelerinden kurtulmak için sopaları tutmaya çalışıyorduk. Ancak bir veya iki kişi değildi ki sopa savuranlar. Tutmaya çalışsak da, hangi birini tutacağımızı şaşırmıştık. Birini tutuyoruz, diğeri arkadan sopayı indiriyordu. Sopaları tutmaya çalışmakla, köşelere çekilmekle dayak yemekten kurtulamıyorduk. Yapacak tek şey kalmıştı. Ne olursa olsun, biz de saldıracaktık. Nasıl olmuştu ise, arkadan bağlı ellerimizi önden bağlayıp nezarethaneye koymuşlardı. O durumda bile, saldıran askerlerin ellerindeki sopaları kaptık. Ellerinden aldığımız sopalarla biz de onlara vurmaya başladık. Pencerenin parmaklıkları arkasından olup bitenleri izleyen Başçavuş askerlere:

"Ne yapıyorsunuz orada. Sizden kim nezarethaneye girmenizi istedi" diye bağırdı. Sanki olup bitenden haberi yokmuş gibi davranarak, saldırgan askerleri geri çağırdı.

Dayak yemeye başlayan askerler, zaten çoktan nezarethaneyi terk etmişti. Eli kolu bağlı insanlara saldıran kahramanlar, nezarethanenin kapısını açık bırakıp kaçmışlardı.

Pencerenin parmaklıklarından bakan komutana, kapıyı kapatmak kalmıştı. Askerlerin yaptığına sinirlenmiş gibi yapan komutan, nezarethanenin kapısını bizlere sırıtarak baktıktan sonra kapatmıştı.

Bir kez daha "En iyi savunma saldırıdır" teorisini takdir etmiştim.

Tutsak olsak da, zindanda olsak da, Güneşi bekliyorduk. Ne zaman doğacaktı acaba güneş. Kaç saat vardı sabaha. Zamanı belirleyen hiçbir şeyimiz kalmamıştı. Oysa kolumda saat vardı. Saatim çatışmada mı düştü. Aramalarda askerler tarafından mı alındı, hiç anımsamıyorum. Pazar Karakolu'na gece mi geldik. Geceyi burada mı geçirdik. Bu zaman dilimi belleğimden uçup gitmişti. Üzerimizdeki elbiselerin dışında, ceplerimizde ne bulmuşlar ise almışlardı. Dağda, yurtsever bir askerin cebimize koyduğu şekerleri bile alanlar, zamanı bildirecek saatlerimizi da kolumuzdan elbette almışlardı. Üzerimizde, sadece para bulamamışlardı.

Üzerimizdeki paraların bir kısmını, yakalandığımız evin divanının altına; bir kısmını da, çatışma alanında bir kuşburnu fidanının köküne atmıştık. Böylece "bu kadar paranın" hesabını vermekten kurtulmuştuk. Bir yerde, paraları misafir kaldığımız eve, bize verdiği hizmetten dolayı bırakmış olmuştuk!

Pazar Jandarma Karakolu'nun kapısı, bir kez daha açıldığında, gün ışığı nezarethaneye dolmuştu. Kapıyı açan asker, gece pencerede üzgün üzgün oturan askerlerden biriydi. Gözlerinde kin yerine hüzün vardı. Patinaj zincirine bağlama görevi ona verilmişti.

Ellerimiz kelepçeli, yine birbirimize zincirle bağlı olarak nezarethaneden çıkardılar. Karakolun önünde bindirmediler arabalara. Arabaları, şehrin meydanının çıkışında bir yere, park etmişlerdi. Akılları sıra, bizi halka teşhir edeceklerdi. Onun için, ellerimiz kelepçeli, zincirlere bağlanmış bir durumda Hükümet Meydanı'na kadar yürüttüler.

Meydanda, yakalandığımızı duyanlar tarafından oluşturulmuş hatırı sayılır bir kalabalık vardı. Yüzümüz, gözümüz kan revan içerisinde halkın karşısına çıkmıştık. Faşist cuntanın askerî güçleri, toplanan halkın bizi yuhalayacağını, bize, "Vatan hainleri" diye bağıracaklarını bekliyordu. Ama

halkımız öyle yapmadı. Yuhalama yerine, bizi gördükleri andan itibaren alkışlamaya, el sallamaya başladı. Toplanan kalabalıktan memnun olan faşist komutanlar, kalabalığın tepkisinden hoşlanmayınca, askerlere kalabalığı dağıtma emrini verdi. Kalabalık dağılmadı. Sadece, devrimcileri daha yakından göre bilmek için dalgalanmaya başladı. Askerler, şiddeti artırınca, el sallayarak geri doğru çekilmeye başladılar. Cuntanın ilan edildiği ilk günlerde nedensiz yere, sokaklarda yerlere yatırılmışlardı. Gizli bir kin vardı yüreklerinde. Gizli nefretlerini açığa vurarak rahatlayacakları bir neden arıyorlardı sanki. Yıllardır kendi sorunlarına sahip çıkan devrimcilere, el sallayarak sevgi gösterisi yapmaları bile, cuntaya olan tepkinin bir ifadesiydi. Halkın, sevgi gösterisine karşı biz de:

"Oldu olacak bir iki slogan atalım bari" diyerek slogan atmaya başladık.

Askerlerin engellemeye çalışmalarına karşın, kan revan içerisindeki yüzümüzü kalabalığa dönerek:

"Faşistler Yenilecek, Halk Kazanacak"

"Yaşasın Devrimci Pazar Halkı, Yaşasın Devrimciler" diye bağırdık.

Halkın devrimcilerden yana aldığı tavırdan ve bizim sloganlarımızdan rahatsız olan faşist komutanlar:

"Bindirin arabalara, çabuk bindirin arabalara" diye kükremeye başladılar. Patinaj zinciriyle birbirimize bağlı vaziyette darp edilerek, zorla arabalara bindirildik. Arabalara binerken zorlanmamız, askerlerin gözünde saldırıya uğramamız için nedendi ama toplanan kalabalığın tepkisi onlara engel olmuştu.

"En zalim diktatörler, bir kalabalık halkın tepkisinden, bir de çocukların gülüşlerinden korkarlar. Onlar için ikisi de tehlikelidir. Diktatörlerin yaptıklarına itiraz eden kalabalıklar, kararlı durup haksızlıklara direnince diktatör altından yatağının kaydığını görür. Çocuklar en olmadık yerde diktatörlerin yalanlarını gülerek yüzüne vurur."

Arabalar, Pazar Meydanı'ndan hızlı bir şekilde ayrılmaya başladı. Bizim bindiğimiz arabadaki muhafız askerlerden biri:

"Son kez bakın Pazar'a. Bir daha buraları göremeyeceksiniz" dedi.

Son kez bakın dedi ama her tarafı kapalı arabada, sadece askerlerin çirkin suratlarını gördük.

Birçoğumuzun iki sene konvoy hâlinde gittiğimiz Pazar Rize yolunda, yine konvoy hâlinde gidiyorduk. Bu sefer her şey karaydı. Haydar'ın, Nadir'in, Vehbi'nin, Zeki'nin renk renk arabalarında değildik. Marşlar söylemiyorduk. Pazar Meydanı'nda toplanan halkın sevgi gösterisine karşı daha fazla slogan atamamanın hüznü vardı yüreğimizde. Kız Kulesi, tünel, ırmaklar, balıkçı barınakları, çay tarlaları geri doğru giderek yitip gidiyordu düşlerimizde. Birbirimize ifade etmesek de yeni bir mücadele sürecine girdiğimizin bilincindeydik hepimiz.

Arabalar, Rize Eğitim Enstitüsü'nün avlusunda durdular. Arabadan hep birlikte, bir yumak hâlinde indirildik. Sesine özel bir ton yükleyen, sesini olduğundan daha fazla kalınlaştıran, giysisinden ve apoletlerinden anlaşıldığına göre; jandarma komando olduğu anlaşılan bir Başçavuş dikildi karşımıza.

"Hoş geldin Devrim Ordusu" diye selamladı bizi. Hak ettiğimiz bir selamlamaydı! Bir ordu değildik belki ama Karadeniz bölgesinde faşizme karşı direnen, Devrimci Yol hareketinin bir parçası, bir birliği, bir takımıydık!

Gözlerimiz, kan kokan, irin kokan bezlerle bağlandı. Bezler, bizden önce birçok devrimcinin gözlerine bağlanmış olduğu için, kan ve irin kokuyordu. Gözlerimizi bağladıktan sonra, bir kat merdiveni dolana, dolana on katmış gibi çıkardılar. Eğitim Enstitüsü'nün birinci katında kollarımız havada duvara asılı durdurdular. Arkadan "Hoş geldin Devrim Ordusu" diyen komutanın sesi gelmeye başladı:

"Siz yenildiniz Devrim Ordusu. Biz kazandık. Esirimizsiniz. Esirlerimize karşı yaptığımız muamelenin aynısını misliyle yaşayacaksınız" dedikten sonra, askerlere:

"Asker! Silah başına!" emrini verdi.

Silah başına emrini alan askerlerin hangi silahların başına geçtiğini ve bizi öldürmek için hangi silahları kullanacaklarını merak etmiyordum. Ölüme alışmıştık artık.

Silah başına emrinin ardından gelecek, "ateş" sözünden korkmuyorduk.

Sesini olduğundan fazla kalınlaştırıp, emirler vererek, "Devrim Ordusu"nu karşılayan Başçavuş'un ismini anmadan geçmeyeceğim. Zira bu isim çok önemli bir isimdir ve yaşamımızda unutmayacağımız yeri vardır. Bu isim, Nadir Küçükkurt'tur ve tescilli işkencecidir, rütbesi başçavuştur.

Komutanlarının her emir verişinin ardından, emri alan askerler, çeşitli "silahlar"la saldırıyorlardı. Bu saldırılar sonucu yere düşmemek için birbirimize omuz veriyorduk. Bir ara, Ahmet'in dev cüssesine omuz verdiğimi, Ahmet'in omzuma dayandığını hissettim.

Bu saldırıların ne kadar sürdüğünü, devrimcilerin hiçbir neferi hatırlayamadı. Hatırladığımız, kelepçeli ellerimiz birbirine bağlı olduğu hâlde sandalye gibi bir yerde oturuyor oluşumuzdu.

Kaç gün olmuştu, bu sandalyelerde ellerimiz kelepçeli ve birbirimize bağlı olarak oturduğumuz. Buraya nasıl gelmiştik. Baygınlık hâli içerisinde, zaman mefhumunu yitirmiştik. Buraya getirilişimizin üzerinden günler mi, aylar mı geçmişti bilemiyorduk. Ses seda yoktu. Arada bir kapı açılır gibi oluyor, içeriye bir hayalet giriyordu. Sessizliğin içerisinde sadece hayaletin ayak sesleri duyuluyordu.

Hangi zamandı, dediğim gibi bilemiyorum. Kapı açıldığını duyar gibi oldum. Ayak sesi, oturduğum sandalyenin önüne kadar gelmiş, orada durmuştu. Dostluktan mı, puştluktan mı bilinmez ama yanımda duran ayağın sahibi ağzıma ekmek koymaya çalışıyordu.

İçerisinde tahin helvası olan bir lokma ekmeği ağzıma sokmaya çalışan adam sessizce de uyarıyordu:

"Çabuk yut, çabuk yut" diyordu.

Ağzıma sokulan ekmek parçasını, ben tükürmeye çalışıyorum karşımdaki ise ısrarla ağzıma tıkıyordu. Fazla uğraştıracağımı anlayan adam kulağıma, sessizce:

"Direnmek için gerekli" diyerek, lokmayı yutmamı istedi.

Adamın samimiyetine güvenmiyordum. "Beni konuşturmak için yapıyorlar" diye düşündüğüm için lokmayı yutmak istemiyordum.

Lokmayı yutup yutmamak arasında tereddütte düşünce, çatışmadan sonra geldiğimiz evdeki askeri hatırladım. Cebimize şeker koyan askeri!

Burada, çatışmadan sonra tutulduğumuz evde üst araması yapılırken, çaktırmadan cebimize şeker dolduran rütbesiz askerleri, "Aslanım, aslanlarım" diye seslenen, gece nöbetinde tuvalete götürmek bahanesiyle lavaboya götürüp gözlerimi açan, elimi yüzümü özellikle irin dolmuş gözlerimi yıkamamı isteyen rütbesiz askerleri unutmadığımı belirtmek istiyorum. O zamanlarda, ordunun içerisinde, dışarıdaki devrimci atmosferin etkilerinden bir parça da olsa kalıntılar demek ki varmış!!!

Aslanım diye bağıran askerin öyle gür sesi vardı ki, biz onu hep irikıyım biri olarak düşünmüştük. Bir gün, gözetim evinin penceresinden tırmanarak koğuşun içerisine doğru: "Aslanlarım" diye bağırınca gördük ki kısa boylu cılız bir gençti. Bu yapıda bir adamdan öyle bir ses çıkmasına şaşırmıştık.

"Aslanım" ile kısa bir süre sohbet ettik. Hem sessiz konuşuyor hem de sağı solu gözetliyordu. Yaptığımız kısa sohbetin sonucunda bu askerin Kayserili olduğunu öğrenmiştik. Kayserili asker, aynı zamanda solcuymuş. Solcu olduğunu oldukça sessiz bir şekilde söylemişti. Bunların yanında birde asteğmen vardı.

Asteğmen, Diyarbakırlıydı. İngilizce öğretmeniydi. Askerliğinin bitimine az bir süre kaldığını söylemişti. Onun da dışarıda ne olacağı pek belli değilmiş!

Gözetim yerinde tutulan tek faşist, Erkan Eskiçırak'ın katiliydi. Dostumuz asteğmen, faşiste ikide bir:

"Nasıl kıydın ulan tosuncuk o delikanlıya" diye sitem ediyordu.

Nasıl işkenceler gördük. İşkenceciler, hangi yöntemlerle işkenceler yapıyordu. Bu kitabı okuyanların hemen hepsi, yapılan işkence yöntemlerini, gerek yaşadıklarından, gerekse de bugüne kadar okuyup dinlediklerinden bildiğini düşündüğüm için işkenceleri anlatmayacağım. Ancak, Ahmet Uzun'un hikâyesini anlatmadan, "Devrim Ordusu"nun öyküsünü anlatmak yarım kalır. Eksik kalır. Haksızlık olur. Sadece onu anlatacağım.

Devrimci Yol direnişçileri, faşist cuntaya tutsak düştükten sonra "Devrim Ordusu'nun neferleri" olarak, işkence merkezi olan Eğitim Enstitüsü'ne getirildiler. Elleri, gözleri bağlı duvara dizildiler. Cuntanın gözde askerlerinden Başçavuş Nadir Küçükkurt, komutasındaki erlere, talimatlar verdiğini henüz duyabiliyorlardı. Komutan kılıklı faşist:

"Can alıcı yerlerine vuracaksınız" diyordu.

Can alıcı noktalar olarak, bel ve kafatasını belirlemişlerdi herhalde. Devrimcilerin canlarını almak için en çok o bölgelerine "ateşliyorlardı silahlarını". Bu yüzden, kafatasları parçalanmış, bellerine gelen darbelerle ayakta duramaz olmuş, yere yığılmışlardı. Parçalanan kafataslarının kanı kiminin içeri, kiminin ise omuz başlarından, yanaklarından süzülerek zemine doğru akmıştı.

Ayakta duramayanlar, çareyi birbirlerine omuz vermekte bulmuşlardı. Bu omuz omuza dayanışma kaç saat, kaç gün sürmüştü. Devrimciler bu süreyi unutmuştu. Elleri arkadan sandalyeye ve birbirlerine bağlı olarak bir yerde oturduklarını fark ettiklerinde, esaretlerinin kaçıncı gününde olduklarını sorgulamaya başlayacaklardı. Hiçbirinin sesi çıkmıyordu. Konuşmayı kendilerine yasaklamışlardı. Bir süre sonra, gecenin karanlığını yırtan sessiz bir çığlık duydular. Bu Ahmet'in:

"Ben ölüyorum. Beni doktora götürün" çığlığıydı.

Seslerine ses verecek vicdanın olmadığını, Ahmet'in oturduğu sandalyeden düşünce bir kez daha anladılar. Ahmet iyi değildi. Söylediği gibi ölüyordu. Oturduğu yerden düştü. "Ölüyorum" sesini duymayanlar, düştüğünü gördüler. Koşarak geldiler yanına:

"Niye düştün" diyerek vurmaya başladılar.

Faşistlerin vurduğu yerlerdeki acıyı sadece kendi duydu. Arkadaşlarından kimse görmedi neresine vurduklarını.

Ahmet'i "niye düştün" diye dövenler, düştüğünü göremeyen duyamayan arkadaşına da: "Niye tutmadın" diyerek vurmaya başladılar.

Ahmet ölüyordu ama arkadaşları onun davranışlarını göremiyordu. Sadece iniltilerini ve "Ölüyorum" diye sayıklamasını duyuyorlardı. Bedeni ölüyordu ama bilinci diriydi.

Tuvalete gitmek istiyordu. Her şeyiyle temizliğine çok dikkat eden Ahmet, ihtiyacını altına yapmayı kendine yakıştıramazdı. Tuvalete gidebilmesi için bağlı olduğu arkadaşıyla birlikte kaldırdılar. Arkadaşına:

"Sen götür tuvalete" dediler.

Arkadaşı kısa boyu ile uzun adamın koltuklarına girince, yürüyemediğini fark etti. "Sesime doğru gelin" diyen askerin sesine doğru yürümeye başladılar. Bar kapısı gibi açılır, kapanır kapının arkasından seslenen askerin, sesine doğru giderken, yapacağı puştluğu düşünmediler. Suratlarına çarpan kapının etkisiyle oldukları yere uzandılar. Düştükleri yerden kalktılar. Zorlukla gittiler tuvalete. Arkadaşı, el yordamıyla kemerini çözdü. Pantolonunu indirmesine yardım etmesini beklemeden, düğmelerini çözmeye çalıştı. Elleri tutmuyordu. Refleksleri yavaşlamıştı. Beceremedi kendi başına pantolonunu indirmeyi. Arkadaşından yardım istedi tekrar. Yavaş davrandıkları için tuvalette uzun kalmışlardı. Öyle yorumlamıştı başlarındaki halk düşmanı asker veya polis, nöbetçi olarak bulunan her kimse. "Çabuk çıkın" diyerek ikisine birdenbire tekme vurdu. İkisi aynı anda lağım dolu tuvalete düştü.

İhtiyacını gördü mü, görmedi mi anlaşılamadı. Arkadaşı güçlükle toparladı Ahmet'in üst başını. Üstlerinde ağır bir lağım kokusu ile çabuk çıktılar tuvaletten. Ahmet, arkadaşının omzuna yaslanarak yürüyordu. Arkadaşı, onun yürüdüğünden emin değildi. Ağır bir yük çekiyormuş gibi hissediyordu kendini. Zorlukla geldiler oturtuldukları yere.

Aradan ne kadar zaman geçti, hiçbir arkadaşı anlayamadı. İniltileri ile birlikte "ölüyorum" sesi de tamamen susmuştu. Sandalyeden düşme, düşüp kaldırılma işi birkaç kez daha devam etmişti. En son arkadaşının kolundaki kelepçeye asılarak düşmüştü.

Bir zaman sonra bir ayak sesi duyuldu koridorlarda. Ahmet'te duydu mu bu sesi acaba? Arkadaşları duyup duyamadığını bilemedi. Sessiz gelen ayak sesinin koşarak uzaklaştığını duydular. Arkadaşı, giden ayak sesini fırsat bilerek seslendi Ahmet'e:

"Ahmet, Ahmet kalk. Kolum çok acıyor" dedi.

Ahmet hiç kıpırdamadı. Arkadaşının kolunun acısını duymadı. Duysa öyle davranmaz, hemen kalkar, arkadaşının acı çekmesini önlerdi.

Koşarak giden ayak sesi, kısa bir süre sonra daha kalabalık olarak geri dönmüştü. Ayak sesleri önlerinde durup kendi aralarında sessizce konuşmaya başlamıştı. İçlerinden biri:

"Bu adam ölmüş" dedi.

Askerlerin sessiz gürültüsünü hepimiz duymuştuk. Sorguların bir yöntemi olabileceğini düşündük. Ancak askerler, "Ölmüş" lafını söyleyip yine koşarak uzaklaştılar.

Aradan çok zaman geçmeden, kalabalık ayak sesleri ile gelenler, sessizce yaklaştı yanlarına. Çözüp aldılar Ahmet'i arkadaşının bileğinden.

Ahmet'in, işkenceci cellatlar tarafından, sorguya alındığını boşuna düşünüyorduk. Zincirdeki halkalardan biri koparılarak çoktan ölüme götürülmüştü.

Ahmet gittikten sonra askerlerde bir panik havası olduğunu, gözleri bağlı olsa da, arkadaşları fark edebiliyordu. Panik hâlinde oldukları nefes alışlarına yansıyordu. Oysa paniklemelerine, korkmalarına bir neden yoktu. Her şey kontrolleri altındaydı. İşkencede ölmüş olsa bile, kılıfı hazırlanmıştı. Faşist cunta, işkencecilerinin başına herhangi bir şey gelmemesi için önlemlerini almıştı.

Ahmet'in arkadaşları, bir kez daha yitirmişlerdi zaman mefhumunu. Kaç gündür buradaydılar. Yakalandıklarının üzerinden kaç gün geçmişti bilemiyorlardı. Onlara göre Ahmet, yakalandıkları günden beş altı gün sonra öldürülmüştü. Ölüm raporları ise, yakalandıkları günden iki gün sonra işkenceyle öldürüldüğünü belgeliyordu.

Ahmet öldükten sonra, tutulduğumuz yerde bir kısım değişiklikler yapıldığını sezinliyorduk. Sandalyelerde bağlı tutulmaktan kurtulmuş, yere atılan yatakların üzerinde oturtulmuştuk. Arkadan bağlı kelepçeler ellerimizi daha çok sıkmaya başlamıştı. Sandalyede oturmayı arar olmuştuk.

Doksan üç gün süren gözaltı süresinden sonra, on kişiden oluşan devrimciler, dokuz kişi olarak, faşist cuntanın savcılarının karşısına çıkarıldık. İfadelerimizi alma gereği duymayan savcı, tutuklandığımızı bildirip, gereğini yapmaları için askerlere talimatlar verip geri gönderdi.

Tutuklandıktan sonra, Ahmet Uzun'un arkadaşları olarak, işkencecilerden şikâyetçi olduk. İşkencecilerle işbirliği içerisinde olan, onları koruyup kollayan savcılıklara şikâyet, mahkemelere suç duyurusu dilekçeler verdik.

Bizim verdiğimiz ve Ahmet Uzun'un ailesinin verdiği şikâyet dilekçeleri sonucunda işkence davası "kerhen" açılmış oldu.

İşkence davası göstermelik olarak da olsa açılmıştı. Biz işkencecilerin cezalandırılması için dava açmıştık ama cunta, işkencecilerini kurtarma telaşına düşmüştü. Bu kurtarma operasyonunda cuntanın bütün kurumları el ele vererek Ahmet'in işkence ile öldürülmediğini kanıtlamak için umursamaz bir tavır içerisine girmişlerdi. Tutulan tutanaklara ilaveler yapılarak:

"Ceplerinde çok sayıda çeşitli amaçla kullanılan haplar" bulunduğu yazılmıştı.

Adli Tıp denen kurum doğru bir otopsi yapmadan tutulan tutanaklara göre otopsi raporu düzenlemişti. Adli Tıp raporunu:

"İşkence ile öldürüldüğü söylenen maktulün midesinde ilaç tortuları görülmüştür. Şahsın ölümü, aşırı dozda ilaç alımından kaynaklanmış olabilir" şeklinde düzenlemişti.

Bu yalanlara inanmayan Ahmet'in arkadaşları olarak, itirazlarımız kesilmemişti. Israrla dilekçelerle konuyu gündemde tutuyor, adil bir yargılama ile gerçeğin ortaya çıkmasını istiyorduk. Bu ısrarlarımız üzerine kapatılmaya çalışılan davanın kararı Yargıtay tarafından bozulunca, dava yeniden görülmeye başlandı. Yeniden deliller toplanıp değerlendirilecek, eksik olan deliller ve otopsi raporu yeniden düzenlenecekti. Yargıtay:

"Dava dosyasında, eksik deliller olduğu, otopsi işleminin usulüne göre yapılmadığı, şahitlerin dinlenmediği" gerekçeleriyle, kapatılmak istenen davayı bozmuş:

"Yargılamanın yeniden yapılması gerektiğine" karar vermişti.

Yargıtay'ın verdiği karar doğrultusunda yargılama yeniden başlamıştı. Yargıtay'ın işaret ettiği deliller toplanmaya, eksiklikler giderilmeye çalışılıyordu. Bu çalışmaların en önemlisi, "otopsi raporunun usulüne uygun yapılmamış" olmasıydı.

Bu eksiği gidermek için yeniden otopsi yapılacaktı. Otopsi yapılabilmesi için Aylar önce öldürülen Ahmet'in mezarı açılacak, kafatası üzerinde incelemeler yapılacaktı.

Otopsi olayının tanığı, Ahmet'in babası Mustafa Amca, ilerleyen yıllarda, yaşadıklarını devrimcilerle paylaşırken aşağıda okuyacağınız satırları anlatacaktı. Mustafa Amca, anılarını anlatırken gözleri doluyor, yutkunarak sözcükleri sıralıyordu.

"Dava, Yargıtay tarafından bozulmuştu. Ben de, devleti oyalamaktan ceza almıştım. Benden de 500 TL istiyorlardı. Neyse! Dava bozulunca yeniden otopsi yapılmasına karar vermişler.

Bir gün askerler geldi. Mezarı imamla birlikte açtılar. Oğlumun başını alıp gittiler. Aylar oldu alınan başı, yerine getirip koymuyorlar. Karakola, sıkıyönetim komutanlıklarına gidiyorum. Doğru dürüst bir cevap veren yok.

Gel zaman git zaman, bir gün bir celp ulaştı elime. Oğlumun başı ile işleri bitmiş, onu almamı istiyorlardı. Gittim karakola. Karakol komutanı yüzbaşıydı. Dedim ona:

Komutan oğlumun başını nasıl aldıysanız öyle getirip mezarına koymalısınız. Ben nasıl alayım. Komutan hiddetlenerek:

"Sen ne biçim konuşuyorsun. Atarım seni içeri bak" dedi.

Çaresiz oğlumun başını almak için gittim. Oğlumun başını bir tahta kutuya koymuşlardı. Tahta kutuyu elime tutuşturdular. Elime tutuşturulan kutuyu koltuğumun altına alıp, oğlumun yürüdüğü sokaklarda yürümeye başladım. Oğlumun kesik başını, kendim açtığım mezarına koydum. Bu anlaşılacak bir şey değil. Bu ne biçim zalimliktir, bu insanlık değil" diyerek sözlerini bitirmişti.

Ahmet'in mezarı yeniden açılmış, "usulüne uygun" otopsi yapılmıştı. Şahitler dinlenmişti. Dinlenen şahitlerden sadece, "maktulün arkadaşları"nın ifadelerine:

"Kendilerini yakalayan güvenlik güçlerine düşmanca bir tavır içerisinde olabilecekleri" önyargısı ile itibar etmemişlerdi.

Tarihe bir not olarak düşen ve Türkiye halklarına armağan olan bu dava hakkında fazla söz söylemeyeceğim. Adaletin ve adaletsizliğin örneği olan bu davanın kararını son bölümde ek olarak sizlerle paylaşacağım.

Ahmet, düştüğü yerden bir daha kalkamadı. Bedenini, zincirlerimizden söküp aldılar. Ancak çeşitli biçimlerde katledilen hiçbir devrimciyi anılarından ve halkın yüreğinden koparamadılar.

Faşizme karşı direnişte tutsak düşen devrimcileri,

"Hoş geldin Devrim Ordusu. Siz kazanamadınız. Biz kazandık. Şimdi sizler, bize esir düştünüz. Türk ordusunun düşmanına karşı amansızlığını tadacak, yaşayacak ve bir daha devrim için ayaklanmaya cesaret edemeyeceksiniz. Öleceksiniz. Tek tek hepinizi öldüreceğiz. Leşlerinizi balıklara yem edeceğiz" sözleriyle karşılayan, her türden yaralayıcı ve öldürücü aletlerle devrimcilere saldırma emrini verenler, devrimcilerin aksine tarihin çöplüğünde, yaptıkları zalimliklerle anılacaklar.

Yukarıdaki kararla kapanmış gibi görünen ama asla kapanmayacak olan bu davanın failleri:

12 Eylül faşizminin görevlendirdiği bölgenin üst düzey komutanlarıdır. Jandarma Albay İsmail Sinan'dır. İsmail Sinan'ın görevlendirdiği, Nadir Küçükkurt ve diğer subay ve astsubaylar, başçavuşlar ve diğer rütbeli askerlerdir. Otopsi yapmadan yalan rapor veren doktor ve otopside bulunduğu ifade edilen diğer görevlilerdir. Devrin Adli Tıp Kurumu'nda görevlendirilenlerdir. Savcı ise savcı, hâkim ise hâkim. Gerisi teferruattan ibarettir.

Sorgum bitmiş, benden önce sorgusu biten arkadaşların tutulduğu yere indirilmiştim. Sorgu odasından gözetim yeri denen yere gelene kadar gözlerim bağlıydı. Elime bir çift çizme tutuşturmuşlardı.

Sorguda, ikide bir el yordamı ile bize tanıtılıp, tehdit ve şantaj aracı olarak kullanılan bu çizmeler, Ahmet'in çizmeleriydi. Dev-Genç Başkanı'ydım ya benim günahım daha fazla olduğunu düşünen cuntanın cellatları en son

beni indirmişlerdi sorgu odasından. Çizmeleri elime tutuşturan asker:

"Bunlar Ahmet Uzun'un çizmeleri. Sorgu odasında sahipsiz kalmasın. Anısı var" demişti sessizce.

Arkadaşların bulunduğu odanın kapısının önünde, gözlerimi açtılar. Saçlarımı tıraş ettiler. Elimi yüzümü, saçlarımı yıkamak için lavaboya gönderdiler. Lavabodaki aynaya bakmaya başladım. Aynaya bakıyordum ama bir türlü kendimi göremiyordum aynada.

Görmek için gözlerimi ovuşturunca kuruyan çapaklar ve yaralardan akan irin gözlerime battı. Canım yandı. Aynada kendimi göremiyordum ama arkada saçları tıraşlı, uzun sakalları kepekten bembeyaz olmuş, zayıf, çelimsiz biri dikiliyordu. Dikilen adamı görmek için, dönüp bakıyorum, arkada duran adama hemen yok oluyordu.

Yan taraftaki muslukta, boyu ile eni neredeyse eşit gibi duran, başka biri dişlerini fırçalıyordu. Dişlerini fırçalayan adam, bana doğru bakıp:

"Adamı ne hâle getirmişler yahu" dedi.

Adamın sözlerinden sonra, aynada gördüğüm adamın kendim olduğunu anladım.

Dişlerini fırçalayan adam, silahlarını teslim etmeyen Kadir (Tatoğlu) Ağa'ydı.

Elimi yüzümü yıkadıktan sonra koğuşa gittim. Arkadaşlarımın birinin elinde içi sıcak su dolu maşrapa vardı. Saçlarımı yıkadılar. Ranzaya uzattılar beni. Ayağımdaki yün çoraplar çürümüş, kokuyordu. Çıkarıp attılar. Yaralarıma çeşitli kremler sürdüler. Sütün içerisine bisküvi doğrayıp elleriyle yedirdiler.

Devrimcilik ne güzel bir şeydir. Dayanışma ne güzel bir şeydi. Arkadaşlarım kısa sürede yaralarımı iyileştirdiler.

Odanın kapısında dikilip, henüz irinlerden temizlenmemiş gözlerimle gördüğüm, temiz kıyafetli adamları asker sanmış, "Askerlerin içerisinde mi kalacağım şimdi de" diye üzülmüştüm.

Asker diye düşündüklerim benim yoldaşlarımdı. İsmail ve Hüseyin'in dışında "Devrim Ordusu"nun bütün neferleri oradaydı. Devrim Ordusu'nun dışında devrimcilerde vardı. Ardeşen'den Osman Buçan, Rize Kurtuluş Davası'ndan Emin

Şir ve isimlerini şimdi anımsayamadığım birkaç arkadaş daha vardı. Bir de, Erkan Eskiçırak'ın katili vardı. Ancak bizim gözetim evine yerleştiğimiz gün faşisti bizim kaldığımız yerden alıp başka yere naklettiler.

Gözetim evine indirildikten sonra, ailelerimizle küçük notlarla haberleşmeye başlamıştık.

Daha sonra bu notla haberleşmemizden söz eder miyim bilmem ama burada önemli bir ayrıntıyı anlatacağım. Sorgumuz bitmiş, gözaltında tutulduğumuz odaya konmuştuk. Artık ailelerimize eşyalarımızı gönderebiliyor, onlardan eksiklerimizi isteyebiliyorduk.

Aileme ilk yazdığım notta, üzerimden çıkan kurumuş kan izleri bulunan elbiselerimin yanında, "içerisinde çoraplar bulunan bir çift çizme" gönderdiğimi yazmıştım. Çizmeler, Ahmet Uzun'un çizmeleriydi. Notta fazla ayrıntı yazmamış, sadece "bu çizmeleri iyi saklayın" demiştim.

Çizmelerle birlikte birçok eşya da göndermiş, dışarıya iletilecek nota tek tek hepsini yazmıştım. Dışarıdan gelen notta, çizmeleri ve bir pantolon ile bir kazak aldıklarını yazıyorlardı. Anlaşılan, kanlı iç çamaşırları: Fanila, atlet ve gömleği vermemişlerdi. Yapacağım bir şey yoktu. Çizmeleri verdiklerine sevinmiş, diğerlerini unutmuştum.

Bu notla haberleşmede, beklemediğim bir haber beni çok sevindirmişti. O gün, notla birlikte birkaç paket sigara, bir miktar para ve ihtiyacım olabilecek bazı şeyler gelmişti. Notta:

"Arkadaşın geldi. (Notta, arkadaşın yerinde arkadaşımın ismi yazılıydı. Arkadaşımın ismini yazmayacağım.) Bize uğradı. Selamımı söyleyin dedi. Seni çok merak ediyormuş. Sağ olduğuna sevinmiş. Moralini bozmasın, onu dışarıda seven ve bekleyenleri olduğunu unutmasın. Çok sevgi ve selamlarımı söyleyin dedi." Yazısını okuyunca sevinmiş, heyecanlanmıştım.

Arkadaşımla en son 12 Eylül darbesinin ilk günlerinde görüşmüştüm.

Kırlarda, kır yaşamını örgütleme çalışmaları içerisinde olduğumuz bir gün, ilişkilerimizden bir arkadaş haber getirmişti. Mahkeme kararı ile göreve başlayan arkadaşım, benimle görüşmek istiyordu. Konuyu Dayı ile konuştum. O koşullarda nasıl, nerede görüşebileceğimizi tartıştık.

Dayı'nın Ayten'le buluştuğu Mimar Hasan Dayı'nın evinde mi, yoksa başka bir evde mi buluşacağımızı tartıştık. Tartışmalarımızın sonucunda, Hacer Teyzemin evinde buluşmaya karar verdik. Teyzeme konuyu anlattım. Hiç itiraz etmeden:

"Ne demek oğul. Başımızın üstünde yeriniz var" deyince, haber getiren arkadaşa buluşma yerimizi söyledik. O da arkadaşımı alıp Teyzemin evine getirdi. Orada görüştük.

Teyzemin kızı Gülsen o gece güzel bir sofra hazırlamıştı. Yemekten sonra, bir süre baş başa oturup konuştuk. Soru dolu gözlerle birbirimize bakıp durduk. O gece, ne hakkında neler konuştuk; hiçbir sözcüğünü anımsamıyorum. Sadece:

"Ben de seninle geleceğim" dediğini ve benim itiraz ettiğimi anımsıyorum.

Bizimle gelmesi için hiçbir neden yoktu. 12 Eylül Mahkemeleri göreve başlatmıştı. Sınırlı ve açığa çıkmamış bir ilişki olarak şehirde bulunması, bizim için daha önemliydi.

Yemekten sonra bir süre daha kaldığımız evde, arkadaşlarımızı bırakıp dağlardaki özgürlüğümüze doğru gitmek için vedalaşırken gözlerimizdeki hüznü gizleyememiştik.

Savcıya çıkıp tutuklandıktan birkaç gün sonra, Yedi kişiden oluşan devrimciler, Trabzon Boztepe'de bulunan Askerî Tutukevine getirildik. Hüseyin Kansız ve İsmail, Pazar Devrimci Yol davasından ayrılmış, başka bir dosya üzerinden tutuklanmışlardı. Bu nedenle, devrimcilerden ikisi daha önceden Trabzon'a getirilmişlerdi.

Trabzon Boztepe Askerî Cezaevi, Trabzon'a hâkim bir tepedeydi. Derme çatma bir barakayı andırıyordu. Ortada varilden bozma bir soba vardı. Tutuklular sobanın çevresinde oturarak ancak ısınabiliyordu. Oldukça kalabalık arkadaş arasında bugün isim olarak hatırladığım iki isim var. Trabzon Davası'ndan tutuklanan Mustafa ve Murat Uzuner.

Bu derme çatma yapının içerisinde, Karadeniz'in hemen bütün illerinden gözaltına alınmış birçok insan vardı. Tutukevi oldukça kalabalıktı. Bizim gitmemizle daha da kalabalıklaşmıştı.

Bizden önce gidenler, sobanın başında toplanmışlardı. Geldiğimizi gören arkadaşlar yerlerinden kalkıp bizimle ilgilenmeye başladılar. Ancak arkadaşlarla selamlaşmamız bitmeden, yatacağımız yerler daha belli olmadan, bir komutan ortaya çıkıp gözetim evinin kurallarını bildirmeye başladı. Sivil tutukluyduk ama bize bildirilen kurallar askerî kurallardı. Komutan, "Burada askerî kurallar geçer" diyerek konuşmasını bitirmişti. Bu tavrı ile faşizm, bizim her şeyimizi, ruhumuzu, benliğimizi, beynimizi ve onurumuzu teslim almak istiyordu ama biz de teslim olma niyetinde değildik.

Her yeni yerin bir acemiliği vardır. Önce gidenlerin belirlediği davranışlara göre davranır ya da beğenmez itiraz edersiniz. Bizden önce gidenlerin kabul ettiği bazı kurallar vardı. Bu kurallardan biri de her yemekte, yemek duası yapılması gerektiği idi. İlk itirazımız yemek duası denen garip uygulamaya oldu. Bize hem "dinsiz, ateist" diyorlar hem de yemek duası etmek için zorluyorlardı. Yemek duasını yapmayarak ilk kurallarına itiraz ettik. Bir kısım baskılar uygulamaya, ailelerimize bizi şikâyet etmeye başladılar.

12 Eylül'ün ilk günleri, cuntanın baskılarından bunalıp, İzmir'e kaçan babam, ben yakalandıktan sonra memlekete dönmüştü. İlk ziyaret gününü kaçırmamış, ziyaretime gelmişti. Görüş yerinde bizi dinleyen komutan, babama:

"Senin oğlun iyice dinsiz, yemek duası bile yapmıyor" dedi.

Babam, yüzünde acı ve korkunun izini taşıyan bir tebessümle sessizce komutanın suratına baktı. Benim yanımda, bir yakınıyla görüşme yapan Kadir Ağa, babama seslenerek:

"Aldırma ağabey. Sizin bu komünist çocuklarınızın eteğinde bunlara rağmen yüz defa daha fazla namaz kılınır" dedi.

Babam, sanki böyle bir söz duymak istiyormuş gibi, Kadir Ağa'nın yüzüne bakıp gülümsemeye başladı.

Babamın o hâli içime dokunmuştu. Ben her şeye rağmen korkusuzca tavır alıyorum, babam benim yüzümden kendini suçlu sanıp, korkuyordu. Güçlü olmasını istiyordum. Olabildiği kadar güçlüydü esasında ama ben anlayamıyordum. Bir devrimcinin babası olmak bile güçlülüktü elbette.

Komünist, ateisttik ama Müslüman askerlerin, Müslüman tutukluların ramazanda oruç tutmalarına izin verme-

yen idareye karşı tavır almakta tereddüt etmemiştik. "Oruç tutmak yasak" talimatı elbette yoktu. Ancak, oruç tutmak isteyenlerin yemek sorununu çözmeyerek, oruç tutmaları engelleniyordu. Bunu kabul edemezdik. İnsanlar, tutuklu olabilirlerdi ama bir yaşam felsefeleri, bir inanç davranışları vardı. Oruç tutmak istiyorlar ise, cezaevi sorumluları bunu karşılamalıydı ama idare, o duyarlılığı göstermiyordu. Bizim girişimlerimiz sonucu, idarenin:

"Size ne, bu adamlar solcu mu ki itiraz ediyorsunuz" demesine rağmen koğuşta yemek yapmalarını sağladık. Oruç tutanların başında Kadir Ağa geliyordu. Sorguda birlikte olduğumuz Kadir Ağa!

Yemek yapmak için tüpü asker nezaretinde koğuşa veriyorlardı. Bir zaman sonra tüpü alıyorlardı. Yemeği pişiren Kadir Ağa, mutlaka bizi uyandırıp sahur yemeğine ortak ediyordu. Biz işte böyle komünistlerdik. Böyle olduğumuz için Kadir Ağa'lar da bizimle birlikte hareket ediyordu.

Bu, "Size ne" lafını bir kez daha duymuştuk. Halka karşı zalim olan, kahramanlık, kabadayılık eden faşistlere işkence yaparken müdahale etmiştik. Size ne dedikleri zaman:

"İşkenceye uğrayan kim olursa olsun, bizi rahatsız ediyor. İşkence insanlık suçudur" diyerek tavrımızı belirtmiştik.

Boztepe'de fazla kalmadık. Boztepe'deki askerî gözetim evini kapatıp, tutukluların bir kısmını Erzincan askerî cezaevlerine, bir kısmını da Trabzon Bahçecik Cezaevine getirdiler.

Bahçecik Cezaevi'nin bir bölümünü askerî cezaevi hâline getirmişlerdi. Kaçakçılık suçlamasıyla tutuklu bulunan birkaç kişinin dışında kalanların çoğu siyasi düşünceleri bakımından solcu ve devrimcilerdi. Koğuşta hiç faşist yoktu. Faşistler alt kattaki koğuşta kalıyorlardı. Koğuşta televizyon vardı. Ranzalar, belli bir sıraya göre dizilmişti. Koğuşun geniş bir meydanı vardı. Koğuşun meydanında toplanmış, aylar sonra televizyon haberlerini dinlemiştik.

Koğuşun geniş meydanında, devrimci mücadele tarihimizde önemli yeri olan günlerin anma etkinliklerini yapmaya başladık. Yaptıklarımızı, devletin içerideki kulakları devlete

ulaştırdığının farkındaydık ama coşkumuzu yitirmeye, mücadeleden kopmaya hiç niyetimiz yoktu. Koğuşta, solcular vardı ama birçoğu cuntanın zulmünden çekindikleri için, ruhsal çöküntü içerisindeydiler. İlk yaptığımız etkinliklere katılmıyor, oturdukları ranzaların üzerinden izliyorlardı. Ancak daha sonra yaptığımız etkinliklere hemen hepsi katılmaya başlamıştı. Kaçakçılıktan tutuklananlar bile bizimle birlikte sol yumruklarını havaya kaldırıyordu!

Bahçecik Cezaevi'nde oldukça rahat bir yaşamımız vardı. İdareyle bir sorun yaşamadan yaşıyorduk. Zamanı geliyor hep birlikte marşlar, türküler söylüyor; zamanı geliyor tulumsuz horonlar oynuyorduk. Coşkumuzla koğuşa bir canlılık getirmiş, bizden önce giden arkadaşlara moral vermeye başlamıştık.

Koğuşta bulunan herkes, aylardır tutukluydu. Çoğu, bir ay, iki ay içerisinde çıkarım umuduyla cuntaya teslim olanların henüz mahkemeleri bile açılmamıştı. Bu nedenle gözleri kulakları haberlerdeydi. Gerçi herkesin gözü kulağı haberlerdeydi. Yakalandığımızın üzerinden sekiz ay geçmiş, henüz davamız açılmamıştı. Biz, orada bulunan birçok arkadaş gibi tahliyeyi değil de, ne zaman yargılayacaklarını, neyle yargılayacaklarını merak ediyorduk.

Bir akşam, TRT televizyonu, "Güne Bakış" haberlerini veriyordu. Haberlerin sonuna doğru verilen haberler, genellikle sıkıyönetimle ilgili haberler oluyordu. "Teröristler yakalandı. Ölü ele geçirildi" gibi haberler can sıkıcı haberlerdi. Ölümlü haberlerden sonra koğuşta bir sessizlik oluyordu. Mahkeme haberleri genellikle en son haberler oluyordu.

Faşist generallerin başı Kenan evren, bütün haber saatini kapladığı için, diğer haberlere ancak sıra geliyordu. Sunucu:

"Erzincan Sıkıyönetim Mahkemesi" deyince koğuşta bir sessizlik oldu. Koğuşta bulunan herkesi ilgilendirecek bir haber olabilirdi. Sessizce haberi dinlemeye başladık. Haber sunucusu:

"Erzincan Askerî Mahkemesi, Pazar Dev-Yol örgütü hakkında hazırlanan ve 6 sanığa idam istenen iddianameyi kabul etti" dedikten sonra, idamı istenenlerin isimlerini tek tek saymaya başladı.

Haber bizimle ilgiliydi. Aylardır beklediğimiz dava nihayet açılmıştı. "Devrim Ordusu"nun neferlerinin hepsinin idam edilmesi isteniyordu. Sadece iki kişiyi idamın dışında tutmuştu savcı. Biri Nurettin, bir diğeri de Mustafa. Hüseyin ve İsmail'in davaları zaten ayrılmıştı. Ölüm, hoş gelir sefa gelir.

Haberi dinledikten sonra, başladık türkü ve marş söylemeye. Türkü ve marşlar, koğuş meydanında horona dönüştü. Horoncu başı Abdullah, tulumsuz oynatmaya başladı bizi. Mazgaldan bakan askerler, bizim dışımızdaki tutuklular yaptığımıza bir anlam veremiyor, bizi izliyorlardı. Bazıları:

"Adamların idamı istenmiş bunlar horon oynuyor" diyerek hayretlerini gizleyemezken, mazgaldaki nöbetçi askerler:

"Bunlara ne oldu böyle" diye mazgala çağırdığı insanlara soruyordu.

Askerler aldıkları cevap karşısında şaşkın vaziyette mazgalın önünden ayrılırken, koğuştaki diğer arkadaşlar, horonun cazibesine kapılıp kısa süre sonra tek tek horona girmeye başlıyorlardı. Yedi kişiyle başladığımız horon, koğuşun meydanında otuz kırk kişilik halaya dönüştü. Aylar sonra açılan mahkemeyi horonlarla, türkü ve marşlarla karşıladık.

Belirsizlik esasında sıkıcı bir olaydır. İnsan belirsizlik içerisinde daha çok stresli, daha çok moralsiz oluyor. Biz, bilincimizle moralimizi düzgün tutsak da belirsizliğin merakı içerisinde, kendimizle ilgili bir haberi heyecanla bekliyorduk. Davamız açıldığına göre artık, bizi Bahçecik Cezaevi'nde daha fazla tutmayacaklardı. Trabzon'da tutuklu bulunup da davası açılanlar bir iki gün içerisinde Erzincan'a götürülüyordu.

Televizyonda dinlediğimiz haberin üzerinden bir iki gün ancak geçmişti. Bir akşam sayımından sonra, koğuşun mazgalından seslenen gardiyan asker:

"İsimlerini okuduğum tutukluların yarın Erzincan'a sevkleri var. Ona göre hazırlıklarını yapsınlar" diyerek, Pazar davasından tutuklu olan bizlerin isimlerini okuyup sevk olacağımızı duyurdu.

Ertesi sabah, Erzincan'a gitmek için "Ring" denilen arabaya bindirildik. Tavana yakın yerlerinden, mazgal deliği

gibi pencereleri vardı. Pencereler, kalın tel örgüyle kaplanmıştı. Mahkûmlar ve güvenlikçiler olmak üzere, iki bölüme ayrılmıştı. Arka bölümde askerlerin oturduğu yer vardı. Oranın pencereleri havadardı. Ama tutukluların bulunduğu bölümün pencerelerinden sadece loş bir ışık giriyordu. Eğer tel örgülerin önündeki çerçeve biraz aralanmış ise nefes alınabiliniyordu.

Erken sayılabilecek bir saatte yola çıktık. Araba dağlardan gidiyordu. Bir göz boyu deliklerden dağların sararmış çimenlerini görüyorduk. Yolculuğumuz, "Ring" aracının sıcaklığı olmasa fena gitmiyordu. Başımızda sevk ile görevlendirilen komutan, bir iki saatte bir mola veriyordu. Molalarda, askerlere:

"Kelepçeleri öne alın" dedikten sonra bize de:

"İhtiyaçlarınızı yapın" diyordu.

Arkadan bağlı kelepçeleri önden bağlayıp indiriyorlardı araçtan. Ellerimiz önden bağlı olduğu için, kısmen de olsa ihtiyaçlarımızı gidermek için ellerimizi rahatça kullanabiliyorduk.

Erzincan 2 No'lu Askerî Cezaevi'ne geldiğimiz vakit gün öğleye gelmiş, hava oldukça ısınmıştı.

Erzincan'ın sıcağına da soğuğuna da çare olmuyordu. Sıcak havalarda toz ve nem çekilmez oluyordu. Soğuk havalarda ise her taraf buza kesiyordu.

Görüş günleri, görüşe gelenleri aldıkları bahçeye aldılar. Ellerimizde, içerisinde eşyalarımız olan torbalarla bahçede beklemeye başladık. Bir süre bekledikten sonra bir manga asker, "koşar adım" bahçeye girdi. "Hoş geldin" işkencesinden sonra, yeniden üst baş araması yaptılar. Neye göre ayırdılar ise, Recep, Kemal ve Yaşar'ı ayırıp:

"Siz 1 No'luya gideceksiniz" dediler.

Geride kalanlarımızın birkaçını 1. Kısımdaki, diğerlerini de 2. Kısımdaki koğuşlara yerleştirdiler. Biz bu duruma hiç itiraz etmedik, etmeliydik oysa. Aynı davadan yargılanıyorduk. Savunmalarımızı yaparken birbirimizin görüşlerine ihtiyacımız olacaktı ama itiraz edememiştik. İtiraz etmememizin nedeni, hukuk bilgimizin olmayışından başka bir şey değildi. Oysa birçok uygulamaya itiraz etmiş, direnmiştik. Bu durumun bize zararını kestiremediğimiz için itiraz etme-

miştik. İtiraz etmemiz, birlikte aynı cezaevinde kalmamız gerektiğinde ısrarcı olmamızı ilerleyen günlerde öğrenecektik!

Recep, Kemal ve Yaşar 1 No'lu Cezaevi'ne giderken Okan, Mustafa, Nurettin ve ben 2 No'luda kaldık. 2 No'lu Cezaevi'nde Pazar Davası'ndan tutuklu birçok arkadaşımız daha vardı. Bu arkadaşların bazıları "TDKP Halkın Kurtuluşu" çizgisinde mücadele eden arkadaşlardı. Daha sonra, Dayı ve Emin'i de bizim bulunduğumuz cezaevine getirdiler.

Karşılama mangası, "hoş geldin" merasimini! Bitirip gittikten sonra koğuşlara alma hazırlığı başladı. Koğuşlara almadan önce görevli Subay, hangi örgütten olduğumuzu sordu. Cevap vermeden suratına baktık hep birlikte. "Hangi örgüttensiniz. Ona göre koğuşlara vereceğim" diye tekrarladı sorusunu.

Devrimci Yol Davası'ndan yargılananların toplandığı koğuşlara yerleştirdiler bizi. Ben, Okan, Nurettin ve Mustafa Yalçınkaya ile birlikte 1. Kısım 3. Koğuşta kalırken diğer arkadaşlar, 2. Kısımdaki koğuşlara yerleştirildiler.

Bizim koğuşta: Giresun, Trabzon, Sivas ve Tokat bölgelerinden tutuklanan devrimciler, devrimcilere yardım ve yataklık ettiği iddia edilen köylüler vardı. Cezaevinin toplamında, III. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı bölgesine giren Samsun, Amasya, Ordu, Çorum, Giresun, Tokat, Erzincan, Trabzon, Rize illerinden tutuklular vardı.

2 No'lu Askerî Cezaevi, Topçu Tugayı'nın içerisindeydi. Eskiden at ahırı olan bina, biraz tadilatla cezaevine dönüştürülmüştü. İki kısma bölünmüştü. Her kısmın ayrı girişi vardı. Kısımların boydan boya bir koridoru vardı. Koridor, bir metre yüksekliğinde duvar ve demir parmaklıklarla ikiye ayrılmıştı. Duvar ve parmaklıkların arkasında kalan bölümde koğuşlar vardı.

İki kısım hâlinde düzenlenen cezaevinde birinci kısımda üç, ikinci kısımda da üç olmak üzere altı koğuş vardı. Havalandırma saatlerine genellikle iki kısımdaki tutuklular birlikte çıkıyordu.

Bizim Erzincan Askerî Cezaevi'ne gittiğimiz günden bir iki gün sonra, 1. Koğuşta kalan faşistler 1 No'lu Cezaevi'ne taşındı.

Koridorun koğuşlar kısmında, iki tane tuvalet vardı. Tuvaletlerin üstünden, yukarıdaki katların pis su boruları geçiyordu. Koridorda, yemek masaları vardı. Tuvaletler yemek saatlerinde ve akşam yatmadan önce açılıyordu. Gardiyanlar: "Tuvalet ihtiyacı" diye bağırıp kapıları açınca, hep birlikte tuvaletin olduğu koridorda tuvalet sırasına giriyorduk.

Yetersiz tuvalet kapısının önünde, çok sıkışanlar kıvranıyor, içeride bulunanları:

"Çabuk olun arkadaşlar" diye uyarıyordu.

Akşam molasında herkes, özellikle büyük tuvaletlerini yapmak için özel bir gayret sarf ediyordu. Çünkü son tuvalet molasından sonra, koğuşların kapıları sabaha kadar açılmamak üzere kapatılıyordu. Gardiyanların:

"İhtiyaç molası bitti. Herkes koğuşlarına" dediği zaman, koğuşlara giriliyordu.

Her koğuşun bir tuvalet bidonu vardı ve bidonlar gündüz, tuvaletin koridorunda duruyordu. Koğuş nöbetçisi olan arkadaşlar, koğuşa girerken bidonları da almayı unutmazlardı.

Koğuş kapıları sabaha kadar kapalı tutulduğu için tutuklular, ihtiyaçlarını bidonlara yapıyordu. Büyük ihtiyacı olanlar, sabaha kadar kendilerini tutmak zorundaydılar. Bu durum tutukluları oldukça zor durumlarla karşı karşıya bırakabiliyordu.

Biz Erzincan Cezaevi'ne gitmeden önce ilginç bir olay yaşanmış. Arkadaşlar, tuvalet konusu ile ilgili başlarından geçen bu ilginç olayı, bize de anlatmışlardı. Arkadaşlar yaşadıklarını hem anlatıyor hem de gülüyorlardı. Olay hem ilginç hem de komikti. Arkadaşlar anlatırken gülmekte haklıydılar.

Bir gün akşam yemeği yenmiş, tuvalet ihtiyaç molası da: "Herkes koğuşlara" diyerek bitirilmiş. Tutuklular, o güne kadar yedikleri en nefis yemeği o gece yemişler. Mönüde: Kuru fasulye, pilav, üzüm kompostosu, üstüne bir de tatlı varmış. Yemekler yenmiş, sigaralar içilmiş; tutuklular, koğuşlarına ait bidonları alıp koğuşlara girmişler. Kapıları kapayan gardiyanlar ortalıktan çekilip gitmiş.

Gece yarısı, tutuklularda bir karın ağrısı, guruldamalar başlamış. Hepsinin tuvalete gitme ihtiyaçları oluşmuş. Hepsi ishal olmuş. Köşede duran bidona tuvalet yapmak imkânsız. Tek çare olarak, askerleri uyandırmaya karar vermişler. Kapılara:

"İshal var! İshal var" diye bağırarak vurmaya başlamışlar.

Aradan bir süre geçmiş. Kapıların açılmasını beklerken, avlunun pencerelerinden içeriye doğru silahların uzandığını görmüşler. Büyük bir şaşkınlık içerisinde olup bitenleri anlamaya çalışırken, birkaç subayla birlikte Tugay komutanı koridora girmiş. Koridora girer girmez:

"Ne oldu da isyan ediyorsunuz" diye bağırmaya başlamış.

Komutanın bu sitemi karşısında şaşkına dönen tutuklular, silahların şokunu bu sözlerle atlatmışlar. Şoku atlatan tutuklular, karşı saldırıya geçmiş ve sitem etmeye başlamışlar.

Bu arada bazı tutuklular ishale karşı direnemeyip, altlarına yapmış. Düşürüldükleri bu onursuz duruma duydukları tepkiyle, hep bir ağızdan komutana:

"Ne isyanı, ishal olduk, ishal" diye bağırmaya başlamışlar.

İshal olduk lafını duyan komutan:

"İshal oldunuz ise tuvalete gidip yapın. Kıçınızı tutan mı var" demiş.

Komutan "tutan mı var" deyince, arkadaşlar, ellerine aldıkları bidonları komutana göstererek:

"Kolay ise gel sen bu bidonlara tuvaletini yap. Onu bize soracağına, yanında getirdiğin subaylarına sor. Biz isyan var demedik. İshal var dedik" demişler.

Tutukluların tepkisi üzerine, yanındaki cezaevi komutanına ve nöbetçi askerlere dönen komutan:

"İshali isyan diye anlayıp, bu kadar askeri buraya döken o süzme ayı oğlu ayıyı bana getirin. Böyle şey mi olur. Tuvalete kilit vurulur mu?" demiş.

Komutanın bu çıkışına, Cezaevi Komutanı:

"Bize öyle emir verilmişti komutanım" demiş.

Bu söz üzerine Tugay Komutanı:

"Başlarım sizin emrinize. Çekin askerleri, rahat bırakın adamları" diyerek yanındaki subaylarla çekip, gitmiş.

O olaydan sonra, tutuklular gece sigara içme ihtiyaçlarını, tuvalet ihtiyacıyla birleştirmeye başlamışlar. Tuvalet bidonu kalkmasa da, büyük tuvalet için tuvalete çıkma izini verilmişti. Gece sigara içmek isteyenler, gardiyanlara:

"Tuvaletim geldi" diye sesleniyorlardı. Kapıları açan gardiyan tutukluları tuvalete gönderiyordu. Tuvalete gidenler, orada sigaralarını içiyorlardı.

Yemek ve ihtiyaç saatlerinde tuvaletlerde içilen sigaralardan dolayı, koridor duman altı olur, göz gözü görmezdi. Yetersiz havalandırmaları vardı ve onlar da tel örgülerle kaplıydı. Hava akışı hiç denecek kadar azdı. Zaten rüzgâr esmesini de istemiyorduk. Rüzgâr esince malta avlusundan kalkan tozlar koğuşların içerisine doluyordu.

Koridoru ve koğuşları aydınlatan demir parmaklıklı pencereler, avluyla sıfır konumdaydı. Koğuşlara gün ışığı bu dar pencerelerden vuruyordu. Pencerelerden dışarısı hiç gözükmüyordu. Tutukluların görebildiği, sadece bir parça gökyüzüydü.

Koğuşların arkasında bir ranza genişliğinde başka bir bölüm daha vardı. Bu bölümde de tek sıra hâlinde dizilmiş ranzalar vardı. Demir parmaklıklı ve tel örgülerle kaplı küçük pencereleri vardı. Bu pencerelerden dışarısı ancak görünebildiği kadar görünüyordu. Erzincan Ovası'nı ya da dağları göremiyorduk elbette. Gördüğümüz bir iki ağacın ya kökü ya da dallarıydı. Benim yatağım buradaki ranzaların üst katındaydı. Televizyon, radyo gibi iletişim aracı yoktu. Tek iletişim aracımız yasaklanmamış ise mektuplardı. Bu karanlık bölüm sessiz ve sakin olduğu için okuma ve yazma işlerini genellikle bu bölümde yapıyorduk.

Ben de mektuplarımı, kendimce karaladığım çeşitli yazıları, şiirleri, öyküleri de burada yazıyordum.

Yazdıklarımızı ya mektuplar aracılığı ile dışarıdaki dostlarımızla ya da koğuşta bulunan arkadaşlarımızla paylaşıyorduk. Yazdıklarımı mektuplarla dışarıdaki dostlara, akrabalara göndermeden önce arkadaşlara okur, onların beğenisini alırdım. Beğenisini aldığım arkadaşlardan biri de Okan'dı. Her okuduğum şiir için:

"Çok güzel" diyerek, beni gaza getirirdi!...

Bir gün, her zamanki yerimde oturmuş yine bir şeyler yazıyordum. Koğuşa yeni bir arkadaş gelmişti. Yardım ve yatakçılık suçlamasıyla tutuklamışlardı arkadaşı. Okan, yeni gelen arkadaşla birlikte gülerek yanıma geldi. Yanında getirdiği arkadaşa:

"Şiir sever misin arkadaş" dedi. .

Okan'ın yüzüne bakan arkadaş, vereceği olumsuz bir cevap karşısında ne ile karşılaşacağının şaşkınlığı içerisinde:

"Severim" dedi.

Okan bana dönerek:

"Al sana şiir seven bir arkadaş getirdim. Bundan sonra şiirleri bu arkadaşa okursun" dedi.

Anlaşılan Okan benim şiirlerimden sıkılmıştı! Zavallı Okan, kendini dinlemek zorunda hissettiği için sesini çıkarmıyormuş meğer!

Mektuplara yazılanları sadece mektubu gönderdiklerimiz okumuyordu. Gönderilen mektupların üzerinde kırmızı renkli "görülmüştür" mührü, gönderdiğimiz mektupların okunuyor olduğu anlamına geliyordu.

Bir gün gardiyan, koğuşun kapısından:

"Mustafa, seni komutanım çağırıyor" diye seslendi.

Komutanlar, koğuş temsilcilerini ara sıra çağırır, cezaevinde yapılacak yeni uygulamaları bildirirlerdi.

"Herhalde yine, yeni bir uygulama düşünüyorlar" diyerek koğuştan çıktım. Bazen de böylesine çağırıp, işkencecilere teslim edilen birçok arkadaşımız vardı. Bir yerde koğuş temsilcisi olduğum için komutanın yanına gitmek zorundaydım.

Cezaevi komutanı, fazla uzatmadan söze başladı. Mektuplarımızın okunduğunu söyledi. "Acaba mektupta yazılmaması gereken bir şey mi yazmıştım. Ya da yazdıklarımdan bir anlam mı çıkarmıştı" diye düşünerek yüzüne bakıp, sözünün devamını beklemeye başladım.

"Mustafa, benim önümde bu kadar büyük pencere var. Senin o delik gibi pencereden bakıp gördüklerini göremiyorum. Bu nasıl oluyor. Bu cezaevinde, mektuplar sayesinde okuma alışkanlığımı geliştirdim. Bazı arkadaşların mektuplarını zevkle okuyorum. Çok güzel, edebî şeyler yazıyorsunuz" dedi. Edebiyatla ilgileniyormuş demek ki. Sözünü bitirince:

"Binbaşı! Özgürlüğün ne demek olduğunu biliyor musun? Mesele bakmakta değil, görmek istediğini görebilmekte. Düşleyebilmekte, umudu yitirmemekte. Ben o delikten bakınca bir avuç toprak görüyorum. Evet, ama o bir avuç toprakta yeşeren çimenler olduğunu biliyorum. O bir avuç toprağın

arkasında ovaların, dağların varlığını biliyorum. İlkbaharda dağların yeşillendiğini ve çiçeklerinin renk renk olduğunu biliyorum. Şimdi mevsim sonbahar, arkası kıştır. Erken geçiyor zaman. Ağaçlar yeniden yeşerecek. Toprağa gömülü tohumlar boy verecek. Yaylacılar dağları şenlendirecek" gibi bir şeyler dedim. Yüzüme bakarak:

"Yine edebiyat yaptın" dedikten sonra, nazikçe "Kusura bakma bunları söylemek için çağırmıştım" dedi.

Cezaevlerinde en sevinçli günlerden biri görüş günleri, biri de mektup günleriydi. Hele bir de açıkgörüş varsa görüş gününün keyfine diyecek yoktu. Açıkgörüş olacağı zaman, tutuklular erkenden bayramlık elbiselerini giyerlerdi! Tıraşlarını olur, isimlerinin okunmasını beklerlerdi. Gardiyanlar genellikle koridorun başından yüksek sesle okurdu isimleri. Gardiyanların:

"Görüşçüsü gelenlerin isimlerini okuyorum" sözü duyulur duyulmaz, koğuş kapısında heyecanlı bir bekleyiş başlardı. Kapı önüne genellikle görüşçü bekleyenler gider dikilirdi.

Görüşçüler, posta posta alınırdı içeri. Birinci postada ismi okunmayanlar, ikinci posta okunacak isimleri beklerlerdi.

Görüşe çıkanlar koğuşa, ellerinde görüşçülerin getirdiği eşyalarla dönerlerdi.

Bazı arkadaşlara, özellikle aileleri Erzincan ve çevresinde yaşayanlara açıkgörüşlerin dışında, iki haftada bir yapılan kapalı görüşlere de görüşçüleri gelirdi.

Yasak yok ise iki haftada bir, genellikle Çarşamba günleri görüş günüydü. Görüş günleri, görüşçü beklediği hâlde görüşçüsü gelmeyenlerin moralleri acayip bozulurdu. Benim gibi, ailesi uzakta oturanlar ise görüşçü konusunda pek şanslı değillerdi. Onun için hiç görüşçü beklemez, gelen olursa da sürpriz olurdu. Tabii ki bu sürpriz görüşmeler daha bir heyecanlı ve sevinçli olurdu.

Görüş günlerinden sonra tutukluları sevindiren bir diğer olayda mektup günleriydi. Askerlerin mazgal deliğinden isim okuyarak mektupları koğuşun içine doğru fırlatması, ismi okunanları sevindirip heyecanlandırırdı.

En sevinçli ve heyecanlı günler görüş ve mektup günleri olduğu kadar, yasakların en hoşa gitmeyenleri de görüş gününe ve mektuplara konan yasaklar olurdu. Yasaklardan habersiz görüşe gelen yakınlarımız cezaevinin kapılarında, kelimenin tam anlamıyla perişan olurlardı. Elbette biz nasıl perişan olduklarını çok sonraları öğrenirdik.

Birçok arkadaşa her hafta görüşçü geldiği hâlde bazılarına ise senede belki bir belki iki kere görüşçü gelirdi. Ben, "görüşçü özürlülerdendim." Görüşüme gelebilecek okuma yazması olmayan bir anam vardı. Bir defasında, gönderdiği mektuba:

"Oğul hep istiyorum ama bir türlü gelemiyorum. Ha diye kimseyi de yanıma alamıyorum. Yol bilmem iz bilmem" diye yazdırmıştı.

Koğuştaki herkes, görüş günleri bayramlık elbiselerini giyip, her an görüşe hazır beklerken, ben günlük elbiselerimi hiç değiştirmezdim.

Mevsim kıştı. Dışarıda hatırı sayılır bir soğuk vardı. Görüşçü bekleyenler, sabahın erken saatinde hazırlanmış, görüşçülerini bekliyordu. Ben ise gece gördüğüm sıkıntılı rüyanın etkisinde, yatağımda "kumpas" düşmüştüm.

"Kumpas" düşmek kendi aramızda kullandığımız bir deyimdi. Genellikle, tahliye beklediği hâlde tahliye olamayanların mahkeme dönüşü sessiz, sedasız ranzalarına uzanmalarına denirdi. Görüşçü bekleyip görüşçüsü gelmeyen, mektup bekleyip mektubu gelmeyenlerin hâline de "kumpas" düşmek diyorduk. Beklenti içerisinde olup da, beklenti gerçekleşmeyince insanın morali gerçekten bozuluyordu.

Bana görüşçü gelmez rahatlığı ile ranzamda uzanmış, arkadaşların heyecanına onları seyrederek ortak oluyordum.

Koridorda gardiyanların sesi duyuldu.

"Görüşe çıkacakları okuyorum"

Görüşe çıkacakları okudu. Ben duymadım. Arkadaşlardan biri uyardı beni.

"Çabuk hazırlan. Senin de adın okundu" dedi.

Şaşırdım. Görüşe gelebilecek bir anam vardı. Bu kış kıyamette yollara düşmemesi gerekiyordu ama anam uzun süre görmediği oğlunu görmek istemiş, 2. sınıfa giden kardeşimi yanına alarak görüşüme gelmişti.

Görüş süresince anamla hasret giderdik. Anam yolculuğunu anlattı. Hâline üzgün ve kızgındı:

"Ben Erzurum'a cezaevine gideceğimi söyledim. Pazar'da birkaç kişi orada hemşerilerimizin pastanesi olduğunu, oraya gidersek bize yardımcı olacaklarını söylediler. Ben meğer Erzincan'ı bilememişim. Saflık işte. Gittik Erzurum'a. Pastacıyı bulduk. Bizi cezaevine getirdi ama cezaevinde 'böyle biri burada yok' dediler. Elim ayağım döndü." O arada biri:

"Belki yanlış geldin teyze. Erzincan'da olmasın" deyince aklım başıma geldi.

Ben ne edeyim şimdi, Erzincan'a nasıl gideceğiz.

Pastacı:

"Abla ben sizi arabaya koyarım gidersiniz. Bir iki saatlik yoldur" dedi.

"Güya sana harçlık verecektim. Onunda yarısını yollarda tükettim oğul" dedi. Üzgün ve yorgun olduğu her hâlinden belliydi.

"Çok zorluk çektim, çok da korktum oğul. Cahillik yol şaşırtır. Benim de okumam yazmam olsa elbette böyle olmazdı" derken ağlamaklıydı.

Anama gece gördüğüm rüyayı anlattım. Rüyamı dinleyen anam:

"Ayan olmuş sana oğul" dedi. "Rüyalar kılavuz olduğunu" da söyledi!

Anam, o kadar yola ve çileye, 15 dakikalık bir sohbet için katlanmıştı. Tel ardındaki görüş, On beş dakikadan daha az sürmüş gibiydi. Askerler:

"Görüş bitti" diye bağırınca, askerlere:

"Ne çabuk bitti" der gibi bakmıştı.

Ana yüreği için 15 dakika değil, yıllar bile yetersizdir. Ama "buna da şükür" diyerek ayrıldık görüş yerinden.

Görüş yerinden koğuşa giderken, elimdeki poşette birkaç parça çamaşır ve idare tarafından hesabıma kaydedilen 50 TL vardı.

Görüşüme, sürpriz bir şekilde gelen bir başka kişi de sözlümdü. O da beklemediğim bir anda gelmişti. Soy ismimiz tutmuyordu. Nişanlım olduğunu söyleyince, insaflı bir asker sayesinde görüşebilmiştik.

Sözlümle, en son 12 Eylül'ün ilk günlerinde, Hacer Teyzemin evinde görüşmüştüm. O günden sonra yüzünü görmediğim arkadaşımın görüşe gelmesi, beni çok sevindirmiş,

moralimi ve umudumu çoğaltmıştı. Bu sevinçle birlikte, arkadaşımın getirdiği görüş hediyelerine ben de, "çam sakızı çoban armağanı" boncuktan örme bir cüzdan vererek teşekkür etmiştim.

Ne yazık ki uzun bir süre mektuplarla görüştüğüm, umutlu şeyler paylaştığım arkadaşım, bir süre sonra mektuplarını kesmişti. Yazdığım mektuplara yanıt vermez olmuştu. Son mektubumu, mahkeme sürecinde yazmış, idam talebiyle yargılandığımı söylemiştim. Mektuplarıma yanıt vermemesinin birinci nedeni bu olabilir diye düşünüyordum. Diğer düşündüğüm bir neden de öğretmen olduğu için cezaevinden gelen mektuplar konusunda baskı görüyor olabileceğiydi.

Mahkemem sonuçlanmadan 1987'de tahliye olduktan sonra mektup yazdığım adreste onu bulabileceğimi düşünerek, Elazığ'a gittim. Onu bulmuştum. Konuşmak istediğimi söyledim.

Evinde arkadaşları vardı. Kendi odasında konuştuk. Neden mektuplarıma yanıt vermediğini sordum. Bana:

"Ben artık bir polisle konuşuyorum. Yaşadığımız bir anı olarak kalacak. Artık ne sen beni ara, ne de ben seni" dedi. Ne diyeceğimi şaşırmıştım. Başımdan aşağı kaynar su dökülmüş gibi oldum.

Samimi bir itiraf değildi. Ama ben şaşkındım. Ne diyeceğimi, düşünemiyordum. Verdiği karara saygı duymaktan başka bir şey yapamayacaktım. Fazla ısrarcı olamadım. Nedenini detaylı olarak soramadım ve Rize'den Elazığ'a onu görmek için gitmiştim ama on, on beş dakika ancak kaldığım evinden hüzünle ayrıldım.

Ancak gerçeğin öyle olmadığını yıllar sonra öğrenecektim.

Mektuplar, görüşçüler gibi sadece akrabalarla sınırlı değildi. Arkadaşlara, dostlara mektup yazabiliyorduk. Yazdığımız mektuplardan bazıları sansüre uğrasa da, genellikle veriliyordu. İdarenin sansürü sevgi sözcüklerine olmuyordu!

Koğuşta, sevgi sözcüğünden korkan, gece sabaha kadar oturup arkadaşlarının mektuplarını, gizliden gizliye okumayı kendilerine görev edinen bir iki işgüzar arkadaş, benim sevgilime yazdığım mektuplar ile diğer dostlarıma, arkadaşlarıma yazdığım sevgi dolu, umut dolu mektupları karıştırmışlar ya da zarfların içerisine kendilerince yazılar yazmışlar.

Yıllar sonra, dediğim gibi, bir hoşsohbet ortamında bu arkadaşlardan biri:

"Sevgilinin, mektup yazmamasının nedenini bulabildin mi?" diyerek gülmüş, arkasından da:

"Ali Kemal Bilginer'le birlikte sana komplo kurduk" demişti.

Bu sözü duyunca tek kelimelik bir tepkim olmuştu. "Sizden şerefli bir davranış beklenemezdi zaten."

Sevgilim, bu iki sorumsuz arkadaşın işgüzarlığımı yoksa kötü bir şakası mı desem bilemiyorum ama arkadaşlığımızı bitirdiğini düşünüyorum. Cezaevlerinde istense de, istenmese de her zaman iyi arkadaşlar ve arkadaşlıklardan söz etmek, maalesef olmuyor!

Hayata her zaman olumlu tarafından bakmakta yarar olduğunu düşünür, sevmekten korkmamak gerektiğini, sevginin gücüne güvenmek gerektiğini söyleyenlerdenim. Siz de sevmekten korkmayın. Bencillik ve faydacılık kötüdür.

Cezaevlerinde zaman geçirmenin birçok yolu vardır. Zaman geçirmek için birçok işle uğraşırdık. Okuma, yazma, yabancı dil öğrenme ve el sanatlarıyla uğraşma başlıca uğraşlarımızdı.

Sessizlik saatlerinde, kitap okumak isteyenler kitap okur, yazma meraklıları çeşitli konulardaki yazılarıyla uğraşırlardı. Genel zamanlarda ise serbest işlerimizle uğraşırdık. Serbest işlerimiz genellikle el uğraşlarıydı.

Kimimiz serpme ağ, kimimiz maket gemi ve ev, kimimiz ise boncuktan tespih, cüzdan vs süs eşyaları yapmakla meşgul olurdu. Yapılan maketler kibrit çöpleriyle şekillendirilirdi. Gardiyanlar kibrit çöplerini dışarıda yakar öyle içeri verirlerdi.

Boncuklarla yapılacak olan süs eşyalarını örmek için tığ gerekliydi ve tığ tehlikeli maddelerden sayılıyordu. Onun için ilk başlarda boncuk ve tığ vermiyorlardı. Tığımızı, bulduğumuz bir demir çividen veya telden kendimiz yapıyorduk. Bir tığ yapmak için bulduğumuz demir çiviyi, günlerce duvarlara sürtüyorduk.

Mahkemeye gidiş gelişlerde yolda bir küçük cam parçası bulmak için gözümüzü dört açıyorduk. Bulduğumuz camları çaktırmadan yerden alıp cebimize koyuyorduk. Bu cam parçalarıyla demirleri yontuyor, tığımızı yapıyorduk. Görüşçülerin getirdiği boncukları ise zuladan içeri alıyorduk. Bu işlerde yardımcı olan gardiyanlar da vardı. "Yakalanınca ismini söylememek" kaydıyla bazen yasak malzemeleri içeri onlar aracılığı ile sokuyorduk.

Bir ara cezaevi idaresi yasakları kaldırmış, el işlerini serbest bırakmıştı. Tığ ve boncukları, iplikleri ve diğer maket malzemelerini rahatça alabiliyorduk. Sadece maketlerde kullandığımız kibritlerin ucunu yaktıktan sonra veriyorlardı.

Koğuşta tek boncuk ören bendim. Dışarıda bulunan arkadaşlara, cüzdan, çanta, tespihler örüp göndermiştim.

Ördüğüm cüzdanlardan birini de Şadiye'ye göndermiştim. Şadiye, Kız Meslek Lisesi'nde, ilişkimiz olan arkadaşlarımızdan biriydi. Yıllar sonra Şadiye, arkadaşlara o cüzdanda gariplikler yaşadığını anlatmış. Şadiye'nin anlattıklarını arkadaşlar bana anlatmıştı. Anlatılanları mistik bulduğum için pek inanmamıştım. Pazar'da, Recep ile birlikte otururken yanımıza gelen Şadiye:

"Bana gönderdiğin cüzdanda bir keramet vardı" diyerek, cüzdanın kerametini bana da anlattı. Ben de dinledim.

"Ailecek, ne zaman paraya sıkışmış iseler, o zaman cüzdanda dertlerine derman olacak parayı bulmuşlarmış!"

Arkadaşımız öyle söyledi.

Cezaevlerinde arama âdettendir. Arama değil de arama adında işkence desek daha doğru olur.

Ayda bir veya iki kez koğuşlarda aramalar yapılırdı. Bu aramalarda eşyalar, yataklar darmadağın edilirdi. Özellikle dağıtırlardı. Bu dağınıklığı toplamak saatlerce sürerdi. Kış aylarında bu arama işi daha bir çekilmez olurdu. Genellikle arama yapacakları gün, kömür vermezlerdi. Kömür verilmediği gün arama yapacaklarını düşünürdük. Sobaları yakmak için kömür istediğimiz zaman, askerler: "Biraz sonra vereceğiz" diyorlar ise ya arama ya da diğer amaçlı

bir saldırı içerisinde olabileceklerini artık biliyorduk. Bunu çok yaşamıştık.

Arama yapılacağını tahmin ettiğimiz gün, el yapımı ısıtıcılar, ranza demirlerinden yaptığımız kesici aletler gibi idarece yasak olan malzemelerimizi yakalanamayacak yerlere gizliyorduk. Bu malzemelerin dışında yakalanmasını istemediğimiz bir malzemede el yapımı satranç ve dama taşlarıydı.

Satranç ve dama taşlarını, ekmek içini külle yoğurarak yapıyor, sonra sobanın altında kurutuyorduk.

Aramanın yapıldığı bir gün, herkes etrafa yayılmış eşyalarını toplama telaşına daldığı için sobanın altındaki taşları gizleme işini unutmuştu. Arama yapan askerlerde onlara dokunmamıştı. Arama bitmiş, askerler çekilip gitmişlerdi. Giden askerlerin ardından, koğuştaki dağınıklığı düzeltmeye, eşyalarımızı toparlamaya çalışıyorduk.

Askerler gitmişti ama komutanlar koğuşun kapısında belirmişlerdi. Hâl hatır soruyor, günlerimizin nasıl geçtiğini merak ediyorlardı!!! Demir parmaklıklı kapının önünden, içeride eşyalarıyla uğraşanlara çeşitli sorular soruyorlardı. Bir ara esas komutanın gözü sobanın altındaki hamurlara ilişti.

"Bunlar ne böyle? Ekmekle ne yapıyorsunuz. Nimet bu hâle getirilir mi?" dedi.

Malzemeyi yakalatmanın şaşkınlığı ile birbirimize baktıktan sonra:

"Satranç taşı yapmıştık" dedik.

Komutan, yanındaki Cezaevi Müdürü Binbaşı'ya dönerek:

"Satranç yasak mı?" diye sordu.

Yasak olduğunu öğrenince:

"Bu adamların hepsi okumuş, mühendis, öğretmen olmuşlar. Bunlar, siz ne kadar yasak koyarsanız o kadar yaratıcı olurlar. Serbest edin satrancı. Adamları hiç olmazsa günah işlemekten kurtarın!" dedi.

Ekmekle külü karıştırmak herhalde büyük günahlardan biriydi. O günkü Komutan bunları söyleyip satrancı da serbest etmişti. Yasağın kalktığı ilk kantin günü, ihtiyaçlar listesine üç adet satranç takımı yazmıştık.

İddianame elimize geçtikten aylar sonra mahkemeye çıkarıldık. Mahkeme heyeti:

"Dosya üzerinde, yeterli hazırlığımız yok" diyerek duruşmayı kırk beş gün sonraya erteledi.

Hepimiz güzel elbiseler giymiştik. Takım elbise kravatlı olanlar bile vardı. Devrimci, solcu olduğu için yargılandıklarını unutup, suçunu hafif gören arkadaşlar ilk mahkemede tahliye bekliyorlardı. Tahliyelerini sağlayacak "Torpilleri kuvvetli avukatlar" tutmuşlardı.

Bu beklenti içerisinde olan arkadaşlar ilk mahkemelerde olmasa da ilerleyen celselerde birer birer tahliye oldular.

Tahliye bekleyenlerden biri de Mustafa'ydı ama birkaç mahkeme geçtiği hâlde tahliye olamamıştı. Tahliye olamama durumu moralini ve psikolojisini bozmuştu.

Pazar Davası'ndan tutuklu olan bizlerin avukatı Erzincan barosuna kayıtlı avukatlardı. Bazı arkadaşların aileleri Yıldırım Akbulut'u, bazı arkadaşların aileleri ise Taştan Yıldırım'ı avukat olarak tutmuşlardı. Taştan Yıldırım, genellikle çatışmada yakalananların avukatıydı. Yıldırım Akbulut ise tahliyeleri her an mümkün olabilecek durumda olanların davalarını almıştı. Bu durumda olan bir iki kişiyi tahliye ettirince nam salmıştı. Çocuklarını kurtarmak isteyen aileler de bu nedenle Yıldırım Akbulut'a sarılmıştı.

Yıldırım Akbulut, bir dönem Özal'ın partisinde başbakanlık yapmış, nüktelerle ve gaflarla anılmaya başlamıştı. Aynı nükte ve gaflarını mahkemelerde de yapmış olduğundan alay konusu olmuştu.

İki cinayet, bir yaralanma suçlamasıyla suçlanan müvekkillerinden biri için beraat ve tahliye kararı isteyince, hâkim alaylı alaylı yüzüne bakıp, kâtibe:

"Yaz kızım! Avukat Yıldırım Akbulut iki öldürme, bir yaralama suçlamasıyla yargılanan müvekkiline beraat istedi" demiş.

Beraatı istenen arkadaş bile Yıldırım Akbulut'la dalga geçiyor, ikide bir:

"Benim avukatım çok hızlı arkadaşlar, ikinci celsede dışarıdayım. Siz başınızın çaresine bakın" diyordu.

Bu iki avukat da bizim davayla nedense pek ilgilenmiyorlardı. Haber gönderdiğimiz hâlde görüşümüze gelmiyorlardı.

Savunma yapmamıza yardımcı olacak evrak ve belgeleri getirmekte geç kalıyorlardı.

İlk iddianame elimize geçince, nasıl savunma yapacağımızı tartıştık. Arkadaşlar ve avukatlar sadece suçlamalara yanıt niteliğinde bir savunma yapmamızın doğru olacağını söylediler. Bu doğrultuda, kendi savunmamın yanı sıra Mustafa için de basit bir savunma yazdım.

Mustafa'nın örgütsel hiçbir ilişkisi yoktu. Dağda bizimle yakalanmasının tek nedeni, akrabası Ahmet'in telkiniyle dağa çıkmış olmasıydı.

Üç dört celse geçtiği hâlde tahliye olamayan Mustafa bunalıma girdi. Sağlığı bozuldu. Bunalımının ilk belirtisi, sigara kâğıtlarını herkesten önce toplamasıydı. Bir iki hafta hastanede yattı. Hastaneden geldikten bir iki celse sonra tahliye oldu.

Mustafa tahliye olduktan sonra cezaevindeki uygulamalar ve baskılar çekilmez hâl almaya başladı. Mustafa'nın tahliye olmasına, geride kalan bizler çok sevinmiştik. Mustafa ile birlikte birkaç arkadaşımız daha tahliye olmuştu.

Dört beş celse sonunda, Nurettin ve Mustafa'nın da tahliye olmasıyla, Pazar Devrimci Yol Davası'ndan, sadece "Devrim Ordusu"nun neferlerinden sekizinin tutukluluğu devam ediyordu. "Devrim Ordusu"nun davası da parçalanmış, neferler farklı dosyalardan yargılanmaya başlamıştı.

Mahkemeler başlamış, tahliye olanlar olmuştu. Geride idamla yargılananlar kalmıştı. Cezaevinde tutuklular ve yöneticiler değişmişti. Satrancı serbest eden komutan gitmiş, onun yerine bizim davada mahkeme başkanı olan Albay Özcan Köse gelmişti.

Kıbrıs savaşında, adının "Abdülcabbar" olduğunu söylüyordu, göreve gelir gelmez, hiçbir neden yokken koğuşlara gaz bombalarıyla saldırıya geçmiş, varolan haklarımızı gaspetmişti. Eski uygulamaları:

"Burası yaz kampımı. Askerî cezaevinin ne demek olduğunu öğreneceksiniz" diyerek kaldırmıştı.

Askerî Cezaevi'nin ne demek .olduğunu göstermek için nedensiz yere kapalı koğuşlara gaz bombalarıyla saldırıyor, gaz bombalarından etkilenen tutukluları avluya çıkarıp, avluda işkence ediyordu.

Abdülcabbar, askerî cezaevinin ne demek olduğunu bize öğretmeye çalışırken kendisi de devrimciliğin ne demek olduğunu öğrenecekti.

2 No'lu Cezaevi'nde, gaz bombalı saldırının ardından tutukluları cezaevi avlusunda toplamışlar, işkence ediyorlardı. İşkencelerinin bahanesi:

"Emret komutanım!" dedirtmekti.

Bunun için, tutukluları çıkardıkları avluda coplarla saldırıyor, her türlü aşağılayıcı hakaretler ediyorlardı. Bu onur kırıcı işkenceye karşı tavrımız açıktı. Ne yürüyecek, ne de "Emret komutanım" diyecektik. Onlar işkence ediyor biz direniyorduk. Pes eden biz olmamıştık.

Yemek saati gelince, kaba dayak işkencesine ara vermişlerdi. Duvar dibinde oturup, yemeğimizi orada yememizi istemişlerdi. Hepimiz duvar dibinde oturmuş, önümüze konan tabaklara konacak yemekleri bekliyorduk.

Askerler yemekleri dağıtmaya başlamışlardı. Yemek bekleyen tutuklular, Yemek yerine işkence ve azar yiyorlardı. Askerler, yemek koydukları tabaklara tekme atıp tabaktaki yemekleri döküyor ya da tutuklulara aşağılayıcı bir şekilde tokat atıyorlardı. Hiç kabul edemiyordum. Gözüm kararmış, sinirlerim tepeme çıkmıştı. Öldüreceklermiş, çok işkence edeceklermiş umurumda değildi artık.

Duvarın dibinde, Emin ile birlikte oturuyorduk. Yapılan bu aşağılık davranışlara tahammülüm kalmamıştı. Oturduğum yerden ayağa fırladım:

"Yeter ulan yaptığınız. Alçaklar, ölümden öte ne var?" diye haykırdım.

Öyle bağırmıştım ki askerler, oldukları yere çakılıp kalmışlardı. Bağırmakla kalmamış, askerlere doğru harekete geçmiştim. Ayakta dikilmiş askerlere neredeyse saldıracağım. Emin:

"Ne yapıyorsun. Otur" deyip çekmese, bugün belki de bu satırları yazamıyor olacaktım! Öyle bağırdığım için rutin işkencenin dışında bir uygulamaya uğramadığıma ben de şaşırmıştım!

2 No'lu Cezaevi'ndeki direnişi kırmak için Pazar Davası'ndan tutuklu olanları, 1 No'lu Cezaevi'ne gönderdiler. Artık "Pazar Davası sanıkları" hep bir aradaydık. Bizi 1 No'lu Cezaevi'ne götürürken, Recep'i bu sefer 2 No'luya göndererek cezalandırma yoluna gitmişlerdi. Ancak bu cezalandırma da sonuç vermeyince bir iki hafta sonra tekrar bir araya gelmiştik.

1 No'lu Cezaevi'nde, bizden önce başlayan işkence ve baskılar devam ediyordu. Her şeyi yasaklamışlardı. Mahkemeye getirip, götürürken çeşitli bahanelerle işkence ediyorlardı. Hayata geçirmeye çalıştıkları uygulamalara itiraz ettiğimiz için mahkeme dönüşü "paralel"e kaldırıyorlardı.

Paralele kaldırmak deyimi, askerlere mi, yoksa tutuklulara mı aitti bilmiyorum ama paralele kaldırmanın nasıl bir şey olduğunu anlatayım. Birçoğunuz belki de biliyorsunuz.

İki asker ayaklardan, iki asker de kollardan tutarak yere paralel şekilde uzatıyorlardı. Sağda solda durup, koridor oluşturan diğer askerler, ellerindeki cop vs aletlerle sırt bölgesindeki her noktaya vuruyorlardı. Tesadüf müdür bilmem ama bütün uygulamaları bizim mahkeme günümüze denk getiriyorlardı. Biz davanın sanıkları her mahkeme dönüşü, paralele kaldırılıyorduk. Paralel işkencesinden sonra da hücre cezası ile cezalandırılıyorduk.

Koğuş yerine avluya yönelttiklerinde, paralel olayının başlayacağını artık biliyorduk.

Yine bir gün avluya girer girmez askerler, yakalayıp paralele kaldırıyorlardı. O gün, hiç alışık olunmayan bir hareket yapacaktım. Paralele kolay teslim olmayacaktım. Mutlaka sonunda beni yakalayacaklar ve bir iki cop daha fazla yiyecektim. Ama kafama kolay yakalanmamayı koymuştum bir kere.

Avluda askerlerle köşe kapmaca yarışına başladım. Onlar kovalıyor ben, çalımlar atarak, o köşe senin, bu köşe benim koşuyordum. Askerleri epey uğraştırdım. Ben askerleri uğraştırırken, diğer arkadaşlar rahat bir şekilde dikilmiş, askerlerle benim köşekapmaca oyunumuzu gülerek seyrediyorlardı.

Puştlar, oyunbozanlık yapıp hep birlikte, kimisi önümü kesti, kimisi arkadan kovaladı ve beni yakaladılar. Sobelendim yani. Ondan sonrasını hepiniz tahmin ediyorsunuz!

Pazar Devrimci Yol Davası ile TİKKO Davası'nın duruşmaları genellikle aynı gün oluyordu. Bu nedenle TİKKO Davası'ndan yargılanan arkadaşlarla birlikte mahkeme salonuna gidiyorduk.

TİKKO Davası'ndan birçok arkadaş tahliye olmuş, geride Ali Yavuz (Çengeloğlu) Ağabey ve Tosun kalmıştı. Beş tutuklu Pazar Devrimci Yol Davası'ndan, İki tutukluda TİKKO Davası'ndan olmak üzere yedi kişi mahkemeye birlikte gidiyorduk. Birlikte paralele kaldırılıyor, birlikte hücrede kalıyorduk. Her hücreye girişimizde dakikalarca gülüyorduk.

Köşekapmaca oyunundan sonra konduğumuz hücrede daha çok gülmüştük.

Ali Yavuz Çengeloğlu, '68 kuşağındandı. Cezaevinde ağabey pozisyonunda olan bir iki insandan biriydi. Merkez komite üyeliği ile suçlanıyordu.

Uzun bir aradan sonra Tosun'la telefonda konuşmuştum. Başından geçen ilginç bir olayı anlatmıştı.

"Tosun bir gün bir kahvehaneye girer. İçeride oturanlardan bir adam: 'Beni öldürmeye geldiler' diye bağırıp, silahına sarılır. Bağıran adam Özcan Köse, yani Abdülcabbar'dır.

Abdülcabbar'ın bu bağırmasından sonra polisler gelir ve Tosun'u alırlar. Tosun derdini anlatana kadar ay bacayı aşar."

Tosun bunları anlatırken sormuştum:

"Tanıdı demek."

"Tanıdı şerefsiz. Unutmamış" dedi gülerek.

Abdülcabbar, ne yaparsa yapsın, hangi saldırıyı gerçekleştirirse gerçekleştirsin devrimcileri yıldıramıyordu. O saldırttıkça biz de önlemler geliştiriyor, direniyorduk.

En etkili saldırısı olan, gaz bombalı saldırılarını etkisiz hâle getirmenin yöntemini de bulmuştuk. Koğuşun içerisine atılan bombayı ânında kapıyor, su dolu bidona atıyorduk. Su dolu bidon, ânında bakir oksitle kaplanıyordu. Etkisini yitiren bomba bizi fazla etkileyemediği için yapılan işkencelere direnebiliyorduk. Suyun üzerinde oluşan bakır tabakasına, bir anlam vermeye çalışıyorduk. "Bizi bakır oksitle zehirliyorlar galiba" derken gülüyorduk!

"Abdülcabbar" bir yandan saldırıyor bir diğer yandan da, direnişimize hayran kalıyor, kıskanıyordu.

Bir gün, yanında birkaç subayla birlikte koğuşa geldi. Oturduğumuz yerlerden ayağa kalktık. Tek tek hepimizi süzdükten sonra:

"Sizin gibi inançlı, kararlı ve direngen bir timim olsa, Kıbrıs'ta bir kişi zayiat vermeden orayı kurtarırdım. Ancak siz bu direnişçi tavrınızı yanlış yerde ve yanlış kişiye karşı kullanıyorsunuz. Siz inatçısınız, ben sizden daha inatçıyım. Ama sizi fevkalade takdir ediyorum" dedi.

Konuşma zeminini yaratan Albay, uzlaşmanın ilk adımını atmış oluyordu. O konuşmadan sonra, sadece sayım vermeyi kabul ederek kısmı haklarımızı geri aldık. Sayım zaten veriyorduk. Saldırılardan sonra sayımda "komutanım" dayatmasını kabul etmiyorduk. Komutanım demeden sayım vermeyi kabul ederek barışa katkı sağlamış olduk!

Burada bir ayrıntıyı atlamamalıyım. 1 No'lu Cezaevi'ne saldırma nedeni olarak, Giresun Davası'ndan tutuklu, POLDER yöneticisi İsmail Kıran arkadaşın Diyarbakır'a sorguya götürülmek istenmesine karşı yapılan direniş gösterilmiş, direnişi kırmak için saldırılmıştı.

İsmail arkadaş, zorla alınıp Diyarbakır'a gönderilmiş, Diyarbakır'da gördüğü işkenceler sonucu hayatını kaybetmişti. Burada, İsmail Kıran yoldaşı saygıyla anıyorum.

Zaman çok çabuk geçiyordu. Birçok şey değişmişti. Değişen şeylerden biri de mahkeme mübaşirlerinin çığırtkanlığıydı. Pazar davasının ilk duruşmalarında "Pazar Davası sanıkları" diye bağıran Mübaşir, daha sonraları:

"Mustafa Korkmaz ve arkadaşları" diye bağırmaya başlamıştı.

"Mustafa Korkmaz ve arkadaşları" diye çağırıldığımız mahkemelerin birinde, "Yattığımız süreler" göz önüne alınarak, tahliye edildik.

Bu tahliye olayı ile birlikte herkes gibi ben de askerliğin yolunu tuttum. Dört aylık kısa dönem askerliği Isparta'da yaptım. Sakıncalılar bölüğündeki asker arkadaşlarımın arasında: Okan, Sedat Kesim, Tayfun Mater, Mehmet Gültekin, Sabahattin Zorlu, Ömer Ağın ve daha birçok devrimci vardı.

Epey asker anısı biriktirdik ama konumuz asker anıları olmadığı için geçeyim. Sadece şunu diyeyim, eğer cezam kesinleşmiş olsaydı, askerliği 18 ay yapacaktım. Eğitim Enstitüsü'nü bitirmem bu işe iyi yaramış askerliği 4 ay kısa dönem olarak yapmıştım.

Askerlikten sonra, şehrin kalabalıkları arasında, mücadele anılarımı ve arkadaşlarımı aramaya başladım. Bir ilişki, bir ışık bulamadım. Herkes mum gibi kendi altını aydınlatıyordu. Kendi bölgemde de rahat duramadığım için bölgeyi terk ederek büyük şehirlerin yolunu tuttum.

Bir arkadaşın fırınında çalışmaya başladım. Bir sabah, çalıştığım yeri basan polisler beni yakalayıncaya kadar orada çalıştım.

Bir sabah elimde gazetelerle işyerine gittim. Kapıyı açmama fırsat vermeyen polisler:

"O, beyimiz teşrif buyurdular. Buraya kadardı. Kaçaklık bitti" dediler.

Bir anlam veremedim. Herhangi bir aramam, suça karışmışlığım yoktu. Cezaevinden çıktıktan sonra pek bir şeye karışmamıştım. Ama yakalamışlardı beni.

Biz tahliye olduktan sonra, dava sonuçlanmış, Yargıtay aşaması da bitmişti ama benim hiç haberim olmamıştı. Sağ olsun öyle bir avukatımız vardı ki bir haber verecek sorumluluğu gösterememişti.

Savcının esas hakkında verdiği mütalaasında, idamdan yırtmıştım! Ama meşhur maddelerden biriyle cezalandırılmaktan kurtulamamıştım. Savcı:

"Yasadışı silahlı örgüt kurmak, sevk ve idare etmek suçunu" işlediğimi sabit gördüğü için 168/1 maddeden cezalandırılmamı istemişti. Hâkimde buna uyup, cezayı bazı indirimlerle 14 yıl 8 aya indirmişti. Daha önce yattığım süreler aldığım cezaya yetmeyince yeniden yakalamışlardı.

İşyerinden beni alan polisler arabaya koydu. Arabada yanlış hatırlamıyor isem Erzincan Cezaevi'nden tanıdığım Halkın Kurtuluşu davasından Hasan Gemikgöz adında bir arkadaş daha vardı. Onu görünce şaşırdım. Bir bağ kurmaya çalıştım

ama kuramadım. Beni, Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün alt katında nezarethaneye koydular. Hasan nereye gitti görmedim.

Benden önce, kalan adi suçtan gözaltına alınmış, iki üç kişi vardı. Ben gittikten bir iki gün arayla çıkıp gittiler nezarethaneden. Ama nezarethane boş kalmıyordu. Kumarhane de yakalananlar, hırsızlık suçu ve diğer adi suçlardan gözaltına alınanlar her gece nezarethaneyi dolduruyorlardı.

Tek ranza vardı ve o ranza kıdemlinindi. Kıdemli ranzada uzanıyor, diğerleri yerde oturuyordu. Ben gidince kıdemli banka borcundan dolayı tutuklanan biriydi. Ranzaya uzanıyordu. Ama bana en azından oturmam için yer verdi!!

Bir diğer âdette, yemeğin toplu olarak yapılmasıydı. Polislere para veriliyor onlar yiyecekler alıp geliyorlardı. Para, gözaltına alınanların ortaya attıkları paralardan sağlanıyordu. Paralar kıdemli tutukluda toplanıyor, o harcamayı organize ediyordu. Benden önceki kıdemli giderken "havuz"da biriken bir miktar parayı da bana vermişti. Hırsızlar hiç para vermiyorlardı. Biz de onlara yiyecek vermiyorduk. Onlar da kendi kendilerine bir şeyler halletmeye çalışıyordu.

O zamanın polisleri hırsızları pek sevmiyordu. Günümüzde baş tacı olduklarına bakmayın. Havuzda toplanan paraların çoğunu kumarcılar veriyordu. Bir akşam kalıp ertesi sabah tahliye olup gittikleri için paralar kıdemlide birikiyordu...

Beş kuruşsuz girmiştim nezarethaneye, bu âdet sayesinde o zamanın parasıyla aldığım bir maaştan fazla parayla nezarethaneden, Ankara Ulucanlar Cezaevi'ne getirdiler.

Dosyam Erzincan'dan, Pazar'a, Pazar'dan da Ankara'ya gelene kadar,12 gün geçmişti ve ben 12 gün nezarethanede kalmıştım. Ulucanlar Cezaevi, Haymana Cezaevi derken cezaevi sürecini 1988'de tamamlamış oldum.

Devrimciler olarak, yine sınıflar mücadelesinin kıyısından köşesinden tutmuş, yolumuza devam ediyoruz. Mücadelemizi, yeni dostlar edinerek sürdürüyoruz. Ancak Devrim Ordusu'nun neferleri, geçen zaman içerisinde korudukları sevgi ve saygıyı siyasette koruyamadılar. Bütünlükleri her şey gibi parçaladı. Bir ikisi erken yıldızlaşırken, bir ikisi de farklı siyasi alanlarda mücadele etmeye başladı.

Geride kalan bizlerde, Dev-Genç'e hayran olan, onların yaptıklarıyla övünen, kazanmaları için dualar eden, o zamanların çocuk devrimcisi, Pazar'ın yetiştirdiği dürüst, çalışkan, birçok kimse tarafından sevilen, '80'li yılların devrimci genci Alper Taş ile birlikte! Sınıflar mücadelesini sürdürmeye çalışıyoruz.

Ne mücadeleden koptuk ne, "Devrim İçin Tek Yol Devrimci Yol" demekten vazgeçtik. Ne ihaneti affettik, ne ölen arkadaşlarımızı unuttuk. Türkiye'de, sayımızın azlığına bakmadan inanç ve sorumluluk duygumuzun çokluğu ile ilk kez toplu anma etkinliği yaptık.

Bizim yaptığımız etkinlikten sonra diğer bölgelerden de aynı amaçlı etkinlik haberleri geldikçe sevindik.

Yapılan işleri bazı kimseler gibi ne azımsadık ne de yücelttik. İğneyi kendimize batırmadan, başkasına çuvaldızı göstermedik.

Sınıflar mücadelesine gücü oranında samimi olarak katkı veren herkese aynı saygıyı duyduk. Taş atanla, top tüfek atanı ayırt etmedik.

Bizi Dev-Genç eden, ne irikıyım vücut yapımız, ne de posbıyıklarımızdı. İnsanların bulunduğu her mekâna girip, onların anladığı dilden konuşabilmek ve dertleşebilmek, bu dertleşme içinde sorunlarımızı ortaya çıkarıp çözümleri tartışabilmekti. Dev-Genç oluşumuz, kendi aramızda yaptığımız dilden farklı bir dille, günlük yaşam diliyle diyalog kurmamızdandı. Bunun yanında ahlaki değerlerimizle saygınlık kazanmamızı da bir kenara not etmek gerekir.

Günün koşullarında eylem, sorunlar içinde ânında şekillenen bir davranıştı. Anlayacağınız deli işi. Hani derler ya "akıllı düşünene kadar, deli köprüyü geçmiş" diye. Çoğu zaman eylem oluşur arkasından değerlendirmesini yapardık. Her eylem bir öncekini aşar, her eylemde bir kişi daha fazla olurduk.

Bir tarih yaşanması gerekiyordu, yaşadık. Kısa bir tarihti yaşadığımız ama yıllara sığmayan öykülerle dolu bir tarihti. Kitlesel katliamlar yaşadık. Sokaklarda öldürülen arkadaş-

larımızın, aydınlarımızın, arkadaşlarımızın, öğretmenlerimizin, akademisyenlerimizin sayısını unuttuk. Kendimizi, ilan edilmemiş bir iç savaşa karşı direnişler örgütlerken bulduk. Faşizmin ekonomik, sosyal ve siyasal saldırılarına karşı direnişlerle yanıt vermeye çalıştı

Sınıflar mücadelesinin en orta yerinde yer aldık. Direndik, örgütlendik, örgütledik. En kitlesel direniş ve devrimci mücadele hareketi olduk. Devrimci bir yol bulduk

Zaman dilimi olarak çok kısa denilebilecek tarihte, birçok dostlar biriktirdik, birçok dostlarımızın zamansız aramızdan alınışına tanıklık ettik. Katliamlara, saldırılara uğradık. Her saldırıya direnişle karşılık verip, yapılan katliamların hesabını sormaya çalıştık. Direnişlerimizle faşist saldırı ve katliamların katmerleşmesini önledik. Faşizmin halkı kolayca teslim almasının önünde, devrimci bir yolda yürüttüğümüz direnişle engel olduk.

Faşizmin ekonomik saldırılarına karşı tavır da gündemimizdeydi. Üretici sorunlarının çözümü doğrultusunda örgütlenmeler, örgütlü direnişler yaptık. Kapitalizmin ahlaksız davranışlarından olan karaborsacılığa savaş açtık.

Bu kısa tarih dilimi içinde birlikte önemli anılar paylaştığımız bazı arkadaşlarımız yorgun düştü. Dostluğumuzu, yoldaşlığımızı taşıyamaz oldu. Bizden ayrılıp başka mecralara yol aldı. Sadece üzüldük giden arkadaşlarımızın ardından, mücadeleyi varolanlarla sürdürdük. Kendilerini unutsak da ortak anılarımızda yaşatmaya devam ettik.

Bu kısa tarih diliminde, bir zalimlerin, işkenceci katillerin yaptıklarını, bir de bütün bu saldırılara karşı tek yolun direniş olduğunu unutmadık. Gözyaşlarının zavallılığına değil, gülüşlerin inatçılığına teslim ettik yüreğimizi. Ağlamayı unuttuk.

Anılarımızı resmedecek, kameralara poz verecek hâlimiz yoktu. Eğer kâğıt üzerinde, "aranıyor ya da ölü ele geçti" haberlerinde verilen silik resimlerden başka bir resmimiz yok ise bundandır. Resimlerimiz, mücadele anılarında saklıdır. Öykülenir dilden dile dolaşır.

İyi okunsun öykülerimiz. İyi bilinsin tarih. Zalimlerin yasalarına ve sömürü düzenine isyanımız itirazla başladı.

Yine itirazla devam ediyor. Hayırlarımız çoğalıyor sokaklarda. Sessizliğe hep birlikte ses vermeye çalışıyoruz.

Benim yaşadığım bölgenin tarihinde, benim anlattıklarım, eksik bıraktıklarım, mücadele içerisinde olan başka arkadaşlar tarafından anlatılacak öyküler mutlaka vardır. Ülkenin bu yıllara ait tarihi her bölge için aynıdır. Sadece mücadele bölge ve insanları farklıdır. Mücadele eden insanlar hep birbirine benzerler. İnatçı, kararlı, bilinçli ve cesurdurlar.

Başta isimlerini saymadığım ama bölgedeki devrimci mücadeleye omuz veren arkadaşlarıma, Erzincan Askerî Cezaevi'ndeki bütün direnişçi arkadaşlarıma selamlar gönderiyorum.

'70'li yılların devrimcilerine selam olsun. Ölenleri çok oldu. Yıldızlarında rahat uyusun, anıları mücadeleye ışık olsun. Ölenlerimiz çok, yaralananlarımız sayısız, bir tarih yaşadık.

Yine esiyor rüzgâr. Yine sallanıyor yapraklar. Yine yolcular yollardadır. Rüzgârın önündeki yapraklar gibi bir duvar dibinde toplanacaklar. Kazanmanın başka çaresi yoktur. Toplu savunma, toplu hücum. Faşizmin korktuğu tek güç halkın örgütlü gücüdür. Selam olsun.

Üçüncü Bölüm

Söylenecek Son Söz

Talimatlarını alıp da uzaklardan, toplarını, tanklarını ve bilumum silahlarını kuşanarak gece sabaha karşı geldiler. Yüzlerinden karanlık, ellerinden kan damlayarak sokakları işgal edip, koca bir halkı teslim almak için saldırıya geçtiler. Çimenleri ezdiler, çiçekleri kırdılar. Güller soldu dallarında. Sevdaları sürgüne zorladılar. Kan göllerine kök salan ağaçlar, Kahırlarından ağaçlıklarından utanır oldu. Zülüm, başıboş dolaşmaya başladı sokaklarda. Korkuyla teslim alınmaya çalışıldı koca bir halk. Direniş meydanlarında tehditleri sürüyor hâlâ.

Gecelerin en koyu karanlığında, sessizliğin sesinden başka ses olmadığı zamanlarda ıslıklar kuşatmaya başladı geceleri. Karadeniz dalgalarının her iç çekişinde çoğalarak dağlara doğru yayılmaya başladı direniş türküleri. Sokak şarkıcıları bütün enstrümanlarıyla sokaklara indiler.

En güzel yerinde bölünen rüyalar, yeniden görülmeye, koparılan düşler yeniden kurulmaya başlandı. Yüreklerde sönmeye başlayan ateşlere, umutlar atıldı. Çatırdadı yeniden çam çırası gibi sokaklar. Telgraf tellerinde asılı duran direniş tabelalarında patlamaya hazır yürekler kaldı. Duvar yazılarına bakan umutsuz kalabalıklar, soğuk kış ayazında güneşi görmenin mutluluğuyla gülücükler kondurdular dudaklarına.

Varmak için o güzel yarınlara, yakalayıp Güneşin saçlarını, yeniden dönmek için sokaklara, ölüm tarlalarında buğday tanesine gizlediler umudu.

Ezilmesin diye çiçekler, gülsün diye çocuklar ve hak edenler, hakkını alsın diye, işgal son bulsun, ülke özgür olsun diye

YOL'a çıktılar. İz verip dağlara, ülkenin dağlarında bıraktılar özgürlüklerini.

Sığınakları talana uğradı. Ceplerinde bir umutları, bir de halk çocuğu bir erin açlığa çare dilekli şekerleri kaldı. Parçalanan düşlerinin gözyaşlarından kırmızı güller dikerek karlar üstüne, Kaçkarlar'dan indirildiler. Ayazı bir gecenin sabahında, şehrin Perşembe kalabalığına tutsak düştüler. Son kez bakıp Perşembe kalabalıklarına, güvercinlerin alkış kanatlarında umudu yeşerttiler.

Derler ki, uğursuz aydır Ocak. Goncolozlar(!) dolaşır gecelerinde. Suratları karadır, insana benzemezler. Kan emicidirler. Ellerinde kocaman dişli tarakları vardır. Avlarının başına vururlar. Kalleştirler, sinsidirler ve çok yalancıdırlar. İlahlar korur onları. Ondandır çok rahat kullanırlar balta dişli taraklarını. Asarken cellat, keserken kasap olurlar. Rapor verirken hekim, hesap verirken hâkim koltuğuna otururlar. İşaretparmakları her zaman havada ileri geri sallandığından, kimse göremez Goncolozlar'ı(!). Bebelerin, gece çığlıkları ondandır. Kocaman adamların kocaman yalanlarına inanmayan çocukların okul bahçelerinden seslerini alıp gitmeleri de ondan.

Çocuk seslerinin yerini aldı, okul bahçelerinden yükselen direniş çığlıkları. Karabataklar tanık olmak istemedi yaşananlara. Karadeniz'in kara sularına daldılar, bir daha görünmediler. Duydukları çığlıklara anlam veremeyen martılar, pencerelere yakın geçtiler. Müzik sınıfından yükselen bir ezgiyi alıp kanatlarına, yıldızlara doğru uçtular. Sonsuzluğa bıraktılar çığlıklarını. Bir daha böylesi çığlıklar duyulmasın istediler. Sahildeki taşlar kendilerini dalgalara bıraktılar. Bir Karadeniz'in kara sularına dolmaya başladılar. Utandılar yalanlarından cellatların. Balıkçılar denizden ağlarını çekmediler. Kuşların küçük yürekleri dayanamadı (yalan) soğuk rüzgârlara, donarak dallardan taş düştüler.

Güneş, kızıl doğmadı o sabah Karadeniz'den. Astı suratını karardı. Rüzgâr bir yaprak düşürdü dalgalarına. Dalgakıran taşlarının kara suratına çarpmaya başladı ak köpükleri. Dalgalar kumları karıştırıp, yalanları su yüzüne çıkarmaya başladı. Mezarlar başkaldırdı! Ölüler, kesik başlarını alıp koltukaltına, cellâtlarının rüyalarına dikildiler. Gecelerin

kâbusu olanlar, panik atak çocuk oldular. Kendilerini unuttular. Korku düşmeye başladı yüreklerine. Bildiklerini unutur oldular. Hazır heyetlerine! meçhul sanık olarak kaydolup, hazır heyetlerinin "Vicdani kanaatleriyle" korku rüyalarından uyandılar. Kesik başların gerçekliği, kanıt kabul edilmez oldu. Yeni başlar kesmek için cesaretlendirildi cellatlar.

Faşist bir komutan "Hoş geldin Devrim Ordusu" nidasıyla karşıladı. On düğüm zincirle kenetlendi bilekleri. Amerikan kaputuyla gözleri bağlandı. Kimisi üç, kimisi beş gün sonra, On düğüm zincirin son halkasında bir güvercinin çırpındığını gördü. Vicdansızların vicdanı kanaatlerine kanıt gösterilen rakamların utancını yaşadı Descartes.

Öyküler öteledi birbirini. Kuzeyden güneye, doğudan batıya yayıldı. İşkencelerden, idamlardan, zindanlardan artakalan sahipsiz gömütler, yüreklerde sahip buldu. Korkusu aldı cellatları ölümlerden yeniden doğup çoğalmaların. Zaman, hesapsızlığının yasını tutmaya başladı, gövdesinden ayrılan başın.

"Bu öykü döndü dolaştı, toy bir ozanın diline düştü. Kimi zaman ağıt oldu yakıldı, kimi zaman destan oldu, kimi zaman türkü oldu söylendi."

Sevdaları vardı, sevdalıları vardı. Türküler, şarkılar söylediler. Ölüm oldular, başlarında ne çınar, ne de bir taş olmayanları vardı. İşkencelerden, idamlardan, zindanlardan artakalan sözleri kaldı saklılarında.

O sözü, yangın yerlerinin küllerinden yeniden dirilip direniş meydanlarına dönen emekçi halk ve onun çocukları söyleyecek. O söz hesap sormada kararlı, yara sarmada sevecen, kavgada kahramanca olacak. Bütün cellatlar çıkarılacak tarihin çöplüğünden. Suçları bir bir yüzlerine okunacak.

Ek

İşkence Davası Kararı

SANIKLAR :

1- Güngör TAŞÇI – Nazilli ilçesi Akça nahiyesi merkez Celepoğlu Mahallesi nüfusuna kayıtlı olup hâlen İstanbul emniyet 1 şube müdürlüğünde polis memuru (sicil 4154/62913)

2- Murat OKŞAR – Malatya ili Aslanbey Mahallesi nüfüsüna kayıtlı hâlen Ankara emniyet Müdürlüğü 2. şube 7. kısmında komiser muavini sicil (33778)

Hasan SAMÜRÇÖL – Samsun merkez Yenikırbaç Mahallesi nüfüsüna kayıtlı olup hâlen Adana emniyet Müdürlüğü siyasi 3 UNCU ORDU VE SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI 1 NOLU AS.MAHKEMESİ

EVRAK NO :1982-842

ESAS NO :1982313

KARAR NO :1983-209

GEREKÇELİ HÜKÜMDÜR

BAŞKAN: P. Yb. Murat İNANBİL

DUR. Hâkimi: Hak. Ö. Yzb Turullah Yıldırım

ÜYE Hâkim: Bahattin ÖZBAŞ

İDDİA MAKAMI: Synt. Yrd. Svc. Nejat TAN

3- şubede görevli. Sicil (579-43772)

4- Mehmet Sait YENER – Gaziantep müğüt kale meydanı köyü nüfüsüna kayıtlı hâlen Rize ili Merkez jandarma bölük Kom. Gündoğdu Bucak jandarma takım komutanlığında görevli.

5- Kerem DALKILIÇ – Patnos ilçesi Çaputlu köyü nüfüsüna kayıtlı hâlen İstanbul Üsküdar (Ümraniye oldu Y.N) Dudulu Kemer dere mevkiinde oturur.

6- Metin YILMAZ – Bulancak ilçesi Buruncu köyü nüfüsüna kayıtlı hâlen İstanbul 1 Polis eğitim merkezi 1/B sınıfında 378 numaralı stajer polis memuru.

7- Ali LİBA – Kırklareli Üsküp bucağına kayıtlı olup aynı yerde oturur.

8- Ahmet ÖZDEN – Amasya ili Taşova ilçesi Kozluca nüfüsüna kayıtlı hâlen Antalya il Merkez jandarma bölük Komutanlığında jandarma Asb. Kd Bşç.

9- Alper ERTURAN – Eskişehir Haciarifbey Mahallesi nüfüsüna kayıtlı hâlen jandarma Asb Çvş 1976/91 sicil sayılı olarak il jandarma Alay Komutanlığı Kayseride görevli.

Suç tarihi: 16.1.1981

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Sanıklar hakkında 3. Ordu sıkıyönetim Komutanlığı As. Savcılığının 12.8.1982 tarih ve 1981-459 esas ve 1982 343 karar sayılı iddianamesiyle sanıkların olay tarihinde silahlı müsamere sonucunda yakalanan bir kısım DEV-YOL örgütü mensupları oldukları iddia edilen şahısların içerisinde bulunan AHMET UZUN isimli şahsi 16.1.1981 cürümünü söyletmek için işkence yapmak suretiyle ölümüne neden olmak suçundan dolayı TCK'nin 343/2 maddesi aracılığıyla aynı kanunun 452. maddesi ve 1402 sayılı kanunun 17. maddesi uyarınca cezalandırılmaları istemiyle kamu davası açıldığı anlaşılmış ise de iddia makamı esas hakkındaki görüşünde sanıkların yüklenen suçu işledikleri konusunda mahkûmiyetlerine yeterli delil bulunamadığından bahisle tüm sanıkların beraatlarına karar verilmesini talep etmiştir.

Sanıklar sorgu ve savunmalarında: Tüm sanıkları yargılamanın tüm aşamalarında yüklenen suçu işlemedikleri maktül Ahmet UZUN ve arkadaşlarını 14.1.1981 tarihinde Rize-Çamlıhemşin ilçesi Hisarcık köyü yakınlarında silahlı müsademe sonucu yaralanmadan yakalandıklarını, yakalanan sanıkların Pazar ilçesi jandarma bölüğünde tutulduktan sonra ertesi günü Rize Garnizon Komutanlığına teslim edildiklerini, Grz Kom. Da gözaltına alındıkları sırada yakalanmalarının ikinci günü maktül Ahmet UZUN'un bulunduğu yerde fenalaşarak hayatını kaybettiğini, iddia edildiği gibi suçunu söyletmek için işkence yapmadıklarını, dövmediklerini belirterek suçsuz olduklarını savunmuşlardır.

Tanık ifadeleri: Olay tarihinde Rize İl Jandarma alay Asayiş takım Komutanı olan tanık Asb. Kd Çvş. Nadir KÜÇÜKKURT verdiği ifadesinde; 14.1.1981 tarihinde yakalanan ve 15.1.1981 tarihinde Rize Grz. Kom'da gözetim altına alınan sanıkların başlarında bulunan nöbetçi er Süleyman DEYNEKLİ'nin 16.1.1981 günü saat 11,45 sıralarında kendilerine gelerek sanıklardan birinin rahatsız olduğunu elleriyle başını tutmakta olduğunu, acaip hareketler yaptığını bildirmesi üzerine kendisinin gittiğini bu sanığı alıp ayrı bir odaya yerleştirdiğini, telefona giderken er'in koşa, koşa gelerek "Komutanım bu şahıs öldümü bilmem yere düştü bakın" demesi üzerine tekrar gittiğini şahsı yere yığılmış olarak ve ölmüş vaziyette gördüğünü ve bunun üzerine derhal Grz. Komutanına durumu ilettiğini gerekli işlemin yapıldığını olayda hiç kimsenin ihmali ve kastı bir davranış olmadığını olaydan sonra Asb Bşç Ahmet Özden'in kendilerine yakalanan bu sanıkları ve özellikle Ahmet UZUN'un ceplerinde fazla miktarda ilaç ve hap bulduklarını söylemiş, sanık jandarma eri Süleyman DEYNEKLİ de ifadesinde olay günü sanıkların bulunduğu yerde 11.00-14.00 saatleri arasında nöbetçi olduğunu saat 15.00 sıralarında bir sanığın fenalaşması üzerine durumu Asb Bşç Nadir KÜÇÜKKURT'a ilettiğini sanığı bir odaya kaldırdıklarını doktora haber vermek için Asb. Nadir'in telefon etmek için gittiği sırada bu şahsın birden yere düştüğünü gidip Asb Nadir e haber verdiğini döndüklerinde şahsın ölmüş olduğunu gördüklerini gözaltına alınan sanıkların hiçbirine hiçbir kimse tarafından kötü muamele yapılmadığını ölen kişinin neden öldüğünü bilmediğini belirtmiş aynı gün aynı yerde görevli olan ve aynı saatte jandarma eri Ahmet DEMİRBAĞ, Osman YILDIRIM, Celal KAYA, verdikleri ifadelerinde yukarıda ifadesi alınan er Süleyman DEYNEKLİ'nin anlatımı doğrultusunda beyanda bulunmuşlar ve olayın aynı şekilde olduğunu belirtmişler ve sanıklara kimsenin işkence yapmadığını söylemişler.

Maktül Ahmet UZUN ile birlikte olay tarihinde müsademe sonucu yakalanan sanıklardan K. KESTİOĞLU, M. KORKMAZ, O. N. TELATAR, I. H. TEMEL, N. PİRİM, H. KANSIZ, R. MEMİŞOĞLU ve M. YALÇINKAYA verdikleri ifadelerinde olay tarihinde de maktül Ahmet UZUN ile birlikte Çamlıhemşin

ilçesi Hisarcık köyüne güvenlik kuvvetlerince yakalandıklarını kendilerini kol kola bağlayıp önce Pazar'a daha sonra Rize Grz. Kom.lığına götürerek gözaltına aldıklarını yakalandıktan sonra gerek Pazar ilçesine giderkenve gerekseGarnizon Kom. lığına götürdükleri sırada kendilerini yakalayan güvenlik kuvvetleri içerisinde bulunan komando eri Ali LİBA ve Metin YILMAZ tarafından sürekli dövüldüklerini gözaltına alındıktan sonra diğer sanıklar polis memurları Hasan SAMURÇÖL, Ahmet DURMAZ, Güngör TAŞÇI, Murat OKŞAR ve Asb. Mehmet Sait YENER, Ahmet ÖZDEN, Alper ERTURAN ve er Kerem DALKILIÇ tarafından sürekli dövüldüklerini bu şahısların seslerinden bağlı olan gözlerinin üzerinde bulunan göz bağlarının altından gördüklerini ve teşhis ettiklerini maktül Ahmet UZUN da kendileri gibi sürekli dayak atıldığını, işkence yapıldığını yakalanmalarının üzerindenbeş altı gün geçince maktül Ahmet UZUN'un hastalandığını "Beni hastahaneye götürün, ağzımdan kan geliyor." Dediğini ancak götürmediklerini, altıncı günde Ahmet UZUN "ölüyorum" diye konuştuğunu, kendisini o gün alıp götürdüklerini daha sonra öldüğünü öğrendiklerini, kendilerinin sorgularının yapıldığı sırada sorguya katılan görevli şahısların Ahmet UZUN'u kast ederek "bak arkadaşınız Ahmet UZUN u öldürdük, sizi de öldürürüz" şeklinde kendilerine tehditte bulunduklarını, netice olarak maktül Ahmet UZUN'un gördüğü işkenceler sonucu öldüğünü belirtmişlerdir.

Davaya müdahil olarak katılan Ahmet UZUN'un babası verdiği dilekçesinde (Ahmet UZUN'un babası Mustafa UZUN'dur) ve duruşma sırasında alınan ifadesinde oğlu Ahmet Uzun'a sanıkların işkence yaptıklarını, oğlunun cenazesinin yıkandığı sırada başının arkasında çürümüş kavuna benzeyen yara yeri gördüğünü bu durumu cesedi yıkayan imamın bildiğini belirterek, imam Ramazan ÖZTÜRK'ün tanık olarak dinlenmesine, keza bu duruma tanık olan amcasının oğlu Hasan UZUN'un tanık olarak dinlenmesini istemiş, bu şahıslar talimatla dinlenmişler. Tanık Ramazan ÖZTÜRK verdiği ifadesinde maktül Ahmet UZUN'un cesedini yıkadığını, cesedin her iki ayağının dizlerden aşağı kısımlarında bazı siyahlıkların, bir de cesedin arka kısmında morartılar gördüğünü, iki kaşının arasında ezik şekilde bir

nokta gördüğünü, başkaca herhangi bir yara bere görmediğini belirtmiş. Sanık Asb. Mehmet Sait Yener aynı yerde görevli Asb. Ergün Direk, Cemal Balta ve o zaman Rize Garnizon Komutanı olan Jandarma Albay İsmail Sinan'ın konu ile ilgili olarak sanık sıfatı ile dinlenmelerini talep etmiş, bunun üzerine bu şahıslar talimatla dinlenmiş, bunlardan tanık Ergün Direk olay tarihinde Garnizon Komutanlığında nöbetçi olduğunu, öğle vakti sanık Mehmet Sait Yener'in bir minibüsle geldiğini, yanında bulunan bir astsubay bir kişiyi ambulansla hastaneye götürdüklerini olay hakkında başka bir bilgisinin bulunmadığını belirtmiştir. Tanık Cemal Balta da ifadesinde sadece silahlı müsademe sonucunda yakalanarak Rize Garnizon Komutanlığına bazı kişilerin getirildiğini, o gün nöbetçi Asb. olması nedeniyle gördüğünü, bunun haricinde bilgisi olmadığını, jandarma Asb. Mehmet Sait Yener'in sorgulamaya girip girmediğini bilmediğini belirtmiş. Tanık Jandarma Albay İsmail Sinan'da verdiği ifadesinde, olay tarihinde maktül Ahmet UZUN ve arkadaşlarına sorgusuna sanık Mehmet Sait Yener'in katılmadığını, maktül ve arkadaşları Garnizonda gözaltında iken Emniyet ve muhafaza ile ilgili tedbirleri nöbetçi olan jandarma Asb. Nadir KÜÇÜKKURT'un aldığını yakalanmalarının ertesi günü maktül Ahmet UZUN'un rahatsızlanarak öldüğünü kedisine Asb. Nadir KÜÇÜKKURT'un telefonla bildirdiğini, olaya Cumhuriyet Savcısının el koyduğunu ve otopsi yapıldığını, otopsi sonucu maktülün ölümünün işkence sonucu olmayıp, uzun müddet dağlarda aç kalması ve bünyesini güçlendirmek için aldığı kuvvetli dozdaki hapların tesiriyle ölümün meydana geldiğinin anlaşıldığını. Sanık Mehmet Sait Yener'in hiç kimseye işkence yapmadığını, maktülle birlikte yakalanan diğer teröristlerin mahkemeye verildiğini, bu nedenle kendilerini yakalayan ve takip eden şahıslara iftira ettiklerini, sanık M. Sait Yener'in görevinin müdrik başarılı bir jandarma Asb. olduğunu olay hakkındaki başka bir bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

Yazılı belgeler: Dosya dizi 1'deki maktül Ahmet UZUN'un ve 8 arkadaşının 14.1.1981 tarihinde güvenlik kuvvetleri ile yaptıkları müsademe sonucu yakalanarak Rize Garnizon Komutanlığına teslimlerini takiben maktül Ahmet UZUN'un

16.1.1981tarihinde gözaltında iken öldüğüne ilişkin tutulan zabıt varakası dosya dizi 2 ve 3'deki maktül Ahmet UZUN' a ilişkin otopsi raporu dosya dizi 4'deki maktül ve arkadaşlarının yakalandıkları sırada üzerlerindeele geçen silah ve mermilere ilişkin tutanak, dosya dizi 5'deki maktül ve arkadaşlarının 14.1.1981 tarihinde silahlı müsademe sonucu yakalandıklarına ilişkin tutanak, dosya dizi 72'deki defin ruhsatı, dosya dizi 20'deki adli tıp meclisi başkanlığının 25.1.1981 tarih ve 19218/21959 esas ve karar sayılı maktül Ahmet UZUN'a ilişkin raporu, dosya dizi 179'daki müdahil Mustafa UZUN'a ait vukuatlı aile nüfus tablosu, dosya 183 ve 184'deki maktül ile birlikte yakalanan diğer sanıklara maktül Ahmet UZUN hariç sorgulamalarına katılan kişilerin isimlerini belirten Rize Garnizon Komutanlığı, yazı dosya dizisi 283'deki maktül Ahmet UZUN'un mezarının açılması ve kafatasının adli tıp kurumu başkanlığına gönderilmesiyle ilgili mezar açma tutanağı, dosya dizi 377'deki keza maktül Ahmet UZUN'un kafatasının incelenmesi sonucu düzenlenen adli tıp raporu yazılı belge olarak okunup incelenmişlerdir

Delilerin değerlendirilmesi: yukarıda adı açıklandığı üzere olay tarihinde bir kısım arkadaşlarıyla birlikte Rize DEV-YOL örgütü mensubu olarak maktül Ahmet UZUN ve arkadaşları Çamlıhemşin ilçesi Hisarcık köyü civarında güvenlik kuvvetleri tarafından kuşatılmış, teslim ol çağırılarına bu şahısların silahla karşılık vermeleri üzerine güvenlik güçleriyle aralarında kırk beş dakika süren bir müsademe çıkmış, bir kısım arkadaşlarının teslim olmasına rağmen maktül Ahmet UZUN iki arkadaşı ile birlikte silahlı çatışmaya devam etmiş, daha sonra bunlarda silahlarını atarak güvenlik kuvvetlerine teslim olmuşlar ve güvenlik güçleri tarafından önce Pazar ilçesi jandarma birliğine getirilmişler, bir gün daha doğrusu bir gece burada kaldıktan sonra Rize Garnizon Komutanlığına teslim edilmişler, burada gözaltına alınmışlar. Ertesi gün maktül Ahmet UZUN hastalanarak bulunduğu yerde vefat etmiş. Olaya Garnizon Komutanlığı aracılığı ile Rize C.Savcılığı el koymuş, maktülün cesedinde otopsi yapılmış, daha sonra dosyaya görevsizlik kararı vererek Synt As. Savcılığına gönderilmesi amacıyla Erzincan Synt. Komutanlığına gönderilmiştir. Tüm sanıklar gerek hazırlık soruşturması

sırasında verdikleri ifadelerinde maktül Ahmet UZUN dahil olay günü yakalanan diğer arkadaşlarına herhangi bir işkence ve baskı yapılmadığını, maktülün hastalanarak öldüğünü, ölümünden dolayı kendilerinin suçsuz olduklarını, esasen otopsi raporunda açıklandığı üzere maktülün aşırı zayıflıktan ve ayrıca kullandığı ilaçlardan dolayı öldüğünün anlaşıldığını belirtmişlerdir. Maktülle (çz) birlikte yakalanan arkadaşları yukarıda isimleri yazılı şahıslar gerek hazırlık soruşturması sırasında, gerekse duruşmada dinlenmişlerdir. Ve bu şahıslar sanıkların kendilerinin yakalanmasından itibaren sorguları bitene kadar sürekli kendilerini dövdüklerini, işkence yaptıklarını keza Ahmet UZUN'un da bu işkenceye maruz kaldığını ve bunun sonucu olarak gözaltında öldüğünü belirtmişler ise de bu şahıslar ifadelerinde maktül Ahmet UZUN'un yakalandıktan sonra kimin dövdüğünü açık seçik bir şekilde belirtmedikleri gibi dövenin kimliği konusunda muğlak beyanlarda bulunmuşlardır.

Olayın arkasından başlatılan hazırlık soruşturması, yeterince ve amaca uygun yapılmamış. Yakalanan bu şahısların olay günü başlarında kimin, kimlerin görevli bulunduğunu, kimlerin sorumlu olduklarını emniyet ve muhafazasında kimlerin görevli oldukları hususunda, sıcağı sıcağına tespit edilmemiş. Sonradan mahkememizce bu konuda yapılan araştırmalar, olayın üzerinden uzun bir süre geçmesi ve o tarihte görevli olan şahısların çeşitli yerlere atanmaları nedeniyle ayrılmış olmaları ve bu konudaki kayıtların yeterince tutulmamış olması gibi nedenlerle sonuçsuz kalmış. Yine hazırlık soruşturması sırasında yapılan otopside; adli tıp raporunda belirtildiği gibi, bulgular yeterince saptanmamış. En basitinden "klasik otopsi kurallarına da uyulmamış, başı açılmamış, daha sonra adli tıp kurumunca kafasında tespit edilen 5 cm uzunluğundaki çatlak saptanmamış. Yersiz bulgularla ölüm zayıflıktan ve aşırı miktarda ilaç almaktan olduğu şeklinde bir sonuca varıldığı" belirtilmiş. Oysa adli tıp kurumu kafatasında 5 cm lik bir çatlak olduğu bu çatlağın müessir fiile maruz kalması veya başını herhangi bir şekilde bir yere çarpması sonucu meydana gelmiş olabileceği ve yine adli tıp kurumu başkanlığının dosya dizi 27 mevcut, 23 Kasım 1981 tarihli raporunda da vücudunda sıyrık ve yara

bere şeklinde belirtiler bulunduğunun ileri derecede zayıflığı izah edecek morfolojik bir delilin bulunmadığının belirtildiği, otopsi raporundaki bulguların yetersizliği nedeniyle, ölüm sebebi konusunda açık seçik tıbbı bir bilgi ileri sürmenin mümkün olmadığının belirtilmesi karşısında, maktulün ilk otopsi raporunda açıklandığı üzere zayıflık ve fazla miktarda ilaç alması sonucu öldüğünü kabul etmeninde mümkün olmadığı ancak maktulün ölümüne neden olan müessir fiile kimin veya kimlerin neden olduğu konusunda delilleriyle birlikte açık seçik bir şekilde ortaya çıkarılamadığı maktulün kafasını sert bir zemine, örneğin müsademe sırasında dağda herhangi bir yere çarpması sonucu da ölümün, kafasındaki çatlağın husule gelmiş olabileceğinin düşünülmesi gerektiğine, maktulün ölümünün yakalanmasının hemen ikinci günü meydana gelmesine göre henüz sorgulamaya başlamadan ölümün husule geldiğinin anlaşıldığına ve bu konudaki Rize Garnizon Komutanlığının dosya dizi 381 deki 21.10.1983 tarihli yazısında bu görüşü kuvvetlendirmiş olmasına tanıkların kendilerine kötü muamele ve işkence yaptıklarını belirten ve tanık ifadeleri yazılı bulunan maktulle birlikte yakalanan diğer sekiz arkadaşının bu konudaki çelişkili beyanları da yine bunların gözaltına alınmasının üzerinden bazılarının beyanlarına göre 4 gün, bazılarının beyanlarına göre 5 gün bazılarının beyanlarına göre 6 gün sonra Ahmet Uzun'un öldüğünü belirtmiş olmalarına, oysa ölümle ilgili olarak tutulan tutanak ve otopsi raporlarına göre maktulun yakalanmalarının 2. günü ölmüş olduğunun saptanması karşısında bu şahıslarında samimi olmadıkları kendilerini yakalayan karşılıklı silahlı müsademede bulunan güvenlik güçlerine muğber (küskün) olmaları ve bunun sonucu olarak onlara karşı suç atmaları da doğal bulunması karşısında maktul Ahmet Uzun'un ölüm sebebinin şüpheli kalmasının yanında müessir fiil sonucu öldüğü hususu kesinlik kazanmış olsa dahi, maktule karşı kimin veya kimlerin müessir fiilde bulundukları konusunda yukarıda açıklanan nedenlerle şüpheli kaldığı, şüpheli kalan ve sübutu konusunda inandırıcı deliller elde edilemeyen söz konusu bu olaylardan dolayı sanıkları mahkûm etmeninde mümkün olmadığı şüphenin sanıklar lehinde yorumlanmasının ceza hukuk genel kuralı

olduğu kanısıyla yüklenen suçu işledikleri konusunda kuşkuya düşülen sanıklar hakkında bu suçtan dolayı beraatlarına karar verilmiş ve bu karar karşısında müdahil Mustafa Uzun'un sanıklar aleyhinde hüküm edilmesini istediği maddi ve manevi tazminat taleplerinin reddine karar verilmiş ve bütün bu konularda mahkeme kurulunda tam bir hukuki ve vicdan hâsıl olmuştur.

KARAR: Tüm sanıklar beraat etmiş, müdahilin istekleri ret edilmiş, Yargıtay yolu açık olmak üzere isteme uygun olarak ve oy birliği ile verilen karar iddia makamında Synt Yrd Savcısı NEJAT TAN ve tutanakta sivil memur Saadettin Ocak hazır oldukları hâlde tüm sanıkların sanık vekillerinin ve müdahilin yokluklarında açıkça okundu.

17.11.1983

BAŞKAN	DURUŞMA HÂKİMİ	ÜYE
Murat İnanbil	Turullah Yıldırım	Bahattin Özbaş
P.Yzb. (1961/26)	Hâkim Yzb (1973/yd-6)	Hâkim (20929)

Notlar

Pazar Davası iddianamesinden bazı notlar:

Pazar Davası, iddianamede belirtilen isimlerle sınırlı değildi. 12 Eylül'ün ilk günü yüzlerce solcu, devrimci gözaltına alınmış, sorgulanmış; sorgularından sonra bir kısmı serbest bırakılmış, birkaçı tutuklanmıştı. Tutuklanan arkadaşların bir kısmı, geçmiş davalarından ötürü bir kısmı da "niye geç yakalandın suçlusun" nitelemesi ile iddianamede yer almışlardı... Bu arkadaşların çoğu da ilk duruşmada tahliye olmuşlardı.

Pazar Davası iddianamesi, sadece Devrimci Yolcuların yargılandığı isimlerden oluşmuyordu. Arada Halkın Kurtuluşu'ndan arkadaşlar da vardı. İddianamede yer alan isimlerden:

Mustafa Keser, İlhan Bozacı, Hüsamettin Bozacı, Orhan Akkulat, İsmail Yazıcı, Ali Köseoğlu, Ayhan Bozacı, Basri Noyan, İmdat Çiçek, Turgut Bozacı, Sencer Çırtlık Halkın Kurtuluşu taraftarı arkadaşlardı. Arkadaşlardan sadece Sencer Çırtlık 146/1'den yargılanmıştı.

Devrimci Yol / Dev-Gençliler ise:

Zekeriya Yıldız, İlyas Aliz, Hasan Basa, Birol Gümüş, Sedat Büyük, Şener Zengin, İsmet Çakar, Mustafa Gökalp, Kani Müftüoğlu, Yusuf Ziya Basa, Mahmut Vardal. Bu arkadaşlar ilk celse veya ara kararlarla tahliye edilmişlerdi. Bir kısmının yargılanmasına gerek olmadığı, bir kısmının da yargılama sonucu beraatına karar verilmişti. Bir kısmı ise "yattıkları süre göz önüne alınarak" tahliye edilmiş, devletten alacaklı bile olmuşlardı.

Geride kalan arkadaşlar, iddianamede TCK'nın çeşitli maddelerine göre cezalandırılması istenen arkadaşlardı. Kimisi, 146/5, kimisi 146/1'den; kimisi de 168'inci maddenin çeşitli fıkralarından cezalandırılması isteniyordu.

Mustafa, Korkmaz, Recep Memişoğlu, Emin Ekinci, Kemal Kestioğlu, Hüseyin Kansız, Osman (Yaşar) Kestioğlu 146/1 den cezalandırılması istenirken diğer sanıklar:

Azim Keskin, Hasan Kandemir, Şener Üst, Yaşar Karaca, Süleyman Zengin, Orhan Telatar, Öner Telatar, Sami Yaşar, Abdullah Yıldız, Hamit Kılıç, Nurettin Pirim, Mustafa Yalçınkaya, Osman Nuri Telatar, Metin Posta, Mustafa Gökalp, Yahya Gökalp, Muhammet Gökalp, Avni Yaşar, Mahmut Bayram Telatar gibi arkadaşlarında diğer maddelerle cezalandırılmaları isteniyordu.

Sığınaklarda yakalanan malzemelerin listesini cunta güçleri Pazar Dev-Yol iddianamesinde şöyle belirtmişti:

"'Faşist Cunta Yenilecek, Halk Kazanacak' yazan bez pankart, çok sayıda tahrip kapsülü, dinamit fitilleri, dinamit lokumları mavzer silah ve bu silahlara ait mermiler. Muhtelif çap ve markalarda silahlar ve bunlara ait mermiler. İki adet teksir makinesi. Çok miktarda gıda maddesi ve ilk yardım malzemeleri."

Çatışmadan sonra getirildiğimiz evden sırtımıza yüklenen eşyalar eşantiyona gitmişti anlaşılan!!!

Fotoğraflar

Rize üretici mitingi.

Hopa mitingi.

Şevki Kobal'ı uğurlarken.

Şevki Kobal'ı uğurlarken.

Şevki Kobal'ı uğurlarken.

Şevki Kobal'ı uğurlarken.

Şener Zengin (TÖB-DER başkanı).

Şevki Kobal.

Annem (Bedriye) ve Babam (Ferhat).

Anam, düşünüyor.

Ahmet Uzun.

Ahmet Uzun'un annesi.

Ahmet Uzun, anma.

Anmada Nazmiye ana.

Asiye teyze.

Zeliha ana..

Eğitim enstitüsünün devrimci öğrencileri.

Dev-Gençliler.

Kemal Kestioğlu lisede.

Liseli gençlerle.

Ali Başpınar ve arkadaşları.

90'lı yıllar. Pazarlı bir grup devrimci.

Bekçi Muzaffer Kestioğlu (ortada) arkadaşlarıyla.

Bursa cezaevi.

Ulucanlar cezaevi bir grup devrimci.

Haymana cezevi.

Erkan Eskiçırak.

Büyüdüğüm köydeki tarihi ev.

Çingit-Tomaslı Dağı.

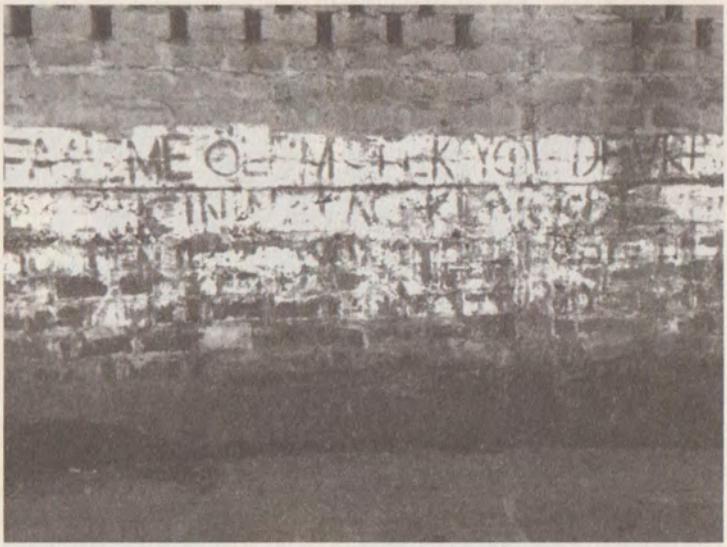
Dereler üzerindeki eğreti köprü.

Devrim Ordusu'nun çatışma alanı.

Yol boyunda kaldığımız kulübelerden biri.

Duvarlarda mücadelenin izleri kalmış.

Şoto Yaşar, Emin Ekinci, Dursun Şişman, Dayı (Azim Keskin), ...

Rizeli bir grup devrimci.

Ali Rıza Cihan.

Firdevs Abla, Mehmet Çolak ve kızları.

Haçapit köyünde devrimciler sohbette.

Hüseyin Kansız-Nasuh Mitap...

Hüseyin Kansız.

Rizeli devrimciler kampta.

Bu küçük camlardan içeri girip , malzeme aldığımız ve parasını avcıyız diyerek bıraktığımız han.

Kale köyünde devrim ordusunun çatıştığı yer.

Karadenizli devrimciler anma etkinliğinde.

Kemal Kestioğlu ve bir grup arkadaş.

Devrim Ordusu'nun hareket ettiği yerler.

Devrim ordusunun hareket ettiği yerler.

Devrim ordusunun hareket ettiği yerler.

Devrim ordusunun hareket ettiği yerler.

Mola verdiğimiz pınar.

Lütfü Bekiroğlu.

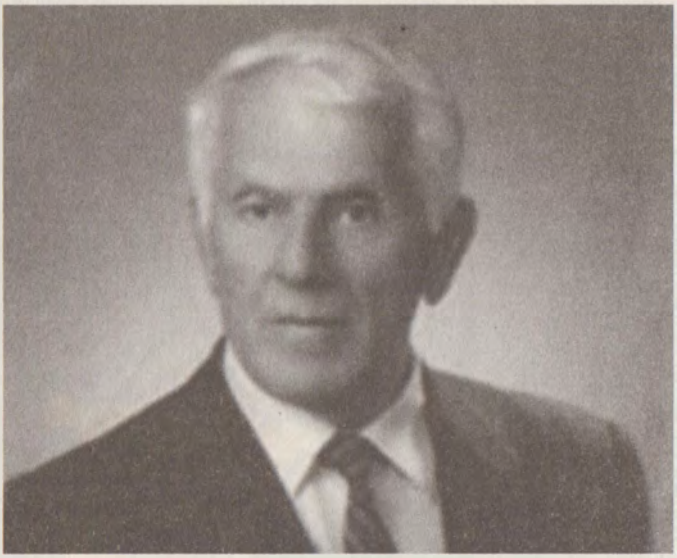
Mustafa Bekir.

Mimar Hasan.

Mümtaz Telatar.

Nazmi Akdemirci.

Mustafa Korkmaz.

Recep Memişoğlu.

Nurettin Pirim ve İbrahim Karaca.

Mustafa Gökalp, Okan Telatar, Metin Posta, Öner Telatar.

Öner Telatar.

Okan Telatar.

Orhan Telatar.

Pazar'da 10 Ekim 2015 Ankara katliamında öldürülen Turan Bozacı için yapılan cenaze töreni.

Pazarlı devrimcilerden bir bölüm.

Pazarlı devrimciler.

Pazarlı devrimciler etkinlikte, soldan sağa Hayriye Aykanat, Mustafa Korkmaz, Lokman Topçuoğlu, Okan Telatar.

Pazarlı devrimciler bir arada.

Rize buluşmasından.

Rize buluşmasından.

Rize kampı 2017.

Sadık Kestioğlu, (sağdaki) Osman Kestioğlu.

Sadık ve Nazmiye Kestioğlu.

Şevket Sütlü (sağdaki).

Turan Bozacı.

Turan Bozacı (sağda) isede.

Azem Keskin arkadaşlarıyla birlikte.

Azem Keskin cenazesinde. Rizenin Dev-Gençlileri
(Soldan sağa) Şennan Kara, Adem Çiftçi, Erhan Altun, Mustafa Korkmaz.

Yaşar Başalmaz (Şoto) ve Abdullah Yıldız.

16 Ocak Ahmet Uzun anmasında Rizeli devrimciler.

Dizin

A
Ahmet Dayı 132
Akçelik, Basri 82
Akın, Osman 32, 82
Akpak, Asiye 259
Akpak, Şadiye 157
Akyüz, Gürbüz 83
Albayrak, Hasan Basri 261
Aydil, Zeliha 145, 261
Aydınbaş, Alaattin 48
Aydınbaş, Talip 52
Aydın, İbrahim 49, 52, 87

B
Bahadır 274
Bahçe, Metin 65, 181
Balmuk, Ali 159
Barış, Reşat 103
Başalmaz, Yaşar 78, 392
Bekiroğlu, Alaattin 48, 380
Bilginer, Ali Kemal 329
Birben, Haydar 76, 131
Birinci, Mevlüt 194
Bozacı, Ayhan 48, 354
Bozacı, Hüsamettin 48, 354
Bozacı, Turgut 48, 354
Bozkurt, Abdurahman 29, 86

C-Ç
Cihan, A. Rıza 82, 372
Çolak, Firdevs 185, 186
Çolak, Mehmet 185, 186
Çolak, Oğuzhan 185

D
Demirci, İbrahim 185

E
Ekinci, Emin 53, 355, 371
Emine 274
Ergün, Ersin 181, 350
Ermiş, İhsan 46, 243

G
Göçmen, Sedat 205
Gülten 274
Gündoğdu, Yaşar 74, 105, 185, 346
Güneş, Turan 44

İ
İmdat 151, 354

K
Kadıoğlu, Hacer 217
Kadıoğlu, Hüseyin 24
Kadıoğlu, Şaban 147
Kadıoğlu, Turan 45, 46
Kandemir, Hasan 100, 355
Kansız, Hüseyin 15, 180, 181, 314, 355, 374, 375
Kantoğlu, Kenan 52
Keleş, Melike 159, 181
Keskin, Azim 15, 21, 30, 51, 80, 99, 355, 371, 391
Kestioğlu, Kemal 15, 109, 139, 180, 355, 365
Kestioğlu, Mustafa 274
Kestioğlu, Muzaffer 139, 365
Kestioğlu, Nazmiye 274, 389
Kestioğlu, Osman (Yaşar) 79, 355, 389
Kestioğlu, Sadık 274, 389
Kılıç, Celal 102
Kılıç, Necdet 235
Kılıç, Hamit 355
Kıran, İsmail 337
Kobal, Şevki 124, 195, 199, 234, 357, 358
Köroğlu, Kâzım 80
Küçük, Hasan 83

M
Memişoğlu, Recep 15, 109, 355, 382
Memişoğlu, Taşkın 274
Mümin Amca 70

N
Nihat 21, 89, 90, 93, 108, 142, 181
Niyazi Dayı 33, 34
Nizamettin 31

P
Parlak, Ziya 90
Pirim, Nurettin 240, 355, 383
Posta, Metin 114, 355, 383

R
Radyocu Mehmet 394

S-Ş
Sancak, Hasan 52
Sütlü, Şevket 90, 390
Şefik, Mustafa 210, 211
Şeker Teyze 217, 218, 225
Şengöz, Kenan 243

T
Tatoğlu, Kadir 183, 312
Telatar, Mümtaz 48,138
Telatar, Münir 185
Telatar, Orhan 100, 355
Telatar, Osman Nuri (Okan) 49, 155, 355, 383
Telatar, Öner 49,100, 383
Temel, İsmail Hakkı 239

Temel, Temel 185, 186
Tonyalı, Hasan 39
Tulumcu Niyazi 147
Turan, Vehbi 27, 44, 45, 46, 76, 385, 390

U

Uzun, Ahmet 15, 46, 58, 77, 113, 180, 239, 240, 251, 276, 305, 309, 312, 313, 336, 349, 353, 354, 360, 361, 392

V

Vardal, Mahmut 101, 355

Y

Yalçınkaya, Mustafa 240, 320, 355
Yanmış, Dursun 261
Yaşar, Sami 355
Yıldız, Abdullah 63, 169, 354
Yıldız, Bekir 77, 78, 79
Yıldız, Hasan 79, 146, 155, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 227, 229, 314
Yıldız, Mehmet 211, 212
Yıldız, Zekeriya 146, 215, 355
Yüksel, Kenan 83, 185

Z

Zengin, Şener 53, 355
Zengin, Süleyman 53, 355

Doğu Karadeniz'in ilçeleri ve Sinop'tan Hopa'ya uzanan körfezleri, inci bir kolyenin taneleri gibi süsler sahilleri. Karadeniz'in sahil ilçeleri, geceyi yalnız geçirmez, iki şehir olurlar. Birinin ışıkları sabit durur, birinin ışıkları dalgalanır sularda. Şehirlerin her birinin kendine özgü hikâyeleri vardır. Bu hikâyelerde, faşizme ve emperyalizme karşı yürütülen bağımsızlık, özgürlük ve halk demokrasisi mücadelesinde yıldızlaşan kahramanların isimleri yer alır.

1980 öncesinde Karadeniz bölgesinde, özellikle birkaç ilçe egemen sınıfların hedefindeydi. Bu ilçeler hakkında, her türlü araç kullanılarak karalamalar yapılıyordu. Komünistlerin işgali altında olduğu söyleniyor, "mutlak işgalden kurtarılması gerektiği" belirtiliyordu. Bu ilçelerin başında Ordu'da Fatsa; Rize'de Pazar; Artvin'de Şavşat geliyordu.

Elinizdeki kitap bu ilçelerden Pazar'daki devrimcilerin mücadelesini acı, hüzün ve mizah dolu bir dille anlatıyor.

AYRINTI • YAKIN TARİH
ISBN: 978-605-314-262-1
9 786053 142621